

**A MAGYARORSZÁGON ÉLŐ NEMZETISÉGEK JOGAINAK VÉDELMEIT ELLÁTÓ
BIZTOSHELYETTES**

2/2025. számú

ELVI ÁLLÁSFOGLALÁS

**A nemzetiségi kulturális jogok érvényesülése
a muzeális intézményrendszerben**

Budapest, 2025. július 31.

Tartalomjegyzék

I. Bevezetés	5
1.1. Az eljárás megindítása, célja és háttere, a biztoshelyettes hatásköre	5
1.2. Az érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek	8
1.3. Az alkalmazott jogforrások	8
II. A vizsgálat lebonyolításának menete, módszertana.....	10
III. Jogszabályi háttér	15
3.1. A vizsgálathoz kapcsolódó alapvető jogok és elvek áttekintése	15
3.1.1. A nemzetiségek alapvető jogai.....	15
3.1.2. A művelődéshez és a kulturális örökség védelméhez való jog	17
3.2. A muzeális intézményrendszerre vonatkozó jogszabályi háttér áttekintése, kiemelt figyelemmel a nemzetiségi tartalomra	19
3.2.1. A nemzetiségek kulturális öngazgatása, a nemzetiségi kulturális intézmény Njtv. szerinti fogalma	19
3.2.2. A Kult.tv. hazai nemzetiségi közösségeket érintő rendelkezései	21
3.2.3. Az Njtv. és Kult.tv. szabályozásainak ellentmondásai.....	22
3.2.4. A nemzetiségi bázisintézmény jogi szabályozása	23
3.2.5. A muzeális intézményrendszer szakmai besorolása, a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi feladatainak jogi szabályozása	24
3.2.6. Működési engedély, szakmai besorolás és a nemzetiségi tartalom kapcsolata.....	25
3.2.7. Szakfelügyeleti rendszer szabályozása a muzeális intézményrendszerben.....	26
3.2.8. A nemzetiségi kötődés, eredet, tartalom szakmai nyilvántartása.....	26
3.2.9. Nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények nyilvános adatbázisa, a statisztikai adatok nyilvántartása	28
3.2.10. Nemzetiségi feladatok finanszírozása a muzeális intézményrendszerben	29
3.2.11. A kulturális örökség védelme, a nemzeti vagyon fogalomköre	30
IV. A vizsgálat részletes tapasztalatai és megállapításai	32
4.1. Elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények	32
4.1.1. Nemzetiségi bázisintézmények	33
A) Nemzetiségi bázisintézmények kialakulásának háttere, szabályozása	33
B) Gyűjtőterület, gyűjtőkör, gyűjteményi anyag gyarapítása	37
C) Megyei múzeumi intézményhálózat átalakításának bázisintézményeket érintő következménye	41
D) Nyilvántartási nehézségek, hiányosságok	44
E) Működési engedélyek, alapító okiratok, SzMSz-ek nemzetiségi tartalma	45
F) Összegzés, a nemzetiségi bázisintézmények alacsony számának oka, fejlesztési lehetőségek, irányok	47
4.1.2. Az országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott vagy kiemelt muzeális intézmények	51
A) Bolgár nemzetiség	52
B) Görög nemzetiség	53
C) Horvát nemzetiség	56

<i>D) Lengyel nemzetiség</i>	59
<i>E) Német nemzetiség</i>	62
<i>F) Örmény nemzetiség</i>	65
<i>G) Roma nemzetiség</i>	67
<i>H) Román nemzetiség</i>	75
<i>I) Ruszin nemzetiség</i>	78
<i>J) Szerb nemzetiség</i>	80
<i>K) Szlovák nemzetiség</i>	83
<i>L) Szlovén nemzetiség</i>	86
<i>M) Ukrán nemzetiség</i>	89
4.1.3. Nemzetiségi tájházak.....	89
<i>A) A tájházak fogalma</i>	89
<i>B) Tájházhálózat kialakulásának történeti háttere</i>	93
<i>C) A tájházak létrejöttét és fejlődését támogató szakmai szervezetek</i>	95
<i>D) A nemzetiségi tájházak száma, nyilvántartása</i>	100
<i>E) A visszaérkezett kérdőívek adatai</i>	103
<i>F) Az engedély nélkül működő tájházak kihívásai</i>	105
<i>G) A működési engedéllyel rendelkező nemzetiségi tájházak kihívásai és lehetőségei</i> ..	108
<i>H) Forráshiány – működési engedéllyel és az anélkül működő tájházak esetében</i>	111
<i>I) Erősségek, fejlesztési lehetőségek a tájházakban</i>	112
4.2. A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények kapcsolódó feladatai és tevékenysége	112
4.2.1. Országos múzeumok	113
<i>A) Néprajzi Múzeum</i>	116
<i>B) Magyar Néprajzi Társaság</i>	121
<i>C) Szabadtéri Néprajzi Múzeum</i>	122
<i>D) Magyar Nemzeti Múzeum/Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ</i>	128
4.2.2. Vármegyei hatókörű városi múzeumok	132
4.2.3. Területi, tematikus múzeumok, további közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek	159
4.2.4. A nemzetiségi önkormányzatok tájékozási és véleménynyilvánítási lehetőségei	170
<i>A) Intézmény fenntartói jogának az átvétele</i>	170
<i>B) Véleményezési és egyetértési jogosultság</i>	170
<i>C) Kezdeményezési jog – tájékoztatókérés, javaslattevés</i>	171
<i>D) Nemzetiségi önkormányzatok speciális fellépési lehetőségei</i>	173
V. Összefoglalás és szakmai megállapítások	174
5.1. A nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményeket érintő általános jellegű problémafelvetések.....	174
5.1.1. A muzeális intézményekben dolgozó szakemberek, munkatársak helyzete	174
5.1.2. A nemzetiségi kulturális jogok szabályozási hiányosságai, ellentmondásai és fogalmi tisztázatlanságok	176
5.1.3. A nemzetiségi közösségek kulturális javainak nyilvántartása, a nemzetiségi eredet, tartalom megjelenítése.....	179

5.1.4. Nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményeket nyilvántartó országos adatbázis hiánya	183
5.1.5. Szakfelügyelet, szakmai támogatás.....	187
5.1.6. Finanszírozási problémák, fenntartói normatívák, pályázati lehetőségek.....	188
5.1.7. A muzeális intézményrendszer megújítása, az inkluzív, élő muzeális intézmények létrehozásának lehetőségei	190
5.2. A különböző szakmai besorolású muzeális intézmények speciális problémái	192
5.2.1. A bázisintézmények szabályozási hiányosságai, működési nehézségei	192
5.2.2. A szakmai besorolásból adódó nehézségek	194
5.2.3. A tájházak speciális szerepköre, működési nehézségei	198
5.2.4. Az országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények, egyéb kulturális intézmények.....	202
5.2.5. A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények kapcsolódó feladatai, tevékenysége	209
A) Az országos múzeumok kiemelt szerepköre	209
B) A vármegyei hatókörű városi múzeumok speciális feladatköre	210
C) Területi és tematikus múzeumok, közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek	213
5.2.6. A nemzeti önkormányzatok speciális tájékoztatói és véleménynyilvánítási lehetősége	215
VI. Szakmai javaslatok	218
Mellékletek	228
1. számú melléklet: Kiküldött kérdőív	228

I. Bevezetés

Magyarország Alaptörvénye és az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (a továbbiakban: Ajbt.) szerint a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes kiemelt feladata, hogy figyelemmel kísérje a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését és ezzel összefüggésben szerzett tapasztalatairól rendszeresen tájékoztatást nyújtson, illetve felhívja a nyilvánosság és az érintett intézmények figyelmét a nemzetiségeket érintő jogsértések veszélyére. Az alapvető jogok biztosának helyettese fent megjelölt feladatai ellátása érdekében elvi állásfoglalást adhat ki. Az állásfoglalás célja, hogy felhívja a jogalkotó és a nyilvánosság figyelmét a hazai nemzetiségi közösségek tagjai egyéni és kollektív jogainak megőrzésével kapcsolatos teendők fontosságára, a nemzetiségi alapjogok, illetve az egyenlő bánásmód elvének sérelmével fenyegető helyzetre és aggályos gyakorlatra, továbbá felmutasson olyan jó gyakorlatokat, amelyek a nemzetiségi jogok sikeres érvényesítését szolgálhatják.

1.1. Az eljárás megindítása, célja és háttere, a biztoshelyettes hatásköre

A Magyarországon élő nemzetiségi közösségeket megillető kulturális jogok közül kiemelkedően fontos a muzeális intézmények értékközvetítő és -megőrző szerepköre. A társadalom szolgálatában álló, közösségek számára is nyilvános muzeális intézmények rendszerezett, elemzett formában jelenítik meg, közvetítik a különböző korok társadalmi jelenségeit, eseményeit, tárgyi emlékeit, ezáltal is széles körű és egyenlő hozzáférést biztosítva a kulturális javakhoz.

A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (Kult.tv.) alapelveként rögzíti, hogy **mindenkinek joga van megismerni a kulturális javakat, azok jelentőségét** a történelem alakulásában, a nemzeti, **nemzetiségi önismeret formálásában**, valamint az ezek védelmével kapcsolatos információkat többek között a muzeális intézmények tevékenysége útján.

A közgyűjtemények, köztük **kiemelten a muzeális intézmények fontos szerepet töltenek be a hazánkban élő tizenhárom nemzetiségi közösség kulturális identitásának megőrzésében, a kulturális értékeik sokszínűségének fenntartásában és bemutatásában is.** A nemzetiségi kulturális javak, értékek gyűjtése, megőrzése lehetőséget nyújt a hazai nemzetiségi közösségek múltjának, gyökereinek jobb megismeréséhez, illetve a magyarországi nemzetiségi lét történeti hátterének feltérképezéséhez. A hazai nemzetiségi közösségek esetében ez kiemelt fontosságú, figyelemmel az asszimilációs folyamatok elkerülhetetlen megjelenésére, illetve több esetben fokozatos erősödésére.

A magyarországi nemzetiségek kulturális javainak védelmével, a tárgyi emlékeik gyűjtésével, nyilvántartásával, értékeik, hagyományaik megőrzésével, tudományos kutatásával, illetve bemutatásával nem csak a **nemzetiségi bázisintézmények, az országos nemzetiségi önkormányzatok fenntartásában működő** muzeális intézmények, a működési engedéllyel rendelkező és működési engedély nélkül tevékenykedő **nemzetiségi tájházak** foglalkoznak, hanem különböző mértékben és formában egyes **országos, vármegyei hatókörű városi múzeumok, területi és tematikus múzeumok, egyéb közérdekű muzeális gyűjtemények, valamint kiállítóhelyek is.**

A magyar nemzeti hagyományok, kulturális értékek védelméhez és továbbörökítéséhez hasonlóan a hazánkban élő, az Alaptörvényben államalkotó tényezőként elismert nemzetiségi közösségek kulturális javainak megőrzése és gyarapítása **az állam fontos kötelessége és felelőssége.**

E feladatát az állam az intézményvédelmi kötelezettsége keretében megfelelő jogalkotással, a jogalkalmazás folyamatos ellenőrzésével, szükség szerint új, a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak és értékeinek védelmét is érintő stratégiai jellegű koncepció kialakításával, a közgyűjteményi rendszer szakszerű fejlesztésének megfelelő finanszírozásával, illetve országos intézmények fenntartásával, működtetésével teljesíti.

Ennek folyamatos nyomon követése és egyedi, illetve átfogó jellegű (felül)vizsgálata a szakmai irányítást végző rendszeren belül, valamint külső, speciális feladat- és hatáskörű ellenőrző mechanizmusok révén valósulhat meg.

Az Alaptörvény 30. cikk (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosa alapjogvédelmi tevékenységet lát el, eljárását bárki kezdeményezheti. Az Alaptörvény 30. cikk (2) bekezdése rögzíti, hogy az alapvető jogok biztosa az alapvető jogokkal kapcsolatban tudomására jutott visszasságokat kivizsgálja vagy kivizsgáltatja, orvoslásuk érdekében általános vagy egyedi intézkedéseket kezdeményez.

Az alapvető jogok biztosának és biztoshelyetteseinek feladat- és hatáskörét, valamint az ezek ellátásához szükséges vizsgálati jogosultságokat az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.) határozza meg.

Az Ajbt. 18. § (1) bekezdése szerint az alapvető jogok biztosához bárki fordulhat, ha megítélése szerint közigazgatási szerv vagy közszolgáltatást végző szerv (a továbbiakban együtt: hatóság) tevékenysége vagy mulasztása a beadványt tevő személy alapvető jogát sérti vagy annak közvetlen veszélyével jár (a továbbiakban együtt: visszasság), feltéve, hogy a rendelkezésre álló közigazgatási jogorvoslati lehetőségeket – ide nem értve a közigazgatási pert – már kimerítette, vagy jogorvoslati lehetőség nincs számára biztosítva.

Az Ajbt. 18. § (4) bekezdése szerint **az alapvető jogok biztosa a hatóságok tevékenysége során felmerült, az alapvető jogokkal kapcsolatos visszasság megszüntetése érdekében hivatalból eljárást folytathat.** A hivatalból indított eljárás természetes személyek pontosan meg nem határozható, nagyobb csoportját érintő visszasság kivizsgálására vagy **egy alapvető jog érvényesülésének átfogó vizsgálatára irányulhat.**

Az Ajbt. 3. § (2) bekezdés d) pontja szerint az alapvető jogok biztosának a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak védelmét ellátó helyettese figyelemmel kíséri a Magyarországon élő nemzetiségek jogainak érvényesülését, és közreműködik az alapvető jogok biztosának vizsgálatában. Az Ajbt. 41. § (5) azt is rögzíti, hogy **az alapvető jogok biztosa a kiadmányozási jogot a Szervezeti és Működési Szabályzatban a helyettesekre átruházhatja.**

Mindezekre tekintettel az Ajbt. 18. § (4) bekezdés alapján – figyelemmel az Ajbt. 41. § (5) bekezdésére, valamint az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2023. (VI. 16.) AJB utasítás 36. § (4) bekezdés b) pontjára – az alapvető jogok biztosának egyetértésével **hivatalból eljárást kezdeményeztem, amely a nemzetiségi kulturális jogok érvényesülésének, kiemelten a muzeális intézmények nemzetiségi tartalmának átfogó vizsgálatára irányult.**

A vizsgálatom több évet ölel át, az információk többsége a kérdőívek beérkezéséig, 2023 őszéig tartalmaz adatokat az egyes muzeális intézményekről. Szükség szerint azonban mindezeket a 2023. és 2024. évi helyszíni látogatásokon szerzett benyomásokkal, információkkal kiegészítettem.

Az elvi állásfoglalásom kapcsán mindenképp említést kell tennem a 2010. évi, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésével foglalkozó átfogó vizsgálatáról¹, amely a kisebbségi kulturális élet szinte teljes területét lefedve kiadásakor hiánypótló szerepet töltött be. Jelenlegi elvi állásfoglalásomban a nemzetiségi kulturális jogok közül **kizárólag a muzeális intézmények tevékenységére, működésére fókuszáltam.**

Az állásfoglalásban csak **egyes fejezetekhez kapcsolódva**, azok keretein belül **foglalkoztam a 2010. évi kisebbségi ombudsmani jelentés javaslatainak megvalósulásával**, illetve az azóta bekövetkezett változásokkal. Az **átfogó vizsgálatom azonban nem szűkíthető le és nem értelmezhető csupán utóvizsgálatként**, mivel az elmúlt évtizedben – részben épp a 2010. évi kisebbségi ombudsmani vizsgálat hatására – jelentős jogszabályi változásokra került sor.

Választ kerestem arra, hogy a jogszabályok módosítása mennyiben oldotta meg a korábbi problémákat, kiemelten a finanszírozási nehézségeket, illetve jelenleg hogyan jellemezhető, értékelhető a muzeális intézmények nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmével kapcsolatos feladatellátása, és vannak-e olyan időközben megjelent új gondok, nehézségek, amelyek megoldásra várnak.

Mindezekre figyelemmel **az elvi állásfoglalásomban nemzetiségi jogi szempontból áttekintettem** a muzeális intézmények jogi szabályozását, a különböző szakmai besorolású muzeális intézmények feladatellátását, kiemelten a nemzetiségi bázisintézmények, valamint nemzetiségi tájházak, köztük a működési engedély nélkül tevékenykedő tájházak gyakorlati működését is, azok finanszírozási hátterét, kitérve az állam és a települési önkormányzatok, valamint az országos és helyi nemzetiségi önkormányzatok intézményfenntartásban betöltött szerepére. A feltárt problémák alapján javaslatokat fogalmaztam meg elsősorban a jogalkotó és a terület igazgatásáért felelős jogalkalmazó szervek számára.

Hangsúlyoznom szükséges már a bevezető gondolatok között, hogy **a vizsgálat célja** nem az egyes muzeális intézmények ellenőrzése volt, hanem a működési környezetük általános szakmai adottságainak, eredményeinek és nehézségeinek feltérképezése, illetve **a muzeális intézményrendszer nemzetiségi tartalmú kulturális javainak, értékeinek védelméhez szükséges feladatok, intézkedések további erősítése, fejlesztése.**

¹ Lásd: Dr. Kállai Ernő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról 2010.
<http://www.kisebbsegiombudsman.hu/data/files/165788766.pdf>

1.2. Az érintett alapvető jogok és alkotmányos elvek

- A jogállamiság alapelvéből levezethető jogbiztonság és az alkotmányos szervek közötti kölcsönös együttműködés követelménye [Alaptörvény B) cikk (1) bekezdés: „Magyarország független, demokratikus jogállam.”];
- A nemzetiségek a magyar politikai közösségen belüli, állami védelmet és támogatást élvező kulturális és politikai közösségek [Alaptörvény Nemzeti hitvallás: „A velünk élő nemzetiségek a magyar politikai közösség részei és államalkotó tényezők. Vállaljuk, hogy [...] a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját [...] ápoljuk és megóvjuk.”, Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdés: „A Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. [...] A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználatához, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználatához, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz”];
- A nemzetiségi jogok érvényesülése; a nemzetiségek alapvető jogainak részletes és garanciális szabályait a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény tartalmazza [Alaptörvény XXIX. cikk (3) bekezdés: „A Magyarországon élő nemzetiségek jogaira vonatkozó részletes szabályokat, valamint a helyi és országos önkormányzataik megválasztásának szabályait sarkalatos törvény határozza meg.”].
- A művelődéshez fűződő alapjog biztosítása [Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdései: „(1) Minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez. (2) Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.”].

1.3. Az alkalmazott jogforrások

- Magyarország Alaptörvénye (Alaptörvény);
- az alapvető jogok biztosáról szóló 2011. évi CXI. törvény (Ajbt.);
- az Alapvető Jogok Biztosának Hivatala Szervezeti és Működési Szabályzatáról szóló 1/2023. (VI. 16.) AJB utasítás (SzMSz);
- a nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (Njtv.);
- a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény (Kult.tv.)
- a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kötv.)
- a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.)
- a magyar építészetéről szóló 2023. évi C. törvény (Méptv.)
- a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.)
- a muzeális intézmények működési engedélyéről szóló 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet (376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet)
- Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól szóló 388/2017.(XII. 13.) Korm. rendelet (388/2017.(XII. 13.) Korm. rendelet)
- a muzeális intézmények nyilvántartásában szereplő kulturális javak revíziójáról és selejtezéséről szóló 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet (51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet)

- az országos múzeum, az országos szakmúzeum, a nemzeti könyvtár, az országos szakkönyvtár és az állami egyetem könyvtárának kiemelt feladatairól szóló 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet (30/2014. EMMI rendelet)
- a múzeum, valamint az országos szakkönyvtár és a megyei könyvtár éves munkatervéhez szükséges szakmai mutatókról szóló 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelet (51/2014. EMMI rendelet)
- a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet (NKÖM rendelet)
- a muzeális intézmények szakfelügyeletéről szóló 3/2009. (II. 18.) OKM rendelet (OKM rendelet)

II. A vizsgálat lebonyolításának menete, módszertana

A vizsgálat **módszertanának kialakításakor a helyi és országos önkormányzatok, valamint a nemzetiségi képviselő és szószólók** témakörhöz kapcsolódó **tapasztalatai, jelzései fontos támpontot jelentettek**. A nemzetiségi vezetők több alkalommal és többféle rendezvényen is javasolták a nemzetiségi közösségek kulturális autonómiájának megteremtése szempontjából kiemelkedő jelentőségű muzeális intézmények jelenlegi szerepkörének áttekintését és továbbgondolását. Külön is említést érdemel az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága Köznevelési, Kulturális és Egyházügyi Albizottságának 2021. november 3-i ülése, amelyen önálló napirend keretében foglalkoztak a nemzetiségi tájházak helyzetével, rámutatva olyan aktuális kihívásokra, amelyek megoldása folyamatos és sürgető feladat.

A megkeresni kívánt intézmények körének meghatározásánál ugyanabba a nehézségbe ütköztem, mint a korábbi kisebbségi ombudsman a 2010-es vizsgálatánál: **a nemzetiségi vonatkozású muzeális intézményekről nincs átfogó, a Magyarországon fellelhető összes intézményt magába foglaló nyilvános és hiteles adatbázis**.

Mindezekre figyelemmel, a vizsgálat keretében elsőként 2022 decemberében az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökeit kerestem meg. Segítségüket kértem a nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények, illetve egyéb, ilyen jellegű tevékenységet is folytató kulturális intézmények listájának összeállításához, azaz egy részletes, nemzetiségi közösségenként összeállított intézményi adatbázis létrehozásához.

Kértem továbbá, hogy az érintett intézményeknek kiküldendő kérdőív szakszerű elkészítéséhez, valamint a tapasztalataik szerinti legfontosabb problémák összegyűjtéséhez is nyújtsanak segítséget. Az év végi teendőkre tekintettel 2023 februárjának végét jelöltem meg a válaszok megküldésének határidejeként. Az Örmény Országos Önkormányzat és a Roma Országos Önkormányzat kivételével 2023 júniusáig valamennyi elnök válaszolt a megkeresésemre.

Az országos nemzetiségi önkormányzatokkal folytatott egyeztetések eredményeként, tapasztalataikat és javaslatukat felhasználva, 2023 júniusának végére elkészült a muzeális intézményrendszer nemzetiségi tartalmú vizsgálatához szükséges **kérdőív, valamint egy adatbázis a nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményekről**.

Ezt követően az adatbázisból kiválasztottam azokat a muzeális intézményeket, amelyeket célszerűnek tartottam megkeresni a vizsgálatom minél teljesebb körű lebonyolítása érdekében.

A válogatás során több szempontot is figyelembe vettem. Egyrészt a muzeális intézmények szakmai besorolását, amivel az volt a célom, hogy **minél többfajta szakmai besorolású muzeális intézményt bevonjak a vizsgálatomba**. Számos olyan intézményt is megkerestem azonban, főként nemzetiségi tájházakat, emlékhelyeket, amelyek jelenleg **nem rendelkeznek működési engedéllyel**, tehát egyik muzeális intézményi szakmai kategóriába sem sorolhatók be, de fontos szerepet vállalnak a nemzetiségi kulturális javak, tárgyi emlékek megőrzésében és bemutatásában.

Emellett kiemelt szempontnak tekintettem, hogy a vizsgálatom **valamennyi hazai nemzetiségi közösség** kulturális javainak védelmével foglalkozzon, továbbá, hogy **különböző vármegyékben, térségekben működő, eltérő fenntartású** muzeális intézményeket keressek meg, amelyek gyűjteményeiben változó nagyságú a nemzetiségi tartalom aránya.

Arra is törekedtem, hogy a hazai nemzetiségek kulturális javainak megőrzésében kiemelt szerepet vállaló, elsősorban **nemzetiségi feladatokat ellátó muzeális intézményeket** minél teljesebb körűen feltérképezzem.

A fenti szempontokra figyelemmel megkerestem 7 országos múzeumot és valamennyi, 19 vármegyei hatókörű városi múzeumot. Hazánkban a nemzetiségi közösségek tagjai történelmi és demográfiai okokból nem tömbszerűen elhelyezkedve élnek, így egyes országos és valamennyi vármegyei hatókörű városi múzeumban különböző mértékben, de mindenképp fellelhetők a nemzetiségi közösségek kulturális javaihoz kapcsolódó feladatok.

Ezen felül 23, nem kizárólag nemzetiségi feladattal rendelkező területi, tematikus múzeumot, valamint közérdekű muzeális gyűjteményt és kiállítóhelyet is megkerestem, ezeket szinte minden esetben az országos nemzetiségi önkormányzatok elnökei, szakemberei javasolták, azok nemzetiségi tartalmára utalva.

Az elsősorban vagy kizárólagosan nemzetiségi feladatot ellátó muzeális, kulturális intézmények közül 62-t vontam be a vizsgálatba: 10 országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott intézményt, 4 más szerv fenntartásában működő elsősorban nemzetiségi jellegű feladatot ellátó intézményt, 23 német nemzetiségi tájházat, 11 szlovák nemzetiségi tájházat, valamint a többi nemzetiség 14 tájházat.

A kérdőív elkészítéséhez is **felhasználtam az országos nemzetiségi önkormányzatok javaslatait, észrevételeit**, amelyek szinte teljeskörűen lefedték az intézmények működési tapasztalatait, nehézségeit. A 2010-es vizsgálat kérdőívét – amely szakszerűen és hasonló alaposággal készült – szintén felhasználtam a kérdések összeállításához, a jogszabályi, fenntartói változások okán azonban az adatok összevetésére már nem volt lehetőségem.

A vizsgálatom keretében elkészített és kiküldött kérdőív² első pillantásra hosszúnak és nagyon részletesnek tűnhetett, 11 fejezetben ugyanis közel 90 kérdés található. Ez azonban elsődlegesen azzal függött össze, hogy a különböző szakmai besorolású muzeális intézmények számára nem készült külön kérdőív, az adatok jobb összehasonlíthatósága érdekében ugyanazt küldtem ki az összes megkeresett intézménynek, így például az országos múzeumoknak és a nemzetiségi tájházaknak is.

A kérdőívet összességében végül **111 intézményhez juttattam el**. Az érdemi írásos hozzájárulásra a „Muzeális intézmények nemzetiségi tartalmának vizsgálata” című dokumentum kitöltésével és visszaküldésével, vagy egy Google Űrlap online kitöltésével nyílt lehetőség.

A kérdőívben az alapadatok mellett foglalkoztam a működési engedély megszerzésének feltételeivel, valamint külön a nemzetiségi bázisintézményi státusszal, működési tapasztalatokkal. Rákérdeztem a szakfelügyeletre, az intézmények elhelyezkedésére, az épületek állapotára, a személyi feltételekre, a gyűjteményi anyagokra, a gyűjtőkörre, mindezek nyilvántartására, a közönségszolgáltatási, közönségkapcsolati tevékenységekre, a múzeumpedagógiai és egyéb együttműködési formákra, a finanszírozási háttérre, a jogi szabályozásra, és végül a legfontosabb problémákra, fejlesztési lehetőségekre.

Végül **65 kérdőív érkezett vissza**, emellett több olyan intézmény is volt, amelyek ugyan a kérdőívet nem küldték vissza, de személyes látogatás során a helyszínen tájékoztam a működésükről. Összesen közel **80 muzeális intézménytől érkezett adat és információ** a működésükről, illetve a nemzetiségi kulturális javakat érintő tevékenységükről, a **válaszadási arány több mint 70 %-os** volt.

² Az elvi állásfoglalás 1. számú melléklete a kiküldött kérdőív.

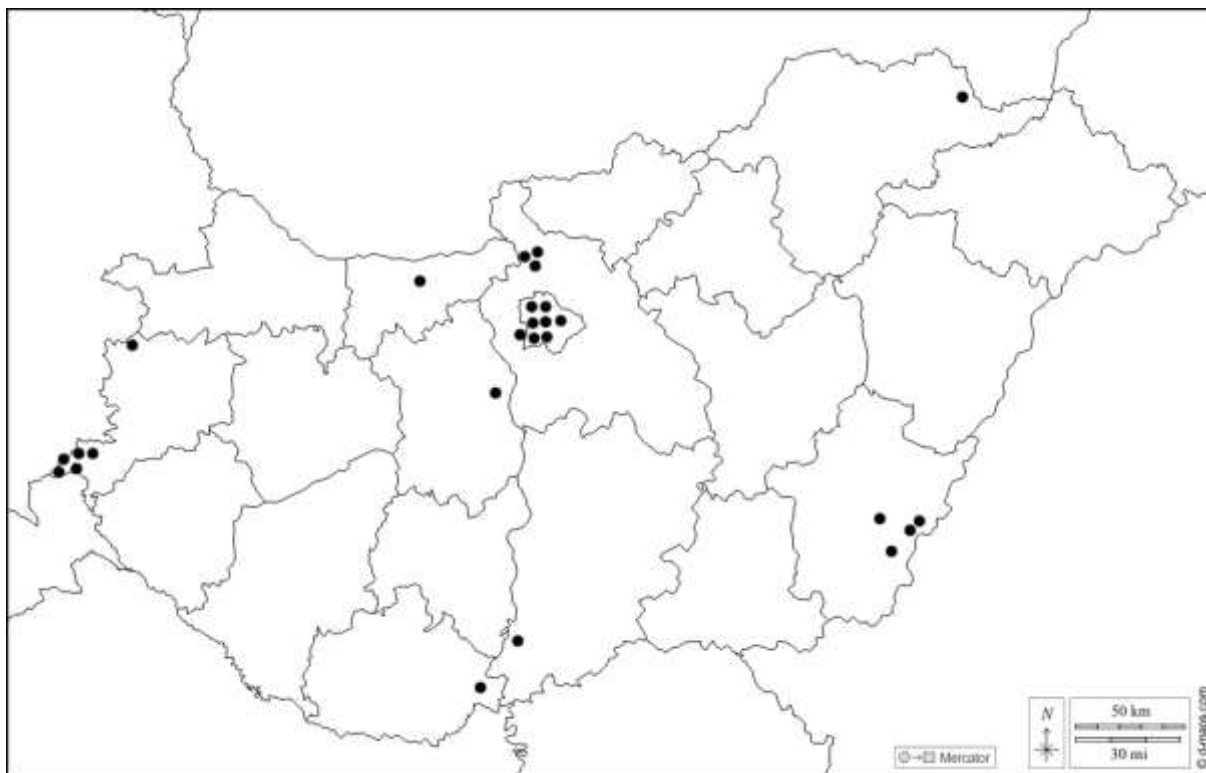
A beérkezett válaszok, adatok feldolgozása során nehézséget okozott, hogy sok kérdőív hiányosan, szűkszavúan lett kitöltve. Ha a válaszhiány elsődlegesen a nemzetiségi tartalmat érintette, akkor több esetben ismételt megkerestem az érintett intézményt az erre vonatkozó információk beszerzése, kiegészítése céljából.

A kérdőíves vizsgálat mellett **helyszíni látogatások keretében 2023-ban és 2024-ben munkatársaimmal több muzeális intézményt is felkerestünk**, ahol strukturált interjúkat készítettünk az intézmények vezetőivel, szakembereivel, illetve tájékozódunk azok működéséről.³

A helyszíni látogatások során felkeresett muzeális intézmények – a látogatások időrendje szerint – a következők voltak:

- a budaörsi **Jakob Bleyer Heimatmuseum,**
- a szentendrei **Szerb Egyházi Múzeum,**
- békéscsabai **Munkácsy Mihály Múzeum,**
- gyulai **Erkel Ferenc Múzeum,**
- gyulai **Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye Múzeuma,**
- kétegyházi **Román Tájház,**
- budapesti **Romano Kher,**
- budapesti **Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria,**
- budapesti **Lengyel Kutató Intézet és Múzeum,**
- budapesti Bolgár Országos Önkormányzat **Kulturális, Dokumentációs és Információs Központja,**
- budapesti **Bolgár Kutatóintézet,**
- felsőszölnöki **Kühár Emlékház (Szlovén Tájház),**
- orfalui **Szlovén Tájház,**
- szentgotthárdi **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény,**
- szentgotthárd-rábfüzesi **Hianz Tájház,**
- szakonyfalui **Etikus porta,**
- peresznyei **Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye (Horvát Múzeum),**
- mohácsi **Kanizsai Dorottya Múzeum,**
- bajai **Türr István Múzeum,**
- tatabányai **Kuny Domokos Múzeum** tagintézménye a Német Nemzetiségi Múzeum,
- szentendrei **Szabadtéri Néprajzi Múzeum,**
- a Szabadtéri Néprajzi Múzeum **Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága,**
- beloiannisi **Nikosz Beloiannis Művelődési Ház és Könyvtár,**
- budapesti **Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye,**
- **Néprajzi Múzeum,**
- Sátoraljaújhely-Rudabányácskán a **Zempléni Szlovákság Néprajzi Gyűjteménye.**

³ Összesen 26 helyszíni látogatására került sor.

A fenti térkép jól mutatja, hogy legnagyobb számban budapesti és Budapest környéki intézményeket tudtunk felkeresni, illetve, ha több napos helyszíni látogatáson voltunk, akkor az adott térség több intézményébe is eljutottunk.

A helyszíni látogatások nagyban elősegítették a muzeális intézmények működésének, feladatainak jobb megértését, illetve olyan nehézségek feltárását, amelyek a kérdőívek elemzése alapján esetlegesen nem voltak pontosan érthetőek, ismertek.

A felkeresett intézmények vezetői és munkatársai minden esetben nyitottan, a kihívásokat részletesen és őszintén bemutatva, de megoldásokat keresve, elkötelezetten és nagy szakmai lelkesedéssel fogadtak engem és a munkatársaimat. Öröm volt látni, hogy a szűkös források ellenére, a kiállításokon, programokon, múzeumpedagógiai foglalkozásokon milyen színvonalas, kreatív, élményközpontú módon próbálják bemutatni közös örökségünket.

Nagy segítséget jelentett, hogy a vizsgálat során folyamatos párbeszédet folytathattam a két meghatározó országos intézmény a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum munkatársaival, a szakmai észrevételeiket, iránymutatásokat felhasználtam az elvi állásfoglalásom elkészítéséhez.

A muzeális intézmények felkeresése mellett lehetőségem nyílt arra is, hogy a vizsgálatom témaköréről személyesen egyeztessenek **a Kulturális és Innovációs Minisztérium kultúráért felelős államtitkárával**, akitől jelentős szakmai támogatást kaptam.

A visszaküldött kérdőívek válaszai, illetve a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatok – a muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátásának áttekintése és elemzése mellett – alkalmasak voltak általánosabb jellegű, a muzeális intézményrendszert összességében is érintő következtetések levonására.

A komplex tapasztalatszerzést követően a vizsgálat lebonyolításával összefüggésben fontos kiemelni az általam szervezett, **A muzeális intézményrendszer nemzetiségi kulturális jogok érvényesítésében betöltött szerepéről** című konferenciát, amelyre **2024. november 29-én** került sor az Alapvető Jogok Biztosának Hivatalában. A közel 20 szakértő részvételével megtartott egyeztetés célja a vizsgálat során feltárt alaphelyzet ismertetése, a

szakmai megállapítások és javaslatok megtárgyalása, valamint azok pontosítása, illetve kiegészítése volt. A meghívottak között voltak országos nemzetiségi önkormányzati szakértők, az általuk fenntartott nemzetiségi muzeális intézmények, nemzetiségi tájházak vezetői, továbbá néhány nemzetiségi bázisintézmény vezetője. Az eseményen részt vett több, nemzetiségi feladatot is ellátó vármegyei hatókörű városi múzeum igazgatója, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főosztályvezetője, valamint a Kulturális és Innovációs Minisztérium Múzeumi Főosztályának munkatársa is.

A szakmai találkozó lehetőséget teremtett arra, hogy az előzetesen megküldött szakmai anyag javaslatait és a felmerült problémákat a szakértő résztvevők átbeszéljék, kiegészítve az általuk tapasztalt egyéni és általános problémákkal, nehézségekkel. A résztvevők egyöntetűen hasznosnak találták a találkozót, emellett kifejezték szándékukat, hogy a továbbiakban is szükség lenne hasonló jellegű rendezvények, egyeztetések szervezésére.

Az elvi állásfoglalásom elkészítése szempontjából kiemelkedően fontosnak tartom a fentiekben ismertetett szakmai konferenciát, mivel több olyan észrevételt, tapasztalatot és javaslatot is megfogalmaztak a résztvevők, amelyeket felhasználtam az állásfoglalásom végleges szakmai tartalmának kialakításakor.

Végezetül egy hasonlóan fontos eseményt külön is meg kell említenem, amely nagy segítséget nyújtott elvi állásfoglalásom elkészítéséhez. Az **Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottságának Köznevelési, Kulturális és Egyházügyi Albizottsága 2024. december 17-én ülést** tartott, amelyen a testület tagjai részletesen és módszeresen áttekintették a témát. Első napirendi pontként általános tájékoztatót hallgattak meg a Kulturális és Innovációs Minisztérium közgyűjteményekért és kulturális fejlesztésekért felelős helyettes államtitkárától a nemzetiségi közgyűjtemények, múzeumok, könyvtárak és tájházak helyzetéről. Ezt követően személyesen tájékoztattam az Albizottság tagjait a nemzetiségi muzeális intézmények helyzetéről, és ezen intézményeknek a hazai nemzetiségi közösségek kulturális jogainak érvényesítésében betöltött szerepéről. A tájékoztatók után a testület tagjaival szakmai párbeszédet folytattam a muzeális területet érintő általános és speciális szakmai, illetve szakpolitikai kérdésekről. Az Albizottság az elvi állásfoglalásom kiadását követően folytatni kívánja a téma tárgyalását.

III. Jogsabályi háttér

3.1. A vizsgálathoz kapcsolódó alapvető jogok és elvek áttekintése

Az alapvető jogok biztosa és a biztoshelyettesek egy adott társadalmi probléma mögött álló összefüggésrendszer feltárása során alapjogi érveket sorakoztatnak fel, autonóm, objektív és neutrális módon járnak el. Eljárásuk során következetesen, zsinórmértékként támaszkodnak az Alkotmánybíróság alapvető jogállami garanciákkal és az alapjogok tartalmával kapcsolatos korábbi elvi megállapításaira is, valamint – az ombudsmani jogvédelem speciális vonásainak megfelelően – alkalmazzák az alapjog-korlátozás alkotmányosságát megítélni hivatott egyes alapjogi teszteket.

Magyarország Alaptörvényének alapjogokkal kapcsolatos megfogalmazása nagyrészt megegyezik a korábbi Alkotmányban foglaltakkal, amennyiben az alapjogi követelmények és alapjogok tekintetében nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely ellentétes lenne a korábbi Alkotmány szövegével. A normaszövegben előfordul részben eltérő fogalmazásmód, kiegészítés, kihagyás, de mindaddig, amíg az alkotmányértelmezési monopóliummal felruházott Alkotmánybíróság ellenkezően nem nyilatkozik – álláspontom szerint – vélelmezendő, hogy az Alkotmány szövegéhez kapcsolódó korábbi alkotmánybírósági megállapításokra valamennyi alaptörvény-értelmezőnek, így az alapvető jogok biztosának és a nemzetiségi biztoshelyettesnek is figyelemmel kell lennie.⁴

Ennek megfelelően **az ombudsmani gyakorlatban, így az elvi állásfoglalás tekintetében továbbra is hivatkozási pontot jelent az egyes alkotmányos jogokat és követelményeket értelmező alkotmánybírósági esetjog.**

3.1.1. A nemzetiségek alapvető jogai

A nemzetiségek alapvető jogait az Alaptörvény XXIX. cikke határozza meg. A nemzetiségek a magyar politikai közösségen belül állami védelmet és támogatást élvező kulturális és politikai közösségek.

Az Alaptörvény XXIX. cikk (1) bekezdése alapján a Magyarországon élő nemzetiségek államalkotó tényezők. Minden, valamely nemzetiséghez tartozó magyar állampolgárnak joga van önazonossága szabad vállalásához és megőrzéséhez. **A Magyarországon élő nemzetiségeknek joguk van az anyanyelvhasználathoz, a saját nyelven való egyéni és közösségi névhasználathoz, saját kultúrájuk ápolásához és az anyanyelvű oktatáshoz.**

Az Alaptörvény XXIX. cikk (2) bekezdése értelmében a nemzetiségek helyi és országos önkormányzatokat hozhatnak létre.

Az Alkotmánybíróság megítélése szerint a Magyarországon élő nemzetiségek államalkotói minőségéből következik jogaik törvényi szintű szabályozásának kiemelt fontossága.⁵

⁴ Vö. 22/2012. (V. 11.) AB határozat, Indokolás [41] és 13/2013. (VI. 17.) AB határozat, Indokolás [32]-[34].

⁵ 35/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992. 205.

Ezzel is összhangban az Alkotmánybíróság a 12/2004. (IV. 7.) AB határozatában korábbi döntéseire hivatkozva hangsúlyozta: „Az állam kötelessége az alapvető jogok 'tiszteletben tartására és védelmére' a szubjektív alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről. Ennek érdekében a jogalkotó köteles olyan szabályozást alkotni, amely a lehető legnagyobb mértékben biztosítja az alapjogok érvényesülését”.⁶

Amint arra az Alkotmánybíróság már a 48/1998. (XI. 23.) AB határozatában is rámutatott: „Az Alkotmány egyes esetekben nevesíti az intézményvédelmi kötelességeket, másutt nem, előfordul az is, hogy éppen az alanyi jogi oldal marad háttérben; a megfogalmazás és a hangsúlybeli különbségek nem változtatnak azon, hogy az alapjogok egyaránt tartalmazzák a szubjektív jogokat és az objektív, ennél szélesebb állami kötelességeket is”.⁷

Az Alkotmánybíróság fentiekben ismertetett gyakorlatával összhangban megállapítható, hogy az Alaptörvényben nevesített, **a nemzetiséghez tartozó személyeket és közösségeiket megillető alapjogok biztosítása, megfelelő intézményrendszer létrehozása mellett, azok gyakorlását és védelmét garantáló jogszabályok megalkotásával valósulhat meg.**

Az Njtv.-t a jogalkotó kifejezetten az Alaptörvénynek a magyarországi nemzetiségek ügye iránt kinyilvánított felelősségvállalására figyelemmel alkotta meg. **Az Njtv. célja,** hogy a nemzetiségek sajátos, **az Alaptörvényben alapvető szabadságjogokként általánosságban megfogalmazott egyéni és közösségi jogait részletezze, és széles körben biztosítsa.**

Az Njtv. 4. § (1) bekezdés a) pontja rögzíti, hogy minden nemzetiségi közösségnek és nemzetiséghez tartozó személynek joga van a szülőföldjén való zavartalan boldoguláshoz, **a saját, a szülők, ősök születési vagy lakhelyének kultúrájához, hagyományaihoz való kötődés szabadságához és oltalmához.**

A nemzetiségi önkormányzatok fontos szerepet töltenek be a **nemzetiségi kulturális öngazgatás** területén. A nemzetiségi önkormányzatok létrehozásához való jog tartalmával az Alkotmánybíróság több alkalommal is foglalkozott. Működésének kezdeti időszakában elvi élel mondta ki, hogy a nemzetiségi önkormányzatok létrehozása szükséges előfeltétele annak, hogy a nemzetiségek államalkotó tényezői szerepüket betölthessék.⁸

Az Alkotmánybíróság korábbi és az Alaptörvény hatálybalépését követően kialakított gyakorlata értelmében a nemzetiségi önkormányzatokra vonatkozó szabályok megalkotásánál a törvényhozó széles döntési jogosultsággal rendelkezik, ennek a döntési szabadságnak a korlátait az Alaptörvény rendelkezései, így különösen az alapjogokra vonatkozó szabályok határozzák meg.⁹

A Magyarországon élő nemzetiségek kulturális jogairól és kulturális öngazgatásáról az Njtv. részletesen rendelkezik. A nemzetiségek kulturális öngazgatását érintő törvényi szabályozás előkészítése és végrehajtása során az Njtv.-vel összhangban érvényesíteni kell a nemzetiségek kulturális autonómiájának megfelelő művelődési érdekeket.

⁶ 12/2004. (IV. 7.) AB határozat, ABH 2004, 225.

⁷ 48/1998. (XI. 23.) AB határozat, ABH 1998, 341.

⁸ 35/1992. (VI. 10.) AB határozat, ABH 1992, 205.

⁹ 45/2005. (XII. 14.) AB határozat, ABH 2005, 570. és 41/2012. (XII. 6.) AB határozat, Indokolás [52].

A **nemzetiségi kulturális öngazgatás** területén kiemelt jelentősége van annak, hogy az Njtv. szabályozása szerint:

- a nemzetiségi önkormányzat részt vehet a nemzetiséghez tartozók kulturális ellátásának segítségével összefüggő állami és önkormányzati feladatok végrehajtásában;¹⁰
- a nemzetiségi önkormányzat jogosult nemzetiségi kulturális intézmény létesítésére, fenntartására, más által létesített kulturális intézmény fenntartói jogának, illetve kulturális feladat ellátásának átvételére;¹¹
- az országos nemzetiségi önkormányzat megkeresésére az intézmény fenntartója köteles átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzetiségi kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzetiség kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak;¹²
- ha jogszabály a nemzetiségi önkormányzat részére valamely döntés meghozatalánál a nemzetiségi kulturális öngazgatással kapcsolatos ügyben véleményezési vagy egyetértési jogot biztosít, a nyilatkozat megtételére – jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában – harminc nap áll rendelkezésre.¹³

3.1.2. A művelődéshez és a kulturális örökség védelméhez való jog

Az Alaptörvény a Nemzeti hitvallásában egyértelműen rögzíti a hazai nemzetiségi közösségek kultúrájának ápolását és megóvásának fontosságát is.

*„Vállaljuk, hogy örökségünket, egyedülálló nyelvünket, a magyar kultúrát, a magyarországi nemzetiségek nyelvét és kultúráját, a Kárpát-medence természet adta és ember alkotta értékeit **ápoljuk és megóvjuk**. Felelősséget viselünk utódainkért, ezért anyagi, szellemi és természeti erőforrásaink gondos használatával védelmezzük az utánunk jövő nemzedékek életfeltételeit.*

Hisszük, hogy nemzeti kultúránk gazdag hozzájárulás az európai egység sokszínűségéhez.

Tiszteljük más népek szabadságát és kultúráját, együttműködésre törekszünk a világ minden nemzetével.”

Az Alaptörvény a kulturális örökség védelmét alkotmányosan védett értéként kezeli, amikor az Alapvetés cikkei között rendelkezik az ezzel kapcsolatos kötelezettségekről.

Az Alaptörvény P) cikk (1) bekezdése deklarálja: *„A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és állatfajok, valamint **a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége**”.* A kulturális élet szerteágazó, komplex jellege, valamint a kulturális örökségvédelem területének speciális sajátosságai, a védelem tárgyát képező javak kiemelkedő jelentősége, pótolhatatlansága miatt az örökségvédelemmel kapcsolatos legfontosabb kérdéseket törvényi szinten szabályozták.

¹⁰ Njtv. 34. §

¹¹ Njtv. 36. §

¹² Njtv. 37. § (1) bekezdés

¹³ Njtv. 35. §

Az Alaptörvény P) cikkhez kapcsolódóan az **Alaptörvény 38. cikk (1) bekezdését** is ki kell emelni, mely szerint: „**Az állam és a helyi önkormányzatok tulajdona nemzeti vagyon. A nemzeti vagyon kezelésének és védelmének célja a közérdek szolgálata, a közös szükségletek kielégítése és a természeti erőforrások megóvása, valamint a jövő nemzedékek szükségleteinek figyelembevétele. A nemzeti vagyon megőrzésének, védelmének és a nemzeti vagyonnal való felelős gazdálkodásnak a követelményeit sarkalatos törvény határozza meg**”.

Az Alaptörvény a magyar állam és az önkormányzatok tulajdonát nemzeti vagyonként határozza meg, és ezzel összhangban állapítja meg az azzal való gazdálkodás célját. Az Alaptörvény sarkalatos törvényben rendeli el megállapítani a vagyongazdálkodás módját és a nemzeti vagyon védelmét, megőrzését szolgáló intézkedéseket. Az Országgyűlés az Alaptörvény végrehajtására a nemzeti vagyonnal való átlátható és felelős gazdálkodás követelményeinek hosszú távú meghatározása, a nemzeti vagyon átruházása szabályainak, valamint a célszerű és eredményes nemzeti vagyongazdálkodás kereteinek megállapítása érdekében megalkotta a nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvényt. Az Nvtv. 1. § (2) bekezdés g) pontja szerint **a nemzeti vagyonba tartozik az állami vagy helyi önkormányzati fenntartású közgyűjtemény** (muzeális intézmény, levéltár, közgyűjteményként működő kép- és hangarchívum, valamint könyvtár) **saját gyűjteményében nyilvántartott kulturális javak körébe tartozó dolog**, kivéve, ha a dolog más tulajdonában áll.

Külön is említést érdemel **a művelődéshez való jog**, mint kulturális alapjog. Az Alaptörvény XI. cikk (1)-(2) bekezdései értelmében **minden magyar állampolgárnak joga van a művelődéshez**.

Magyarország ezt a jogot a közművelődés kiterjesztésével és általánossá tételével, az ingyenes és kötelező alapfokú, az ingyenes és mindenki számára hozzáférhető középfokú, valamint a képességei alapján mindenki számára hozzáférhető felsőfokú oktatással, továbbá az oktatásban részesülők törvényben meghatározottak szerinti anyagi támogatásával biztosítja.

A művelődéshez való jog magában foglalja általános értelemben a kulturális javakhoz való hozzáférés lehetőségét, illetve jogot az oktatásban való részvételre.

A művelődéshez való jog kulturális javakhoz és tudományos eredményekhez való hozzáférése érdekében nem társítanak kötelező specifikus előírásokat az ebben a körben érvényesülő alapjogi normák. A közművelődés kiterjesztése és általánossá tétele megfogalmazás elsődlegesen az állam szabályozási, intézményfenntartási és finanszírozási kötelezettségeként értelmezhető. Az intézményfenntartás azonban nem kizárólagosan állami feladat, a kulturális szolgáltatás nyújtása helyi önkormányzati feladata¹⁴ és közművelődési célú tevékenységet folytató vállalkozások is szabadon alakíthatók.¹⁵

Az oktatáshoz való jog kapcsán megkülönböztetjük a tanuláshoz és a tanításhoz való jogot. Míg a tanuláshoz való jog a művelődéshez való jog körében, addig a tanításhoz való jog inkább a tudományos- és művészeti élet szabadsága körében nyer értékelést. A tanuláshoz való jog nemcsak jog, hanem egyben kötelezettség is, az Alaptörvény az alapfokú oktatást teszi kötelezővé. Az Alaptörvény kimondja azt is, hogy a szülők kötelesek kiskorú gyermekükről gondoskodni. E kötelezettség magában foglalja gyermekük taníttatását. Az Alaptörvény szerint az általános iskolai oktatásban való részvétel azon túl, hogy kötelező, ingyenes is.

¹⁴ Mötv. 13. § (1) A helyi közügyek, valamint a helyben biztosítható közfeladatok körében ellátandó helyi önkormányzati feladatok különösen: 7. kulturális szolgáltatás, különösen a nyilvános könyvtári ellátás biztosítása; filmszínház, előadó-művészeti szervezet támogatása, a kulturális örökség helyi védelme; a helyi közművelődési tevékenység támogatása.

¹⁵ Dr. Pozsár-Szentmiklósy Zoltán (2021): XI. cikk – A művelődéshez való jog. In: Dr. Csink Lóránt (szerk.): Alapjogi kommentár az alkotmánybírói gyakorlat alapján. Novissima Kiadó, Budapest, 2021. 120. o.

Az ingyenes általános iskolai oktatás a művelődéshez való jog érvényesülésének egyik fontos garanciája. Az Alaptörvény a középfokú oktatás vonatkozásában már nem mondja, hogy kötelező, azt azonban igen, hogy ingyenes. A középfokú oktatásnak mindenki számára hozzáférhetőnek kell lennie. Az Alaptörvény szerint a felsőfokú oktatás a képességek alapján hozzáférhető, továbbá e körben az Alaptörvény már nem beszél ingyenességről.

A művelődéshez való joghoz kapcsolódik az a szabály, hogy **a jog érvényesülését az állam az oktatásban részesülők anyagi támogatásával valósítja meg**. E rendelkezés a jog objektív intézményvédelmi oldalán teremt konkrét állami kötelezettséget.

Az állami szerepvállalás a művelődéshez való jog érvényesítésében differenciált azonban abban az értelemben, hogy mely részjogosítvány gyakorlásáról van szó: amíg az alapfokú oktatáshoz való hozzáférést az állam ingyenesen köteles mindenki számára biztosítani, addig **az oktatáson kívüli kulturális intézmény, közgyűjtemények kialakításának, fenntartásának módja és támogatásának mértéke** – más második generációs alapjogokhoz hasonlóan – elsősorban **az állam teherbíró képességével függ össze**.

E finanszírozás mértékének ugyanakkor olyannak kell lennie, hogy **ne üresítse ki** a művelődéshez való jog kulturális javakhoz, tudományos eredményekhez való hozzáférést biztosító részjogosítványát.

Végül fontos hangsúlyozni, a művelődéshez való jog nem csupán egy második generációs alapjog, hanem **a demokratikus jogállam működésének egyik biztosítója**, az állampolgárok műveltsége ugyanis előfeltétele annak, hogy az alapjogaikat, jelen témakörhöz kapcsolódóan az Njtv. által biztosított nemzetiségi többletjogokat aktívan gyakorolhassák.¹⁶

3.2. A muzeális intézményrendszerre vonatkozó jogszabályi háttér áttekintése, kiemelt figyelemmel a nemzetiségi tartalomra

Ebben az alfejezetben a muzeális intézményekre vonatkozó legfontosabb jogszabályokat tekintem át, elsődlegesen abból a szempontból, hogy **a jogalkotó a jelenlegi szabályozásban hol és milyen mértékben, garanciarendszerben rögzítette a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmére vonatkozó rendelkezéseket**, és milyen kötelezettséget írt elő a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek megőrzése céljából. Ehhez kapcsolódva a 2010 óta bekövetkezett legjelentősebb jogszabályi módosításokat is felsorolom. Emellett néhány szabályozással összefüggő problémára, hiányosságra is rámutatok, melyek miatt további jogszabálymódosításokra is szükség lehet.

3.2.1. A nemzetiségek kulturális öngazgatása, a nemzetiségi kulturális intézmény Njtv. szerinti fogalma

A kisebbségi biztos a 2010. évi jelentésében a korábbi a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény¹⁷ kisebbségi kulturális intézményre vonatkozó fogalmának a pontosítását kérte. A jelentés javaslatára is figyelemmel a 2011-ben elfogadott Njtv. a nemzetiségi kulturális intézmény fogalmát újraszabályozta a következő módon.

¹⁶ Vö. uo. 118-120. o.

¹⁷ Hatályon kívül helyezve: 2011. december 31.

Njtv. 2. § 5. pont nemzetiségi kulturális intézmény:

olyan kulturális intézmény, amelynek jogszabályban, alapító okiratban előírt feladata **a nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális értékek, javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele, hagyományok és a közösségi nyelvhasználat megőrzése, gyakorlása, terjesztése és továbbörökítése;**

a) nemzetiségi közművelődési intézmény:

a nemzetiséghez tartozók szellemi, kulturális örökségének, kulturális hagyományainak megőrzését, fenntartását, fejlesztését, bemutatását szolgáló intézmény;

b) **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény:**

olyan könyvtár, levéltár, **muzeális intézmény**, kép- illetve hangarchívum, amelynek **alapító okiratában szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy amelynek állományában nemzetiségi nyelvű, vagy nemzetiségre vonatkozó dokumentumok huszonöt százalékot elérő arányban találhatók, függetlenül a fenntartó szervezet típusától;**

c) nemzetiségi közösségi színtér:

nemzetiségi lakosság rendszeres vagy alkalmi közművelődési tevékenységének, a lakosság önszerveződő közösségeinek kulturális szolgáltatásokkal való ellátása érdekében közművelődési megállapodás alapján működtetett, erre a célra alkalmassá tett és üzemeltetett, adott településen (településeken) rendszeresen működő intézmény;

d) nemzetiségi színház:

az országos nemzetiségi önkormányzat nyilatkozatával elismert, nemzetiségi nyelven játszó színház vagy magyar nyelven játszó színház, amelynek az adott nemzetiséghez kötődő alkotóközösségei által létrehozott előadásai alapvetően e nemzetiségi közösség anyanyelvű művelődési igényeinek kielégítését szolgálják és kötődnek a nemzetiségi közösség szociokulturális háttéréhez, hagyományaihoz.

A Njtv. az értelmező rendelkezései között tehát meghatározza a **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény** fogalmát, amelybe az előírt feltételeknek megfelelően a muzeális intézmények is beleértendők. Az Njtv. az értelmező rendelkezései között, a 2. § 8. pontjában egy másik fontos fogalmat is meghatároz, a **nemzetiség épített és tárgyi örökségét**, amellyel a Jogszabályi háttér 3.2.11. kulturális örökség védelme, nemzeti vagyon fogalomköre részben külön is foglalkozom.

Az Njtv. a 33-43. §-aiban rendelkezik részletesen a nemzetiségek kulturális önigazgatásáról. Az Njtv. 34. §-a rögzíti, hogy **a nemzetiségi önkormányzat** – az ágazati törvényben meghatározottak szerint – **részt vehet** a nemzetiséghez tartozók kulturális ellátásának segítségével összefüggő **állami és önkormányzati feladatok végrehajtásában.**

Az Njtv. 36. §-a szerint **a nemzetiségi önkormányzat jogosult** – az ágazati törvényben és az államháztartásról szóló jogszabályokban meghatározottak szerint – **nemzetiségi kulturális intézmény létesítésére, fenntartására**, más által létesített kulturális intézmény fenntartói jogának, illetve kulturális feladat ellátásának átvételére.

Az Njtv. 37. §-a alapján pedig az **országos nemzetiségi önkormányzat** megkeresésére **az intézmény fenntartója köteles átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzetiségi kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzetiség kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát** a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak. A több nemzetiség igényeit ellátó kulturális intézmény fenntartói joga az érintett országos nemzetiségi önkormányzatok megállapodása alapján adható át a megállapodás szerinti országos önkormányzatnak.

Az Njtv. 41. § (3) bekezdése is fontos rendelkezést rögzít a nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése szempontjából: **az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény létesítésével, megszüntetésével, átszervezésével kapcsolatos határozat meghozatalára az érintett nemzetiségi önkormányzat egyetértésével kerülhet sor**, amely azt jelenti, hogy az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények esetében a fenntartó települési önkormányzatnak is alkalmazni szükséges az egyetértési jog kikérésének és alkalmazásának a szabályát.

Az Njtv. 35. §-a szerint, ha jogszabály a **nemzetiségi önkormányzat** részére valamely döntés meghozatalánál a nemzetiségi kulturális önigazgatással kapcsolatos ügyben **véleményezési vagy egyetértési jogot** biztosít, a nyilatkozat megtételére – jogszabály eltérő rendelkezésének hiányában – harminc nap áll rendelkezésre. A határidő – bármely fél másik félhez intézett nyilatkozata alapján – egy alkalommal további tizenöt nappal meghosszabbodik. A határidő jogvesztő. Ha a nemzetiségi önkormányzat a nyitva álló határidőben nem nyilatkozik, a másik fél az egyetértési nyilatkozat pótlása iránt közigazgatási pert indíthat. A perköltséget a felperes viseli.

3.2.2. A Kult.tv. hazai nemzetiségi közösségeket érintő rendelkezései

A muzeális intézményekre vonatkozó egyik legfontosabb **szakmai jogszabály jelenleg a Kult.tv.**, amely a muzeális intézmények szakmai besorolását, működését és egyéb fontos sajátosságait szabályozza.

A kisebbségi biztos 2010. évi vizsgálata óta többször is átalakították a Kult.tv.-t, a két legjelentősebb módosításra 2012-ben és a 2017-ben¹⁸ került sor.

A jogalkotó a Kult.tv. preambulumban és az alapelvek között – a kisebbségi biztos jelentése szerint – már 2010-ben is utalt a nemzeti és etnikai kisebbségi kulturális hagyományok megőrzésének és méltó folytatásának fontosságára, ez a gondolatsor hasonló módon a jelenleg hatályos szabályozásban is megjelenik.

A hatályos **Kult.tv. preambuluma** többek között a következőképpen rögzíti a szabályozás célját: a társadalom közös érdeke a nemzeti, **nemzetiségi kulturális hagyományok megőrzése, méltó folytatása**, a közösségi és egyéni művelődés személyi, szellemi, gazdasági feltételeinek javítása, a polgárok életminőségét javító, értékhordozó tevékenységek, valamint az ezek megvalósulására létrejött intézmények és szervezetek működésének elősegítése, amely törekvés a kulturális alapellátás rendszerében testesül meg.

A **Kult.tv. alapelvei** között is megjelenik a nemzetiségi tartalom, a hatályos Kult.tv. 4. § a) pontja szerint mindenkinek joga, hogy megismerhesse a kulturális javakat és ezek jelentőségét a történelem alakulásában, a nemzeti, **nemzetiségi önismeret formálásában**, valamint az ezek védelmével kapcsolatos ismereteket a muzeális intézmények tevékenysége, a könyvtári szolgáltatások, az oktatás, a közművelődés, az ismeretterjesztés, a sajtó és a tömegtájékoztatás útján.

¹⁸ A Kult.tv. jelentősebb módosításai: a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2012. évi CLII. törvény (hatályos: 2013. január 1-jétől); a muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2017. évi LXVIII. törvény (hatályos: 2017. július 8-tól).

A Kult.tv.-ben annak elfogadása óta még egy helyen utalnak a **nemzetiségi tartalomra**. A Kult.tv. I. számú melléklet o) pontjában a **közgyűjtemény fogalmának meghatározásánál** az országos nemzetiségi önkormányzat, majd 2013. évi módosítást követően a nemzetiségi önkormányzat is fel lett sorolva fenntartóként, illetve tulajdonosként.¹⁹

A 2010. évi kisebbségi biztosi jelentés szerint a közművelődési törvény (jelenleg Kult.tv.) a preambulumban és az alapelvekben említettekben, illetve a jelzett közgyűjteményi fogalmon kívül nem utalt a hazánkban élő nemzeti és etnikai kisebbségekkel kapcsolatos szakmai feladatokra, erre figyelemmel a kisebbségi ombudsman jogalkotási javaslatokkal fordult az akkori oktatási és kulturális miniszterhez.

Ehhez kapcsolódva kérte a Kult.tv. I. számú melléklet sz) pontjában szereplő **kulturális javakra vonatkozó definíciójának a kiegészítését** olyan formában, hogy abban kifejezetten szerepeljen a hazai nemzetiségi (akkor nemzeti és etnikai kisebbségi) közösségek kultúrájára történő utalás. A javasolt jogszabálmódosításra az elmúlt 15 évben **nem került sor**, a magyar nemzet mellett a hazai nemzetiségi közösségek továbbra sem lettek felsorolva, megemlítve.²⁰

A kisebbségi biztos a 2010. évi jelentésében javasolta még a nemzetiségi bázismúzeumok jogi helyzetének a rendezését, végül ez a szabályozási hiányosság 2013-tól rendeződött. A Kult.tv. 2012. évi módosítása **2013. január 1-jétől ugyanis bevezette a nemzetiségi bázisintézmény fogalmát**, a nemzetiségi bázisintézményi cím adományozásának feltételeit pedig a 2017. évi módosítás tovább pontosította.

3.2.3. Az Njtv. és Kult.tv. szabályozásainak ellentmondásai

A muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátásának szabályozásával kapcsolatban fontos jelezni azt az ellentmondást, hogy a Kult.tv. – az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontjában meghatározott – **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény, muzeális intézmény fogalmát nem használja, annak speciális feladatait, működését egyáltalán nem szabályozza**, a definíció elemeit a nemzetiségi bázisintézmény fogalmába építi bele, jelentősen leszűkítve az Njtv.-ben meghatározott tartalmat.

A Njtv.-ben foglalt szabályozás alapján jelenleg az a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény is **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek, muzeális intézménynek tekintendő**, amelyik nem rendelkezik nemzetiségi bázisintézményi címmel, de az Njtv.-ben rögzített kritériumoknak megfelel.

Ilyen lehet számos bázisintézményi címmel nem rendelkező közérdekű muzeális gyűjteményként vagy kiállítóhelyként működő nemzetiségi tájház, országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmény, de akár egy nagyobb arányú nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkező, vagy alapító okiratában nemzetiségi feladatot rögzítő tematikus, illetve területi múzeum vagy vármegyei hatókörű városi múzeum is.

¹⁹ Kult.tv. 1. számú melléklet o) pont Közgyűjtemény: az állam, a helyi önkormányzat, valamint a nemzetiségi önkormányzat, a köztestület és a közalapítvány tulajdonában (fenntartásában) működő, vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép-, illetve hangarchívumok.

²⁰ A jelenleg hatályos szabályozás a következőképpen rögzíti a kulturális javak fogalmát. Kult.tv. 1. számú melléklet sz) pont Kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei, és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, a művészeti alkotások.

Az Njtv. és a Kult.tv. szabályozásában tehát **a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény, muzeális intézmény fogalma tekintetében normakollízió áll fenn**, mert a Kult.tv. szűkített formában, kizárólagosan a nemzetiségi bázisintézmények tekintetében használja a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény, muzeális intézmény fogalmának tartalmi elemeit.

3.2.4. A nemzetiségi bázisintézmény jogi szabályozása

A jelenleg hatályos Kult.tv. 37/A. § (8) bekezdése szerint a miniszter a működési engedély kiadására irányuló eljárás során a muzeális intézmény részére – a fenntartó erre irányuló külön kérelme esetén – **nemzetiségi bázisintézmény** címet adományoz, ha a muzeális intézmény

- a) **alapfeladatai** körében szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy
- b) állományában a **nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak huszonöt százalékot elérő arányban** találhatóak.

A Kult.tv. 37/A. § (9) bekezdése szerint a nemzetiségi bázisintézmény címet a működési engedélyben kell feltüntetni. A Kult.tv. 37/A. § (10) bekezdése utal a bázisintézmény által ellátandó feladatokra, mely szerint a nemzetiségi bázisintézmény címmel rendelkező **muzeális intézménynek a közművelődési programjaiban és az állandó kiállításában a nemzetiségi kultúrát hangsúlyosan kell bemutatnia.**

A Kult.tv. a vármegyei hatókörű városi múzeumok és a területi múzeumok esetében még két esetben tér ki a nemzetiségi bázisintézményekre, a 2012. évi módosítás szerint ugyanis lehetőség van arra, hogy a jelzett intézményekben a miniszter **az előírtaktól eltérő gyűjtőterületet is engedélyezzen a nemzetiségi bázisintézménynek néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében.**²¹

A visszaérkezett kérdőívek szerint **a nemzetiségi bázisintézmények vonatkozásában is mutatkoznak szabályozási hiányosságok.** A korábbi bázismúzeumok az adott nemzetiségek kulturális értékeinek védelme tekintetében országos gyűjtőterülettel rendelkező, magas színvonalú szakmai együttműködést, koordinálást is végző, kiemelkedő szakmai tartalommal rendelkező, mintát nyújtó nemzetiségi muzeális intézmények voltak. A nemzetiségi bázisintézmény esetében is hasonló jellegű szakmai tartalomra, feladatellátásra lenne szükség.

²¹ Kult.tv. 45/A. § (1) A megyei hatókörű városi múzeum gyűjtőköre legalább öt muzeológiai szakágra terjed ki, gyűjtőterülete a megye és a megyében levő megyei jogú városok közigazgatási területe.

(1a) A miniszter a fenntartó kérelmére, a muzeális intézmény működési engedélyének kiadására vagy módosítására irányuló eljárás keretében – amennyiben a természettudományi feltárás vagy a helyszíni gyűjtés módszertani sajátosságai indokolják – az (1) bekezdésben foglaltaktól eltérő gyűjtőterületet is engedélyezhet

b) nemzetiségi bázisintézménnyé minősített muzeális intézmény esetén néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében.

Kult.tv. 46. § (2) A területi múzeum gyűjtőterülete a) egy települési önkormányzat (városi, települési múzeum), b) több települési önkormányzat (tájmúzeum), vagy c) egy járás (járasi múzeum) közigazgatási területére terjed ki.

(2a) A miniszter a fenntartó kérelmére, a muzeális intézmény működési engedélyének kiadására vagy módosítására irányuló eljárás keretében – amennyiben a természettudományi feltárás vagy a helyszíni gyűjtés módszertani sajátosságai indokolják – a (2) bekezdésben foglaltaktól eltérő gyűjtőterületet is engedélyezhet

b) nemzetiségi bázisintézménnyé minősített muzeális intézmény esetén néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében.

Ezzel szemben a Kult.tv.-ben a bázisintézményi cím általános tartalmának, igénylésének meghatározásán túl nem került sor **a konkrét feladatok, működési, alkalmazási feltételek rögzítésére**, a jelenlegi szabályozás alapján a nemzetiségi kultúra hangsúlyos bemutatása sem értelmezhető egyértelműen, és **a többletfinanszírozási források biztosításának lehetőségére** sem tér ki a jogszabály.

3.2.5. A muzeális intézményrendszer szakmai besorolása, a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi feladatainak jogi szabályozása

A megyei múzeumi szervezetek 2013. évi felbomlása, és a települési önkormányzati fenntartás kialakítása a muzeális intézményhálózatot jelentősen átalakította, ezért szükségessé vált annak újraszabályozása is. A 2012. évi törvénymódosítás²² eredményeként a Kult.tv. felvázolta a muzeális intézmények egymásra épülő, egymást kiegészítő szakmai besorolásának a rendszerét, amely elengedhetetlen volt az országos, a vármegyei hatókörű, és a települési szintű intézmények új feladat- és fenntartói rendszerének meghatározásához. Az országos múzeumtól a közérdekű muzeális kiállítóhelyig ívelő, **hét hierarchikus szakmai kategóriába sorolt** (szakmai besorolás) **magyar muzeális intézményrendszer egységei országos lefedettségű hálózatot alkotnak**. E rendszerbe területi illetékesség (gyűjtőterület) és tematikai alapú szakmai specializáltság (gyűjtőkör, szakág) alapján kerültek beillesztésre az intézmények.

A Kult.tv. 37/A. § (7) bekezdésére figyelemmel a muzeális intézmények szakmai besorolása szerint jelenleg:

- a) közérdekű muzeális kiállítóhely,
- b) közérdekű muzeális gyűjtemény,
- c) múzeum:
 - ca) tematikus múzeum,
 - cb) területi múzeum,
 - cc) vármegyei hatókörű városi múzeum,
 - cd) országos szakmúzeum,
 - ce) országos múzeum lehet.

A muzeális intézmények szakmai besorolás szerinti előírásait, követelményeit a Kult.tv. 42-48. §-ai rögzítik. **Az intézményrendszer alapja a működési engedély**, mely felsorolja a fentiekben ismertetett szakmai besorolásokhoz szükséges alapvető kritériumokat, az adott szakmai besoroláshoz kötődő számonkérhető szakmai követelményeket, valamint a gyűjtőköri és gyűjtőterületi meghatározottságukat.²³

Mindezekre figyelemmel jelenleg több olyan különféle szakmai besorolású muzeális intézmény is működik, amely ugyan az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontjára figyelemmel nem nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmény, de valamilyen mértékben, figyelemmel a gyűjteményi anyagaikban fellelhető nemzetiségi kulturális javakra, nemzetiségi feladatokat is ellát. **A Kult.tv.-ben azonban ezeknek a muzeális intézményeknek a nemzetiségi tartalmú feladatköre – amelyet már jelenleg is valamilyen formában ellátnak vagy a jövőben indokolt lenne ellátniuk – nem szabályozott.**

²² A muzeális intézményekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a közművelődésről szóló 1997. évi CXL. törvény módosításáról szóló 2012. évi CLII. törvény (hatályos: 2013. január 1-jétől).

²³ Lásd erről: a 2012. évi CLII. törvény indokolása.

E szabályozási hiányosságot egyébként a 2010. évi jelentés is megállapította, erre figyelemmel a kisebbségi ombudsman ajánlással fordult az oktatási és kulturális miniszterhez, és azt kérte, hogy a kisebb részben, de nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények is legyenek kötelesek a szakmai dokumentumaikban meghatározni az ellátandó nemzetiségi – korábban nemzeti és etnikai kisebbségi – feladatok pontos és konkrét tartalmát.

A későbbi fejezetekben még visszautalok ezekre a problémákra, a rendelkezésekre álló információk, többek között a visszaküldött kérdőívek alapján azonban egyértelműen megállapítható, hogy **a 2010. évi jelentésben tett szakmai javaslat végrehajtására, azaz a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi kulturális jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatainak jogszabályban és/vagy szakmai dokumentumokban való meghatározására, megjelenítésére mind ez idáig nem került sor.**

3.2.6. Működési engedély, szakmai besorolás és a nemzetiségi tartalom kapcsolata

A 2013. évet követően a Kult.tv. és a kapcsolódó jogszabályok muzeális intézményrendszert érintő jelentősebb módosítására 2017. évben került sor. A változásokat elsődlegesen az általános közigazgatási rendtartásról szóló 2016. évi CL. törvény indokolta, amely a hatósági eljárások rendjének újraszabályozását írta elő. Az alapvetően eljárásrendi változtatások mellett azonban több, régóta várt jogszabály módosítására, újraszabályozására is sor került. Ilyen volt például a működési engedéllyel kapcsolatos szabályozás változása. A működési engedélyről szóló 2/2010. (I. 14.) OKM rendeletet 2018. január 1. napjával hatályon kívül helyezték²⁴, és azt a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet²⁵ váltotta, amely pontosította a működési engedélyek kiadásának lehetőségét, több új követelményt is rögzítve, részletezte például a muzeális intézmények szakmai besorolás szerinti, működési engedély kiadásához szükséges szakmai feltételeit, követelményeit.

A 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet 11. §-a a nemzetiségi bázisintézmény cím adományozásának eljárását is pontosította az alábbiak szerint: ha a fenntartó kérelmezi, hogy a muzeális intézmény a Kult.tv. 37/A. § (8)-(10) bekezdései alapján nemzetiségi bázisintézmény címet kapjon, a kérelemben – **a muzeális intézmény szakmai besorolásának megfelelően – a 10. §-ban meghatározottakon túlmenően igazolni kell a Kult.tv. 37/A. § (8) bekezdésében meghatározott feltételek teljesítését.**

A 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet 18. § (3) bekezdése szerint, amennyiben a miniszter a muzeális intézménynek a Kult.tv. 37/A. § (8) bekezdése alapján nemzetiségi bázisintézményi címet adományoz, **a működési engedélyben e címet a szakmai besorolás mellett lehet csak feltüntetni és nem ahelyett**, a nemzetiségi bázisintézményi cím tehát minden esetben az adott intézmény szakmai besorolásához kapcsolódik. Egyéb tekintetben a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet sem tér ki a muzeális intézmények, kiemelten a nemzetiségi bázisintézmények nemzetiségi feladataira, illetve az Njtv. szerinti **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény, muzeális intézmény fogalmára.**

²⁴ A muzeális intézmények működési engedélyéről szóló 2/2010. (I. 14.) OKM rendeletet a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet 27. § a) pontja hatályon kívül helyezte 2018. január 1. napjával.

²⁵ A muzeális intézmények működési engedélyéről szóló 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet.

3.2.7. Szakfelügyeleti rendszer szabályozása a muzeális intézményrendszerben

A működési engedélyekben foglaltak betartásának ágazati szintű ellenőrzését – a muzeológiai szakfelügyelet útján – a kultúráért felelős miniszter látja el, de a nemzetiségi témakörben jártas szakfelügyelők fontossága miatt is kiemelt figyelmet érdemel a szakfelügyeleti rendszer működése. A 2010. évi jelentés egyik ajánlása egyébként a nemzetiségi kulturális jogok érvényesülése szempontjából kifejezetten kezdeményezte az **OKM rendelet**²⁶ felülvizsgálatát. Vélhetően részben ennek eredményeként az OKM rendelet 2. § (1) bekezdés b) pontja 2013-tól²⁷ a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelme szempontjából egy új feladatot határoz meg: a **szakfelügyelet** rendszeresen – országos múzeumok esetében legalább háromévente, egyéb muzeális intézmények esetében legalább ötévente egyszer – **vizsgálja** a szakágak egymáshoz viszonyított megfelelő arányát és képviselőit, a **nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit**.

A kérdőívben a szakfelügyeleti rendszer működésének gyakorlati tapasztalataira is rákérdeztem, és a beérkezett válaszok szerint speciális, a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeire vonatkozó szakfelügyeleti ellenőrzést csak néhány esetben említettek a muzeális intézmények vezetői.

A jogszabály módosítása tehát – a rendelkezésekre álló információk szerint – nem eredményezte a szakfelügyeleti vizsgálatok során a nemzetiségi feladatellátás körülményeinek következetes és gyakori ellenőrzését, amely azonban elsődlegesen jogalkalmazási problémákkal függ össze.

3.2.8. A nemzetiségi kötődés, eredet, tartalom szakmai nyilvántartása

A témához kapcsolódó NKÖM rendelet 1. §-a szerint a kultúráért felelős miniszter által kiadott **működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény** a rendeletben foglaltak szerint **nyilvántartást vezet** mindazon kulturális javakról, melyek őrzésében, kezelésében, illetve birtokában vannak. **Muzeális intézmény nyilvántartásában nem szereplő kulturális javakat nem őrizhet.**

Az NKÖM rendelet 2. §-a szerint a **nyilvántartás célja** az őrzött kulturális javak számbavétele, a tudományos meghatározásuk során feltárt eredmények, illetve a rájuk vonatkozó, később is folyamatosan bővülő, változó ismeretek rögzítése, a vagyon- és tulajdonvédelem, valamint a kulturális javak további kutatói és közművelődési felhasználásának elősegítése.

Az NKÖM rendelet 3. §-a szerint a **hagyományos nyilvántartási formák**, illetve eszközök az alapleltárak, a leírókartonok, a mutatórendszerek, valamint a külön nyilvántartások. Az alapleltárak a gyarapodási napló, a szak- és egyéb leltárkönyvek, a szekrénykataszter és a duplumnapló.

²⁶ A muzeális intézmények szakfelügyeletéről szóló 3/2009. (II. 18.) OKM rendelet

²⁷ Az egyes kulturális tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról szóló 21/2013. (III. 19.) EMMI rendelet 5. §-a alapján került be az OKM rendeletbe, hogy a szakfelügyelők a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is vizsgálhatják.

Az NKÖM rendelet 24. §-a szerint a számítógépes nyilvántartásra áttérni kívánó muzeális intézmény erre irányuló szándékát jelzi a muzeális intézmények szakfelügyeletéről szóló 3/2009. (II. 18.) OKM rendelet 4. § (2) bekezdés j) pontja szerinti múzeumi informatika szakági csoportnak majd – a 12. § alapján elkészített belső szabályzata szerint – **legalább két évig párhuzamosan köteles vezetni a számítógépes és a papíralapú nyilvántartási rendszert.** A párhuzamosan vezetett számítógépes és papíralapú nyilvántartási rendszert az informatikai szakfelügyelet, valamint a számítógépes nyilvántartással érintett gyűjtemény szakágának megfelelő szakági szakfelügyelő a két év alatt legalább négy alkalommal ellenőrzi. Két év elteltével általános – szakági és informatikai – vizsgálatot kell tartani.

A papíralapú nyilvántartás elhagyására és a számítógépes nyilvántartás teljes körű bevezetésére csak akkor kerülhet sor, ha arra **az informatikai szakfelügyelet javaslatára a miniszter engedélyt adott.** A számítógépes nyilvántartásra való áttérés legkisebb egysége a gyűjtemény lehet. A számítógépes nyilvántartásra áttért muzeális intézmény jogosult korábbi nyilvántartásai teljes körű számítógépre vitelére, egységesen kezelhető, teljes számítógépes adatbázis kialakítására.

A muzeális intézmények gyűjteményi anyagainak nyilvántartásával kapcsolatos jogszabályi rendelkezések áttekintése során súlyos probléma merült fel. A Kult.tv. és az NKÖM rendelet nem írja elő a gyűjteményi anyagok hazai nemzetiségi közösséghez kapcsolódásának, nemzetiségi eredetének stb. kötelező rögzítését.

A Kult.tv-ben a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, gyűjteményeinek a nyilvántartására, **a nemzetiségi tartalom rögzítésére, felsorolására egyáltalán nincs utalás, a NKÖM rendeletben**²⁸ pedig csupán három helyen szerepel a nemzetiségi szó a nyilvántartásra vonatkozó tartalmi követelmények meghatározásánál²⁹:

- I. fejezet A leltárkönyvek, naplók és leírókartonok általános adatai, bejegyzésük szabályai, Készítő/alkotó részénél az olvasható: *„A lista azonban nem csak természetes személyekből állhat: intézménynév vagy más „név típusú” összetevői is lehetnek (pl. XY műhely). Tartalmazhat esetleges ragadványneveket, foglalkozás megnevezését (pl. néprajzi anyagnál: Sánta Kovács József, kanász), vagy – amennyiben személy nem ismert – személyhez, illetve meghatározott intézményhez nem köthető készítő/alkotó műhelyt, szakirodalomban körülhatárolt „csoportot” (pl. országot, vidéket vagy várost, **nemzetiséget, etnikumot**) is rögzíteni. Példák: balkáni műhely, magyar verde, cigánykovács munkája, sokác himzés, habán műhely stb.”*
- IV. Fejezet A képzőművészeti szakanyag nyilvántartása, 5. Készítő/alkotó *„Külföldi művész esetében **nemzetiségét is fel kell tüntetni** a zárójeles részben. Pl. L. Antonio Cane (1697-1768, olasz).”*
- VII. Fejezet A néprajzi szakanyag nyilvántartása 6. Leírás, használat/tartalom *„Bejegyzéséről lásd az I. fejezetet azzal, hogy amennyiben **a tárgy nemzetiségi eredetét meg lehet állapítani, lehetőleg ennek feltüntetésével kell kezdeni a leírást.**”*

²⁸ A muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet.

²⁹ A 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet 2. számú melléklet A muzeális intézményekben őrzött kulturális javak nyilvántartásának tartalmi követelménye.

Kizárólagosan a néprajzi szakanyagnál merül fel tehát a nemzetiségi tartalomra vonatkozóan bizonyos nyilvántartási javaslat, de ez is csak lehetőségként. A képzőművészeti szakanyag nyilvántartásánál a magyar művészek esetében lehetőségként sem említik a hazai nemzetiségi származás feltüntetését. Nagy hiányosság az is, hogy még a nemzetiségi bázisintézmények, nemzetiségi tájházak esetében sincs előírva a gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven, esetlegesen nemzetiségi tájnyelven/nyelvjárásban való rögzítésének szükségessége.

Az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet a revízió során lehetővé teszi a nemzetiségi tartalomra vonatkozó hiányosságok felszámolását a nyilvántartások kiegészítésével, javításával.

Az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet 1. §-ában megjelölt revízió a Kult.tv. szerinti muzeális intézményekben a) az NKÖM rendeletben meghatározott alapleltárakban nyilvántartott, b) alapleltárakban való nyilvántartástól függetlenül a gyűjteményben fellelhető, vagy c) a múzeumi letétről szóló 19/2015. (IV. 2.) EMMI rendelet alapján letétként megőrzésre átvett kulturális javak meglétének és állapotának vizsgálata, az alapleltárak és külön nyilvántartások adataival való egyeztetése, **a muzeológiai információk kiegészítése, javítása, új tudományos eredmények, valamint a szerzeményezés módjára vonatkozó új adatok rögzítése** a nyilvántartási rendeletnek megfelelően az intézmény által vezetett nyilvántartásban.

Az NKÖM rendelet 22. §-a pontosan rögzíti, hogy milyen szakmai végzettséggel lehet a nyilvántartások szakmai tartalmát meghatározni és módosítani. E szerint a kulturális javak nyilvántartásba vételéhez szükséges **adatok meghatározását, későbbi módosítását** (kiegészítését, illetve javítását), valamint azok törlésének előkészítését kizárólag szakirányú felsőfokú végzettséggel és az intézmény vezetőjétől vagy fenntartójától az adott gyűjteményre, illetve nyilvántartásra vonatkozó megbízással rendelkező **muzeológus végezheti**.

A nyilvántartásba vételhez, az esetleges későbbi módosításhoz, illetve a törléshez kapcsolódó egyéb adminisztratív munkafolyamatokat gyűjteménykezelő, adatrögzítő, adminisztratív munkaerő vagy más múzeumi szakember is végezheti, a megbízott muzeológus felügyeletével.

3.2.9. Nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények nyilvános adatbázisa, a statisztikai adatok nyilvántartása

A másik nyilvántartási probléma a nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények adatbázisának a hiánya.

Már a 2010-es vizsgálat is megállapította, hogy nem áll rendelkezésre olyan átfogó, hiteles és nyilvános országos adatbázis, amely a **muzeális intézményrendszer kisebbségi/nemzetiségi tartalmáról szolgáltatna pontos adatokat**. Ezt a problémát **a jelenlegi vizsgálat is megerősítette**.

A muzeális intézmények egyébként több formában is kötelesek adatokat szolgáltatni, az adatbekérések jogszabályi háttérének áttekintése segítséget nyújthat a nemzetiségi adatbázis kialakításának átgondolásához.

A legrészletesebb adatbekérés a **388/2017.(XII. 13.) Korm. rendelet alapján** történik, amely szerint minden működési engedéllyel rendelkező múzeumnak évente január 31-ig adatot kell szolgáltatnia a működéséről és tevékenységéről.

A 388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelethez kapcsolódó 6. számú mellékletben található, Országos Statisztikai Adatfelvételi Program (OSAP) a hivatalos statisztikáról szóló 2016. évi CLV. törvény 26. § (1) bekezdés szerinti statisztikai adatgyűjtések és a hivatalos statisztikáról szóló 2016. évi CLV. törvény 29. § (1) bekezdése szerinti statisztikai adatátvételeknél a Kulturális és Innovációs Minisztériumnál Muzeális adatköreinél a muzeális intézmények esetében a 6. 4) pontban a következőket sorolja fel: Muzeális intézmények tárgyi és egyéb gyűjteményi anyaga; A tárgyévben állagvédelmi kezelésében részesült műtárgyak; Muzeális intézmények műtárgynyilvántartása, kutatásai, publikációi, kommunikációs kapcsolatai; Múzeumi rendezvények (Szakmai, iskolai oktatást segítő, szabadidős foglalkozások); Muzeális intézmények kiállításainak jellemzői (Állandó, időszakos, külső helyszínen); Kiállítások és rendezvények látogatóinak a száma.

A nemzetiségi szempontú adatszolgáltatás esetében külön is **ki kell térni az 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelethez**. E szerint a múzeumokban folyó egyes feladatok nemzetiségi tartalmú áttekintésére is van lehetőség jogszabályi felhatalmazás alapján. Az 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelet 1. számú melléklete – Múzeumok éves munkatervéhez szükséges szakmai mutatók – szerint ugyanis **a múzeumoknak adatokat kell szolgáltatniuk a nemzetiségi feladatellátással összefüggésben is**.

Az adatszolgáltatás a következő területekre terjed ki:

I. Szolgáltatási feladatok

1. Közönségkapcsolatok:

- b) A hátrányos helyzetűeket (kiemelten a romákat), valamint a fogyatékkal élőket célzó, a társadalmi együttélést és a felzárkózást elősegítő programok és a programok résztvevőinek száma
- c) Nemzetiségi közösségi identitást erősítő programok és a programok résztvevőinek száma

II. Kiállítási tevékenység

6. A nemzetiségek anyaországában megrendezett kiállítások száma és látogatószáma

V. Tudományos kutatás

5. A múzeum dolgozói által jegyzett, magyar és idegen nyelvű (külön feltüntetve a nemzetiségi nyelveket) tudományos kiadványok száma (múzeumi kiadványban és külső kiadványban egyaránt)

6. A múzeum dolgozói által jegyzett, magyar és idegen nyelvű (külön feltüntetve a nemzetiségi nyelveket) publikációk száma (múzeumi kiadványban és külső kiadványban egyaránt).

3.2.10. Nemzetiségi feladatok finanszírozása a muzeális intézményrendszerben

Kiemelkedően fontos kérdés a muzeális intézmények működésének finanszírozását biztosító források jogszabályi háttere.

Az Njtv. 42. § a) pontjában rögzíti, hogy **az állam támogatja a nemzetiségi kultúrák tárgyi emlékeinek gyűjtését, közgyűjtemények alapítását és gyarapítását**. Ebből az általános megfogalmazásból csak az állami kötelezettségvállalásra lehet következtetni, **nem derül ki azonban pontosan, hogy miként, hogyan történik a nemzetiségi feladatot vállaló muzeális intézmények támogatása, esetleges többletfinanszírozása**.

A muzeális intézmény fenntartásával összefüggésben a Kult.tv. 51/A. § (1) bekezdése általánosságban azt rögzíti, hogy **a muzeális intézmény a fenntartó által biztosított támogatás, valamint saját bevételei alapján gondoskodik feladatainak ellátásáról.** A költségvetési szervként és az annak tagintézményeként működő muzeális intézmény éves kiadásait a fenntartó által megállapított költségvetésben kell előirányozni.

A Kult.tv. a közvetlen és közvetett állami feladatellátásból kiindulva **differentiáltan** határozza meg az állami szerepvállalás mértékét. Az 51/A. § (2) bekezdése szerint: Az állam a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott módon, **a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében támogatja a vármegyei hatókörű városi múzeumok** 45/A. § (2) bekezdése szerinti **állami feladatainak ellátását.** Az 51/A. § (3) bekezdés rögzíti: A kulturális örökség javainak helyi védelmével, valamint a helyi közművelődési tevékenység támogatásával kapcsolatos feladatokat ellátó, települési önkormányzat által fenntartott muzeális intézmény feladatellátásához **az állam a központi költségvetésről szóló törvényben meghatározott módon, a helyi önkormányzatok költségvetési fejezetében támogatást nyújt.** A Kult.tv. 51/A. § (4) bekezdése szerint a (2)-(3) bekezdéseiben foglaltakon túlmenően **a muzeális intézményi tevékenység finanszírozásához a központi költségvetés támogatást nyújt.**

3.2.11. A kulturális örökség védelme, a nemzeti vagyon fogalomköre

Ahogy erre már utaltam, az Njtv. értelmező rendelkezései között, a 2. § 8) pontjában határozza meg a **nemzetiség épített és tárgyi öröksége fogalmát, mely az elvi állásfoglalás témaköréhez kapcsolódva elsődlegesen a nemzetiségi tájházak vonatkozásában merül fel.**

Az Njtv. jelzett szakasza szerint a **nemzetiség épített és tárgyi öröksége** fogalmába **azok** a kulturális örökség védelméről szóló törvény hatálya alá tartozó **műemléki és kulturális javak tartoznak, amelyek a nemzetiség kulturális, történeti, vallási hagyományai megőrzésének szempontjából kiemelt jelentőségűek** (különösen településrész, közterület, épüleategyüttes, épület, temető, temetkezési hely, szobor, emlékmű, emléktábla, tárgyi képi hangrögzített, írásos emlék, művészeti alkotás).

Az Országgyűlés **a kulturális örökség védelméről 2001. évi LXIV. törvényt** (Kötv.) a – Preambuluma szerint – abból a célból fogadta el, hogy a nemzeti és az egyetemes történelem során felhalmozott kulturális örökség feltárásának, tudományos feldolgozásának, megőrzésének, védelmének, fenntartható használatának és közkinccsé tételének törvényi feltételeit megteremtse.

A Kötv.-t is megvizsgáltam abból a szempontból, hogy a nemzetiségi tartalom hol és hogyan bukkan fel a szabályozás során. A Kötv. 4. § (1)-(3) bekezdései szerint a kulturális örökség a nemzet egészének közös szellemi értékeit hordozza, ezért megőrzése mindenkinek kötelessége. Tilos a kulturális örökség elemeinek veszélyeztetése, megrongálása, megsemmisítése, meghamisítása, hamisítása. A kulturális örökség elemeit tudományos módszerekkel kell felkutatni, számba venni, értékelni, az utókor számára megőrizni és hozzáférhetővé tenni. A kulturális örökség elemeinek e törvény szerinti felderítése és kutatása csak e törvény rendelkezései és külön jogszabály alapján végezhető.

A Kötv. 5. § (1) bekezdése alapján **a kulturális örökség védelme közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent az állami és önkormányzati szervek, a nemzetiségi szervezetek, a vallási közösségek, a civil és gazdálkodó szervezetek, valamint az állampolgárok számára.**

Az értelmező rendelkezések között a Kötv. 7. § 9) pontjában a **közgyűjtemény** fogalmának meghatározásánál itt is felmerül a nemzetiségi önkormányzat fogalma: az állam, a helyi önkormányzat, valamint **a nemzetiségi önkormányzat**, a közttestület és a közalapítvány fenntartásában működő vagy általuk alapított könyvtár, levéltár, **muzeális intézmény**, kép- és hangarchívum.

Az Njtv. 2. § 8) pontjában meghatározott fogalomra, **a nemzetiség épített és tárgyi örökségére azonban a Kötv.-ben nincs utalás**, és a Kötv. értelmező rendelkezések 7. § 10. pontja szerinti kulturális javak fogalom esetében sem lett feltüntetve külön a hazai nemzetiség.

Áttételesen **a magyar építészetéről szóló 2023. évi C. törvényben (Méptv.) jelenik meg újfent a nemzetiségek épített és tárgyi öröksége**. Egyrészt az építészeti alapelvek rendszerén belül az építészeti örökség megóvásának és méltó hasznosításának elvéhez kapcsolódva, a Méptv. 10. § (4) bekezdése azt rögzíti, hogy **az építészeti örökség védelme kiemelt közérdek, megvalósítása közreműködési jogosultságot és együttműködési kötelezettséget jelent** az állami és önkormányzati szervek, **a nemzetiségi szervezetek**, a vallási közösségek, a civil- és gazdálkodó szervezetek, valamint az állampolgárok számára.

Másrészt a Méptv. értelmező rendelkezések fogalommeghatározásoknál, a 16. § 97) pontja szerint **nemzeti emlékhellyé** nyilvánítható az a nemzet történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszín, amely a magyar nemzet, illetve a magyar és **az ország területén élő nemzetiségek összetartozását erősítő és identitásképző jellegénél fogva a nemzet önképében kiemelkedő fontossággal bír**, továbbá amely országos jelentőségű állami megemlékezés színhelye lehet, és amelyet az Országgyűlés törvénnyel nemzeti emlékhellyé nyilvánít. A Méptv. 16. § 129) pont szerint pedig a Kormány rendelettel **történelmi emlékhellyé nyilváníthatja a nemzet vagy valamely velünk élő nemzetiség történelmében meghatározó jelentőséggel bíró helyszínt**.

Visszatérve a Kötv. rendelkezéseire, a vizsgálat témaköréhez kapcsolódva ki kell még emelnem a 46. § (1) bekezdését, mely szerint Kötv. alapján **védettnak minősülnek a muzeális intézményekben**, a levéltárakban, a közgyűjteményként működő kép- és hangarchívumokban, valamint a könyvtárakban **muzeális dokumentumként** a (2) bekezdésben meghatározott módon nyilvántartott kulturális javak. A Kötv. 46. § (2) bekezdése pedig arra utal, hogy az (1) bekezdés szerinti védelem a) muzeális intézmény esetében az **alapleltárban nyilvántartott kulturális javakat illeti meg**. E szerint a muzeális intézmények alapleltáraiban fellelhető **nemzetiségi kulturális javak is a Kötv. szerinti védelem alatt állnak**.

A nemzeti vagyonról szóló 2011. évi CXCVI. törvény (Nvtv.) 1. § (2) bekezdés g) pontja szerint **a nemzeti vagyonba tartozik az állami vagy helyi önkormányzati fenntartású közgyűjtemény (muzeális intézmény, levéltár, közgyűjteményként működő kép- és hangarchívum, valamint könyvtár) saját gyűjteményében nyilvántartott kulturális javak körébe tartozó dolog, kivéve, ha a dolog más tulajdonában áll**.

Az Nvtv. 16. § (1) bekezdés n) pontja szerint az e törvényben meghatározott elvek mentén az állami és önkormányzati tulajdonban álló kulturális örökség elemei felett a tulajdonosi joggyakorlás módját, valamint az e vagyoni körrel való gazdálkodás szabályait többek között **a kulturális örökség védelméről, valamint a muzeális intézményekről szóló törvény állapítja meg**. A fentiekre figyelemmel a Kult.tv. 38. § (1)-(3) bekezdései rögzítik, hogy a muzeális intézmény alapleltárában szereplő kulturális javak **korlátozottan forgalomképesek; elidegenítésükhöz a miniszter engedélye szükséges**. A muzeális intézmény alapleltárában szereplő **kulturális javak selejtezéséhez szintén a miniszter engedélye szükséges**.

IV. A vizsgálat részletes tapasztalatai és megállapításai

Ahogy a II. fejezetben már jeleztem, a közel két éven át tartó vizsgálatom során közel nyolcvan **muzeális intézménytől** szereztem be a nemzetiségi feladatellátás lehetőségeivel, illetve korlátaival kapcsolatban szakmai információkat. A kérdőívek, a helyszíni vizsgálatok és a témában rendezett konferencia során rendelkezésemre bocsátott ismeretek minden esetben komplex módon engedtek betekintést a válaszadó konkrét infrastrukturális, erőforrásbeli és szakmai adottságaiba, emellett képet adtak a muzeális szakterület absztrakt kérdéseivel és kihívásaival kapcsolatban is.

A vizsgálat során szerzett tapasztalataimat két nagy csoportra bontva mutatom be, külön foglalkozom az elsődlegesen vagy kizárólagosan nemzetiségi tartalmú muzeális intézményekkel és külön a nem nemzetiségi jellegű, de ilyen feladatot is ellátó muzeális intézményekkel, mindeközben törekszem a megállapításokat a szakmai alapkérdések mentén strukturálni.

4.1. Elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények

Ebben a fejezetben azokat a muzeális intézményeket kívánom bemutatni, amelyeknek **kiemelt vagy kizárólagos feladata a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek gyűjtése, megőrzése és bemutatása.**

Először a speciális feladatokat ellátó **nemzetiségi bázisintézményekkel** foglalkozom. A rendelkezésemre álló adatok szerint – elsődlegesen az országos nemzetiségi önkormányzatok jelzései alapján – jelenleg hét intézmény kapott ilyen címet. Részletesen bemutatom a hét bázisintézmény nemzetiségi kulturális javak védelme érdekében végzett tevékenységét, foglalkozom továbbá olyan általános jellegű problémákkal, amelyek nehézségeket okoztak a nemzetiségi bázisintézmények működésében, illetve azokkal az akadályokkal, amelyek miatt kevés fenntartó kérelmezte a bázisintézményi címet.

A fejezet második részében **a hazai nemzetiségi közösség országos nemzetiségi önkormányzatai által fenntartott muzeális intézményeket** mutatom be. Kitérek azonban azokra a hazai nemzetiségekre is, amelyek országos nemzetiségi önkormányzatai jelenleg nem tartanak fenn működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményt, más módon azonban ellátnak hasonló jellegű feladatokat. Ennek keretében törekszem az egyes nemzetiségek kapcsolódó terveinek és szándékainak, valamint a megvalósítást esetlegesen nehezítő körülményeknek a feltérképezésére is.

Végezetül – a fejezet harmadik részében – a hazai nemzetiségi közösségek kulturális értékeinek megőrzésében kiemelt szerepet játszó, a nemzetiségi közösségek körében legismertebb muzeális intézményi formával, a **nemzetiségi tájházakkal** foglalkozom. A sokszínű, különböző fenntartók által működtetett nemzetiségi tájházak esetében is törekedtem pozitív példák, kulturális értékek felkutatására, ezek vizsgálata során azonban kiemelten fókuszáltam a feltárt működési nehézségekre, főként arra, hogy a nemzetiségi tájházak jelentős aránya miért nem rendelkezik jelenleg sem működési engedéllyel.

4.1.1. Nemzetiségi bázisintézmények

A) Nemzetiségi bázisintézmények kialakulásának háttere, szabályozása

A 3.2.4. alfejezetben már jeleztem, hogy a Kult.tv. 37/A. § (8)-(10) bekezdései szerinti nemzetiségi bázisintézmény fogalmát, a cím adományozásának menetét a Kult.tv. 2012. évi módosítása 2013. január 1-től vezette be, majd a 2017. évi módosítása tovább pontosította.

Az új intézményi forma szakmai tartalma nem volt ismeretlen a nemzetiségi képviselők és a múzeumi szakemberek körében, hiszen már **az 1970-es évektől működtek nemzetiségi, illetve kisebbségi bázismúzeumok Magyarországon** a megyei múzeumok igazgatóságainak keretében. A bázismúzeumok országos gyűjtőterülettel rendelkeztek az érintett nemzetiségi közösségek kulturális javainak gyűjtésére, védelmére és bemutatására vonatkozóan. A nemzetiségi bázismúzeumok működése azonban nem volt szabályozva, hatáskörüket és speciális nemzetiségi feladataikat a vonatkozó jogszabályok nem határozták meg. 2013-at megelőzően a szakemberek nemzetiségi bázismúzeumi feladatokat ellátó múzeumként tartották számon a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumot – horvát, szerb és szlovén nemzetiséget érintően –, a tatai Kuny Domokos Múzeumhoz tartozó Német Nemzetiségi Múzeumot, valamint a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumot, elsődlegesen szlovák és román, kisebb részben pedig a roma nemzetiség tekintetében. A Pável Ágoston Múzeum – az intézmény tevékenysége és működése alapján – a szlovén nemzetiség bázismúzeumi feladatait látta el, anélkül, hogy hivatalosan az intézményt a bázismúzeumok közé sorolták volna.

A kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról szóló 2010. évi jelentés **jogalkotási javaslatai között kiemelt helyen szerepelt a kisebbségi bázismúzeumok jogi helyzetének rendezése**. A kisebbségi biztos azt javasolta az oktatási és kulturális miniszternek, hogy határozza meg a bázismúzeumi feladatot ellátó intézmények hatáskörét, feladatait, működési feltételeit, valamint finanszírozási hátterét a szakmai jogszabályokban.

A **szabályozási hiányosságokat** 2013-tól a nemzetiségi bázisintézmény jogi kategóriájának bevezetésével **részben pótolták**. Az elvi állásfoglalásomban azonban a jelenlegi szabályozással kapcsolatban is **feltártam olyan hiányosságokat, nehézségeket, amelyek rendezése jogalkotási szinten is fontos lehet a nemzetiségi bázisintézmények számának növelése és a muzeális intézmények nemzetiségi tartalmú feladatainak szakszerű ellátása, fejlesztése érdekében**.

A kérdőívben a bázisintézményi cím kérelmezésére, az ellátott feladatokra, a gyűjtőkörre, a gyűjteményre, egyéb működési feltételekre és a finanszírozásra, illetve a legjellemzőbb problémákra részleteiben is rákérdeztem.

A beérkezett válaszok alapján, a rendelkezésemre álló információk szerint 2013. január 1-jén hatályba lépő törvénymódosítást követően **2023. év végéig összesen hét települési önkormányzat kezdeményezte a kultúráért felelős miniszternél, és kapta meg az általa fenntartott muzeális intézmény nemzetiségi bázisintézménnyé minősítését**.

Ezek az intézmények:

1. Kanizsai Dorottya Múzeum

Az 1923-ban alapított Kanizsai Dorottya Múzeum alapfeladatának tekinti Mohács és környékének történeti és néprajzi kutatását, valamint **a hazai horvátok, szerbek, szlovének tárgyi és szellemi emlékeinek gyűjtését, megőrzését, feldolgozását és közreadását**.

1975-ben a kulturális tárca országos gyűjtőkörrel **nemzetiségi bázismúzeumnak jelölte ki, így vált** a kezdetben csak városi szinten működő intézmény a magyarországi horvátok, szerbek, szlovének néprajzi és történeti anyagának jelentős közgyűjteményévé. Ettől kezdve a Kanizsai Dorottya Múzeum kettős profillal dolgozott tovább, egyrészt a déli szlávok bázisintézményeként, másrészt Mohács és környékének néprajzi és helytörténeti múzeumaként.

A Mohács Város Önkormányzatának fenntartásában működő korábbi bázismúzeum jelenleg **területi múzeumként** működik, nemzetiségi tartalmú gyűjteményi köre – mint ahogy fentebb már jeleztem – a **szerb, a horvát és a szlovén nemzetiséget** érinti. A múzeum állományában a **nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak** (műtárgyak, fotók, dokumentumok, hanganyagok) **70%-ot elérő arányban** találhatók. Gyűjteményegységei közül a magyarországi déli szlávok országosan is egyedülálló textil-, valamint festett és ácsolt bútorgyűjteménye, a mohácsi fekete- és mázas kerámiagyűjtemény, és az egyedi busómaszkgyűjtemény emelkedik ki.

A „**Népek találkozása a mohácsi Dunánál**” című **állandó kiállításukat** a Nemzeti Kulturális Alap Magyar Génusz Programjának keretében korszerűsítették és 2024-ben nyitották meg újra. A kiállítás jelentős tematikus része a magyarországi déli szláv népcsoportok – horvátok, szerbek, szlovének – hagyományos népi kultúráját, néprajzát, történetét mutatja be. Az intézmény állandó kiállításához kapcsolódó Látványtárban népi ruhatárolás bútorai, mohácsi fekete és mázas edénygyűjtemény, illetve egyéb kerámiák legszebb darabjai láthatók.

2. Türr István Múzeum

Az **1936-ban Baján alapított Türr István Múzeum 2013 óta működik nemzetiségi bázisintézményként**, kiemelt figyelmet fordítva a Baja környéki nemzetiségek tárgyi és szellemi örökségének kutatására. Az intézmény nemzetiségi bázisintézménnyé minősítését követően kiemelt feladatként foglalkozik **Észak-Bácskában, valamint a Kalocsai Sárközben élt/élő nemzetiségek, néprajzi csoportok tárgykultúrájának dokumentálásával, gyűjtésével.**

A Baja Megyei Jogú Város Önkormányzatának a fenntartásában működő Türr István Múzeum 2021-től a Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ keretében működik **területi múzeumként**. A múzeumigazgató által vezetett intézményhez négy közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolással rendelkező muzeális intézmény tartozik, valamint a Bácskai Művelődési Központ és Bácskai Kulturpalota, közművelődési intézményként.

Nemzetiségi bázisintézményként a gyűjtőkörébe **német, horvát, szerb nemzetiséget érintő kulturális javak tartoznak**, a múzeum telephelyeként működő **bajaszentistváni Bunyevác tájház pedig kizárólagosan nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezik**. A muzeális intézmény gyűjteményi anyagainak **nemzetiségi tartalma** a kérdőívre adott válasz szerint **a néprajzi gyűjteményben 40%-os, a képzőművészetiben 30%-os, a segédgyűjteményekben pedig 40%-os.**

A Türr István Múzeum **Örökségzálló elnevezésű új állandó kiállításában** a Népek és életmódok elnevezésű terem ad ízelítőt a Baja környékén élő néprajzi csoportok népművészetéből, tárgyalgó tevékenységéből. Emellett a kiállítás más termeiben is bemutatnak nemzetiségi tartalmú kulturális értékeket. A kiállításához kapcsolódva a Türr István Múzeum központi épületének teljesen felújított emeleti szárnyában megnyílt **látványraktárban** a múzeum állandó kiállításában be nem mutatott anyagok váltak láthatóvá és kutathatóvá.

Az **Év Múzeuma 2022** díjat a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület szakmai bírálóbizottsága 2022 májusában a Türr István Múzeumnak ítélte oda.

3. Tatai Német Nemzetiségi Múzeum

Tata Város Önkormányzata által fenntartott **Kuny Domokos Múzeum** vármegyei hatókörű városi múzeum **egyik tagintézménye a Tatai Német Nemzetiségi Kiállítás, a Német Nemzetiségi Múzeum**, korábbi bázismúzeum, amelynek közérdekű muzeális kiállítóhely lett a szakmai besorolása. **A Német Nemzetiségi Múzeum bázismúzeumként 1972-ben jött létre, melynek feladata a magyarországi németiség tárgyi és szellemi kultúrájának országos gyűjtése, feldolgozása és bemutatása volt.** A német nemzetiségi bázismúzeum Tatán a Miklós-malomban nyílt meg. A múzeum anyaga 1983 végén költözött át az egykori Nepomucenus-malom épületébe.

A Tatai Német Múzeum anyagát legfőképpen néprajzi szakági gyűjtemény teszi ki, nagyon kis darabszámban található benne történeti, helytörténeti vonatkozású dokumentum is. A Német Nemzetiségi Múzeum 100%-a német nemzetiségi anyag, amely kb. 3000 darabból áll. A Tatai Német Múzeum 2015-ben megújult **Mi és a Többiek** című **állandó** kiállításának középpontjában a magyarországi németiség tárgyi kultúrája áll. A tárlat azonban ennél többről szól, azt is vizsgálja, hogyan alakulnak ki a népcsoportokra vonatkozó sztereotípiák, előítéletek, és hogyan kapcsolódik a többségi nemzet és a kisebbségben élő nemzetiségi közösség egymáshoz. 2022 októbere óta két szinten látogatható a raktárépületük (**látványtárként**), amelyben a nemzetiségi vonatkozású tárgyaik raktári rendben, muzeológus vezetéssel is megtekinthetők.

4. Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum

Szentgotthárd Város Önkormányzata fenntartásában, a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működik a Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum **közérdekű muzeális kiállítóhelyként**, nemzetiségi bázisintézményként. A muzeális intézmény állományának 90 %-a néprajzi gyűjtemény, melynek **80%-a a szlovén nemzetiséghez kötődik.**

A múzeum három állandó kiállítása a szlovén népi élethez kötődik, a bázisintézmény földszintjén található a **Szentgotthárd környéki szlovének életmódja** című **kiállítás** szlovén és magyar nyelvű feliratokkal, 2012 óta látogatható. Az emeleten 2017 óta látható a **Gerencserek** című állandó kiállítás, amelyben egy vitrin mutatja be a szlovén nemzetiségű fazekasok edényeit. Az alagsorban található **Látványtár** néprajzi tárgyainak a 80%-a is a szlovén nemzetiséghez köthető.

Ezen kívül a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum telephelyeként Szentgotthárd-Rábfüzesen működik a **Hianz Tájház**, amely kizárólagosan **német nemzetiségi gyűjteményi** anyaggal rendelkezik.

5. Német Nemzetiségi Tájház Himesháza

Himesháza Község Önkormányzata fenntartásában működik a **Német Nemzetiségi Tájház – Heimatmuseum Nimesch**, amelynek a szakmai besorolása **közérdekű muzeális kiállítóhely**, gyűjteményi állományának **95%-a a német nemzetiséghez kötődik.**

A tájház 2016-tól nemzetiségi bázisintézményként működik, **állandó kiállítása Himesháza német nemzetiségi lakosságának életmódját és kultúráját mutatja be.** A tájháznak egy Himesházán található, eredeti állapotban fennmaradt úgynevezett „Langhaus” ad otthont, amely 1939-ben épült.

A tájház magyar és német nyelvű szakmai tárlatvezetéssel, színvonalas múzeumpedagógiai foglalkozásokkal, bemutató bognárműhellyel és ezzel kapcsolatos foglalkozásokkal, továbbá állandó és időszakos kiállításokkal várja a látogatóit.

6. Pomázi Örökség Tájház

Pomáz Város Önkormányzatának fenntartásában, a Pomázi Művelődési Ház és Könyvtár telephelyeként működik a Pomázi Örökség Tájház, **közérdekű muzeális kiállítóhelyként** és nemzetiségi bázisintézményként.

A Pomázi Örökség Tájház 2021-ben kapta meg a működési engedélyét, állandó kiállításán a Pomázon élő nemzetiségek történetét, valamint a napi életük használati tárgyait mutatják be. **A gyűjteményi anyag 80%-a – szerb, német, roma – nemzetiségekhez köthető.**

A tájház a 19. század első harmadában épült, műemléki védetség alatt álló népi műemlék. A Tájházban szerb és német nemzetiségi lakásbelsőt, viseleteket mutatnak be két elkülönített részben, ezt egészíti ki a várostörténeti kamarakiállítás.

7. Piliscsabai Tájház

A 2021-ben alapított Piliscsabai Tájház **közérdekű muzeális kiállítóhely** és nemzetiségi bázisintézmény, amely a Piliscsaba Város Önkormányzatának a fenntartásában, a Művelődési Információs Központ és Könyvtár telephelyeként működik. Állandó kiállításának témája: **Élet Piliscsabán (1900-1946 között)**. A gyűjteményi anyagot, a kiállítási tárgyakat a helyi **német és szlovák** lakosság adományozta a múzeum részére, így a gyűjteményi anyagok 100 %-a a német és szlovák nemzetiséghez köthető. A kiállításban bemutatott vagy a gyűjteményhez tartozó kulturális javak tulajdonosa: Piliscsabai Német Nemzetiségi Önkormányzat és a Piliscsabai Szlovák Nemzetiségi Önkormányzat.

A Tájház első helyisége a kamra, amely a piliscsabai parasztság és iparosság munkaeszközeit, hétköznapijait és ünnepnapjait mutatja be, használati tárgyak és korabeli fényképek segítségével. Utána következik a konyha, amelyben a paraszti élet mindennapi használati tárgyai, a szobában pedig a paraszti és polgári lakosság bútorai és a paraszti ünnepi viselet látható.

A vizsgálatom keretében mind a hét nemzetiségi bázisintézmény részére eljuttattam a kérdőívet, és a Piliscsabai Tájház kivételével valamennyi intézménytől választ kaptam. Az alábbiakban elsődlegesen a kérdőívet kitöltve visszaküldő hat bázisintézmény összehasonlítására nyílik lehetőségem, emellett az egyes témakörökhöz kapcsolódóan természetesen azokat az információkat is megosztom, amelyek a Piliscsabai Tájház weboldalán fellelhetők.

A **nemzetiségi bázisintézményi cím kérelmezésére** a jogi szabályozás szerint nem csak a múzeumok, hanem **valamennyi muzeális intézmény, így a közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek fenntartói is jogosultak**. Ez a tágabb, nemcsak múzeumokra leszűkített szabályozás kifejezetten pozitív szándékkal került bele a Kult.tv.-be, mivel igen sok, kizárólagosan hazai nemzetiségi kulturális javakat őrző és bemutató tájház működik hazánkban közérdekű muzeális kiállítóhelyként vagy gyűjteményként. A **jogalkotó biztosítani** szeretne volna azt a lehetőséget, hogy **a jelentősebb nemzetiségi tartalommal rendelkező közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek is hozzájuthassanak a nemzetiségi bázisintézményi címhez**.

A nemzetiségi bázisintézmények működése és feladatellátásuk szakmai tartalma szempontjából mindenekelőtt fontosnak tartom áttekinteni azt, hogy a jelenlegi bázisintézmények milyen gyűjteménygyarapítási lehetőséggel, gyűjtőterülettel, gyűjtőkörrel, továbbá személyi és finanszírozási feltételekkel rendelkeznek.

A nemzetiségi bázisintézményi cím azonban nem önálló kategória, az csupán egy meglévő szakmai besoroláshoz kapcsolódva adható, így **alapvetően az intézmények szakmai besorolása határozza meg egy-egy bázisintézmény feladatellátásának, működésének kereteit, lehetőségeit.**

A jelenlegi hét nemzetiségi bázisintézmény közül **kettő területi múzeum, a harmadik egy vármegyei hatókörű városi múzeum telephelye**, szakmai besorolása szerint azonban **közérdekű muzeális kiállítóhely**, a további **négy intézmény szintén közérdekű muzeális kiállítóhely** besorolású. A közérdekű muzeális kiállítóhelyként működő nemzetiségi bázisintézményeknek a jelenlegi szabályozás jóval szűkebb feladatellátási lehetőséget biztosít, mint a területi múzeumként működő nemzetiségi bázisintézményeknek. Ez a tájházként működő bázisintézményeknél kevesebb nehézséget okoz, a közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt, ám komplexebb, gyakorta országos jellegű nemzetiségi feladatot ellátó intézmények esetében azonban jelentősen korlátozhatja a tevékenységük ellátását.

B) Gyűjtőterület, gyűjtőkör, gyűjteményi anyag gyarapítása

A nemzetiségi bázisintézmények feladatellátása szempontjából mindenekelőtt fontos áttekinteni **az intézmények gyűjtőterületeit**, elsődlegesen azt, hogy az új bázisintézményeknél hogyan alakult ez, illetve a korábbi megyei múzeumigazgatóságok megszüntetését követően változtak-e a gyűjtőterületek, továbbá, hogy a korábbi bázismúzeumok esetében (Kanizsai Dorottya Múzeum, Német Nemzetiségi Múzeum) az érintett nemzetiségek tekintetében az országos feladatkör megmaradhatott-e.

A **Kanizsai Dorottya Múzeum** rendkívül gazdag déli szláv tárgye gyűjteménnyel rendelkezik, **1975-től a mohácsi múzeum ezirányú gyűjtése nemzetiségi bázismúzeumként országos hatáskörű lett.** A múzeum mindemellett nagy hangsúlyt fektet a Mohács város helytörténetére és néprajzára vonatkozó anyag gyűjtésére is. A múzeum jelenlegi gyűjtőterülete **Mohács város és a mohácsi járás közigazgatási területe, valamint az ország horvát, szerb és szlovénok által lakott területei.** A **Kanizsai Dorottya Múzeum** területi múzeumként – volt bázismúzeumként – az érintett nemzetiségek vonatkozásában **megtarthatta az országos gyűjtőterületét.**

A **Türr István Múzeum** csak 2013 óta nemzetiségi bázisintézmény, **gyűjtőterületét az alapító okirata a következőképpen határozza meg. Német, horvát, bunyevác és szerb nemzetiségi elemek a következő településekről, így Baja város, a Bajai járás, a Bácsalmási és a Jánoshalmi járások déli területének közigazgatási területe:** Baja, Nemesnádudvar, Érsekhalma, Sükösd, Érsekcsanád, Rém, Csávolgy, Felsőszentiván, Tataháza, Mélykút, Bácsszőlős, Bácsalmás, Bácsborsód, Bácsbokod, Bácsszentgyörgy, Csikéria, Madaras, Kunbaja, Katymár, Mátételke, Vaskút, Szeremle, Bátmonostor, Dunafalva, Nagybaracska, Csátalja, Dávod, Gara, Hercegszántó. A Türr István Múzeum tehát **új bázisintézményként nem rendelkezik országos gyűjtőterülettel.**

A **Kuny Domokos Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeumként** a települési szintet meghaladó, a vármegye közigazgatási területére és a vármegyében lévő megyei jogú városok közigazgatási területére kiterjedő feladatokkal rendelkezik.

A költségvetési szerv illetékességét és működési területét is **Komárom-Esztergom vármegye közigazgatási területeként** határozta meg az alapító okirat. A tagintézménye, a **Német Nemzetiségi Múzeum** azonban közérdekű muzeális kiállítóhelyként speciális helyzetben van. A közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt muzeális intézmények esetében ugyanis a működési engedélyben nincs feltüntetve a gyűjtőterület, a gyűjtőkörnél pedig az intézmény szakterületét és állandó kiállítását rögzítik csak. Így a Német Nemzetiségi Múzeumnak a működési engedélyében a gyűjtőterülete nincs feltüntetve, gyűjtőkörként pedig az lett rögzítve, hogy **Néprajz, történet: 1100 év együttélés – németek Magyarországon**. A Német Nemzetiségi Múzeum azonban a kérdőívre adott válasz szerint továbbra is ellát országos jellegű feladatokat, bázisintézményként **néprajzi és történeti kutatásokat, gyűjtéseket is végeznek a Magyarországon élő németiség körében**. Problémának tartják azonban, hogy nemzetiségi bázisintézményként a Kult.tv. nem szabályozza egyértelműen a gyűjtőterületüket, és ehhez kapcsolódóan, nem rögzít semmilyen többlet tevékenységi kört, illetve azt fedező forrást sem.

A **Pável Ágoston Múzeum működési engedélyében közérdekű muzeális kiállítóhelyként a gyűjtőkörnél a következő található. Néprajz: a Szentgotthárd környéki szlovének életmódját és a Vas megyei fazekasságot bemutató állandó kiállítás, látványtár.**

Helytörténet: a szentgotthárdi csata eseményeit és a szentgotthárdi ipar történetét bemutató állandó kiállítás. A kérdőívben gyűjtőterületként a **Szentgotthárd környéki szlovén nemzetiség által lakott településeket említették**, és a Móré Ferenc Városi Könyvtár Múzeum Alapító Okiratban is rögzítették, hogy a múzeum gyűjtőterülete a szentgotthárdi kistérség területére terjed ki.

A **Pomázi Örökség Tájház** közérdekű muzeális kiállítóhely esetében azt jelzik a működési engedélyben gyűjtőkörként, hogy – Néprajz: **Pomáz és a nemzetiségek történetének írásos bemutatása és a napi élet használati tárgyai**, az alapító okiratban pedig azt rögzítik, hogy a költségvetési szerv illetékessége, működési területe: **Pomáz Város közigazgatási területe**.

A **Német Nemzetiségi Tájház Himesháza** gyűjtőköre – Néprajz: **Himesháza német nemzetiségi lakosságának életmódját és kultúráját bemutató állandó kiállítás**, a működési területe, kvázi gyűjtőterülete tehát **vélhetően Himesháza**.

A **Piliscsabai Tájház** gyűjtőköre a működési engedélye szerint – Néprajz, történet: **Élet Piliscsabán (1900-1946 között)**, a működési területe feltehetőleg itt is **Piliscsaba közigazgatási területe**.

A közérdekű muzeális kiállítóhelyek³⁰ esetében a gyűjtemény gyarapítására a vonatkozó szabályozás szerint nincs lehetőség, az intézmény feladata a megőrzés, a hozzáférés biztosítása valós térben, vagyis a létező gyűjtemény szakágának megfelelő állandó kiállítás bemutatása, valamint a kiállításához és a Nemzeti alaptantervhez illeszkedő közművelődési és múzeumpedagógiai szolgáltatások nyújtása.

³⁰ Kult.tv. 48. § (3) Közérdekű muzeális kiállítóhely az a jelentősebb önálló gyűjteménnyel nem rendelkező intézmény (pl. személyhez, eseményhez, szervezethez vagy földrajzi ponthoz kötődő emlékház, emlékpark, régészeti park, kastély, tájház, galéria stb.), amely a miniszter engedélyével jogosult a kulturális javak, régészeti lelőhelyek, illetőleg épületek vagy épületegyüttesek tartozékaikkal és berendezéseikkel együtt történő bemutatására.

A Kult.tv. 37/B. § (2) bekezdése szerint tehát **a közérdekű muzeális kiállítóhely a kiállításában bemutatott gyűjteményi anyagot tulajdonképpen nem gyarapíthatja, az ajándékozással és örökléssel megszerzett, valamint a saját (célú) előállítással létrehozott kulturális javakat azonban a kiállításában bemutathatja, ha azokat a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletnek megfelelően nyilvántartásba vette.**

A **Türr István Múzeum területi múzeumként** – a jogi szabályozásra figyelemmel³¹ – **gyarapíthatja a gyűjteményét.** A kérdőívre adott válasz szerint gyakran a muzeológusok kapcsolati hálóján keresztül beszerzett **adományokkal és hagyatékkal gyarapították a gyűjteményeket.** Emellett évente egy-két alkalommal **a fenntartó műtárgy vásárlásokat is támogatott.** Az intézmény néprajzi gyűjtemény-gyarapítási stratégiájában hangsúlyosan rögzítve van a bajai, Baja környéki nemzetiségek tárgyi örökségének a gyűjtése.

A mohácsi **Kanizsai Dorottya Múzeum területi múzeumként szintén gyarapíthatja a gyűjteményét.** A kérdőívben adott válaszuk szerint más muzeális intézményekhez hasonlóan, vásárlás útján kevésbé volt lehetőségük a gyűjtemény gyarapítására anyagi forrás hiányában, erre szinte csak pályázati forrásból nyílt lehetőségük. Azt is jelezték, hogy a múzeum számára több ízben ajánlottak már fel különleges, hiánypótló nemzetiségi tárgyi anyagot (például viseletet) megvételre, melyet azonban anyagi forrás hiányában nem tudtak megvásárolni. **Gyűjteményük elsősorban ajándékozások által bővült,** amelyek szerencsére rendszeresnek mondhatók. Arra is felhívták a figyelmet, hogy nem csak egy-egy gyűjteményi tárgy megszerzése, hanem a beérkező és már meglévő anyagok állományvédelme is jelentős költségeket igényel.

A **Kuny Domokos Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeumként** a tagintézményei vonatkozásában is **gyarapíthatja a gyűjteményét.** A kérdőívben adott válaszban azonban úgy fogalmaztak, hogy **a nemzetiségi múzeum gyűjteményének alapvető gyarapítási módja az ajándékozás,** az elmúlt öt évben nem került sor vásárlásra. Jellemzően egyéni látogatók felajánlásaiból, a kortárs nemzetiségi programok anyagaival, illetve hangfelvételek formájában gyarapodott a gyűjteményük. A Német Nemzetiségi Múzeum vonatkozásában azt is említették, hogy német nemzetiségi bázisintézményként az anyaországgal szoros kapcsolatot ápolnak, ennek keretében például interjúkat készítettek olyan Németországban élő személyekkel, akiket 1946-ban űztek el Magyarországról, továbbá anyaországi támogatásból **tárgygyarapításra** is lehetőségük nyílt.

A többi, közérdekű muzeális intézményként besorolt bázisintézmény esetében a következőképpen alakult a gyűjtemények gyarapítása. A **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény az elmúlt öt évben nem gyarapodott.**

³¹ Kult.tv. 37/B. § (1) A muzeális intézmény gyűjteménye

a) régészeti feltárás,

b) természettudományi feltárás,

c) helyszíni gyűjtés,

d) vétel,

e) ajándékozás,

f) öröklés,

g) csere,

h) a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló miniszteri rendeletben meghatározott átadás,

i) saját előállítás vagy saját célú előállítás, valamint

j) egyéb – jogszabály alapján történő – muzeális intézményi elhelyezés révén gyarapítható.

A kérdőívben adott válaszukban jelezték, hogy **gyarapodásra közérdekű muzeális kiállítóhelyként nincs lehetőségük**, egyébként pedig az **épületben sincs helyük** újabb tárgyak elhelyezésére. A helyszíni látogatás során az derült ki, hogy a helytörténeti gyűjtemény megjelenésével és bemutatásával helyhiány alakult ki a múzeumban, a helytörténeti rész kialakítására ugyanis csak a hazai szlovén gyűjtemény tárolási és kiállítási lehetőségeinek a szűkítésével kerülhetett sor. A Pável Ágoston Múzeum szlovén bázismúzeumként volt ismert már 2013 előtt is, úgy tűnik azonban, mintha azóta csökkent volna ez a szerepköre, **fontos lenne újra átgondolni és megerősíteni az intézmény szlovén nemzetiségi bázisintézményi funkcióit**.

A **Pomázi Örökség Tájháza**n, 2021 óta, amikor megkapták a működési engedélyt, körülbelül 60 tárggyal gyarapodott a szerb gyűjtemény, helyi magánszemélyek felajánlása, ajándékozása alapján.

A **Német Nemzetiségi Tájház Himesháza** gyűjteménye is hasonló módon **lakossági felajánlásokból**, hagyaték felszámolásából **gyarapodott** az elmúlt öt évben.

A **Piliscsabai tájház** gyűjteményi anyagának gyarapítására vonatkozóan nem rendelkezünk információval.

A gyűjtőterülettel és a gyarapítási lehetőséggel kapcsolatban a nemzetiségi bázisintézmények esetében – kérelem benyújtásához köthető – kedvezmények biztosítására lenne szükség. A Kult.tv. 45/A. §-a szerint, mint ahogy erre a 3.2.4. pontban már utaltam, a **vármegyei hatókörű városi múzeumok és a területi múzeumok esetében** lehetőség van arra, hogy a miniszter **az előírtaktól eltérő gyűjtőterületet is engedélyezzen a nemzetiségi bázisintézménynek néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében**.

Ezt a lehetőséget azonban **a közérdekű muzeális kiállítóhelyként** besorolt bázisintézmények számára nem engedélyezik, mivel nincs gyarapítási lehetőségük, így a gyűjtőterületet sem tüntethetik fel a működési engedélyükben, pedig a nemzetiségi kulturális javak védelme érdekében adott esetben országos gyűjtőterület is meghatározható lenne.

Mindezekre figyelemmel fontos lenne **a nemzetiségi bázisintézmények** esetében, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhely besorolású intézményeknek is legyen lehetőségük a gyűjteményük gyarapítására és a Kult.tv. 37/B. § (1) bekezdésében biztosított **valamennyi gyarapítási lehetőség igénybevételére, amennyiben ez az érintett nemzetiség kulturális javainak védelmét szolgálja**.

A muzeális intézmény a működési engedélyében meghatározott gyűjtőköre szerinti szakágra, korszakra vagy tematikára vonatkozóan fejtheti ki szakmai tevékenységét, és a működési engedélyében meghatározott közigazgatási vagy földrajzi egységen, azaz gyűjtőterületen folytathatja a 37/B. § (1) bekezdés a)–c) pontja (régészeti feltárás, természettudományi feltárás, helyszíni gyűjtés) szerinti gyűjteménygyarapítási tevékenységet. Az (1) bekezdés d)–j) pontja szerinti gyűjteménygyarapítási tevékenységre – a muzeális intézmény gyűjtőterületétől függetlenül – Magyarország teljes közigazgatási területén sor kerülhet. A Kult.tv. 37/B. § (1) bekezdés c) pontja szerinti **helyszíni gyűjtést a nemzetiségi bázisintézmények esetében szakmai besorolástól függetlenül szintén célszerű lenne a Magyarország teljes közigazgatási területén biztosítani** a kulturális autonómia kiteljesítése érdekében.

Elő kellene továbbá segíteni, hogy a hazai nemzetiségeket érintő **gyűjteménygyarapítási tevékenység** a nemzetiségi bázisintézmények és más nemzetiségi feladatot ellátó intézmények esetében az eddigi gyakorlatnak megfelelően **folytatható legyen Magyarország közigazgatási területén kívül is, kiemelt figyelemmel a hazai nemzetiségek anyaországaira**.

Gyűjtőterület, gyűjtőkör és gyűjteményi anyag gyarapítására vonatkozó jogszabályokat áttekintve arra a következtetésre jutottam, hogy a hét nemzetiségi bázisintézmény közül **két muzeális intézmény esetében a felmerült problémák megoldását az segítené leginkább elő, ha a szakmai besorolásukat változtatnák meg.**

A közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt **Pável Ágoston Szlovén Múzeum és a Német Nemzetiségi Múzeum** gyűjtőterülete már jelenleg sem korlátozódik a fenntartó önkormányzatok közigazgatási területére. Esetükben – a gyűjteményi anyagok nagyságára és a személyi állományuk szükségyszerű és elkerülhetetlen bővítésére is tekintettel – észszerűbb lenne, ha **területi vagy tematikus múzeumi besorolást kapnának**, amely az intézményekben folyó szakmai munka magasabb színvonalú ellátását tenné lehetővé. Ezt a javaslatot a Német Nemzetiségi Múzeumban 2019-ben készült **szakfelügyeleti jelentés is alátámasztotta, mely szerint a múzeum a jelenlegi állapotára, felkészültségére tekintettel tematikus múzeummá is előléptethető.**

Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy **a szakmai besorolás megváltoztatása**, csak akkor **eredményezhet tényleges változást**, ha a működési engedélyben rögzített új feltételek megvalósításához **a fenntartó újabb szakembereket és többletforrásokat is biztosít**, enélkül ugyanis a területi vagy tematikus szakmai besorolás csak látszólagos intézkedés maradna.

A többi, közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolású bázisintézménynél pedig azt kellene a fenntartóknak mérlegelniük, ha a fentiekben javasolt – gyűjtőterületre és gyarapodási lehetőségekre vonatkozó – jogszabályi változásra belátható időn belül nem kerül sor, hogy a nemzetiségi kulturális javak védelme szempontjából nem lenne-e észszerűbb az intézmények **közérdekű muzeális gyűjteményi** besorolása. Ebben az esetben a nemzetiségi gyűjtemények tematikus szakgyűjteményeknek tekinthetők, ezáltal a fentiekben felvetett problémák részben orvosolhatók.³²

C) Megyei múzeumi intézményhálózat átalakításának bázisintézményeket érintő következménye

Mint minden megkeresett muzeális intézmény esetében a bázisintézményeknél is rákérdeztem arra, hogy **a korábbi megyei múzeumi intézményhálózat 2013-tól történő megszüntetése**, átalakítása mennyiben érintette az intézményeket, **milyen előnyökkel és hátrányokkal járt**. A jelenlegi hét nemzetiségi bázisintézmény közül négy tartozott 2013. évet megelőzően valamelyik megyei múzeum igazgatóságához.

A **Türr István Múzeum** korábban **nem volt bázismúzeum**, a **Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetéhez tartozott azonban**, és jelentős, szakmailag tartalmas nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezett.

³² Kult.tv. 48. § (1) Közérdekű muzeális gyűjtemény a kulturális javak meghatározott értékeinek egységes gyűjtési szempontok szerint létrejött, egységesen kezelt és őrzött, szabályozott módon nyilvántartott és dokumentált együttese, mely a múzeumi követelményeknek nem felel meg, de tudományos, illetőleg művészi értéke alapján a miniszter közérdekű muzeális gyűjteménynek minősíti.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott gyűjtemények lehetnek különösen: helytörténeti, intézménytörténeti, személyhez kötődő gyűjtemények, tematikus szakgyűjtemények, vallási és egyháztörténeti gyűjtemények.

A kérdőívben adott válaszuk szerint **a megyei múzeumi hálózathoz történő kilépés szakmai és finanszírozási szempontból is előnyösen érintette az intézményt.** Szakmai szempontból azért, mert **a Türr István Múzeum a sok nemzetiségű Bácska területi múzeumaként, nemzetiségi bázisintézményként** egészen más szakfeladatot lát el, mint a nem soknemzetiségű Kiskunsághoz tartozó, azt kutató és feldolgozó Kecskeméti Katona József Múzeum. A két gyűjtőterület sajátosságai miatt e két közgyűjtemény szakfeladatellátása egészen más tudást és tapasztalatot igénylő feladat.

Finanszírozási szempontból pedig azért volt előnyös, mert a fenntartó, **Baja Megyei Jogú Város Önkormányzata egyetlen közgyűjteményként jelentősen több erkölcsi és anyagi támogatásban részesíti a múzeumot.**

A helyi nemzetiségi örökség gyűjtése, gondozása és publikálása (kiállítás, könyv vagy konferencia, közművelődési rendezvény által, az élő hagyományok ápolása) ma már sajnos leginkább csak pályázati forrásból valósulhat meg, és mivel a fenntartónak a Türr István Múzeum az egyetlen ilyen feladatot ellátó intézménye, így a fenntartó támogatásával nagyobb lehetőségük volt pályázatok benyújtására, finanszírozási források felkutatására.

A **Kanizsai Dorottya Múzeum** számára a megyei múzeumi intézményhálózat megszűnése szintén **jelentős előnyökkel járt, az intézmény lényegesen jobb feltételek és körülmények között tud működni.** A múzeum szakmai működése önállóvá, gazdálkodásának módja szabadabbá (részben önállóvá), finanszírozása – az egykori megyei szervezeten belüli működésükhöz képest – kiszámíthatóbbá és stabilabbá vált, annak szerény volta ellenére.

A Kanizsai Dorottya Múzeum a megyei múzeumi szervezet megszűnésével, 2013. január 1-jén került Mohács Város Önkormányzatának fenntartása alá. Az intézmény olyan szerencsés helyzetben volt, hogy még ezt megelőzően a helyi önkormányzat jóvoltából, az ő kezdeményezésükre **2012-ben egy új, kifejezetten múzeumi célokra tervezett épületbe költözhetett,** mellyel a magyarországi déli szláv hagyományok és kultúra megőrzését és fennmaradását támogató állandó kiállítása és gyűjteményének egy része immár méltó körülmények közé kerülhetett.

Az intézmény számára biztosított állami normatívát az elmúlt években az önkormányzat jelentős összeggel kiegészítette, így napi szintű működésük biztosított. Emellett nem materiális javakkal is segítette a működésüket (pl. a jelentősebb javításokat, karbantartásokat végeztek, a nagyobb méretű és mennyiségű tárgyak mozgatásához autót, a mohácsi médiában ingyenes megjelenési lehetőségeket biztosítottak stb.). Az, hogy a fenntartó szervezet napi szintű ügyintézése helyben zajlik, szintén segítséget nyújt a munkájukhoz és a működésükhöz. Hangsúlyozzák azonban, hogy vidéki múzeumként a szakmai alapfeladatok ellátásához szükséges anyagi- és infrastrukturális feltételeik messze elmaradnak az állami fenntartású intézmények (pl. országos múzeumok) lehetőségeitől. A fenntartóváltás következtében a múzeum a település közösségi életének helyszínévé, összetartozásuk egyik kifejezőeszközekévé vált. A 2013-ban megtörtént önállósodás tehát a 2023-ban 100 éves fennállását ünneplő Kanizsai Dorottya Múzeum számára nagy előrelépést jelentett.

A tatai **Kuny Domokos Múzeum tagintézményeként működő Német Nemzetiségi Múzeum** számára, amely már korábban is bázismúzeum volt, a válaszuk szerint **nagy előnyt jelentett, hogy a múzeum fenntartását Tata Város Önkormányzata vette át 2013-ban.** Ekkor vált lehetővé, hogy **a bázisgyűjteménybe német nemzetiségi kultúra területén jártas néprajzos muzeológus kerüljön, továbbá ekkor tudtak belekezdeni egy önálló múzeumi stratégia kialakításába.**

Korábban súlyos problémák nehezítették a Német Nemzetiségi Múzeum működését. **1994 és 2004 között a tatai múzeumi szervezetet háttérbe szorították és elsorvasztották más megyei települési telephely fejlesztése érdekében.** Ekkor építették le a személyi állományt, a Német Nemzetiségi Múzeum tagintézményben már csak egy fő német néprajzos maradt, ráadásul a német nemzetiségi közösség egyetlen bázismúzeuma 2004. július 1-jétől elveszítette a szervezeti önállóságát is, a továbbiakban a Kuny Domokos Múzeum Néprajzi Osztályához tartozott. A 2009. július 1-jén hatályba lépett intézményi alapító okirat már nem említette a Német Nemzetiségi Múzeumot bázismúzeumként és nem jelezte annak nemzetiségi feladatait sem, már csak az intézmény neve utalt annak nemzetiségi tartalmára.

A fenntartóváltást követően – a jó együttműködés eredményeként – véget értek az intézmény felszámolására tett kísérletek, a korábbi leépülés megállt és 10 éve folyamatosan fejlődik a Német Nemzetiségi Múzeum. Tata esetében a változást tehát teljes mértékben pozitívnak tartják. Azt is kiemelték, hogy Tata város polgármestere elkötelezett a magyarországi németek ügye iránt, a német nemzetiségi sorsot érintő kutatásokat nyomon követi, ezt jelzi az is, hogy a magyarországi németek elűzetésére figyelmeztető január 19-i emléknapi parlamenti döntésének egyik előterjesztője volt.

A fenntartóváltást követően a Német Nemzetiségi Múzeum is szerves részévé vált a város és a vármegye kulturális életének, jelenleg fontos szerepet játszik többek között a testvérvárosi kapcsolattartásban is. A múzeumnak a németországi Gerlingennel jó együttműködést sikerült kialakítania, az odatelepített magyarországi németekkel élő kapcsolatuk van.

A Pável Ágoston Múzeum az alapításától, 1983-tól kezdve 2013-ig a **Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozott tagintézményként.** Már a 2010-es kisebbségi biztosi vizsgálatban is rögzítették, hogy az intézmény tevékenységét és működését áttekintve a szlovén nemzetiségi bázismúzeum feladatait látja el, anélkül, hogy ezzel a többi bázismúzeumhoz hasonló módon az 1970-es években felruházták volna. Ekkor a múzeum szakmai vezetője szlovén nemzetiségű néprajzkutató volt, és a teremőrök is a szlovén nemzetiséghez tartoztak. Jelenleg múzeumpedagógusokat tudnak csak alkalmazni, a muzeológusi szakmai feladatok ellátására külsős szakembereket bíznak meg, ami többletkiadást jelent az intézmény számára.

Az átalakítás során a Pável Ágoston Múzeum tulajdonképpen a szakmai önállóságát is elveszítette, 2013-tól ugyanis a múzeum a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működik tovább, most már nem egy múzeumi hálózatnak, hanem egy közművelődési intézménynek a tagintézménye, telephelye lett, a legalacsonyabb szakmai besorolásban, közérdekű muzeális kiállítóhelyként.

A személyes látogatás során az a körülmény is felmerült, hogy **az Országos Szlovén Önkormányzat két alkalommal is kezdeményezte a Pável Ágoston Múzeum fenntartói feladatainak az átvételét,** a működéshez szükséges források biztosítása esetén. Sajnos a tárgyalások egyik alkalommal sem jártak eredménnyel, pedig az Njtv. 37. § (1) bekezdése szerint az országos nemzetiségi önkormányzat megkeresésére az intézmény fenntartója köteles átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzetiségi kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzetiség kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak. Álláspontom szerint hosszabb távon fontos lenne a szlovén nemzetiségi bázisintézmény működésének **méltó körülményeit ismételten megteremteni, és a szakmai fejlődési lehetőségét újfent biztosítani.**

A Pomázi Örökség Tájháza, a Himesháza Német Nemzetiségi Tájháza, valamint a Piliscsabai Tájháza nem érintette a megyei múzeumi intézményhálózat 2013-ban történő megszüntetése.

D) Nyilvántartási nehézségek, hiányosságok

A nemzetiségi kulturális javak, gyűjtemények nyilvántartásával kapcsolatban rákérdeztem a kérdőívben arra, hogy milyen formában tartják nyilván a gyűjteményi anyag nemzetiségi tartalmát és eredetét. Arra is rákérdeztem, hogy a bázisintézményeknek van-e lehetősége a gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására.

A válaszokból az derült ki, hogy **jogszabályi előírás hiányában, nem minden esetben tartják nyilván a nemzetiségi tartalmat**, többségében azonban **a nyilvántartásaikban valamilyen formában rá lehet keresni a nemzetiségi kulturális javakra**. A nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás szinte sehol sincs biztosítva.

A Kanizsai Dorottya Múzeumban a kulturális javak nyilvántartása egyelőre a hagyományos formában történik, nincs auditált gyűjteményük. A nemzetiségi tartalom nincs külön nyilvántartva. A nemzetiségi érintettségre **leltárkönyvek és leírókartonok bizonyos adataiból** (például elnevezés, készítés és használat helye) tudnak következtetni, és ily módon lehet a nemzetiségi tartalomra rákeresni az adatbázisokban. A 2020-as évet követően a tárgyleírások esetében, amennyiben ez releváns, már **kifejezetten rögzítik a nemzetiségi eredetre vonatkozó adatokat**. Ezt azért is tartják fontosnak, mert az intézményben a gyűjteményi tárgyakon kívül számtalan fotót, filmet, videót, hangfelvételt, kéziratot őriznek, amelyek nem mellőzhetők a déli szláv csoportok nemzetiségi kultúrájának a kutatása szempontjából.

A Türr István Múzeumnak hagyományos és számítógépes nyilvántartása is létezik, a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, nemzetiségi tartalmú értékeit a gyűjteményi anyagaik nyilvántartásában azonban itt sem tartják külön nyilván. A **gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására pedig kapacitás hiányában nincs lehetőségük**.

A Pável Ágoston Múzeumban hagyományos formában történik a kulturális javak nyilvántartása, és itt sincs külön nyilvántartva a nemzetiségi tartalom. Egy leltárkönyv van, amelyben **a készítés, a használat és a gyűjtés helye rovat tartalmazza a szlovén falvak nevét**. Álláspontjuk szerint **nincs olyan rovat a leltárkönyvben, amely lehetővé tenné a gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő nyilvántartását**.

A Német Nemzetiségi Múzeum hagyományos formában, papír alapú leltárkönyvben tartja nyilván a gyűjteményi tárgyait, amelyről számítógépes nyilvántartás is készül. Az a céljuk, hogy gyűjteménykezelésre tudják használni a Múzeumdigitár felületet. A tárgyaik, illetve a hozzájuk köthető anyagok jelenleg is elérhetők virtuális kiállításukban³³. A kulturális javakra vonatkozó gyűjtések elérhetőek a múzeum adattárában, amely a kutatószolgálat igénybevételével hozzáférhető. Szintén a közeljövőben az adatok egy része kereshető lesz a virtuális kiállításuk oldalán, illetve a felület szerkeszthetővé válik, ezáltal reményeik szerint motiválni tudják az embereket további gyűjtésre, vagy korábbi gyűjtések megosztására.

³³ A Német Nemzetiségi Múzeum bútorgyűjteményét lásd: nemetmuzeum.hu/tudastar/lista/kategoria/butorgyujtemeny.

Német nyelven is lehetőség lenne a gyűjtemény nyilvántartására, de eddig erre még nem került sor, ezt a későbbiekben tervezik. Jelenleg azonban egyes gyűjteményi egységek helyi dialektus szerinti megnevezése szerepel a leltárkönyvben. Több oka is van annak, hogy nemzetiségi nyelven nincsenek nyilvántartva a gyűjteményi anyagok. Egyrészt a magyar nyelvű nyilvántartás rendbetétele is évek munkája volt, a másik, hogy nem érkezett eddig olyan megkeresés, mely szerint bárki német nyelven kutatna a gyűjteményükben. Egyéni kutatói érdeklődés esetén fordítással oldották meg a tárgyakról való információk átadását.

A Pomázi Örökség Tájháza esetében hagyományos leltárkönyvben tartják nyilván a kulturális javakat, illetve van egy Excel táblás nyilvántartásuk is, amelyben a tárgyak fényképei mellett bővebb leírások is találhatók. A szerb gyűjtemény saját anyag, az a múzeum tulajdona. A sváb gyűjtemény a helyi német nemzetiségi kulturális egyesületé, melynek a tájház ad kiállítóteret. Online nem lehet a gyűjteményekre rákeresni. A tárgyaik csak magyarul vannak nyilvántartva, nyelvi szakember és forráshiány miatt nincs lehetőségük, hogy nemzetiségi nyelveken is nyilvántartsák a gyűjteményi tárgyakat.

A Himesháza Német Nemzetiségi Tájháza annyit jelzett a kérdőívben a nyilvántartással kapcsolatban, hogy az írásban történik, és a rész munkaidős alkalmazottnak sajnos nem fér bele a feladatkörébe a gyűjteményi tárgyak nemzetiségi nyelven történő rögzítése.

A Piliscsabai Tájháza gyűjteményi anyagainak nyilvántartására vonatkozóan nem rendelkezem információval.

A muzeális intézmények gyűjteményi adatainak nyilvántartása mellett arra is rákérdeztem, hogy a nemzetiségi bázisintézmények ismernek-e olyan központi, illetve országos nyilvántartást, amelyből a nemzetiségi feladatokat (is) ellátó muzeális intézmények leválogathatók.

A nemzetiségi bázisintézmények többségében azt jelezték vissza válaszukban, hogy a nemzetiségi közösségek kulturális javai számos múzeumi gyűjteményben, kiállítás anyagában helyet kaptak, tudomásuk szerint azonban az ezzel foglalkozó muzeális intézményekről nincs egységes nyilvántartás, adatbázis.

A Német Nemzetiségi Múzeum a kérdésre adott válaszában azt jelezte, hogy a MúzeumDigitár felület az LdU támogatásával kísérletet tett a magyarországi német tájházak és gyűjtemények anyagának közzétételére, ezáltal számos német nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkező intézmény elérhető ezen a felületen. A megkötés ugyanakkor az volt, hogy kb. 100 tárgy kerülhet fel egy intézményről a felületre, tehát a gyűjtemények nem teljes terjedelmükben érhetők el a gyűjteménykezelő rendszerben.³⁴

E) Működési engedélyek, alapító okiratok, SzMSz-ek nemzetiségi tartalma

A bázisintézmények esetében kifejezetten fontosnak tartottam tisztázni, hogy az adott intézmény dokumentációjában szerepel-e, illetve, ha igen, milyen részletességgel a speciális nemzetiségi feladatellátás.

A kérdőívet visszaküldő hat bázisintézmény alapidokumentációit, a működési engedélyeket, az alapító okiratokat és az SzMSz-eket ebből a szempontból is áttekintettem. A Piliscsabai Tájháza esetében csak a weboldalukon található működési engedély áttekintésére volt lehetőségem.³⁵

³⁴ A magyarországi német tájházak és gyűjtemények anyagait lásd részletesen: hu.museum-digital.org/institutions?q=n%C3%A9met.

³⁵ A Piliscsabai Tájháza működési engedélyét lásd: klarisszahaz.hu/muzeum.

Mindezekre figyelemmel megállapítható, hogy a **működési engedélyekben** mind a hét muzeális intézmény esetében **bejegyezték a jogszabályi előírásoknak megfelelően** a szakmai besorolások mellé a **nemzetiségi bázisintézmény** címet.

Az alapító okiratokban és az SzMSz-ekben is rögzítették – egy intézmény kivételével – valamilyen formában a nemzetiségi tartalmat, feladatellátást. Ez álláspontom szerint a **bázisintézmények esetében alapfeltétele a nemzetiségi feladatok ellátásának**.

A **Kanizsai Dorottya Múzeum** alapító okirata, illetve az SzMSz 4.3.5. pontja rögzíti, hogy a múzeum **alapfeladata a nemzetiségi feladatellátás**, állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak 70%-ot elérő arányban találhatók, és azt is jelzik, hogy a múzeum nemzetiségi bázisintézmény.

A **Türr István Múzeum** alapító okiratának 4.4. pontjában, valamint az SzMSz. 14.4. pontjában a költségvetés szerv alaptevékenységei között rögzítik a **nemzetiségi közfeladatok ellátását és támogatását**.

A **Pomázi Művelődési Ház és Könyvtár** alapító okirata, amelynek a **Pomázi Örökség Tájháza az egyik telephelye**, az alaptevékenységei között utal a nemzetiségi feladatokra is: *„tevékenységével a nemzeti és egyetemes kultúra értékeit gondozza, kultúra- és művészetközvetítő szerepet lát el; segíti a település hagyományőrzését, hagyományokat elevenít fel és teremt, fokozott figyelmet fordít a nemzetiségi kultúra ápolására”*. A Pomázi Művelődési Ház és Könyvtár Szervezeti és Működési Szabályzatának 3.) pontjában, a Pomázi Örökség Tájháza szakmai egység feladatai között is rögzítik a nemzetiségi feladatokat: *„nemzetiségi bázisintézményként különös figyelmet fordít a pomázi nemzetiségek kultúrájának és nyelvének ápolására”*.

Német Nemzetiségi Tájháza Himesháza – Heimatmuseum Nimesch esetében is azt jelezték vissza a kérdőív kitöltésekor, hogy a hivatalos dokumentumokban (működési engedély, SzMSz) rögzítették, hogy a tájház hazai nemzetiséget érintő feladatokkal rendelkezik, és állandó kiállításon a település német nemzetiségi lakosságának az életmódját és kultúráját mutatja be.

A **Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum** alapító okirata, amelynek a **tagintézménye a Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum**, a 4.3.1.5. pontban azt rögzíti, hogy a múzeum a magyarországi szlovének történetét és néprajzát bemutató állandó kiállítással rendelkezik. Az SzMSz-ben már csak a nevében utal a nemzetiségi tartalomra. Egyik alapidokumentumban sincs azonban utalás arra, hogy a muzeális intézmény nemzetiségi bázisintézmény lenne. A **Rábafüzesi Hianz Tájháza** – amelyben német nemzetiségi tartalmú, több évtizednyi néprajzgyűjtés eredményei láthatók – 2020-ban került Szentgotthárd Város Önkormányzatának tulajdonába, és a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum egyik telephelyeként az alapító okiratban, valamint SzMSz-ben is felsorolják.

A **Kuny Domokos Múzeum** az alapfeladatai között nem rögzítették a nemzetiségi tartalmú tevékenység ellátását. Az alapító okirat a Német Nemzetiségi Gyűjteményt csak a telephelyek között sorolta fel, a nemzetiségi bázisintézményi cím említése nélkül. **Az alapító okirata és SzMSz-e nem tartalmaz utalást a nemzetiségi tartalomra**. Az SzMSz-hez kapcsolódóan a kérdőívben a nemzetiségi feladatellátás jelzésének hiányára a következő magyarázatot adták: *„Nem fejt ki, mivel a Német Nemzetiségi Múzeum, a Kuny Domokos Múzeum tagintézménye. A vármegyei múzeum SzMSz-e nem tér ki külön a nemzetiségi tartalomra, mivel a bázisintézményben végzett szakmai tevékenység felelőse a néprajzos muzeológus. A többi feladatkört úgy látják el az intézmény dolgozói, hogy a Német Nemzetiségi Múzeumot egy különálló telephelyként kezelik.”*

Ahogy a kérdőívre adott válaszban is jelezték, szakember hiányában a Német Nemzetiségi Múzeum működését a székhely intézmény számos formában segíti, kiegészíti, tehát a nemzetiségi feladatok ellátásában a Német Nemzetiségi Múzeum néprajzos muzeológusa mellett szükség és igény szerint részt vesznek a vármegyei hatókörű városi múzeum székhelyintézményének a munkatársai is. Ennek megfelelően **álláspontom szerint indokolt lenne kiegészíteni az alapító okiratot és az SzMSz-t a nemzetiségi feladatellátással, kiemelten a nemzetiségi bázisintézményi feladatokkal is.**

A helyszíni látogatás során egyébként jeleztük a problémát, válaszuk szerint erre azért nem került sor, mert más a megközelítésük, elsődlegesen szakmai, muzeológusi szempontok határozták meg az ezzel kapcsolatos álláspontjukat. Az igazgató azonban nyitott volt az alapító okirat és az SzMSz változtatásának lehetőségére, a nemzetiségi feladatok alapfeladatként történő rögzítésére, hangsúlyozta azonban, hogy ez a döntés elsődlegesen a fenntartótól függ.

F) Összegzés, a nemzetiségi bázisintézmények alacsony számának oka, fejlesztési lehetőségek, irányok

A nemzetiségi bázisintézményi feladatokat vállaló muzeális intézmények a fentiekben bemutatott problémák mellett, azokhoz kapcsolódva, válaszukban több nehézséget is említettek: a **szakmai, személyi feltételek hiányát, az infrastruktúrával kapcsolatos problémákat, mindezekhez kapcsolódóan a finanszírozási nehézségeket**, valamint az érintett nemzetiségi közösségek, egyéb múzeumi látogatók megszólításának, bevonzásának gondjait.

Többen is jelezték, hogy intézményükben sajnos **nincsenek biztosítva a megfelelő szakmai, személyi feltételek**. Amennyiben ugyanis az adott bázisintézmény közérdekű muzeális kiállítóhelyként lett besorolva, a feladatok ellátásához nem kötelező több fős szakmai személyzetet alkalmazni. Közérdekű muzeális kiállítóhelyként a muzeális intézményben elegendő egy múzeumi közművelődési szakember, múzeumpedagógus vagy az állandó kiállítás témájának megfelelő szakképzettségű muzeológus munkakört létesíteni.

A **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjteményben** például az alkalmazottak száma két fő múzeumpedagógus, akik közül az egyik részmunkaidős alkalmazásban dolgozik. A múzeum gyűjteményének állagmegóvása, az állandó kiállítás, a közönségkapcsolati, kiemelten a bázisintézményi feladatok ellátása azonban több szakembert – kiemelten szlovén nemzetiségű néprajzos és/vagy történész muzeológust – is igényelne. Jelenleg azonban e feladatok ellátására csak külsős szakembereket tudnak alkalmazni, ami az intézmény költségvetését terheli, vagy külső pályázati támogatás felkutatását és megszerzését teszi szükségessé.

Hasonló jellegű személyzeti problémákkal küzd a **Tatai Német Nemzetiségi Múzeum** is. A jogszabály szerint jelenleg a több ezer tételes műtárggyal rendelkező Német Nemzetiségi Múzeum esetében is elegendő egy fő szakmai végzettséggel rendelkező munkatársat alkalmazni. A néprajzos muzeológus azonban a legnagyobb erőfeszítéssel sem tudja ellátni a nemzetiségi bázisintézményként működő Német Nemzetiségi Múzeum valamennyi feladatát. A vármegyei hatókörű városi múzeumban a felmerült problémát úgy orvosolták, hogy a székhely intézmény munkatársai szükség szerint segítséget nyújtottak és nyújtanak a Német Nemzetiségi Múzeumnak.

Az anyaintézménytől, a Kuny Domokos Múzeumtól kaptak segítséget például a tantervi követelményekhez kapcsolódó múzeumi szolgáltatás, valamint az állományvédelmi és restauratori feladatok stb. ellátásához. Ezzel azonban, mivel igen kislétszámú a vármegyei hatókörű városi múzeum, folyamatosan „humánerőt vonnak el” az egyes szervezeti egységektől, nehezítve ezzel a múzeum más jellegű szakmai feladatainak az ellátását.

A Pável Ágoston Szlovén Múzeum és a Tatai Német Nemzetiségi Múzeum esetében összességében több szempontból is gondot okoz a jelenlegi, alacsony presztízsű szakmai besorolás. Mindkét muzeális intézménynek, mint ahogy azt már korábban kifejtettem, segítséget jelentene, ha olyan szakmai besorolásuk lenne, amely lehetővé tenné a megfelelő létszámú szakalkalmazottak és többletforrások biztosítását, valamint a gyűjteményi anyag gyarapítását, valamint a gyűjtőterülettel és gyűjtőkörrel kapcsolatos kérdések újragondolását. Mindkét múzeum az adott hazai nemzetiség tekintetében kiemelkedő, egyedülálló muzeális intézményi tevékenységet lát el, a **területi vagy tematikus múzeumként történő besorolásuk további jelentős szakmai fejlesztési lehetőséget biztosítana a nemzetiségi bázisintézményeknek.**

A nemzetiségi bázisintézmények feladatellátásához szükséges **személyügyi háttér** nehézségeivel a fentiekben részletesebben bemutatott intézmények mellett a többi nemzetiségi bázisintézmény is küszködik. A **területi múzeumként működő Kanizsai Dorottya Múzeum is jelezte például,** hogy az intézmény törvényi besorolására, a gyűjtemény nagyságára, az ellátandó feladatok összetettségére figyelemmel, mindenképp szükséges lenne a **meglévő személyi állomány fejlesztésére,** négy fővel szeretnék bővíteni a szakmai végzettséggel rendelkező munkatársak számát: egy muzeológusra, egy restaurátorra, egy múzeumi marketing-, reklám- és kommunikációs szakemberre és egy nemzetiségi nyelvet is beszélő múzeumpedagógusra lenne szükségük. A **Türr István Múzeum** szakmai létszáma a tájékoztatásuk szerint megfelelő, **a restaurátor hiánya** azonban ebben az intézményben is felmerült, és itt hangsúlyozták, mint minden intézményben, hogy **a bérezés rendezése** a szakemberek megtartása miatt egyre sürgetőbb kérdés.

A szakemberek hiánya elsődlegesen a finanszírozási nehézségekkel függött és függ össze. A jogszabályi előírás szerinti minimális létszámot kiegészítve, **több szakembert bármelyik intézmény alkalmazhatna,** a **fenntartó** települési önkormányzatok azonban jelentős forráshiánnyal küszködnek, ezért **nem érdekeltek az előírtakon kívüli többletfeltételek biztosításában.**

A finanszírozási problémákat minden bázisintézmény kiemelt nehézségként említette. Ezen belül is a legsürgetőbb feladat **a muzeális intézményben dolgozók munkabérének, egyéb juttatásainak mielőbbi rendezése.** Ez tulajdonképpen a közgyűjteményi szférát, kiemelten a muzeális intézmények munkatársait valamennyi, nemcsak nemzetiségi feladatot ellátó intézményben érinti. A múzeumi dolgozók bérezése ugyanis jóval alatta marad az országos átlagbéreknek. Mielőbb szükség lenne a megfelelő színvonalú bérezés és egyéb személyi juttatások biztosítására, mert egyébként, különösen vidéken egyre nehezebbé válik a megfelelő szakemberek alkalmazása és megtartása.

A nemzetiségi bázisintézményekben különösen fontos lenne a nemzetiségi nyelvet beszélő, használó és a nemzetiségi tájnyelveket is értő múzeumi szakalkalmazottak foglalkoztatása.

Mindezek mellett **az ingatlanok állagvédelmére, infrastrukturális karbantartására és fejlesztésre, valamint a gyűjteményi anyagok állományvédelmére sem jut elegendő forrás, kevés a megfelelő minőségű raktár.** A nemzetiségi bázisintézmények a szakmai feladatok, programok megvalósítása szempontjából is fontosnak tartják a többlettámogatások bevezetését. Ezek a muzeális intézmények ugyanis az adott nemzetiségek tekintetében az érintett településen túlmutató nagyobb gyűjtőterület, több esetben országos gyűjtőterület birtokában nem csak helyi feladatokat látnak el, viszont azok finanszírozója nagyobb részt a helyi önkormányzat.

A helyzet megoldását az állami szerepvállalás növelése, a muzeális intézmények nemzetiségi feladatainak ellátására többlet állami támogatás biztosítása jelentené. Fejlesztésekre, speciális feladatok ellátására céltámogatások bevezetése, illetve meghívásos rendszerű pályázati források biztosítása jelentene segítséget. Olyan finanszírozásra lenne szükség, hogy a nemzetiségi bázisintézményeknek a saját szakmai igényeikhez igazodó, tervezhető és fenntartható költségvetés keretében magas színvonalú működésre és szakmai fejlesztésekre is jusson pénzük.

A bázisintézmények azt is jelezték, hogy a jelenlegi finanszírozási keretek között **nem lehet elegendő számú új kutatási programot, koncepciózus gyűjteménygyarapítást indítani, konferenciákat szervezni,** azok eredményeit kiállításokban bemutatni, múzeumpedagógiai programokban feldolgozni.

Néhány intézmény azt is jelezte, hogy egyfajta **érdektelenséget tapasztaltak helyi szinten a muzeális intézmény működtetésével, programjaival kapcsolatban.** Ezért is tartják nagyon fontosnak, hogy a muzeális intézmények aktív kapcsolatot alakítsanak ki a településen élő óvodás és iskoláskorú gyermekekkel, azok szüleivel. Egyre hangsúlyosabbá váltak a nemzetiségi kulturális javak megőrzése, bemutatása mellett a közönségkapcsolati és a múzeumpedagógiai feladatok ellátása, az „élő múzeum” koncepciójának az adott helyi nemzetiségi közösséghez illeszkedő megvalósítása.

A problémák részletes áttekintése azért is fontos, hogy kideríthető legyen, a jogszabály biztosította lehetőség ellenére, miért ilyen **alacsony a nemzetiségi bázisintézmények száma,** miért kérvényezte csupán hét intézmény fenntartója a nemzetiségi bázisintézményi címet. A több tucatnyi működési engedéllyel rendelkező nemzetiségi tájház, vagy az országos nemzetiségi önkormányzatok fenntartásában működő muzeális intézmények esetében is lehetőség lenne a nemzetiségi bázisintézményi cím kérelmezésére, erre azonban egyelőre még nem került sor.

E téma kapcsán külön is említést kell tennem a **Békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumról, amely 2013 előtt a szlovák és román nemzetiség fontos bázismúzeuma volt, jelenleg azonban már nem nemzetiségi bázisintézmény.** A kérdőívben rákérdeztem ennek okára, hiszen 2010 környékén, amikor a kisebbségi biztos korábbi vizsgálata zajlott, a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjtőterületeként a működési engedélyükben Békés megye közigazgatási területe mellett a magyarországi szlovák és román nemzetiségi néprajz esetén még országos gyűjtőterület szerepelt. A 2013-tól érvényes működési engedélyükben a vármegyei hatókörű városi múzeum esetében már a nemzetiségi meghatározás nem szerepelt, és gyűjtőterületük Békés vármegyére szűkült.

Meggyőződésem, hogy a bázisintézményi címet most is sikerrel kérelmezhetné a múzeum. Egyrészt a gyűjteményi állományban a hazai nemzetiségi közösséget érintő, ilyen eredetű kulturális javak aránya feltehetőleg eléri és meghaladja a 25%-ot, bár erre nem kaptam egyértelmű választ.

Másrészt ugyan jelenleg a muzeális intézmény alapfeladatai köréből kikerült a nemzetiségi feladatellátás, a vármegyei hatókörű városi múzeumban azonban ténylegesen ellátnak ilyen jellegű feladatokat, az elmúlt években még a gyűjteményfejlesztésben is megjelent a nemzetiségi anyag. Mindezekre, illetve a néprajzi és történeti gyűjteményekben fellelhető jelentős mennyiségű szlovák és román nemzetiséghez köthető anyagokra figyelemmel, mindenképp **felül kellene vizsgálni a 2013. évi működési engedélyt és az alapidokumentumokat, a nemzetiségi feladatellátás részletes rögzítése és a nemzetiségi bázisintézményi cím visszaállítása érdekében.**

A beérkezett kérdőívekből az derült ki, hogy sok esetben azért nem kezdeményezték a bázisintézményi cím igénylését a fenntartók, mert **egyáltalán nem tudtak erről** a lehetőségről vagy **nem voltak tisztában a jogi szabályozással** és nem tartották annyira fontosnak, hogy pontosan utána járjanak a cím kérelmezéséhez szükséges jogi előírásoknak. A legnagyobb gondot azonban egyértelműen az okozta és okozza, hogy **a nemzetiségi bázisintézményi feladatok mellé nem társult semmiféle világosan meghatározott kiegészítő pénzügyi támogatás.** A nemzetiségi bázisintézményi feladatok ellátása mindenképp többletfeladatokkal jár. Tulajdonképpen ezeket a többletfeladatokat általánosságban ugyan, de a Kult.tv. is rögzíti. A nemzetiségi bázisintézmény címmel rendelkező muzeális intézmény a jogszabályi előírások szerint a közművelődési programjaiban és állandó kiállításában a nemzetiségi kultúrát hangsúlyosan mutatja be. A bázisintézményi funkció ellátásához szükséges többletfeladatok költségvetési fedezetét azonban jelenleg nagyobb részt saját forrásból kell biztosítani az adott muzeális intézmény fenntartójának. Az aktuális pályázatok a szükséges többletfinanszírozáshoz, egy-egy program, kiállítás megvalósításához nyújtanak segítséget, de csak alkalmanként.

A bázisintézmények véleménye szerint **a nemzetiségi feladatellátás hatékonyságát nagymértékben erősítené** és az esetlegességeket kiküszöbölné, ha nem pályázati forrásokból kellene biztosítaniuk a nemzetiségi feladatok ellátását, hanem **központi állami támogatásból finanszíroznák ezt.**

Mindezek alapján összességében az állapítható meg – ahogyan arra az elvi állásfoglalásban már többször is utaltam –, hogy hiányos a nemzetiségi bázisintézmények szabályozása, elmaradt a tevékenységükre vonatkozó speciális nemzetiségi feladatok részletes és pontos meghatározása, illetve ehhez kapcsolódó finanszírozási háttér biztosítása. Hiányzik a speciális működési és alkalmazási feltételek megállapítása is, sok esetben a szakmai besorolásuk szintén nehézséget okoz a nemzetiségi feladatok általánosabb jellegű, országos gyűjtőterületként történő ellátásában, így valójában azok az intézmények sem érdekeltek a nemzetiségi bázisintézményi cím megszerzésében, akik egyébként rendelkeznek az előírt jogszabályi feltételekkel.

Mindezek **a nehézségek a nemzetiségi bázisintézmények fejlesztési lehetőségeit is akadályozzák.** A korábbi nemzetiségi bázismúzeumok az adott nemzetiségek kulturális javainak, értékeinek védelme tekintetében országos gyűjtőterülettel rendelkeztek, és magas színvonalú szakmai együttműködést, koordinálást is végeztek, azaz kiemelkedő szakmai munkájuk alapján elismert, mintát nyújtó nemzetiségi muzeális intézmények voltak. A jelenlegi nemzetiségi bázisintézmények elkötelezettek és nyitottak a fejlesztési lehetőségekre, alkalmasak a korábbi bázismúzeumok magas színvonalú szakmai tartalomára, feladatellátására, ehhez azonban elengedhetetlenül szükséges a megfelelő és folyamatos állami finanszírozás.

Ehhez kapcsolódva – a már működő nemzetiségi bázisintézmények bevonásával – **új stratégiai és szakmai tervet kellene kidolgozni a szerepkörük és státuszuk erősítése érdekében, a szükséges jogszabálmódosítás előkészítéseként.** Ennek keretében újra kellene gondolni a nemzetiségi bázisintézmények szerepkörét, a saját muzeális intézményükön túlmutató feladatvállalási lehetőségeit, kiemelt tekintettel a területi és tematikus múzeumként működő bázisintézmények feladatellátására. A nemzetiségi bázisintézmények meghatározó szerepet tölthetnek be a **nemzetiségek tájházak szakmai támogatásában,** segítséget nyújthatnak a nemzetiségi vagy települési önkormányzati fenntartású nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények működési engedélyének megszerzéséhez, majd a magas színvonalú szakmai munka fenntartásához.

Ehhez kapcsolódva **a nemzetiségi bázisintézmények szakembereinek szakfelügyeleti rendszeren belüli szerepkörét, részvételét is újra kellene gondolni,** kiemelten a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is érintő vizsgálatoknál.

A nemzetiségi bázisintézmények éves munkaterveiben fontos lenne **a nemzetiségi feladatellátást, kiemelten az adott évre irányuló speciális célokat, többletfeladatokat, a szükséges finanszírozási keret megjelölésével, külön is meghatározni.**

Vélhetően így átláthatóbbá válna a nemzetiségi feladatok ellátása, és ezzel növelni lehetne a presztízsét és a mozgásterét is a nemzetiségi bázisintézményeknek. A nemzetiségi közösségek igényeinek felmérése és megismerése érdekében célszerű lenne, ha **a nemzetiségi bázisintézmények a jól működő helyi kapcsolataik mellett együttműködnének az érintett nemzetiségek országos önkormányzatainak elnökeivel, képviselőivel, szakértőikkel, illetve a nemzetiségi szószólókkal is.** A szakmai feladatokhoz kapcsolódóan fontos lenne az is, ha a kiállításokon a bemutatott **gyűjteményi anyagok, dokumentumok az adott nemzetiségi nyelven is elérhetők lennének, lehetőség szerint a tájnyelvi dialektust is feltüntetve.**

Szükségesnek tűnik az is, hogy **minden évben legyen lehetősége valamennyi nemzetiségi bázisintézménynek** – a kulturális területért felelős szaktárca közreműködésével, a Néprajzi Múzeumnak, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumnak, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának, illetve a bázisintézmények által megjelölt más gyűjteményi területek szakembereinek, illetve az érintett nemzetiségek által delegált szakembereknek a bevonásával – **szakmai egyeztetést folytatni a nemzetiségi feladatellátásról, az aktuális problémákról, fejlesztési lehetőségekről.**

4.1.2. Az országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott vagy kiemelt muzeális intézmények

Az Njtv. 36. §-a szerint a nemzetiségi önkormányzat jogosult – az ágazati törvényben és az államháztartásról szóló jogszabályokban meghatározottak szerint – nemzetiségi kulturális intézmény létesítésére, fenntartására, más által létesített kulturális intézmény fenntartói jogának, illetve kulturális feladat ellátásának átvételére. Az Njtv. 37. § (1) bekezdése szerint az országos nemzetiségi önkormányzat megkeresésére az intézmény fenntartója köteles is átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzetiségi kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzetiség kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak. A nemzetiségi kulturális intézmény fogalmába, ahogyan ezt már korábban kifejtettem, beletartozik – az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontja szerinti – nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény is.

Mindezekre figyelemmel a kulturális autonómia következetes megteremtése és ehhez kapcsolódóan a kulturális nemzetiségi jogok fejlesztése érdekében kiemelten fontosnak tartom **az országos nemzetiségi önkormányzatok intézményfenntartói feladatkörét.**

Az átfogó vizsgálati témához kapcsolódva ebben a fejezetben áttekintem, hogy a **tizenhárom országos nemzetiségi önkormányzat közül mely rendelkezik saját fenntartású muzeális intézménnyel vagy olyan komplexebb, multifunkcionális kulturális intézménnyel, amely esetlegesen muzeális intézményi feladatokat is ellát,** önálló muzeális intézmény létrehozása nélkül.

Az országos nemzetiségi önkormányzatok muzeális és kulturális intézményeinek bemutatása mellett az egyes nemzetiségeket áttekintve, **olyan intézményekre is felhívom a figyelmet,** amelyeket az országos nemzetiségi önkormányzatok – annak ellenére, hogy nem a fenntartásukban működnek – a megkeresésemre adott válaszukban kiemeltek az adott nemzetiségi közösség kulturális javainak megőrzése érdekében végzett jelentős tevékenységük miatt.

A) Bolgár nemzetiség

A muzeális intézmények nemzetiségi tartalmára vonatkozó vizsgálatom keretében a Bolgár Országos Önkormányzat arról tájékoztatott, hogy **nem tart fenn önálló muzeális intézményt,** és nemzetiségi bázisintézménye sincs. A hazai bolgár közösség jelenleg **nem rendelkezik nemzetiségi tájházzal,** közérdekű muzeális kiállítóhellyel és emlékszobával sem.

A Bolgár Országos Önkormányzat fenntartásában működik ugyanakkor a **Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ.** A 2011-ben létrejött intézmény fontos szerepet tölt be a bolgár közösség kulturális életében, kiállításokat, koncerteket, neves bulgáriai művészek vendégszerepléseit szervezi. A Központ alapító okiratában **az alaptevékenységei között szerepel a múzeumi gyűjteményi, kiállítási tevékenység is,** de jelenleg **ilyen jellegű feladatokat a Bolgár Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint nem végez.**

A másik intézmény, amelyik a Bolgár Országos Önkormányzat fenntartásában működik, a **Bolgár Kutatóintézet.** A 2016-ban alapított kutatóintézet a magyarországi bolgárok múltját és jelenét hivatott feltérképezni. Az intézmény fő célja a magyarországi bolgár vonatkozású archívumok feltárása, feldolgozása, rendszerezése, digitalizálása és karbantartása.

Az Intézet munkatársai nagy hangsúlyt fektetnek a bolgárkertészek múltjának, továbbá a magyar és a bolgár nép történelmi és kulturális örökségének felkutatására, összegyűjtésére. A Bolgár Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint **a Bolgár Kutatóintézet az alapító okirata szerint végezhet múzeumi tudományos feldolgozó és publikációs tevékenységet,** és ugyan szűkös kereteken belül, de jelenleg el is lát ilyen jellegű feladatokat. A Bolgár Kutatóintézet terveiben szerepel egy **külső installáció** elkészítése a **magyarországi bolgárkertészek történetéről.**

A Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ, valamint a Bolgár Kutatóintézet vezetőivel 2024 májusában munkatársaim **személyesen is egyeztettek.** A helyszíni látogatás során azt tapasztalták, hogy a jelzett intézmények **fontos szerepet töltenek be és magas színvonalú munkát végeznek a bolgár közösség kulturális értékeinek az összegyűjtésében, bemutatásában és védelmében is.** Bár a Bolgár Országos Önkormányzat önálló, működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményt jelenleg nem tart fenn, a fentiekben bemutatott intézményekben eseti jelleggel folyik ilyen tevékenység. A muzeális intézményi feladatok megvalósításához egyébként szükség lenne megfelelő nagyságú raktárhelyiségekre.

Az átfogó vizsgálat időszakában került átadásra a Vágóhid utca 19. szám alatt épült, új **Bolgár Oktatási és Kulturális Központ**, amely a **bolgár szellemiség, nyelv és kultúra új, magyarországi központja**. A Bolgár Országos Önkormányzat köznevelési és kulturális intézményei – köztük a Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ és a Kutatóintézet – ebben az új épületben nyertek elhelyezést, ott folytathatják a tevékenységüket.

Mindezeken kívül említést érdemel, hogy **Iszkázon a Nagy László Emlékházban található egy bolgár szoba**. Nagy László költő a fordításai révén sokat tett a bolgár irodalom népszerűsítése érdekében, ezért alakították ki az emlékházban a bolgár szobát, amely a költő Bulgáriában töltött éveit idézi fel.

Halászteleken látható a Bolgárkerék Emlékmű. A 2007-ben megépült emlékmű a bolgárkertészek munkája előtt tiszteleg, az öntözőkerék működőképes, és méltó emléket állít az első bolgár betelepülőknek.

A bolgár közösség számára kiemelkedő fontosságúak az **ivóutak**. Úgy tartják, hogy amikor lehajolnak a kúthoz vizet inni, nemcsak a szomjukat oltják, hanem fejet is hajtanak a **bolgárkertészek előtt, emléküknél tisztelegve**. „*A bolgár néphit szerint az ivókút állítása tisztességet és elismerést hoz az építtetőnek, vagyis a közjó érdekét szolgálja, de ezzel a régi bűnök is jóvá lehet tenni, mivel a kő tartósabb, mint az ember, a víz pedig örök* (Георгиева 2013).”³⁶ Bulgáriában általában források mellett egyéni adományokból épülnek az ivóutak, Magyarországon pedig elsődlegesen a települési önkormányzatok és a bolgár nemzetiségi önkormányzatok támogatásából.

A helyszíni látogatás során, majd a szakmai műhelybeszélgetésen is felmerült egy bolgár tájház létrehozásának igénye és lehetősége a bolgár nemzetiség kulturális értékeinek megőrzése céljából. Időközben a Bolgár Országos Önkormányzat szakmai együttműködést alakított ki a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal egy bolgárkertész-mintakert létrehozása érdekében, amely hitelesen bemutatná a bolgár kertészek művelési technikáit és mindennapi életét.³⁷

B) Görög nemzetiség

A Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata (a továbbiakban: MGOÖ) részletes tájékoztatást küldött a megkeresésemre, e szerint jelenleg **sem az MGOÖ, sem települési vagy görög nemzetiségi önkormányzat fenntartásában nincs önálló muzeális gyűjtemény, tájház**.

Az MGOÖ rendelkezik azonban két kulturális feladatot ellátó intézménnyel, az egyik a **Görög Intézet**, a másik a **Nikosz Beloiannis Művelődési Ház és Könyvtár**.

A **Görög Intézetet 2019 áprilisában hozták létre** a Magyarországi Görögök Kutatóintézete, a Magyarországi Görögök Kulturális Intézete, a Magyarországi Görög Színház jogutódjaként, idetartozik továbbá a Könyvtár és a Felnőttoktatás is.

³⁶ Menyhárt Krisztina (2020): A magyarországi bolgárok nyelvi tájképe (köztéri jelenlét). In: Borbély Anna (szerk.): Nemzetiségi nyelvi tájkép Magyarországon. Nyelvtudományi Intézet, Budapest, 2020. 180. o. Online elérhető: mek.oszk.hu/21600/21659/21659.pdf.

³⁷ Tütümkov Jordán: Mintakert a szentendrei Skanzenben. Bolgár Hírek, 2025/4. 17. o.

A Görög Intézet azt tűzte ki céljául, hogy komplex képet nyújtson a görög kultúra és a történelem mindenkori összefüggéseiről. A Görög Intézet alapfeladatai közé tartozik a görög nemzetiségi identitáshoz kötődő szellemi kultúra, kulturális értékek közvetítése, hozzáférhetővé tétele, hagyományok és a közösségi nyelvhasználat megőrzése, gyakorlása, terjesztése és továbbörökítése.

A **Görög Intézet** Alapító Okirata tartalmazza a múzeumi gyűjteményi tevékenységet, ezt azonban egyelőre nem gyakorolja. A MGOÖ válaszában jelezte, hogy a Görög Intézet **tervei** között szerepel egy **Beloianiszi Helytörténeti Gyűjtemény, illetve egy Beloianiszi Tájház létrehozása**. Ennek megvalósulásához azonban még számos feltétel szükséges, például egy megfelelő ingatlan és magának a helytörténeti gyűjteménynek a kialakítása is. Beloianisz község polgármesterével megindultak az ez irányú tárgyalások, a polgármester és képviselő-testület részéről pozitív fogadtatásban részesültek az MGOÖ tervei.

Szintén a jövő **tervei** között szerepel egy **a magyarországi görög diaszpórát bemutató állandó kiállítás létrehozása**, amely akár Budapesten, a Görögség Háza ingatlanán is megvalósulhatna.

Az MGOÖ által fenntartott **Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár** Alapító Okiratában jelenleg nincs rögzítve múzeumi tevékenység, de ellát ilyen jellegű feladatokat is. Beloianisz településen **a Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár épületének alsó szintjén lett kialakítva egy Emlékszoba**.

Ebben egy vitrin és pár emléktárgy van elhelyezve, amelyek a **Laikos Agonas szerkesztőségének** munkájához tartoztak (például korabeli szerkesztőségi írógép, illetve telefonkészülék). Ugyanebben az épületben, a könyvtár helyiségében található a Laikos Agonas **kötetek** (1950-1977-ig kiadott számai), melyek a Magyarországon élő görög közösséget tájékoztatták mind az anyaországi, mind a hazai görögöket érintő hírekről, eseményekről. Az MGOÖ tájékoztatása szerint kérelmezték a Laikos Agonas kötetek állapotfelmérését az Országos Széchényi Könyvtár Állományvédő és Restauráló Osztályától, a szakvélemény kiadása a válaszadáskor még folyamatban volt.

A beloianiszi könyvtár helyiségében található **Szidu Evdoxia (Σίδου Ευδοξία) festő és költő 26 db festménye** (ezek között pár vázlat). A festő Thesszaloniki mellett született 1944-ben és 2010-ben hunyt el Budapesten, de jelentős anyagot hagyott maga után. Emellett a **könyvtár épületében található egy** – főként a második diszpóra érkezése és a letelepedés éveiben készült – **jelentős fényképgyűjtemény**, amely állandó kiállítás keretében megtekinthető. Jelenleg az épület felújítása miatt a fotók raktárban „pihennek”, de az épületben zajló munkálatok befejezését követően ismételten kiállítják azokat.

A Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtárt helyszíni látogatás keretében a munkatársaim személyesen is felkeresték. A látogatás során szakmai egyeztetést folytattak a Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár intézményvezetőjével, és találkoztak a település polgármesterével is. **Beloianisz település, egyébként már önmagában is különleges értéket képvisel, mivel egy organikus és élő kulturális tér**, ahol a magyarországi görög közösség történeti relikviái és kulturális örökségei természetes közegükben megismerhetők.

A Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár a görög nemzetiségi közösség kulturális javainak megőrzése és bemutatása területén fontos szerepet vállal. Az MGOÖ véleménye szerint magát a múzeumot a Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtárban lenne célszerű kialakítani, amelynek a kőépülete tipikus észak-görögországi kőből készült, illetve ún. makedón típusú két szintes építmény.

Intézményvezető és munkatársa elhivatott abban, hogy elsősorban az iskolások bevonásával a görög szokásokat, hagyományokat revitalizálják a településen.

Kifejezett törekvésük az is, hogy a rendelkezésükre álló görög nemzetiséghez köthető tárgyakat, fényképeket megfelelő módon bemutassák, illetve azokat további gyűjteményi anyagokkal is kiegészítsék. **Terveik között szerepel, hogy az intézmény feladatkörét hivatalosan is kiegészítsék muzeális intézményi tevékenységgel.**

Az MGOÖ válaszában még kiemelte a **Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár honlapján megtalálható virtuális múzeumot**, amelybe tematikusan töltötték fel (Indulás-Érkezés-Szakma, tanulás – Családi képek – Közösségi élet stb.) a könyvtárban található fényképalbumok fekete-fehér fényképeit és a Raptisz Janisz gyűjteményben megtalálható számos fénykép beszkenelt változatát.

Megemlíti továbbá, hogy jelentős magángyűjteménnyel rendelkezik a görög nemzetiséggel kapcsolatban Angelidisz Vaszilisz, a Görög Kultúráért Alapítvány elnöke.

Az MGOÖ válaszlevelében azt is hangsúlyozta, hogy kiemelkedő jeletőségük **az egyházi fenntartású intézmények régi görög diaszpórával kapcsolatos magyarországi gyűjteményei**. Ez az egyháztörténeti örökség azonban nem tekinthető meg egységes gyűjteményként. A görög nyelvű és a görög nemzetiség hazai történetéhez kapcsolódó múzeumi tárgyak a görög, az orosz és a szerb ortodox egyház fenntartásában lévő gyűjteményekben külön találhatók meg.

Fontosnak tartanak, **ha a jövőben létrejönne egy egységes gyűjtemény a régi görög diaszpóráról**, erre azonban kevés esélyt látnak. Utoljára 2009-ben sikerült bemutatni a 17-19. századi görög diaszpóra örökségét egy kiállítás keretein belül, amely egyébként eljutott Görögországba is.

A Görög Ortodox Egyházművészeti Gyűjteményt 1989-ben alapította a Kecskeméti Görög Szentháromság Egyházközség. Az intézmény nem rendelkezik működési engedéllyel, így nem tartozik a Kult.tv. hatálya alá. **A kecskeméti Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény az Egyetemes Patriarchátus Magyarországi Exarchátusának fenntartásában működik a kecskeméti görög ortodox templomhoz kapcsolódó épületben**, amely korábban a plébánia épülete volt. Ugyanitt jelentős könyvgyűjtemény is található a régi görög diaszpórával kapcsolatosan, amely a görög alapítású magyar ortodox egyházközségek tulajdonát képezte korábban.

A miskolci Magyar Ortodox Egyházi Múzeum fenntartója a Moszkvai Patriarchátus Magyar Ortodox Egyházmegyéje. A gyűjtemény nagy része azonban a görög nemzetiséghez kapcsolódik, a 17-19. századi görög diaszpóra egyházi művészetét mutatja be, de a görög nyelv oktatásával kapcsolatban is találhatók kiállítási tárgyak. A görög alapítású egyházközségek, így a miskolci is, a 2. világháború után kerültek az orosz egyház főhatósága alá.

A nyíregyházi Magyar Ortodox Templom kápolnájának berendezései a tokaji ortodox templomból kerültek ide, és lényegesen hozzájárultak az egyházközség gyarapodásához. Itt található a magyar ortodox egyházmegye könyvgyűjteményének egy része is. Itt kaptak otthont a hely hiányában Miskolcra, a pesti egyetem újrög tanszékéről, Tokajból és Gyöngyösről kiszorult kötetek. Az egyházközség és a gyűjtemény **fenntartója is a Moszkvai Patriarchátus Magyar Ortodox Egyházmegyéje**.

Végezetül az Országos Görög Önkormányzat megemlíti **a szentendrei Szerb Egyházi Múzeumot** (erre a szerb nemzetiségre vonatkozó részben részleteiben is kitérünk), amely **a Budai Szerb Ortodox Egyházmegye fenntartásában működik**.

A magyarországi görög alapítású egyházközségek zöme (egy-két kivétellel – Békés, Szentes) Trianoni békeszerződésig a budai szerb püspök főhatósága alá tartoztak, ezért a görög templomok és egyházközségek története nagyon sok szállal kötődik a szerbséghez. Itt is találhatóak olyan kiállítási tárgyak, amelyek görög alapítású templomokból származnak.

C) Horvát nemzetiség

A muzeális intézmények nemzetiségi tartalmára vonatkozó vizsgálatom keretében megkeresésemre 2023-ban az Országos Horvát Önkormányzat elnöke **válaszolt elsőként.**

Tájékoztatásuk szerint az **Országos Horvát Önkormányzat rendelkezik egy önálló muzeális intézménnyel, fenntartója** a Vas vármegyei Peresznyén található **Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteményének** (Zbirka sakralne umjetnosti Hrvata u Mađarskoj), rövidebb nevén a **Horvát Múzeumnak** (Hrvatski muzej), amely a működési engedélye szerint közérdekű muzeális kiállítóhely, az alapítóokirata szerint azonban a működési területe a horvát nemzetiség vonatkozásában kiterjed Magyarország teljes területére.

Az intézményt az Országos Horvát Önkormányzat közgyűlése alapította 2009-ben, az alapító okiratot 2016-ban módosították. A Horvát Múzeumnak az alapító okiratában és az SZMSZ-ében foglalt célja **a horvát nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális és szakrális értékek, javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele, hagyományok és a közösségi nyelvhasználat megőrzése, gyakorlása, terjesztése és továbbörökítése.** A Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye a nyugat-magyarországi, azaz a **grádistyei horvátság**³⁸ egyik jelentős gyűjteményi, szellemi és kulturális központja.

A Horváth Múzeum tevékenységéről a kérdőívre adott válaszuk, a múzeum weblapja, illetve a 2024. júniusi helyszíni látogatásunk alapján tájékozódtam.

A **Horváth Múzeum gyűjteményének alapját Dumovits István atya egykori magángyűjteménye képezi,** amelyet szülőházával együtt az Országos Horvát Önkormányzatnak adományozott. Dumovits atyát győri teológiai tanulmányai után 30 évesen szentelték pappá. 1978-ban lett plébános Horvátzsidányban, a mai napig ott él és tevékenykedik fáradhatatlanul. Már fiatal korában elkezdte gyűjteni **a grádistyei horvát** könyveket, dokumentumokat, tárgyakat, (sokan Ausztriából is hoztak a gyűjteményhez anyagokat), amelyekből **egy magángyűjteményt** hozott létre. A jelenlegi kiállítás erre a gyűjteményre épül.

A 2008-ban megnyílt kiállításon elsősorban a nyugat-magyarországi horvátság népi vallásosságához kapcsolódó emléktárgyakat, valamint egyházi vonatkozású kellékeket mutattak be, kiegészítve néprajzi tárgyakkal. A múzeum ugyancsak értékes része a többnyelvű könyvgyűjtemény. Az **állandó kiállításban** jelenleg is elsődlegesen vallási vonatkozású darabok láthatók. Ezek részben **a népi vallásosságnál vagy a magánáhitátnál használt tárgyak,** amelyeket a kiállítás első termében mutatnak be. A szakrális gyűjtemény nagyobb része **egyházi szertartásokon** – szentmisén, vecsernyén, litánián, körmeneten, temetésen stb. – **használt tárgyakból áll.**

³⁸ „A grádistyei horvátok fogalom alatt – mint népcsoportnév alatt – napjainkban azoknak a horvátoknak a leszármazottjait értjük, akik a török háború idején – többnyire a 16. században – telepedtek át Horvátországból az akkori Nyugat-Magyarország, Kelet-Ausztria, Szlovákia és Morvaország területére.” Lásd a Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye honlapján: horvatmuzeum.hu/muzeum.

Némelyek templomot vagy kápolnát díszítettek, a gyűjteményi anyagok között találhatók liturgikus edények, gyertyatartók, feszületek, képek, szobrok, kánontáblák, liturgikus öltözetek és más liturgikus textilek, például az oltárterítők.

A falon lévő képek, illetve a kihelyezett szent szobrok, gyertyatartók és feszületek a nyilvános- és a magánáhitat tárgyai közé is besorolhatók, ezért azok elszórva láthatók a kiállításban. A **könyvgyűjtemény** ugyanebben az épületben található, egy önálló könyvtárban. Néhány fontos és jellegzetes könyvet – többségében imakönyvet – az állandó kiállításon is bemutatnak.³⁹ A gyűjteményi anyagban emellett horvát nemzetiséghez kapcsolódó néprajzi tárgyak is találhatók.

A Horvát Múzeum évente általában **két időszak kiállítást** is rendez, amelyek elsődlegesen a horvátság kultúrtörténetével foglalkoznak, továbbá könyvbemutatókat, tudományos és ismeretterjesztő előadásokat is kínál az érdeklődőknek.

A Horvát Múzeum a kedvező földrajzi fekvése miatt, mind a Vas vármegyei, mind a Győr-Moson-Sopron vármegyei, illetve az ausztriai horvátság számára is elérhető távolságra van. Igyekeznek megszólítani a környék valamennyi nemzetiségi, elsősorban horvát önkormányzatát. Sikerült közös kiállítást létrehozniuk anyaországi intézményekkel, illetve az az Ausztriában élő horvátok tudományos intézetével.

Folyamatosan **fogadják a régió horvát iskoláit, óvodáit is múzeumpedagógiai programokra. A céljuk az, hogy minél több látogató érkezzon a múzeumba**, ennek érdekében olyan kiállításokat és programokat is szerveznek, amelyekkel széles réteget meg tudnak szólítani.

A tapasztalatuk szerint sajnos a muzeális intézmények a kulturális fogyasztási szokásokat tekintve a rangsor alján helyezkednek el, így elsősorban a múzeumpedagógia fontosságát, illetve a többgenerációs közművelődési programok szervezésének elsődlegességét hangsúlyozzák. Azt is fontosnak tartják, hogy ne csak a horvát nemzetiség tagjai, hanem a többségi nemzethez tartozók is megismerhessék a horvátok történetét, tárgyi és szellemi örökségét, ezért a tárgyfeliratok horvát és magyar nyelven egyaránt olvashatók, szervezett programjaik pedig ugyancsak két-, sok esetben háromnyelvűek.

Az intézmény és a fenntartója is sokat tesz az épület állagának megóvása érdekében. Az utóbbi 2 évben sikeresen pályáztak a BGA Zrt. nemzetiségi beruházási pályázatára, amelyből az épület homlokzatát, nyílászáróit és külső fa elemeit újították meg.

A fenntartó Országos Horvát Önkormányzat véleménye szerint az utóbbi évek fontos változása, hogy **sikerült olyan szakembereket megnyerniük és felvenniük a Horvát Múzeumba, akik több évtizedes múzeumi tapasztalattal rendelkeznek**, illetve akik aktív tagjai a horvát közösségnek, és ezzel biztosított az intézmény megfelelő szakmai és identitásmegőrző tevékenysége is. 2020 óta Dr. Handler András az igazgató, aki előtte a Savaria Múzeumban dolgozott, munkatársuk lett Dr. Horváth Sándor néprajzkutató, muzeológus is.

A helyszíni látogatás során munkatársaim is azt tapasztalták, **hogy kiváló muzeológus szakemberek dolgoznak az intézményben, akik elkötelezett támogatói a horvát nemzetiségi kulturális javak és értékek megőrzésének**, és minél szélesebb körű bemutatásának. A megbeszélés során olyan témakörök is felmerültek, amelyek általánosságban érintették a muzeális intézmények működését, azok nemzetiségi tartalmát és az ezzel kapcsolatos feladatokat: például a nyilvántartás, a muzeális intézmények szakmai besorolása, illetve a nemzetiségi nyelv használatának lehetősége, akadályai.

³⁹ Lásd részletesen: a Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye honlapján: horvatmuzeum.hu/muzeum.

A helyszíni látogatás során felmerült két olyan kérdés is, amelyet a fenntartó Országos Horvát Önkormányzatnak – a múzeummal együttműködve – érdemes lenne megvizsgálnia. A Horváth Múzeum megújuló, kiemelt szerepkörére tekintettel célszerű lenne megfontolni **a közérdekű muzeális kiállítóhelyi szakmai besorolás közérdekű muzeális gyűjteményi besorolássá változtatását**, melynek következtében a múzeumnak elsődlegesen a gyűjtemény gyarapítása során új formákra nyílna lehetősége. A gyűjteményi anyag növeléséhez természetesen elengedhetetlenül szükséges a raktározási gondok enyhítése.

Emellett, a magas színvonalú szakmai munka megerősítéseként, elismeréseként **a nemzetiségi bázisintézményi cím kérelmezését is célszerű lenne kezdeményezni**, a kérdőívben adott válasz szerint erre a Horvát Múzeum és a fenntartó is nyitottnak mutatkozott. Fontos azonban ebben az esetben is hangsúlyoznom, hogy **a nemzetiségi bázisintézményi feladatok ellátáshoz további forrásra és esetlegesen további szakemberre is szükség lehet.**

Az Országos Horvát Önkormányzat tájékoztatása szerint **a kulturális intézményeik között** is vannak olyanok, amelyek rendszeresen, vagy **alkalomszerűen művészeti, történeti, néprajzi kiállításokat szerveznek a helyi horvát közösség számára**, ezek például: August Šenoa Horvát Klub Pécs, Josip Gujaš Džuretin Horvát Kulturális és Sport Központ, Bácskai Horvátok Kulturális Központja, Stipan Blažetin Horvát Művelődési Intézet, Croatica Nonprofit Kft. Budapest, valamint a Pécsi Horvát Színház.

A német és szlovák tájházakat követően a tizenhárom nemzetiség közül **a hazai horvát közösség rendelkezik a legtöbb tájházzal.** (A nemzetiségi tájházakkal a 6.1.3. fejezetben külön is foglalkozom.) A hazai horvát közösség kulturális javainak teljeskörű áttekintése érdekében célszerűnek tartom a horvát nemzetiségi közösség tájházlistáját ebben a részben felsorolni.

Az Országos Horvát Önkormányzat elnöke és a Horvát Múzeum munkatársai a horvát nemzetiségi közösség tájházai közül a következőket emelték ki:

- Horvát Nemzetiségi Tájház és Emlékház **Murakeresztúr**
- Horvát Nemzetiségi Tájház **Kópháza**
- Horvát Nemzetiségi Tájház **Lakócsa**
- Türr István Múzeum tagintézménye, Bunyevác Tájház **Bajaszentistván**
- Sokác Tájház **Kásád**
- **Fertőhomoki** Tájház
- Tájház **Tótszerdahely**
- Tájház **Tótszentmárton**
- Értékek Háza **Szentpéterfa**
- **Bezenyei** Horvát Tájház
- Drávamenti Hagyományok Háza **Felsőszentmárton**
- Drávamenti horvát tájház **Órtilos**

D) Lengyel nemzetiség

Az Országos Lengyel Önkormányzat megkereső levelémre érkezett válaszában jelezte, hogy a fenntartásukban működik egy működési engedéllyel is rendelkező muzeális intézmény, a **Lengyel Kutatóintézet és Múzeum – Polski Instytut Badawczy i Muzeum**, amelynek két filiáléja van, a Szögliget-Derenk Tájház és a Derenk Történeti Emlékhely, Derenk romfaluban.

Az intézményt az Országos Lengyel Önkormányzat hozta létre 1998-ban Budapesten, a magyarországi lengyelek első intézményeként, melynek korábbi elnevezése a Magyarországi Lengyelség Múzeuma és Levéltára volt.

Az intézmény elnevezése 2016-tól lett **Lengyel Kutatóintézet és Múzeum**, szakmai besorolása szerint **közérdekű muzeális gyűjtemény, jelenlegi igazgatója Balázs István Miklós**.

A muzeális intézmény funkciója szerint **a magyarországi lengyel nemzetiségre és a lengyel-magyar kapcsolatokra irányuló történelem- és társadalomtudományi alapkutatással foglalkozik**, e területekkel összefüggésben állandó kiállítást tart fenn, ideiglenes kiállításokat rendez, könyveket gyűjt és ad ki, és a kutatási eredményeit rendszeresen publikálja.

Mindenekelőtt **ki kell emelnem – amelyet a fenntartó is az elmúlt évek legfontosabb eredményei közé sorolt – a megújult „Lengyelek – Magyarok. 1000 év történelem”** című 2022-ben megnyitott **állandó kiállítást**, amely a Lengyel Történeti Múzeum részvételével, valamint a Lengyel Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztérium finanszírozásával készült el. A tárlat küldetése kettős, nemcsak **a magyar-lengyel kapcsolatokat, de a magyarországi lengyelség történetét is igyekszik több aspektusból bemutatni**. Az új állandó kiállítás egyébként számos szempontból a korábbi állandó kiállításra épül.

A helyszíni látogatás során megtekintettük a tudományos igényességgel összeállított, **kiváló színvonalú** állandó kiállítást, amely a korszerűbb arculata és multimédiás felületei révén a fiatalabb korosztály számára is vonzó.

A kérdőívre adott válaszban jelezte a múzeum, hogy **a látogatottság növelése érdekében nagyon fontos lenne az állandó kiállítást Budapest egy frekvenciáltabb pontján elhelyezni**. A Lengyel Kutatóintézet és Múzeum ugyanis Budapesten a X. kerületben, az Állomás utca 10. szám alatt található, amely távol esik a belvárostól, így jó megközelíthetősége ellenére is kevés az alkalmi látogató.

A kérdőívben az állandó kiállításhoz kapcsolódó **múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati eseményekről** is említést tettek: rendszeres tárlatvezetéseket biztosítanak a magyarországi lengyelség tagjainak, valamint múzeumpedagógiai foglalkozásokat szerveznek középiskolásoknak. Az intézmény törekszik a célközönsége bővítésére, szorosabbra fűzve az együttműködést a magyarországi nevelési, oktatási intézményekkel, hogy a lengyel kultúrát, a lengyel-magyar kapcsolatokat, történelmi szálakat minél jobban megismertessék a hazai diáksággal. Tartanak azonban magyar és lengyel nyelven is múzeumpedagógiai foglalkozásokat kifejezetten a nemzetiségi köznevelési intézmények – a Lengyel Kiegészítő Nemzetiségi Nyelvoktató Iskola és Kiegészítő Nemzetiségi Óvoda, valamint a Petőfi Sándor Lengyel Iskola – tanulóinak.

Fontos célnak tartják azt is, hogy tovább fejlesszék **az intézmény kapcsolattartását a Magyarországon élő lengyelek fiatalabb generációjával**, amelynek tagjai jellemzően kevésbé aktívak szervezeti/egyesületi szinten, így nehezebb őket bevonni a Lengyel Kutatóintézet és Múzeum programjaiba.

Múzeumi gyűjteményüket az elmúlt öt évben nem gyarapították. A gyarapítás hiányának alapvetően a helyhiány az oka, amikor 2022-ben megnyitották az új állandó kiállítást, a régi kiállítás egyes tárgyait a raktárban helyezték el, ezzel jelentősen szűkült az intézmény tárgyi gyűjteményi anyagainak a raktározási lehetősége. A könyvtár és a levéltár gyűjteménye azonban **szinte hetente gyarapszik**, ezek feldolgozásához, digitalizálásához, archiválásához elsősorban Lengyelországból kapnak segítséget.

Az intézmény erőssége a folyamatos szakmai együttműködés, amelyet jelentős lengyelországi intézményekkel (például: Nemzeti Emlékezet Intézete, Lengyel Tudományos Akadémia Levéltára) alakított ki. Ezek kiemelt figyelmet fordítanak a határon túli, így a magyarországi lengyel közösségek támogatására is. További fontos érték **az intézmény országos beágyazottsága, a Budapest határain túlnyúló együttműködés a vidéki lengyel nemzetiségi önkormányzatokkal.**

Finanszírozási problémákkal a Lengyel Kutatóintézet és Múzeum is küzd, forrás hiányában **nem tudják a tudományos munkatársi pozíciót több mint egy éve betölteni**, probléma az is a központi költségvetésből kapott bevételből a korábbi évekkel ellentétben – az intézmény működtetésén túl – kevés marad új kulturális termékek, programok létrehozására. Több olyan támogatási lehetőségre lenne szükségük, amelyekre a muzeális intézmények közvetlenül is pályázhatnak, mivel a központi támogatást a fenntartók számos, olykor egészen eltérő profilú intézményeik között kénytelenek felosztani.

Mint ahogy a fentiekben már jeleztem, két Derenkhez kötődő fiáléja is van a Lengyel Kutatóintézet és Múzeumnak.

A lengyel kulturális javakhoz, értékekhez szorosan kapcsolódik a **derenki örökség**. Derenk a magyarországi lengyelség számára az identitás megőrzésének és a magyarsággal való együttélés kezdeteinek fontos szimbóluma. Derenk Magyarország északi peremén, nehezen megközelíthető, elzárt helyen, az Aggteleki Nemzeti Park területén, a mai Szögliget határán fekszik, közvetlenül a szlovák határ mellett. 1717-től egészen 1943-ig, a falu megszűnéséig egy lengyel közösség otthona volt. 1717-ben Esterházy gróf utasítására lengyel jobbágyokat, a Magas-Tátra vidékéről származó gurálokat telepítették be a településre. Nemzetiségi és nyelvi tekintetben a derenkiek a kitelepítésükig nem asszimilálódtak a szomszédos magyar vagy szlovák lakossághoz, a falu őrizte az identitását, a nyelvi önállóságát.

A II. világháború idején Horthy Miklós kormányzó Derenk területét is érintve összefüggő vadászterületet kívánt kialakítani. 1943-ban, illetve már az azt megelőző években, 1938-tól kezdetét vette a helyi lakosság környező településekre történő költöztetése. Erre, kérésükkel ellentétben, elszórva került sor. Az új környezetben a derenkieket jobb életkörülmények várták, több munkalehetőséggel, az apró lengyel közösség korábbi összetartó erejét azonban nehéz volt megtartani. Ennek ellenére a derenki telepések leszármazottjai még mindig őrzik a nemzetiségi identitásukat. A derenki lengyelség kultúrájának megőrzése, a derenki lengyel identitástudat felelevenítése céljából 1994-től évente megrendezik július hónapban a derenki búcsút, amely a magyarországi lengyelség kiemelkedő eseménye.

A Lengyel Kutató Intézet és Múzeum fiáléjaként működő Szögligeti tájház, a település központjában található. A települési önkormányzattól bérlik a tájház helyiséget, itt a Derenkhez, illetve leszármazóikhoz kötődő alapvetően **néprajzi jellegű eszközök találhatók.**

A **Derenken** a lakók kitelepítését követően a település területén csak egy épület maradt épen, az egykori **iskola**, amelyben a felújítását követően 2022-ben a Lengyel Kutatóintézet és Múzeum **tablókiállítást** nyitott, a tárlat egymással párhuzamosan mutatja be Derenk történelmét és jelenét. Csupán ez a kiállítás tartozik a Lengyel Múzeumhoz, a ház mellett található felújított kápolna egyházi tulajdonban van. A Derenki emlékhely részét képezik azonban azok az emléktáblák is, amelyek jelzik az elbontott házak helyét, valamint tulajdonosaik neveit. 2003-ban az Országos Lengyel Önkormányzat Derenk romfalut a **Magyarországi Lengyelség Történelmi Emlékhelyévé** nyilvánította.

A Lengyel Kutatóintézet és Múzeum Derenkhez kötődő fiáléjain kívül a Lengyel Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint **Ládbesenyő-Andrástanyán található még egy Derenki Emlékház**, amely Safarcsik Tibor fenntartásában, az ő **magángyűjteményeként** működik, de látogatható. A derenki kitelepítettek által épített ház szervesen kapcsolódik a hazai lengyel nemzetiségi közösség történelméhez.

A Lengyel Országos Önkormányzat a tájékoztató levelében a hazai lengyel közösség kulturális értékei között sorolta fel továbbá **Sárváron Zarowny Ferenc, a Sárvári Lengyel-Magyar Baráti Egyesület elnöke tulajdonában** – a Sárvári Önkormányzat által az Egyesület részére díjmentesen átengedett helyiségben (9600 Sárvár, Batthyány utca 9.) – található, a II. világháború kitörését követően a városban létesített lengyel katonai menekülttábor emlékszobáját.

Végül fontos megemlítenem az **Óhegy utcai Mindenkor Segítő Szűz Mária templomban működő Lengyel Perszonális Plébániát**.

A templom története a Kőbányán élő lengyel közösség múltjához kapcsolódik. A XX. század elején Magyarországon lengyelek tízezrei éltek, akik közül sokan Budapesten telepedtek le. Több ezer fős kolónia jött létre Kőbányán, ahol a lengyelek főleg a kőfejtőkben, a sör- és a porcelángyárban kaptak munkát. Bár az itt élő lengyel katolikusok pasztorációjának megszervezése a XIX. század végén megkezdődött, állandó templomuk nem volt.

A Kőbányán dolgozó lengyelek 1907-ben kérték, hogy az óhegyi Kápolna téri kistemplomot lengyel nyelvű misézésre állandó jelleggel használatba vehessék. 1908-ban a lwówi püspökség által hivatalosan Magyarországra helyezett Wincenty Daneket nevezték ki lelkésznek. A kápolna hamarosan szűknek bizonyult, így **egy önálló római katolikus lengyel templom építését kezdeményezték. 1925-ben megtörtént a templom alapkővének letétele**, és 1930-ra a korszak kiváló hazai építésze, Árkay Aladár tervei alapján az Apaffy (ma Kőér) utca és az Óhegy utca sarkán felépült a templom. A templomot az **1930-ban August Hlond bíboros, lengyel prímás szentelte fel**. Paskai László bíboros, prímás **1991-ben perszonális plébánia címet adományozott a templomnak**, vagyis az nem területi, hanem személyi elven fejt ki a tevékenységét. A plébániának ennek megfelelően nincs földrajzilag rögzített határa, a hazánkban élő lengyel katolikusok lelki központja.

Muzeális értékű tárgyi emlékek tekinthetők a templom festett üvegablakai. Többségüket Dobsa Béla és Palka József készítette. Az egyik falon Szent Adalbert, Szent László, Szent Kinga és Boldog Szalóme, a másik oldalon Szent Zoerard, Boldog Jolán, Szent Kázmér és az 1995-ben Szentté avatott Grodecz Menyhért festett portréja látható. Az apszis két színes üvegablakán Jézus Krisztus, illetve Mária Immaculata-képe látható. Az oltárt a Czestochowai Madonna-kép másolata díszíti.

A templom melletti Lengyel Házban működő Lengyel Katolikus Szervezetet 1945 után feloszlatták. Az itt dolgozó apácák 1945-ben hazatértek, az épületet 1951-ben államosították és szociális otthon lett belőle.

Az 1992-ben megalakult Magyarországi Lengyel Katolikusok Szent Adalbert Egyesülete 1998-ban kapta vissza az épületet, ahol szociális és kulturális központot alakítottak ki. A jelentős lengyelországi támogatással teljesen újjáépített Lengyel Ház (Dom Polski) 2002 októberében József Glomp bíboros, lengyel prímás szentelte fel.⁴⁰

A Mindenkor Segítő Szűz Mária templomban működő Lengyel Perszonális Plébánia – a Lengyel Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint – jelentős szerepet tölt be a lengyel kultúra megőrzésében.

E) Német nemzetiség

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának – megkeresésemre adott – válasza szerint **a fenntartásukban nincs önálló muzeális intézmény vagy muzeális intézményi feladatot is ellátó komplex kulturális intézmény.**

A Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának fenntartásában működik a **Magyarországi Németek Kulturális és Információs Központja és Könyvtára**, amelynek az alapító okiratában szerepel a múzeumi kiállítás és a gyűjteményi tevékenység, de valójában a gyakorlatban nem látnak el ilyen jellegű feladatokat, és jelenleg nem is tervezik a feladataik ilyen irányú bővítését, tekintettel arra, hogy csak opcionálisan került bele az alapító okiratba a muzeális intézményi tevékenység. **A hazai német közösség esetében számos más intézmény biztosítja az ilyen jellegű feladatok ellátását**, így szükségtelen a Központnak **a muzeális intézményi feladatok** tényleges ellátásába bekapcsolódnia.

A magyarországi németiség intézményhálózatának egyik fontos eleme, a Tata Város Önkormányzata által fenntartott **Kuny Domokos Múzeum** vármegyei hatókörű városi múzeum **tagintézményeként működő Tatai Német Nemzetiségi Kiállítás, a Német Nemzetiségi Múzeum** (Ungarndeutsches Landesmuseum). A múzeum nem került a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata fenntartásába, de már az 1970-es évektől a hazai német közösség bázismúzeuma volt, 2013-tól pedig közérdekű muzeális kiállítóhelyként nemzetiségi bázisintézményi címet kapott.

A Német Nemzetiségi Múzeum alapvető feladata a Magyarországi németiség tárgyi és szellemi kultúrájának gyűjtése, megőrzése, bemutatása, közvetítése, közlése, kutatások és publikációk formájában is. A tatai Német Nemzetiségi Múzeum anyagát legfőképpen **néprajzi** szakági **gyűjtemény** teszi ki, nagyon kis darabszámban található benne történeti, helytörténeti vonatkozású dokumentum is. A szinte 100%-os német nemzetiségi néprajzi anyag kb. 3000 darabból áll.

Vendégségben a múzeumban elnevezésű program 2011 óta működik folyamatosan a múzeumban, melynek keretében **minden évben egy Komárom-Esztergom vármegyei település német nemzetiségi közössége mutatkozik be.** A bemutatkozás részét képezi egy időszaki kiállítás rendezése a településen megőrzött kulturális értékekből, történetekből, illetve havonta egy-egy délutáni program szervezése.

A program során – a helyi kultúrában megjelenő csoportok és személyek közvetítésével – a település történetével és hagyományaival ismerkedtek/ismerkednek a múzeum látogatói. A rendezvények és a kiállítások által a közösségi kultúra élővé vált a múzeum falai között.

⁴⁰ Prohászka László (2013): A Mindenkor Segítő Szűz Mária Lengyel Személyi Plébánia. In: Beke Margit: Katolikus Budapest 2. 2013. 765-766. www.esztergomi-ersekseg.hu/uploads/nevtar/2364/fajlok/mindenkor-segito-szuz-maria-legyel-pl..pdf.

A helyszíni látogatás során örömmel tapasztaltam, hogy a 2010. évi vizsgálat során feltárt súlyos állapotokhoz képest mind az épület állaga, a kiállítótermek, a raktárok állapota és körülményei jelentősen megváltoztak, javultak, megállapítható, hogy a Német Nemzetiségi Múzeum az utóbbi évtizedben számottevő fejlődésen ment keresztül.

A Német Nemzetiségi Múzeummal, annak történeti háttérével, szervezeti váltoásaival, működési nehézségeivel, szakmai eredményeivel a 4.1.1. Nemzetiségi bázisintézmények című fejezetben részletesen, külön is foglalkozom.

Fontos azonban ebben a részben is hangsúlyoznom, hogy a Német Nemzetiségi Múzeum jelenlegi közérdekű muzeális kiállítóhelyi **szakmai besorolását** speciális bázisintézményi szerepkörére, jelentős gyűjteményi anyagára, illetve az országos gyűjtőterületére tekintettel célszerű lenne – a szakfelügyeleti vizsgálat javaslatának megfelelően – **megváltoztatni tematikus vagy területi múzeummá.**

A tematikus vagy területi múzeumi feladatok ellátásához azonban elengedhetetlenül szükséges lenne többletforrások és további szakemberek biztosítása, mert enélkül a legkisebb létszámú vármegyei hatókörű múzeum működése súlyos nehézségekbe ütközne.

A hazai nemzetiségi közösségek közül **a magyarországi németek rendelkeznek a legtöbb** települési önkormányzati vagy nemzetiségi önkormányzati, egyesületi fenntartású **nemzetiségi tájházzal, faluházzal, emlékhellyel, helytörténeti gyűjteménnyel.**

A **Magyarországi Német Tájházak Információs Központja** által készített kimutatás szerint kb. 155⁴¹ ilyen német nemzetiségi kulturális javakat megőrző és bemutató intézmény, gyűjtőnéven **tájház** található jelenleg hazánkban, ezen belül azonban nagy arányú azoknak az intézményeknek a száma, amelyek nem rendelkeznek működési engedéllyel. (A **nemzetiségi tájházak** szerepével, működésével, a beérkezett kérdőívek tartalmi észrevételeivel részletesebben a 6.1.3. fejezetben foglalkozom.)

Az egyik működési engedéllyel rendelkező közérdekű muzeális gyűjteményt, a **Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjteményt, a Jakob Bleyer Heimatmuseumot külön is fontosnak tartom bemutatni.** Az intézmény jelentős szerepkörrel rendelkezik, 2008 óta ez a múzeum ad otthont a **Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának.** Az intézmény jelentőségét az is növeli – a rendelkezésünkre álló információk, többek között a német tájházaktól visszaérkezett kérdőívek szerint – a Jakob Bleyer Heimatmuseumra nemcsak helyi, hanem **regionális és országos szinten is számítanak, elsődlegesen a helyi német közösségek által működtetett tájházak vezetői kértek és kapnak szakmai segítséget az intézménytől.**

A **Helytörténeti Gyűjtemény 1980-ban jött létre** a budaörsi lakosság népi tárgyainak a felajánlásával. Akkoriban mintegy nyolcvan családtól érkezett gyűjteményi anyag, melynek az állandó helyen történő elhelyezése egyre sürgetőbbé vált. A gyűjtemény végül 1987-ben kapott muzeális intézményként működési engedélyt, és költözhetett be a Budapesti út 47/1. szám alatt álló egykori Wéber-házba.

A muzeális intézmény működésében **kiemelkedő fontosságú volt Dr. Kovács József László intézményvezető.** Bár az első fotók és dokumentumok már 1991-ben leltári számot kaptak, a jelentősebb tudományos munka 1992-ben, az intézményvezető irányításával indult meg.

⁴¹ Korábban a Jakob Bleyer Heimatmuseum weboldalán megtalálható volt a német tájházak részletes listája, ezekkel kapcsolatban azonban – főként az összekötők e-mail címének, telefonszámának nyilvános közzététele tekintetében – a GDPR bevezetése óta a Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának korábbi vezetője szerint aggályok merültek fel.

Ekkor kezdték el a néprajzi tárgyak leltározását, számos időszak kiállítását rendeztek, a kutatási eredmények publikálására sorozatot hoztak létre. 1995-ben a gyűjtemény a múzeumigazgató javaslatára felvette a budaörsi származású Dr. Riedl Ferenc nevét.

A 2004 áprilisában megkötött szerződés alapján **a helytörténeti gyűjtemény fenntartója Budaörs Német Nemzetiségi Önkormányzat** lett. 2006-tól új státuszokat kapott a múzeum, állandó történésze és kulturális ügyintézője lett az intézménynek, a következő évtől pedig néprajzos muzeológus állást is biztosítottak.

Miután a múzeum fenntartója a német nemzetiségi önkormányzat lett, illetve az intézmény a német tájházak országos központjává vált, egyre több olyan feladatot vállalt, amely már nem csak a helyi lakosságot érintette. Az intézmény továbbra is nagy hangsúlyt fektetett és fektet a helyi értékek megmentésére, de **az elmúlt években egyre több regionális és országos szerepet is vállalt**. Emiatt fontossá vált, hogy egy országosan ismert, a hazai németiség egészéért fellépő személyiség legyen a múzeum névadója. A választás **Bleyer Jakabra** esett, akinek nevét 2009. január 18-ával vette fel az intézmény.

2011. július 1-jétől lett a múzeum vezetője Dr. Gajdos-Frank Katalin. Az új vezető irányítása alatt a korábbi rendezvények tovább folytatódtak, de fontosnak tartotta a fiatalok minél erőteljesebb bevonását a múzeum életébe. Ennek érdekében szabadegyetemi előadássorozatot indított, emellett több pályázatot is meghirdetett a fiatalabb generáció számára.

Igazgatósága alatt újították fel **2016-2018 között a tájházat**. Az intézmény vezetője igazgatóként és Budaörs Német Nemzetiségi Önkormányzat képviselőjeként is jelentős szerepet vállalt abban, hogy a múzeum három évtizedes fennállását egy megújult épületben, korszerűsített kiállításokkal ünnepelhessék. A múzeumépület mellett 2018-tól fokozatosan megújult a belső kert is, ahol **születli** épült a rendezvényekhez, továbbá **fűszerkert**et alakítottak ki, majd 2022 szeptemberében megnyílt a budaörsi németiség kitelepítését bemutató interaktív **tanösvény** is.

Megújult kiállításai sikerét mutatja, hogy intézmény jelentős szakmai elismerésekben részesült: **2018 Az Év Tájháza, illetve 2020-ban Az Év Múzeuma lett.**⁴²

A Jakob Bleyer Heimatmuseum jelentős segítséget nyújtott az első helyszíni látogatás alkalmával a vizsgálatom lefolytatásához. A személyes találkozó során az igazgató, valamint az Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának a korábbi vezetője – a tapasztalataikat megosztva – a muzeális intézményrendszer nemzetiségi tartalmának, továbbá a tájházak szerepkörének, működési nehézségeinek áttekintéséhez fontos szempontokat javasolt.

A Jakob Bleyer Heimatmuseum közérdekű muzeális gyűjteményként jelenleg nem nemzetiségi bázisintézmény, a Kult.tv.-ben előírt feltételeknek azonban teljes mértékben megfelel, és az ellátott feladatai alapján annak is tekinthető. A visszaküldött kérdőív szerint az intézmény az erre vonatkozó kérdésnél azt jelezte, hogy hosszú távon igen, de rövid távon nem tervezik a nemzetiségi bázisintézményi cím kérvényezését, elsősorban a többletköltségek és kötelezettségek miatt. Fontosnak tartom a kiemelkedő teljesítményt nyújtó **Jakob Bleyer Heimatmuseum nemzetiségi bázisintézménnyé válását**, de csak abban az esetben, ha a fenntartó **helyi nemzetiségi önkormányzat és a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata többletforrást és megfelelő számú szakembert is tud biztosítani a bázisintézményi feladatok szakszerű ellátásához.**

⁴² Erről részletesen lásd: heimatmuseum.hu/tortenet/.

Az Országos Örmény Önkormányzat nem válaszolt a megkeresésemre, az alábbi információkat különböző weblapokról, újságcikkekből gyűjtöttem össze. A rendelkezésemre álló adatok szerint az Országos Örmény Önkormányzat nem tart fenn működési engedéllyel rendelkező önálló muzeális intézményt.

Az Örmény Kulturális és Információs Központ Egyesület 2005. év óta tevékenykedik a hazai örmény nemzetiség kultúrájának megőrzése és a magyar nagyközönséggel való megismertetése céljából. Megalakulása óta működteti az **Örmény Kulturális Központot**.

Az Armenia 2024. évi 1. számában olvasható egy cikk az Örmény Kulturális Központ méltatásáról. Az írás kiemeli, hogy az **Örmény Kulturális Központ** több, mint két évtizede működik és tölti be küldetését. Sokkal **több, mint egy szimpla kulturális intézmény, valójában a hazai örmény közösség szíve és lelke**, hiszen programjai családként fogják össze a magyarországi örménységet és mindazokat, akik közel állnak az örmény nemzetiséghez. Az elmúlt évtizedek alatt országsszerte számos nagyszabású projekt, táncszínházi produkció, komolyzenei koncert és hangverseny, örmény vendégművészek fellépése és tárlatai, valamint ma is működő gazdag program valósult meg. Több száz kiadvány látott napvilágot a Központ gondozásában, irodalmi előadások, megemlékezések, képzőművészeti kiállítások és foglalkozások, valamint a népszerű örmény táncház elindítása is az Örmény Kulturális Központoz köthető.⁴³

Az örmény nemzetiségi kulturális javak megőrzése szempontjából külön is ki kell emelnem **egy, az Országos Örmény Önkormányzat fenntartásában működő intézményt**. Az Országos Örmény Önkormányzat 2007 júniusában döntött arról, hogy megalapítja első saját intézményét. Az Egyesület és az országos testület között lezajlott egyeztetések eredményeként döntés született arról, hogy **az Országos Örmény Önkormányzat Örmény Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ néven alapítja meg az intézményét**, amelynek szakmai részét az Egyesület, míg a formait, elsődlegesen az intézmény működtetéséhez szükséges anyagi forrást az országos önkormányzat biztosítja.

Az új intézmény céljaként azt határozták meg, hogy kísérje figyelemmel a magyarországi örmény nemzetiség kulturális helyzetének alakulását, fogja össze az örmény civil szervezetek, nemzetiségi önkormányzatok kulturális tevékenységét, segítse elő és hangolja össze a magyarországi örménység társadalmi- kulturális törekvéseinek megvalósítását, elősegítve az információ, a kapcsolati tőke aktiválását az örménységen belül.

A Örmény Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ az alaptevékenysége körében **kulturális rendezvények, kiállítások, bemutatók szervezését segíti**. Kezdeményezi és közreműködik az örmény nemzetiség tagjainak képzésében, elsősorban **örmény anyanyelvi képzések** megszervezésében. Megjelenési lehetőséget biztosít minden olyan **kulturális, oktatási, tudományos vagy művészeti kezdeményezésnek**, melynek célja az örmény nemzetiség fennmaradása, vallási hagyományainak ápolása. Tevékenységük fontos eleme a kultúrdiplomáciai, kereskedelmi kapcsolatok, illetve az ezzel összefüggő információáramlás, turizmus fejlesztése Magyarország és Örményország között.⁴⁴

⁴³ Erről részletesen lásd: ormenyorszagos.hu/wp-content/uploads/2024/04/Armenia_2024_1.pdf.

⁴⁴ Erről részletesen lásd: www.argisti.hu/.

Az Örmény Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ a rendelkezésemre álló információk szerint nem tekinthető működési engedéllyel rendelkező muzeális intézménynek, számos kiemelkedő kulturális eseménynek, kiállításnak volt azonban a színtere.

Az Örmény Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ mellett fontos megemlíteni az **Orlay utcai közgyűjteményt, az Örmény Katolikus Lelkészség muzeális intézményét**, amely a hazai örmény nemzetiség tekintetében múzeumi tevékenységet lát el.

Az első világháború után az Erdélyből nagy számban áttelepült örmény származású katolikusok számára 1922-ben megalakul a budapesti Örmény Katolikus Egyházközség.

Az első lelkipásztorokat a velencei mechtaristák küldik. 1934-ben a bécsi mechtaristák veszik át a magyarországi örmény katolikusok lelkigondozását az esztergomi érsek főpásztori joghatósága alatt. 1974 májusában a lelkészség átteszi székhelyét a tulajdonába került Budapest XI. Orlay u. 6. szám alatti háromszintes épületbe.⁴⁵

Kádár Dániel mechtarista szerzetes, az örmény közösség lelkipásztorának vezetésével **a hetvenes években hozta létre az örmény katolikus lelkészség Orlay utcai épületében azt a közgyűjteményt, amely az örmények kultúráját, vallási életét és a magyarsághoz fűződő kapcsolatát mutatja be.** Száz év gyűjtésének eredményét rendezték gazdag tárlatba a lelkészség épületének második szintjén.

A múzeumban az örmény vallási tradíció tárgyai, liturgikus viseletek, festmények, a budapesti örmény diaszpóra és a két nép együttélését dokumentáló tárgyi gyűjteményi anyagok láthatók, amelyek megidéznek az örmény nép több évszázados viszontagságait, illetve az újrakezdések utáni anyagi és szellemi gyarapodás időszakait.

Az épület utcai homlokzatánál a genocídium századik évfordulójára elhelyezett hacsár, azaz kereszteskő található, amely egy sajátos emlékjel, az örménység nemzeti és lelki szimbóluma.

A genocídium emléksarok a megpróbáltatások idejét mutatja be a látogatóknak, emléket állítva az áldozatoknak. Az örmény vallás történetének főbb eseményeit olajfestmények, fényképek reprezentálják, de gazdag a lelkészség könyvgyűjteménye is. Az 1500-as és 1600-as évekből származó ritkaságokat vitrinekben helyezték el, azok azonban a kutatók számára is elérhetőek, különös tekintettel a folyamatban lévő digitalizációra. A gazdag könyvanyag azt is mutatja, mennyire fontos volt az örmények számára a könyvnyomtatás.⁴⁶

Arra vonatkozóan, hogy a hazai örmény nemzetiség rendelkezik-e tájházzal, emlékházzal, nincs információ, feltehetőleg azonban az örmény közösség nem alakított ki tájházat. Fontosnak tartom azonban külön is megemlíteni a szentendrei **Szabadtéri Néprajzi Múzeum Erdélyi tájegységében található örmény kereskedő házát.**

2022. május 22-től látogatható a Skanzen kilencedik tájegysége, az Erdély épületegyüttes. A 20. század elején a párizsi divat Bécsen, majd Budapesten keresztül eljutott Székelyföldre is. Kézdivásárhely divatáru-kereskedői az örmény, római katolikus Wertán családból, majd az oda beházasodó Fejér és Dávid családokból kerültek ki.

Az Erdélyi tájegységben található kétszintes ház földszintjén az örmény származású család kereskedésébe léphetnek be a látogatók. A megjelenített textilkereskedés a boldog békeidők Osztrák–Magyar Monarchiájába invitálja a látogatókat.

⁴⁵ A Budapesti Örmény Katolikus Fogolykiváltó Boldogasszony és Világosító Szent Gergely templom történetét részletesen lásd: www.esztergomi-ersekseg.hu/templomok/budapesti-ormeny-katolikus-fogolykivalto-boldogasszony-es-vilagosito-szent-gergely-templom.

⁴⁶ Erről részletesen lásd: eokk.hu/2020/09/24/az-ormeny-identitas-jelkepei/ és www.magyarurir.hu/hirek/az-ormeny-identitas-jelkepei-latogatas-az-ormeny-katolikus-lelkeszseg-muzealis-gyujtemenyeben.

A ház emeletén az örmény kereskedőcsalád életmódját, lakását bemutató enteriőr látható. Az előszobából nyíló szalonból, ebédlőből és konyhából, valamint a férfiszbából és hálóból álló lakás egy módos középosztálybeli család életébe enged bepillantást. **A telken álló második épület felső szintjén az erdélyi örménység kultúráját, életmódját bemutató kiállítás található.**⁴⁷

G) Roma nemzetiség

Az Országos Roma Önkormányzat (a továbbiakban: ORÖ) **nem válaszolt a megkeresésemre**, ez azonban összefügghetett azzal a sajátos helyzettel, hogy a magyarországi roma közösség országos képviselte tulajdonképpen megszűnt az elmúlt években. Az ORÖ – az elhúzódó, jogértelmezési vitáktól és személyes konfliktusoktól sem mentes egyeztetési folyamat keretében – a rendelkezésére álló idő alatt nem tudott nemzetiségi listát állítani az országgyűlési képviselők 2022. évi általános választására. Ennek következtében intézményesített formában meghiúsult a roma közösség részvétele az Országgyűlés munkájában, így **jelenleg a roma nemzetiségi közösség nem rendelkezik szószólóval.**

Az állami támogatások elszámolási vitái, illetve az ehhez kapcsolódó forrásmegvonások miatt **2024 márciusától pedig az Országos Roma Önkormányzat felfüggesztette a közgyűlésének és a hivatalának a működését.** A rendelkezésemre álló információk szerint korábban az **Országos Roma Önkormányzat fenntartásában volt az Országos Roma Kulturális és Média Centrum, valamint az Országos Roma Közérdekű Muzeális Gyűjtemény és Kiállítási Galéria,** melyek azonban forráshiány következtében a vizsgálat időszakában már **nem működtek.**

A nemzetiségi önkormányzati képviselők 2024. évi általános választását követően a **Magyarországi Romák Országos Önkormányzata néven megalakult testület finanszírozása rendeződött,** ezzel a roma közösség országos képviselétének folyamatos biztosítása megoldódott lett. Bízom benne, hogy a közeljövőben a Magyarországi Romák Országos Önkormányzata fenntartásában több kulturális intézmény működtetésére is lehetőség nyílik.

Mindezek okán az átfogó vizsgálatom során külön is megkerestem néhány, a roma nemzetiség kulturális javainak gyűjtésével, megőrzésével és bemutatásával foglalkozó, a rendelkezésemre álló információk szerint muzeális intézményi tevékenységet is ellátó intézményt. A kiküldött kérdőívekre végül csak két intézmény válaszolt, a **Rácz Gyöngyi Közösségi Központ,** valamint a **Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria.**

A nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlésének biztosa a 2010. évi jelentésében külön is foglalkozott **egy országos roma múzeum létrehozásának lehetőségével.** A jelentés egy olyan önálló, komplex roma muzeális és közművelődési intézmény létrehozását javasolta, amely a roma képzőművészet mellett a cigány/roma néprajzi gyűjteményi anyag összegyűjtésére és bemutatására is alkalmas lehetne. Az önálló roma múzeum szükségességéért az elmúlt évtizedekben a cigány/roma értelmiség folyamatosan lobbizott, többféle elképzelés is felmerült, de végül egyik terv sem valósult meg.

⁴⁷ Erről részletesen lásd: skanzen.hu/hu/tudas/kutatasok/erdely-k.

A cigányságnak egyébként Európában sem biztosított a megfelelő politikai és a kulturális reprezentációja.⁴⁸ Az európai roma múzeumok és kulturális központok többnyire csak a roma kultúra és történelem egy-egy aspektusát mutatják be (például Flamenco vagy a roma holokauszt). Ezek a kulturális intézmények sokszor depolitizáltak, és nem reflektálnak a roma művészet, valamint a politikai-társadalmi valóság érzékeny és feszült viszonyára.

Mindezek együttesen megakadályozzák azt is, hogy a roma kultúra a nemzeti kulturális örökség immanens részévé válhasson.

A roma lakosság esetében egyébként sokkal több szó esik a szociális és gazdasági kiszolgáltatottságukról, az élet szinte minden területen megtapasztalható (intézményes) diszkriminációjukról. Sok esetben a romák társadalmi integrációját, polgárosodását a minél teljesebb körű asszimilációjukkal, beolvadásukkal gondolják megoldhatónak napjainkban is.

A kényszerasszimiláció Magyarországon a szocializmus jellegzetes „integrációs” eszköze volt: társadalmi felemelkedést ígért, de csak azoknak, akik „elfelejtik” cigány mivoltukat.⁴⁹ Mindezen jelenség társadalmi hatását a kutatók különféleképpen értékelték: Binder Mátyás történész szerint legalább megvalósult egy alacsony fokú integráció, amely jobb életkörülményeket és egy új roma elit létrejöttét biztosította, Szalai Júlia szociológus azonban azt hangsúlyozta, hogy a cigánypolitikából szociálpolitika lett, a romáknak vagy „igazi magyarokká” kellett válniuk vagy bele kellett törődniük abba, hogy a rendszer keretei között a cigány közösséghez tartozás a szegénység kiszolgáltatottságával jár együtt.⁵⁰

Egy **országos roma múzeum létrehozásának** kétségtelenül jelentős **szemléletformáló szerepe** lehetne a többségi lakosság sztereotip gondolkodásának alakításában, de legalább ilyen fontos volna a **hazai roma közösségek identitásának erősítésében** betöltött funkciója is.

Az tény, hogy a társadalmi kitaszítottság, a romák hátrányos helyzete a kultúra területén is megmutatkozik, ezek a körülmények nem függetleníthetők egymástól. Egyes kutatók álláspontja szerint az identitás meghatározása egyszerre hatalmi és önrendelkezési kérdés, Magyarországon azonban a romák identitását hosszú ideig a többség határozta meg, tekintettel arra, hogy a romák történelmét is mások írták, saját írásbeliség és a megfelelő intézmények hiányában. Ez a fajta hatalmi hozzáállás a kutatók véleménye szerint alig enyhült valamit a rendszerváltást követően, amikor is – a többi nemzetiséghez képest – a cigányok etnikai közösségként kerültek meghatározásra, a nemzetiségi státuszt csak 2011-ben kapták meg.

⁴⁸ György Eszter – Oláh Gábor: A reziliens roma örökség létrehozása. Alulról jövő közösségépítés egy észak-magyarországi faluban. ELTE BTK Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék, Budapest, 8. o. Online elérhető:

pak.elte.hu/media/db/d3/c63d00d4aaa76b2e1a20da7dadab8c5be942cfad0cead4a3b9257d39a5f1/Hod%C3%A1sz_esettanulm%C3%A1ny.pdf.

⁴⁹ Erről lásd: Szalai Júlia (2000): Az elismerés politikája és a „cigánykérdés”. A többségi-kisebbségi viszony néhány jelenkori problémájáról.

kisebbssegkutato.tk.hun-ren.hu/uploads/files/Szalai_Julia_Az_elismeres_politikaja_es_a_ciganykerdes.pdf.

⁵⁰ György Eszter – Oláh Gábor: A reziliens roma örökség létrehozása. Alulról jövő közösségépítés egy észak-magyarországi faluban. ELTE BTK Atelier Európai Társadalomtudományok és Historiográfia Tanszék, Budapest, 10. o. Online elérhető:

pak.elte.hu/media/db/d3/c63d00d4aaa76b2e1a20da7dadab8c5be942cfad0cead4a3b9257d39a5f1/Hod%C3%A1sz_esettanulm%C3%A1ny.pdf.

A roma identitás megértésére és erősítésére azonban nagy szükség van, a többség részéről tanúsított elismerés, a cigányság egyenrangú partnerként történő elfogadása eredményezheti ugyanis a jelentősebb és **tényleges társadalompolitikai változások kezdeményezését, a megvalósításának azonban elengedhetetlen feltétele a roma identitás szabad és egyenrangú megélése, vállalása is.**⁵¹

A romák esetében olyan **állami, önkormányzati kezdeményezésekre, támogatási formákra és kulturális- muzeális intézményekre lenne szükség,** amelyek lehetővé tennék, hogy a **roma nemzetiségű emberek büszkén vállalhassák a származásukat, a kultúrájukat,** és annak továbbörökítését fontosnak tartásuk a gyermekeik számára is.

Setét Jenő ezt úgy fogalmazta meg, **cigánynak lenni méltóság, a cigány lakosságnak büszkének kell lennie arra, hogy cigánynak született és cigány nemzetiséghez tartozik.**

Mindezek elérése érdekében kezdeményezte a Roma Büszkeség napjának megszervezését, melynek az a célja, hogy a médiában és a közbeszédben uralkodó negatív előítéletekkel, véleményekkel szemben felmutassák a roma emberek által létrehozott kulturális, történelmi és társadalmi értékeket, a romák nagyszerű egyéni és a közösségi teljesítményeit, amelyekkel Magyarország és Európa történelmét és életét gazdagították.

A sokszínű roma kultúra jelentős értéket képvisel hazánkban, melynek megőrzése kiemelt cél kell, hogy legyen, ezért olyan intézményrendszert szükséges teremteni és fenntartani, amely lehetővé teszi a romák történelmét és kultúráját bemutató gyűjteményi anyagok folyamatos fejlesztését, szakszerű védelmét és bemutatását.

Az önálló roma múzeum terve többféleképpen, többfajta szervezeti konstrukcióban is megvalósítható lehetne. A többi nemzetiséghez hasonlóan a legnagyobb hazai nemzetiség esetében is fontos lenne egy működőképes országos roma közművelődési és közgyűjteményi intézmény létrehozása és működtetése. Emellett önálló fiálálékként egy roma bázisintézmény is kialakítható lenne akár egy országos vagy akár egy vármegyei hatókörű városi múzeum keretében.

Bár az önálló roma múzeum koncepciója az elmúlt évtizedekben nem valósult meg, személyes látogatásaim során szerzett tapasztalataim azt erősítették meg, hogy **több olyan, a roma nemzetiség kulturális javait, értékeit, hagyományait megőrző és bemutató intézmény is működik jelenleg Magyarországon, amelyek részben, de enyhítik egy önálló roma múzeum súlyos hiányát.**

A roma kulturális javak megőrzése, bemutatása szempontjából kiemelendő **a Rácz Gyöngyi Községi Központ,** valamint a **Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria,** a **Romano Kher,** a **Budapesti Roma Művelődési Ház,** a **Bura Galéria,** valamint a pécsi székhelyű **Rácz Aladár Községi Ház – Erdős Kamill Cigány Múzeum.** Ezeknek a roma kultúra megőrzésében és közvetítésében szerepet vállaló intézményeknek a működőképességét – elsődlegesen állami és önkormányzati forrásból – szükséges biztosítani.

A Rácz Gyöngyi Községi Központban található az Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény, a Nemzetközi Roma Könyvtár, valamint a **Péli Tamás életművét feldolgozó kiállítás.** Az **Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény** a roma nemzetiségi önkormányzat épületében Újpesten a Tél utcában kapott helyet, melynek aulájában Az újpesti cigányság története c. állandó kiállítás látható 2014 decembere óta.

⁵¹ Erről részletesen lásd: Bogdán Péter – Fejős László – Molnár István Gábor – Setét Jenő (2021): Roma reprezentáció Magyarország közterein. Tom Lantos Intézet – Idetartozunk Egyesület, Budapest 2021. tomlantosinstitute.hu/files/hu-179-romakozter-beliv-210x210mm-web-150dpi-1.pdf.

A Gyűjteményt Molnár István Gábor, az Eötvös József Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság, valamint az Újpesti Roma Nemzetiségi Önkormányzat elnöke alapította. Az **újpesti cigányság történetét feltáró** több évtizedes kutatás eredményeként több ezer fényképből, levéltári dokumentumból és tárgyi emlékből álló gyűjtemény jött létre, amelyet sikerült megfelelően archiválni és kiállítás formájában bemutatni.

A Rácz Gyöngyi Községi Központ nemcsak múzeumként és helytörténeti gyűjteményként funkcionál, hanem számos **kulturális, közösségi programnak is helyt ad**, kiemelt figyelmet fordítva a fiatalokra. A közösségi központban működik például az **Újpesti Tanoda**.

A Rácz Gyöngyi Községi Központ különlegessége továbbá a kb. 6000 kötetet számláló roma könyvtár, amely szintén magángyűjtés eredményeként jött létre. Alapját Rácz Gyöngyi cigány tematikájú könyvei, folyóiratai és kéziratai jelentették, melyet 2013 óta folyamatosan bővítenek.

Nemzetközi Roma Könyvtár néven gyűjtik, rendezik a cigány témájú tudományos és szépirodalmi könyveket, magyar és külföldi kiadványokat, **létrehozva ezzel az ország legjelentősebb roma tematikájú könyvgyűjteményét**. Jelentős 19. századi és 20. század eleji könyvekkel, kéziratokkal és fotótárral is rendelkeznek.

2024-ben **Péli Tamás életművét feldolgozó kiállítás és gyűjtemény nyílt** a Tél utcai közösségi központban, amely magánszemélyek, Újpest Önkormányzata, az Új Köztársaság Alapítvány és az „Eötvös József” Cigány-Magyar Pedagógiai Társaság segítségével valósulhatott meg. Az állandó tárlat célja, hogy a művész munkásságát széles körben megismertessék a kiállítás látogatóival.⁵²

A magánszemélyek által létrehozott gyűjtemény **nem rendelkezik hivatalos működési engedéllyel**. A kérdőívre adott válasz szerint **a forráshiány folyamatosan nehezíti a működésüket**, csak önkéntesekkel dolgoznak, mivel nem tudják finanszírozni a szakemberek rendszeres alkalmazását. **Segítséget jelentene számukra a helytörténeti gyűjtemény és a különleges értékekkel rendelkező könyvtáruk esetleges intézményesítése a folyamatos működtetéshez szükséges források biztosítása érdekében**. A könyvtár esetén elengedhetetlen a nagyobb állami szerepvállalás az ott fellelhető értékek megőrzése, folyamatos gyűjtése és esetleges szélesebb körű bemutatása érdekében.

Molnár István Gábor több, mint negyedszázada kutatja az újpesti cigányság történetét, és emellett országos, sőt, nemzetközi szinten is egyedülálló könyvgyűjteményt hozott létre, fáradhatatlan tevékenységért 2023-ban **Újpestért Díjjal tüntették ki**.⁵³

A Romano Kher, a Budapesti Roma Művelődési Ház a roma szellemi, kulturális örökség, kulturális hagyományok megőrzését, fenntartását, fejlesztését és bemutatását szolgáló intézmény. A Romano Kher jogelőd intézményét 1987-ben alapította a Fővárosi Tanács, jelenleg is a Fővárosi Önkormányzat fenntartásában működik, muzeális intézményi jellegű feladatokat is ellát, működési engedéllyel azonban nem rendelkezik.

A Romano Kher kiemelt feladata a tulajdonában lévő roma művészek alkotásait tartalmazó képzőművészeti és népművészeti gyűjtemény kezelése, bemutatása, népszerűsítése és gyarapítása.

⁵² A Péli Tamás Múzeum megnyitásáról lásd: ujpestmedia.hu/megnyilik-a-peli-tamas-muzeum/.

⁵³ Molnár István Gábor kitüntetéséről lásd: nemzetisegek.hu/2023/08/28/ujpestert-dijjal-jutalmaztak-molnar-istvan-gabort/.

Az intézmény a romani nyelv megőrzésében, fejlesztésében és népszerűsítésében is közreműködik. Tevékenységén keresztül erősíti a roma identitás megőrzését, és hatékonyan hozzájárul a budapesti roma lakosság társadalmi elfogadásához, az esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód hatékony előmozdításához.

A Romano Kher Budapest közkedvelt kulturális és közösségi színtere, impozáns, többfunkciós terek és termek, igényes környezet fogadja a látogatókat. Tevékenységüket a korosztályokon átívelő programkínálat, családias miliő, közösségépítő szemlélet jellemzi.⁵⁴

A Romano Kher kiemelkedő képzőművészeti gyűjteménnyel rendelkezik. A roma képzőművészeti gyűjtemény megalapítója a jogelőd intézmény, a Cigány Szociális és Művelődési Módszertani Központ (CSZMMK), majd új nevén a Fővárosi Önkormányzat Cigány Ház-Romano Kher volt. Az intézmény akkori igazgatója Zsigó Jenő és kollégái fontosnak tartották a roma származású művészek támogatását, tehetségük, művészetük népszerűsítését. A gyűjteményt vásárlásból, ajándékozásból és alkotótáborokban készült alkotásokból gyarapították/gyarapítják, és a gyűjtés Magyarország egész területére kiterjedt.

A Romano Kher-ben fellelhető képzőművészeti alkotásokat Európa leghíresebb gyűjteményeként tartják számon. A gyűjteményben – az intézmény weblapja szerint – jelenleg 100 alkotótól 2528 alkotás (festmény, grafika, szobor) van nyilvántartva. A gyűjtemény anyagából válogatva 2009-ben jelent meg a „Cigány Festészet Magyarország 1969-2009” című album. A gyűjtemény anyagából folyamatosan változó időszaki kiállításokat láthatnak az érdeklődők a Romano Kher Király utcai telephelyén.⁵⁵

A Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria 2022-ben kezdte meg a működését a Gandhi Gimnázium Közhasznú Nonprofit Kft. keretein belül, így ez sem önálló muzeális intézmény. Magyarországon **ez az első kiállítóhely, mely Szentandrassy István Kossuth-díjas festőművész nevét viseli.** A roma származású és magát magyarnak valló művész életútjával arra kötelezi az Őt követni kívánó nemzedéket, hogy az egyetemes emberi értékek gyarapításában értékközvetítő szerepet vállaljanak.

A Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria küldetésének tekinti, hogy bemutassa azokat a roma képzőművészeket, akik XX. század közepétől jelentős, európai színvonalú életműveket hagytak az utókorra, ugyanakkor kiállítási lehetőséget kíván biztosítani a tehetséges kortárs képző-, ipar-, és fotóművészet alkotóinak. Rendezvényein alkalmat kínál a társzművészetek bemutatására, valamint teret biztosít a közösségi gondolkodásnak.

A Galéria állandó kiállítás keretében őrzi a „Szent-szentélyt”, mely a művész relikviáiból, műtermének bútorából áll. Emellett a galériában számos időszaki kiállítás is megvalósult, többek között Bada Márta festőművész életmű kiállítása; Váradi Gábor, Csokonai Vitéz Mihály-díjas festőművész és Vincze Dorka, a Magyar Képzőművészeti Egyetem hallgatójának közös, Álomtól a valóságig című kiállítása; In memoriam Péli Tamás kiállítás; Közösség & Tábor & Alkotás című kiállítás; Pharrajimos -Fájdalom a roma holokausztban című kiállítás; Farkas Noémi grafikusművész „nemigen...” című kiállítása; Balázs János emlékkiállítása stb.⁵⁶

⁵⁴ A Romano Kher tevékenységéről részletesen lásd: romanokher.hu/rolunk%20/.

⁵⁵ A Romani Kher képzőművészeti gyűjteményéről részletesen lásd:

romanokher.hu/kepzu_muveszeti_gyujtemeny/.

⁵⁶ A Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria korábbi kiállításairól lásd: szentandrassygaleria.hu/kiallitas/korabbi.

A Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria egy belső felújítást követően 2023. augusztus 25-én nyitotta meg kapuit új helyén, a Ferenciek terén, egy társasház földszinti üzlethelyiségében. A Galéria kiemelt szerepet tölt be a roma közéletben. **Fő célja a roma kortárs képzőművészetek megismertetése a roma közösségek tagjaival és a többségi társadalommal.**

A fenntartó azt szeretné, ha a **Galéria egyfajta kulturális találkozási ponttá válna** a roma közéletben. Ennek megfelelően terveznek olyan programokat is – az időszakos kiállítások mellett – amelyek kiegészítik az intézmény fő tevékenységét, múzeumpedagógiai foglalkozásokat, kultúresteket, beszélgetéseket, illetve képzőművészeti foglalkozásokat. A céljuk, hogy a felsorolt programok elősegítsék a roma kultúra egyre nagyobb körben történő megismertetését. Fontos, hogy nemzetiségi hagyományok, értékek megmaradjanak, azokat átadhassák az utókornak.

Mindezek mellett fontos kiemelni még két intézményt.

Az egyik Budapest VIII. kerületében működő **Bura Galéria**, amelyet a Roma Parlament hozott létre 2021-ben. A 2024-ben újranyitott Bura Galéria **a progresszív roma művészetnek kíván teret nyújtani**. A galéria a művészet legkülönbözőbb eszközeit felhasználva próbálja feltárni és bemutatni kiemelten a roma nemzetiségű emberek problémáit.

A sikeres kiállítások szervezését önkéntesek végzik, és tulajdonképpen még szervezeti háttér sincs mögöttük, csak a helyet kapták meg a VIII. kerületi önkormányzattól a Roma Parlamenten keresztül. Eddigi kiállításaik például „Te nem vagy olyan” kortárs roma női alkotók kiállítása; „Bizsu és a forradalom” című kiállítás Dilinkó Gábor halálának 10. évfordulója alkalmából.

A másik kiemelendő közgyűjtemény, közművelődési intézmény a pécsi székhelyű **Rácz Aladár Közösségi Ház – Erdős Kamill Cigány Múzeum**, melyet 1989-ben a Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület (CKKE) alapított. Az intézmény létrehozásának elsődleges célja az volt, hogy megszervezze a régió cigányságának közművelődési, kulturális és politikai érdekképviselését. Az Egyesület fontosnak tartotta, hogy a pécsi-baranyai cigányság rendelkezzen egy kulturális centrummal, amely szellemi és módszertani központtá válhat. A megalakulást követően a CKKE létrehozta a Cigány Képzőművészek Stúdióját, mely összefogja a Baranyában alkotó roma képzőművészeket.

A Rácz Aladár Közösségi Ház Pécs belvárosában, a József u. 4. szám alatt található, névadójának a cimbalom muzsika komolyzenei megteremtőjét, a zenepedagógus Rácz Aladárt választották. 1999 májusában nyílt meg a Rácz Aladár Közösségi Házban az Erdős Kamill Cigány Múzeum állandó kiállítása, mely elsősorban a baranyai történetébe és jelenébe nyújt betekintést. Az Erdős Kamill Cigány Múzeum emellett bemutatja a naiv cigány festészet és a cigány fafaragás számos alkotását, és rendelkezik egy folyamatosan bővülő könyvtári és adattári adatbázissal is.⁵⁷

A fentiekben ismertetett **a roma nemzetiség kulturális javait, értékeit, hagyományait megőrző és bemutató intézmények** állami, önkormányzati támogatás és segítség nélkül nehezen vagy egyáltalán nem tudnak folyamatosan működni. Ezek megőrzését, működtetését egy országos roma múzeum kialakítása esetében is biztosítani szükséges, mint ahogy az is nagyon fontos, hogy az országos roma múzeumot ne a jól működő roma közgyűjtemények, kulturális intézmények támogatásának csökkentésével, megvonásával valósítsák meg.

⁵⁷ Cserti Csapó Tibor: A roma/cigány kultúra muzeális, tárgyi gyűjteményei Magyarországon. Romológia, 2014/2. 23. o. epa.oszk.hu/02400/02473/00004/pdf/EPA02473_romologia_2014_06-07_008-042.pdf.

Roma nemzetiségű tájházak közül kettő ismert: a Hodászi Roma Tájház és az Eleki Cigány Tájház.

A Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyei **Hodászon 2001-ben hozták létre Magyarországon első roma tájházát**, Rézműves Melinda cigány származású néprajzkutató segítségével, közreműködésével. A Tájház hivatalos megnyitójára 2009 szeptemberében került sor, az I. Országos Egyházzenei Roma Kórusfesztivál keretében.

Hodász egyik cigány telepén a csökkentett értékű házak között található a Roma Tájház épülete. Az épület az 1950-60-as években épült. Az egyosztatú döngölt sárfalazatú, nyeregtetős ház mellett a portán még két hasonló ház állt, amelyeket a telepfelszámolás idején a csökkentett házak megépítésekor az 1970-es években lebontottak. A helyiek támogatásával 2001-ben létrehoztak egy félig földbeásott putrit is a telken, amely a második világháború előtti lakhatási körülményeket mutatja be. A roma népi építészet és a tájház két épületében található enteriőr kiállítások valós környezetben tárják a látogatók elé a tájegység roma lakáskultúráját. Emellett a hagyományos cigány mesterségek használati tárgyait is bemutatják.

A Hodászi roma Tájház fontos célkitűzése továbbá a közösségfejlesztés, a cigány népi kultúra népszerűsítése, a helyi cigány kultúra értékeinek feltárása, a romani nyelv aktív használatának motiválása.

A Tájház céljaihoz és profiljához jól illeszkednek a múzeumpedagógiai foglalkozások és a nagyobb rendezvények, amelyek az élő tájház funkcióját szolgálják. Ennek keretében mutatnak be bizonyos foglalkozásokat: szegkovácsolás, fafaragás, gyöngyfüzés, üvegfestés, bőrizés, szövés. Emellett a látogatók megismerhetik például a mézeskalácssütés, a fánkcsütés, a bokoji (kenyér) készítés munkafolyamatait, illetve alkalmanként egy-egy jeles naphoz – húsvét, pünkösd, karácsony – köthető ünnepi készülődést.

A 2014-ben megépült Alkotóház egyrészt a gyűjtemény (néprajzi, irodalmi, képzőművészeti, fotógyűjtemény) bemutatásának a színterévé vált, másrészt konferenciák, tréningek, múzeumpedagógiai és műhelyfoglalkozások helyszíne lett.

A Hodászi Roma Tájház rendelkezik működési engedéllyel, szakmai besorolása közérdekű muzeális gyűjtemény.⁵⁸

A másik roma nemzetiségű tájház a Békés megyei Elek városában működik. Az **Eleki Cigány Tájháznak** otthont adó épületet Lakatos Sándor (1910-1986) építette 1943-ban saját kezűleg. A tájház Erdődi Ferenc és felesége Erdődi Ferencné Lakatos Julianna kezdeményezésére és közreműködésével jött létre, 2012 augusztusában nyitották meg a nagyközönség előtt. A gyűjteményi anyag a cigánysághoz kapcsolódó használati tárgyakból és képekből áll, melyeket a helyi cigány közösség tagjai adományoztak a tájháznak. A konyhában kenyérsütéssel kapcsolatos használati eszközök, illetve gyékényből készült tárgyak láthatók, melyeket egykoron az eleki cigányok készítettek. A kamrában főképpen olyan használati eszközök találhatók, amelyek szintén az egykori eleki cigányságra voltak jellemzők, például fűrók, különböző nádvagó eszközök. Az Eleki Cigány Tájház nem rendelkezik működési engedéllyel.⁵⁹

⁵⁸ A Hodász Roma Tájházhhoz részletesen lásd: www.romatajhaz.hu/. Lásd továbbá: Cserti Csapó Tibor: A roma/cigány kultúra muzeális, tárgyi gyűjteményei Magyarországon. Romológia, 2014/2. 28. o. https://epa.oszk.hu/02400/02473/00004/pdf/EPA02473_romologia_2014_06-07_008-042.pdf

⁵⁹ Az Eleki Cigány Tájházzal részletesen lásd: epa.oszk.hu/02400/02473/00004/pdf/EPA02473_romologia_2014_06-07_008-042.pdf. Lásd továbbá: Cserti Csapó Tibor: A roma/cigány kultúra muzeális, tárgyi gyűjteményei Magyarországon. Romológia, 2014/2. 28. o. epa.oszk.hu/02400/02473/00004/pdf/EPA02473_romologia_2014_06-07_008-042.pdf.

Hazánk legnagyobb számú nemzetisége nem rendelkezik bázismúzeummal, nemzetiségi bázisintézménnyel. A jelenlegi hét bázisintézmény közül a kérdőívre adott válaszában egyedül a Pomázi Örökség Tájház jelezte, hogy a gyűjteményi anyagában a roma nemzetiség kulturális javai is fellelhetők.

Emellett a rendelkezésemre álló információk szerint a következő muzeális intézményekben találhatók jelentősebb roma gyűjteményi anyagok.

A Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft.-hez tartozó gyulai **Erkel Ferenc Múzeum cigány gyűjteményét** Erdős Kamill cigánykutató hagyatéka és a Bencsik János gyűjtései nyomán a múzeumba került tárgyak, fotókkal ellátott terepdokumentációk képezik. A gyűjtemény és az archívum anyaga a cigányság kutatói számára máshol nem elérhető kuriózumnak számító adatokat szolgáltatnak.

Az Erkel Ferenc Múzeum gyűjteményében őrzött Erdős Kamill hagyatékot, azaz a 20. századi magyarországi cigányság körében végzett egyszerre progresszív és szubjektív kutatás eredményeit – a Néprajzi Múzeum az Erkel Ferenc Múzeummal közös projektben – időszaki kiállítás, majd vándorkiállítás keretében mutatta be 2023-2024-ben.

Az Istennel talállok, testvérem! Cigány történetek / Devlesa arakhavtu, phrala! Romane historii c. időszaki, majd vándorkiállítás anyagául a cigány közösségekben „álruhában járó”, legendás kutató, a „szőke cigány”, azaz Erdős Kamill (1924–1962) etnográfus, nyelvész alig ismert fényképei, kéziratai, magnószalag-felvételei, valamint az ezekből kibomló történetek szolgáltak. Bár a tárlat számos néprajzi témát érintett (esküvő, sirató, hiedelmek, hagyományos mesterségek), nem a néprajzi tárgyakat, hanem az embert, az emberi kapcsolatok sokféleségét állították középpontba korabeli fotók segítségével.

A **Néprajzi Múzeum** egyébként a kérdőívre adott válaszában is kiemelte, hogy a magyarországi roma kisebbség kutatásában a Néprajzi Múzeum mindig élenjáró, kiállításai fontos szerepet játszottak a politikai párbeszéd elindulásában. Azt is jelezte, hogy a Néprajzi Múzeumnak nincs nemzetiségi gyűjteményi része, ez alól legfeljebb a roma gyűjteményi anyag lehet a kivétel. Nemzetiségi tárgyak ugyanis célzottan elsődlegesen a roma-tematikában kerültek be a múzeumba, az itt folyó roma kutatásokhoz kapcsolódva.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok közül a nyíregyházi **Jósa András Múzeum** néprajzi gyűjteményének 0,8%-a roma nemzetiséghez kapcsolódó gyűjtés. A Jósa András Múzeum tagintézménye a Sóstói Múzeumfalú Magyarországon második legnagyobb szabadtéri múzeuma, amelyben megtalálható a faluvégi cigánykunyhók épületegyüttese, a három épület a teknővájó cigányok építés- és lakáskultúráját szemlélteti. A Múzeumfaluban 2022. április 2-án, a Roma Kultúra Napján nyitották meg a Nyírvasvári lakóházban A sár titka – Le chikaki tajna címmel, a romákhoz kapcsolódó vályogtéglák készítését bemutató új állandó kiállítást.

A **Janus Pannonius Múzeum Vasváry-házban** lévő kiállítóhelyén 2015 januárjában nyílt meg a **Parajmos – Roma holokauszt állandó kiállítás**, amely interaktív eszközökkel, fotó- és filmdokumentumokkal, képzőművészeti alkotásokkal mutatja be a cigányság történetének egyik legtragikusabb eseményét. Sajnos időközben, a kiállítás technikai okok, elsődlegesen tetőszerkezeti problémák miatt bezárt, ezért a kiállítást is ki kellett költöztetni a Vasváry-házból.

A **salgótarjáni vármegyei hatókörű városi múzeum, a Dornyay Béla Múzeum** képzőművészeti gyűjteményének 3%-át roma festők (például Balázs János, Oláh Jolán, Balogh Balázs) művei teszik ki. Különösen jelentős a Balázs János anyag, a festmények és a grafikák (kb. 200 db) mellett a múzeum őrzi a művész prózai írásait, verseit is, kézirat formájában. A múzeum gyűjteményében 198 db irodalomtörténeti anyag található Balázs Jánostól.

H) Román nemzetiség

A Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának (a továbbiakban: MROÖ) válasza szerint jelenleg a **Kétegyházi Román Nemzetiségi Tájházon kívül** nem rendelkeznek klasszikus értelemben vett muzeális és kulturális intézménnyel.

Az MROÖ fenntartásában működik az **Országos Román Művelődési és Közösségi Ház**, a 2004-ben alapított (korábbi nevén) Dokumentációs és Információs Központ.

Az MROÖ Dokumentációs és Információs Központjának kiemelt feladatköre:

- a még létező népi hagyományok, értékek megőrzésének segítése;
- a hagyományápolás és hagyományörzés erősítése, az eredményes, sikeres művészeti munka feltételeinek elősegítése az együtteseiknél;
- a magyarországi román közösségek nyelvhasználatának, a román nyelv ápolásának elősegítése, támogatása;
- tudományos kutatások támogatása a Magyarországi Románok Kutatóintézetével megkötött együttműködési megállapodás alapján;
- a települések, közösségek közötti „távolság” megszüntetése, a megfelelő kommunikáció, együttműködés elősegítésével.

A **Dokumentációs és Információs Központ színvonalas, minél szélesebb körű feladatellátásához** azonban – az MROÖ véleménye szerint – **fejleszteni szükséges az intézmény infrastruktúráját**. Ezért 2022-ben bővítették a Dokumentációs és Információs Központ területét, önerőből megvásárolták a szomszédos telket. Egyidejűleg elkészítették egy újonnan megépítendő kulturális intézmény tervét és látványtervét, amely 200 ember befogadására lenne alkalmas, rendelkezne továbbá kiállítások és különböző foglalkozások elhelyezéséhez szükséges terekkel is.

A kulturális intézmények közül az MROÖ a gyulai székhelyű, **Nicolae Bălcescu Román Gimnázium rendezvénytermét** is megemlíti, amely egyedülálló adottságokkal rendelkezik nemzetiségi és egyéb programok szervezéséhez.

A MROÖ a román tájházak felsorolásakor elsőként a tulajdonában és fenntartásában lévő **Kétegyházi Román Nemzetiségi Tájházat emelte ki**, amelyet 2006 óta az MROÖ Dokumentációs és Információs Központja/ az Országos Román Művelődési és Közösségi Ház működtet.

A **Román Tájház, a Casa Muzeu** működési engedéllyel is rendelkező közérdekű muzeális kiállítóhely, Kétegyháza, Kossuth u. 68. szám alatt található. A tájházat helyszíni látogatás során személyesen is felkerestük. A nemzetiségi tájház kiválóan **alkalmas arra, hogy a hazai román nemzetiség tárgyi kultúráját, tradicionális életformáját** megismertesse a látogatókkal. A tájház első részében található az állandó kiállítás. Emellett a tájház épületéhez kapcsolódik még egy nyári konyha és egy raktár is. Hátul egy rendezvényterem kapott helyet, amely azonban teljes mértékben felújításra szorul.

A házat Ávrám Péter, 20 holdas gazdálkodó építette a 19. század derekán, amely az 1920-as évekig maradt az Ávrám család tulajdonában. Ekkor került Nikula Mihály tulajdonába, aki hozzáépítésekkel megnagyobbította, és ezáltal meg is változtatta a lakóház szerkezetét. A ház hátsó, nyári konyhát, kamrát és istállót magában foglaló része már a hozzáépítés eredménye.

A lakóháznak a hitelesség kritériumait szem előtt tartó átalakítását és berendezési munkálatait a Munkácsy Mihály Múzeum munkatársai végezték. Az elmúlt években a kiállítási anyag nem bővült, az ajándékba kapott tárgyi adományokat (textileket, ruhaviseletet, egyéb használati eszközöket) a tájházhoz kapcsolódó raktárhelységeken helyezték el. Az épület állapota jelenleg elfogadható. A tájház homlokzatát 2023-ban felújították, az ehhez szükséges forrást az MROÖ költségvetéséből biztosították.

Az 1920-as évek román középparaszti lakáskultúráját reprezentáló berendezési tárgyak egy része eredetileg is a ház berendezéséhez tartozott, a nagyobb része azonban helyi gyűjtés eredményeként került oda. A lakóház berendezését főként a kétegyháziak ajánlották fel a tájháznak, a Munkácsy Mihály Múzeum tulajdonában lévő, leltározott tárgyak azonban mind a mai napig megtalálhatók a tájházban. A műtárgyak revízióját három évente végzik a muzeológusok, a tájház működtetése során azonban bármikor számíthatnak a Munkácsy Mihály Múzeum segítségére, szakmai tanácsadására.

A tájházban különböző ünnepekhez, eseményekhez kapcsolódó rendezvényeket is szerveztek/szerveznek, például a Kolinda fesztivált, néprajzi és népismereti táborokat egyetemi hallgatók részére és gasztronómiai rendezvényeket stb.

A látogatói létszám bővítése érdekében felvették a kapcsolatot román nemzetiségű általános iskolákkal, hogy a tanulók a népismereti órák keretén belül megnézhessék a tájház állandó kiállítását. A jövőben elsősorban a tárgyi feltételeken szeretnének javítani, hogy korszerűbbé és élőbbé tehessék a múzeumi látogatásokat.

A tájház működtetéséhez nem rendelkeznek szakképzett, nyelvet is beszélő muzeológussal. Jelenleg egy nyugdíjas pedagógus látja el a kötelezően előírt feladatokat megbízási jogviszonyban. Kevés a szakképzett munkaerő ezen a területen, egyelőre románul tudó és szakirányú végzettséggel is rendelkező munkavállalót még nem találtak.

Az MROÖ a román nemzetiségi közösség tájházai, közösségi terei közül a Kétegyházi Román Nemzetiségi Tájház mellett a következőket említette még meg:

- **Pusztatollakai** Román Nemzetiségi Gyűjtemény;
- Az **Eleki** Román Nemzetiségi Önkormányzat Emlékszobája;
- **Kétegyházi** Gyűjtemények Háza, ennek fenntartója Kétegyháza Nagyközség Önkormányzata;
- **Battonyai** Román Tájház
- Román Nemzetiségi Tájszoba – **Bedő**
- **Méhkerék** Hagyományaiért és Kultúrájáért Egyesület közösségi háza és tere
- **Battonyai** Román Közösségi Ház.

Az MROÖ a magyarországi románok történetének és néprajzának kutatásával kapcsolatban kiemelte a **békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, valamint a gyulai Erkel Ferenc Múzeum tevékenységét.**

A Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó nemzetiségi bázismúzeum, a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, valamint a gyulai Erkel Ferenc Múzeum az 1970-es évektől négy évtizeden keresztül a megyei múzeumi hálózat intézményeiként végezték a hazai románság történeti-néprajzi kutatását. Az akkor még megyei fenntartású intézmények feladata a román nemzetiségre vonatkozó néprajzi tárgyak, történeti dokumentumok, valamint a szellemi kultúra emléktárájának gyűjtése és folyamatos feldolgozása, publikációkban való megjelentetése, kiállításokon és előadásokon való bemutatása, népszerűsítése volt.

Az 1970-es évek végén megszületett az első, Békés megye összes etnikai csoportját bemutató állandó történeti-néprajzi kiállítás, „Néprajzi csoportok Békésben a XVIII-XX. században” címmel, amely 2002-ig volt látható. 2003-ban nyílt meg az „Azonosság, másság, sokszínűség” című állandó néprajzi-történeti kiállítás, amely a Békés megyében élő magyarság és a majdan betelepített nemzetiségek (szerbek, románok, szlovákok, németek és romák) együttélésének sajátos népi kultúráját mutatta be. A kiállítás 2010-ig volt látható.

A megyei múzeumi hálózat megszüntetését követően a **Munkácsy Mihály Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeumként működött tovább.** A 2010. évi kisebbségi ombudsmani vizsgálatban a Munkácsy Mihály Múzeum gyűjtőterületeként a működési engedélyükben Békés megye közigazgatási területe mellett a magyarországi szlovák és román nemzetiség néprajza vonatkozásában még országos gyűjtőterület szerepelt. A 2013-tól érvényes működési engedélyben a Munkácsy Mihály Múzeum esetében a nemzetiségi meghatározás már nem szerepelt, és gyűjtőterülete Békés megyére szűkölt.

A megyei múzeumi hálózat átalakítása következtében gyakorlatilag megszűnt a nemzetiségi bázismúzeumi szerepkör, bár szlovák és román nemzetiséget érintő feladatokat továbbra is ellátnak. A Munkácsy Mihály Múzeum jelenleg is gazdag román néprajzi, történeti és fénykép anyagot őriz.

A hazai románokra vonatkozó néprajzi gyűjtés, a feldolgozó munka és a korábban rögzített hangzós anyagok digitalizálása továbbra is folyik a múzeumban. A gyűjtések során a múzeumi gyűjteményekbe került tárgyak lehetővé teszik a hazai románok népéletének kiállításokon való bemutatását is.

Jelenleg azonban már nincs állandó nemzetiségi kiállítás **a Munkácsy Mihály Múzeumban, és 2013-tól a múzeum nem kért és nem kapott nemzetiségi bázisintézményi címet.** A helyszíni látogatáson rákérdeztem ennek okára és hátterére. Az igazgatóhelyettes véleménye szerint **szakemberek és megfelelő források nélkül nem kívánják és nem tudják a nemzetiségi bázisintézmény többletfeladatait vállalni és ellátni.** Amennyiben kapnának külön pénzügyi támogatást a nemzetiségi feladatok ellátására, akkor természetesen több esély lenne arra, hogy újra bázismúzeummá váljanak.

A múzeum jelenlegi állandó kiállítása *„Utazás TÉRben és IDŐben Békéscsaba az évezredek idővonalán”* címmel nyílt meg 2020-ban. A kiállítás magasföldszinti egysége alapvetően Békéscsaba és a csabai szlovákság történetét és népéletét mutatja be, kitekintéssel a más vallású, köztük **a helyi ortodox románság hitéletére és hagyományaira is.**

A Munkácsy Mihály Múzeum tevékenységéhez kapcsolódva mindenképp ki kell emelnem az igazgatóhelyettes, **Martyin Emília néprajzkutató főmuzeológus kiváló munkáját, aki a hazai román nemzetiség kulturális javainak gyűjtésében, feldolgozásában, megőrzésében hosszú évtizedek óta jelentős szerepet vállal.**

A gyulai **Erkel Ferenc Múzeum** 2012. december 31-ig a Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságának kötelékében működött, majd a megyei múzeumi szervezetek megszűnését követően, 2013. január 1-vel városi fenntartásba került. Jelenleg a **múzeumot az Erkel Ferenc Kulturális Központ és Múzeum Nonprofit Kft. működteti,** 2014 óta pedig területi múzeumként biztosítja Gyula város összes muzeális és gyűjteményi egységének a történeti hitelesség megteremtéséhez szükséges szakmai hátteret. Az Erkel Ferenc Múzeum a néprajzi gyűjteményében jelentős **román nemzetiségi anyagot is őriz.**

Végezetül fontos néhány mondatban a **Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye Gyulán található Múzeumát** is bemutatni, melynek állandó kiállítását a helyszíni látogatásunk során személyesen is megtekintettük.

A MROÖ tájékoztatása szerint az egyház a hazai románság kulturális életében jelentős szerepet tölt be. Sok közös programjuk, projektjük van, ezek többnyire egyházi ünnepek, azok hagyományaihoz kapcsolódó programok, illetve egyéb kulturális rendezvények. Jelenleg 14 aktívan működő román ortodox templom létezik Magyarországon, amelyekben a misék is román nyelven zajlanak. Az MROÖ véleménye szerint az egyház a magyarországi románság identitásának megőrzésében napjainkban is fontos szerepet vállal.

A Magyarországi Román Ortodox Püspökség Múzeumának gyűjteménye műtárgyi, levéltári és könyvtári anyagokból áll. A teljes anyagot hosszú távú letétként őrzi és gondozza a Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye, mint fenntartó, de a műtárgyak és levéltári anyagok tulajdonjogi tekintetben az adott parókiákhoz tartoznak. Ezek őrzését, biztonságát, folyamatos feldolgozását, nyilvántartásba vételét, kezelését, gondozását, állományvédelmi ellenőrzését a püspökség kiemelten fontos feladatának tekinti. A gyűjteményről készült gazdagon illusztrált kétnyelvű album két kiadást ért meg.

Gyulán 2014-ben nyílt meg „**A Magyarországi Román Ortodox Egyház kincsei**” című **állandó egyházművészeti kiállítás**, melynek látogathatóságát állandó nyitvatartással biztosítja a püspökség.

Az ortodox egyházművészeti tárgyakat bemutató tárlat két magyarországi román muzeológus, Martyn Emília és Csobai Lászlóné munkája révén valósulhatott meg. A múzeum gyűjteménye fára, vászonra, üvegre festett ikonokból, ötvösmunkákból, egyházi textíliákból, régi könyvanyagból, valamint irattári anyagokból áll, és kiemelkedő jelentőségű a román ortodox történelmi értékek megőrzése szempontjából.

1) Ruszin nemzetiség

Az Országos Ruszin Önkormányzat **tájékoztatása szerint jelenleg egy működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény van a fenntartásukban, a Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhely** (Выставочный зал русинської музейної колекції імені дохтора Атаназа Фединця), a Ruszin Nemzetiségi Múzeum.

Az Országos Ruszin Önkormányzat a kisebbségi kultúra és hagyományápolás szempontjából nagy jelentőséget tulajdonít a ruszin kulturális javak felkutatásának, összegyűjtésének és bemutatásának, ezért 2003-ban határozatban döntött a Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye megalapításáról. **2004-ben a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma kiadta az ideiglenes működési engedélyt az intézmény számára.**

A gyűjtemény alapját Cserncsikó Mária, a Fedinecz család, Ferencz Jánosné, a Giricz család, Hegedűs Györgyné, Komád Gusztávné, a Lyavinecz család, az Ortutay család, valamint özv. Zajakovszki Jánosné adományai képezték. A gyűjtemény nagy része Munkács és Volóc, valamint ezek vonzáskörzetéből származó ajándékok, de van köztük vétel útján megszerzett kulturális ereklye is. A legjelentősebbek a különféle textíliákból felhalmozott anyagok (nászkendők, ünnepi terítők), ezen belül is a viseleti darabok, különös tekintettel a különlegesen hímzett női blúzokra.

A jelenlegi kiállítás az élet minden részletének, az ünnepek és a hétköznapi bemutatására egyaránt törekszik.⁶⁰ Jelenleg kb. 500 tárgy található a Ruszin Nemzetiségi Múzeum gyűjteményében, folyamatosan érkeznek azonban újabb felajánlások, anyagok. A kiállítás fontos részét képezi a **Hodinka-hagyaték**, amelyet 2020-ban vásároltak meg, így körülbelül 80 tárggyal bővült a gyűjtemény. Ehhez kapcsolódva azóta 2 tudományos értekezés is született, amelyeket nemzetközi konferenciákon mutattak be.

Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye közérdekű muzeális gyűjteményként és közérdekű muzeális kiállítóhelyként néprajzi gyűjtőkörrel 2018. december 19-én kapott ismételten működési engedélyt. A visszaküldött kérdőívben jelezték, hogy a budapesti székhelyű muzeális intézménynek működik egy tagintézménye, a **Görögkatolikus Ruszin Közösségi Ház Debrecen-Felsőjózsan**. Az új intézményben – a muzeális intézményi tevékenységhez kapcsolódva – 2021-ben rendezték meg Dr. Fedinecz Atanáz-Fruci jubileumi kiállítását. 2023-ban pedig ruszin népismereti előadásokat tartottak a közösségi házban a Bethlen Gábor Alapítvány támogatásával.

Fontos megemlíteni, hogy 2018-ban **egy új görögkatolikus fatemplom** épült Debrecen-Józsan a Görögkatolikus Ruszin Közösségi Ház mellé. Az új nemzetiségi és hitéleti központ az Országos Ruszin Önkormányzat, a Hajdúdorogi Főegyházmegye és Debrecen megyei város összefogásával valósult meg.

A 2020-ban módosított alapító okirat szerint a Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Közérdekű Muzeális Gyűjteményének és Kiállítóhelyének alaptevékenysége: ruszin nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális értékek és javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele. Feladata, hogy a jelenleg már meglévő, továbbá Magyarországon és a határon túli területeken fellelhető ruszin nemzetiségi történelmi, néprajzi, hitéleti szellemi kincseit összegyűjtse, rendszerezze, ezeket megfelelően elhelyezve és kiállítva, mindenki számára közkinccsé tegye, elősegítve ezzel a nemzetiségi célok (nyelv, kultúra, hagyományápolás) megvalósítását, valamint a magyarországi egyetemes kultúra gazdagodását. További feladatai között szerepel nemzetiségi ruszin alkotótábor szervezése (működtetése) és a képzőművészeti gyűjtemény megóvása, bővítése, propagálása (bel- és külföldön kiállítások megszervezése).

A múzeumban tett személyes látogatás alkalmával az igazgató asszony (aki néprajz szakos muzeológus és valláselnölk) bemutatta az épület tetőterében működő muzeális gyűjteményt és kiállítóhelyet. Elmondta, hogy a ruszin nyelv kodifikációjában nagy eredményt értek el, a terembe való belépésnél az első vitrinben látható **a magyarországi ruszin irodalmi nyelv kodifikálásának ünnepélyes nyilatkozata**. A látogatás során megtekinthettük a ruszin nemzetiség kulturális örökségének jellegzetes tárgyait, eszközeit, viseleteit, speciális színvilággal rendelkező hímzéseit és famunkáit. A kiállított tárgyaknál mindenhol olvasható **ruszin nyelvű felirat** is.

Különleges értékekkel rendelkező, rendezett muzeális intézmény működik az Országos Ruszin Önkormányzat székházában, a Ruszin Nemzetiségi Múzeum 2024-ben ünnepelte a fennállásának 20. évfordulóját. A muzeális intézmény jó kapcsolatot ápol szintén a székházban működő **Udvari István Magyarországi Ruszinok Könyvtárával és a Hodinka Antal Ruszin Tudományos Intézettel**.

⁶⁰ A Ruszin Nemzetiségi Múzeumból részletesen lásd: ruszin.com/hu/kulturalis-ertekeink-es-hagyományaink/muzeum.

A Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye mellett fontos kiemelni a **Hodinka Antal Ruszin Tudományos Intézet** tevékenységét is, amely 2016. május 1-től kezdte meg működését Budapesten. Az Országos Ruszin Önkormányzat válasza szerint a Ruszin Tudományos Intézet **nem folytat muzeális intézményi tevékenységet**, fontos szerepet tölt azonban be a ruszin kultúra megőrzésében, feladatai kapcsolódnak a ruszin kulturális javak megőrzéséhez és bemutatásához is. Az Intézet közfeladata a ruszin nemzetiségi közösséget érintő tudományos és kutató munka ellátása.

Az Országos Ruszin Önkormányzat Közgyűlése 2016-ban döntött arról, hogy a Tudományos Intézet 2017. január 1-től Hodinka Antal akadémikus nevét viselje. A Ruszin Tudományos Intézet nagy gondot fektet a ruszin nemzetiséghez tartozók szellemi, kulturális örökségének, kulturális hagyományainak megőrzésére, feltárására, fejlesztésére, bemutatására. Aktívan részt vesz a ruszin nemzetiségű települések hagyományainak kutatásában is. Az Intézet együttműködik a hazai és más külföldi tudományos kutatóintézetekkel, kulturális intézményekkel, szervezetekkel, valamint a tudományos, a művelődési és kulturális élet egyéb szereplőivel.

A tájházakkal kapcsolatban az Országos Ruszin Önkormányzat elnökétől arról értesültem, hogy működik **egy Ruszin Tájház Komlóskán**, amely működési engedéllyel rendelkezik és a látogatottsága is jelentős. **Múcsonyban egy többnemzetiségű tájház**, működik, amelyben 2 szobát rendeztek be a ruszin nemzetiségi közösség kulturális javainak a megőrzése és bemutatása céljából. Tudomása szerint a települési önkormányzat tartja fent az intézményt, de az épületet nemzetiségi támogatásból újítták fel.

Harmadikként a tavaly átadott **Sajópálfalai Ruszin Tájházat** említette, amely a települési ruszin nemzetiségi önkormányzat tulajdonában áll. Az épületet a települési önkormányzattól vették meg. Sajópálfala **egyházi központnak** is számít, egy híres könnyező Madonna ikon található itt. A helyi ruszin nemzetiségi közösség hitéletében jelentős szerepet betöltő **sajópálfalai görögkatolikus kegytemplom** felújítására is jelentős támogatást nyert a Sajópálfala Község Ruszin Nemzetiségi Önkormányzata. Az Országos Ruszin Önkormányzat elnöke szerint Sajópálfala a ruszin nemzetiségi közösség második legnagyobb zarándokhelyévé vált, ahol évente rendeznek búcsút az Országos Ruszin Önkormányzat szervezésében.

J) Szerb nemzetiség

A Szerb Országos Önkormányzat megkeresését követően, **a Szerb Intézet** vezetőjétől, Lásztity Pérotól kaptam **részletes tájékoztatást** a szerb közgyűjteményekre, muzeális intézményekre vonatkozóan. Az átfogó szakmai anyag teljes körű ismertetésére terjedelmi korlátok miatt nincs lehetőség, a téma szempontjából legfontosabb információkat azonban az alábbiakban összefoglalom.

A Szerb Intézet vezetője a történeti háttér bemutatásakor abból indult ki, hogy a magyarországi szerbek történelmük során ún. **teljes társadalmat alkottak, így örökségük nem korlátozható a szokásos nemzetiségi néprajzi kategóriákra**. A „teljes társadalomnak” megfelelően Magyarországon sokrétű és gazdag anyagi (épített és tárgyi), valamint szellemi öröksége jött létre a szerbségnek.

A **magyarországi szerbek épített örökségének** leglátványosabb, legismertebb és **legértékesebb darabjai a szerb ortodox templomok**. A mai templomok alapvetően a 18-19. században épültek. **Az I. világháborút megelőzően 79 ortodox templom és kápolna tartozott a szerb ortodox egyházhoz a mai Magyarország területén.**

Jelenleg 42 templom és 3 kápolna van a Szerb Ortodox Egyház Budai Püspökségének birtokában Magyarországon. A legrégebbi, ma is álló szerb templom a Ráckevei Szerb ortodox templom (1487).

A 20. század folyamán a magyarországi szerbek épített örökségét rendkívül súlyos károk, veszteségek érték a legértékesebb szegmensben (a templomok 43%-a veszett el). Annak ellenére, hogy állami segítséggel intenzíven folyik a megmaradt templomok külső rekonstrukciója és megkezdődött a templombelsők (például ikonosztázok) felújítása is, összességében a szerb templomállomány Magyarországon rendkívül veszélyeztetett, főleg a templombelsők és az ott található tárgyi emlékek tekintetében, különösen Baranya vármegye területén.

A Budai Szerb Ortodox Püspökség a magyarországi szerb tárgyi és épített örökség legjelentősebb tulajdonosa és birtokosa. A Püspökség fenntartásában működik az egyetlen **működési engedéllyel rendelkező szerb muzeális intézmény, a Szerb Egyházi Múzeum.**

A Budai Szerb Ortodox Egyházmegye múzeumának gondolata még Zubkovicz György püspök idejében vetődött fel, amikor az 1920-as években megkezdődött a jelentősebb egyházművészeti tárgyak egybegyűjtése.

Ez az elgondolás azonban csak 1964-ben valósult meg, ekkor nyílt meg az első állandó tárlat a szentendrei püspöki palota szomszédságában, az egykori gazdasági épület átalakított helységeiben. Nem sokkal a Múzeum megnyitása után megkezdődött a magyarországi szerb egyházművészeti örökség szisztematikus tanulmányozása is. A Múzeum törzsgyűjteménye fokozatosan bővült a magyarországi szerb templomokból származó ikonokkal és különféle istentiszteleti tárgyakkal.

Az Egyházmegye oltalma alatt 1979-ben a Múzeum szervezeti egységéhez kapcsolódott a Budai Szerb Ortodox Egyházmegye Levéltára és a Könyvtára is. A Levéltár több mint 300 irat-folyóméternyi anyagának legnagyobb része a XVIII. és a XIX. századból származik.

Az intézmény 1979 óta rendelkezik működési engedéllyel, szakmai besorolása szerint, – amelyet 2008-ban kapott meg – **közérdekű muzeális gyűjtemény.** Fontos eredmény, hogy bár az intézmény közérdekű muzeális gyűjteménynek minősül, mégis használhatják a múzeum megnevezést. 2019-től a Szerb Egyházi Múzeum az egykori szerb felekezeti iskola felújított épületében kapott helyett, amely egy időben, Preparandija néven, az első szerb tanítóképzőként is szolgált.

A nemzetközi rangú állandó kiállításon elsősorban egy igen gazdag és értékes ikonfestészetet bemutató anyag látható (16–19. század), de kiállításra kerültek különféle kegytárgyak, liturgikus könyvek, papi öltözetek is, valamint a Budai Szerb Ortodox Püspökség püspökeinek portréi is a 18. század elejétől napjainkig.

A Szerb Egyházi Múzeum elsősorban az ikonok és a különböző istentiszteleti tárgyak egybegyűjtésével a szentendrei, majd fokozatosan a magyarországi ortodox egyházművészeti emlékek egyedülálló és a tárgyak sokféleségét és számát tekintve legjelentősebb tárházává növekedett. A Múzeum gyűjteményeinek, valamint a Levéltár és a Könyvtár gazdag anyagának köszönhetően az intézmény kiemelkedő jelentőséggel bír a magyarországi szerbek múltjának a kutatásában is.⁶¹

⁶¹ A Szerb Egyházi Múzeumról részletesen lásd: www.semu.hu/hu/a-szentendrei-szerb-egyhazi-muzeum/.

A helyszíni látogatásaink keretében a Szerb Egyházi Múzeumot is felkerestük, ahol az intézmény kiváló szakmai vezetőjével, a **művészettörténész Vukovits Kosztával** találkozhattunk, aki számos hasznos, általánosabb jellegű információval is segítette a muzeális intézmények nemzetiségi tartalmára vonatkozó vizsgálatom megvalósítását.

A Szerb Intézet tájékoztatása szerint a Szerb Országos Önkormányzat **nem készített eddig pontos nyilvántartást a magyarországi szerbek tárgyi örökségéről, kulturális javairól, annak muzeális intézményekben való fellelhetőségéről**, nem fogadott el ezzel kapcsolatban terveket, stratégiát, illetve nem hozott létre erre irányuló projektet, továbbá nem alapított a magyarországi szerb tárgyi örökség gyűjtésére, feldolgozására, védelmére és bemutatására specializálódott önálló muzeális intézményt, közgyűjteményt. Az országos önkormányzat ilyen jellegű feladatokra nem kapott támogatást sem a magyar államtól, sem az anyaországtól, sem európai forrásokból.

Az országos önkormányzat által alapított intézmények közül egyedül a **Szerb Intézet** (Szerb Intézet Non-profit Kft. 2019-től) profilja tartalmaz olyan elemeket, amelyek lehetővé teszik a magyarországi szerb örökséggel kapcsolatos tevékenységet, ez azonban nem terjed ki például a tárgyi örökség gyűjtésére, tárolására, védelmére, bemutatására, azaz a Szerb Intézet **nem muzeális jellegű intézmény és nem is közgyűjtemény.**

Az Intézet szerteágazó tevékenysége során azonban mind ez idáig elvégezte a magyarországi **szerb temetők, síremlékek** nyilvántartásba vételét és dokumentálását 2012-2015 között, folyamatosan dolgozik a **magyarországi szerb épített örökség nyilvántartásba vételén és dokumentálásán** (eddig több mint 200 objektum nyilvántartásba vétele történt meg), valamint a „**Kép és emlékezet**” projektje keretében a magyarországi szerb családoknál, köz- és magángyűjteményekben fellelhető, szerb vonatkozású régi és archív fényképek digitalizálásán, digitális archiválásán, nyilvántartásba vételén (eddig közel 10 ezer fénykép digitalizálása történt meg, több száz óra interjú hangfelvétellel együtt, szerb nyelven).

Az Intézet munkája során arra is törekszik, hogy legalább kvalitatív betekintést nyerjen az egyes muzeális intézmények és tájházak szerb anyagába, ennek keretében jártak és tájékozódtak több intézményben is.

Ismereteik szerint **Magyarországon nincs kifejezetten szerb tájház.** Több településen felmerült azonban a szerb tájház létrehozásának lehetősége (Battonya, Deszk, Lórév), illetve **egyres településeken a helyi néprajzi gyűjteményben már jelenleg is fellelhető szerb anyag, illetve szerb szoba** (pl. Somberek, Szigetcsép, Pomáz). Emellett léteznek szerb magángyűjtemények, amelyek kialakításában azonban alapvetően nem vettek részt szerb muzeológus szakemberek.

Az állami, önkormányzati fenntartású muzeális intézmények, közgyűjtemények közül a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumot emelték ki, amely szerb anyaggal is rendelkezik. Mohács Város Önkormányzatának fenntartásában működő **Kanizsai Dorottya Múzeum**, a korábbi bázismúzeum, jelenleg **területi múzeumként** nemzetiségi bázisintézményi címmel rendelkezik, gyűjteményi köre a **szerb, a horvát és a szlovén nemzetiséget** érinti. A múzeum állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak (műtárgyak, fotók, dokumentumok, hanganyagok) 70 %-ot elérő arányban találhatók.

A Kanizsai Dorottya Múzeumban tett helyszíni látogatás során azt az információt kaptam, hogy a gyűjteményekbe tartozó nemzetiségi kulturális javak kétharmada a horvát nemzetiséghez kapcsolódik, egyharmada pedig elsődlegesen a szerb nemzetiségi közösséghez, a szlovén nemzetiség gyűjteményi anyag ugyanis minimális, csak 140 szlovén nemzetiséghez kötődő tárgy található a múzeumban. (A 4.1.1. fejezetben külön is foglalkoztam a nemzetiségi bázisintézményekkel, így a Kanizsai Dorottya Múzeummal is.)

A Szerb Intézet a **Kanizsai Dorottya Múzeum** szerb anyagával kapcsolatban a következőkre hívta fel a figyelmet: a múzeum leginkább a katolikus déli szláv, illetve horvát néprajzi anyaggal rendelkezik, de igen jelentős (Magyarországon a legjelentősebb) a szerb néprajzi anyag is, amely alapvetően Baranyából származik. A múzeum digitalizált népzenei felvételei és fotótára is egyedülállóan fontos a szerb örökség szempontjából úgy mennyiségi, mint tartalmi szempontból, de a régi szakkönyvállomány is tartalmaz szerb anyagot. A múzeum 2013 óta hangsúlyosan városi múzeumi funkciókat is ellát, és vélhetően számottevő szerb vonatkozású várostörténeti anyaggal is rendelkezik.

A Szerb Intézet tájékoztató levelében jelezte, hogy pár évvel ezelőtt felvetődött egy **önálló szerb néprajzi kiállítás létrehozásának az ötlete Ráckevén, a mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum szerb anyagának bázisa alapján**. Végül ezt akkor szakmai okok miatt nem támogatták, féltették a Mohácson összegyűlt és szakszerűen kezelt, védett szerb anyag biztonságát. Ennek ellenére többször felmerült a szerb néprajzi anyag bővítésének, valamint – a szerb közösség igényeinek megfelelő – hangsúlyosabb prezentálásának a lehetősége, amit egy önálló szerb muzeális intézményben lehetne ideálisan megoldani.

A fenti helyzetre tekintettel, a Szerb Intézet tájékoztatása szerint **szükség lenne egy központi szerb múzeum és levéltár létrehozására** világi (nemcsak egyházművészeti) jelleggel, emellett **több vidéki szerb tájház**, valamint helytörténeti, illetve néprajzi szerb gyűjtemény és kiállítás létrehozására is.

A Szerb Intézet az önálló szerb múzeum létrehozásához a megfelelő szakmai koncepció és terv kidolgozásán kívül a **legfontosabbnak muzeológiához értő szerb szakemberek alkalmazását és kinevelését tartja**. Emellett rövid- és hosszútávon is szükségük van **anyaországi szakmai segítségre**, a szerb örökség szakavatott szakértőinek a bevonása érdekében.

Rövid távon egy megfelelő **tárolótér létrehozását** is fontosnak tartanak a gyűjtemény fokozatos kialakításához, amelybe az ajándékba kapott vagy a beszerzett (vásárolt) tárgyak kerülhetnének. Hosszabb távon szükség lenne megfelelő **központi kiállítótér kialakítására is**. **Mindezen tervek megvalósításához azonban elsődlegesen jelentős többletforrásra, állami támogatásra lenne szükség.**

K) Szlovák nemzetiség

Az Országos Szlovák Önkormányzat fenntartásában több közművelődési, közgyűjteményi és tudományos feladatot ellátó intézmény is működik.

A **Magyarországi Szlovákok Könyvtárát és Dokumentációs Központját** 2003-ban alapította az Országos Szlovák Önkormányzat közgyűlése azzal a céllal, hogy intézményesült formában, szakszerűen gyűjtse, dolgozza fel és szolgáltatassa a magyarországi szlovák nemzetiség szellemi kultúrájának dokumentumait, illetve azokat az anyagokat, amelyek a magyarországi szlovákok közéletét dokumentálják.

Az intézmény tevékenysége szerint nem muzeális intézmény: klasszikus könyvtári funkciókat lát el, tehát gyűjti, feltárja szolgáltatja a magyarországi szlovákokról szóló, illetve az általuk létrehozott szép- és szakirodalmi műveket, nyomtatott, audiovizuális és digitális formában.⁶²

Az 1990-ben alapított **Magyarországi Szlovákok Kutatóintézete** 2001 óta az Országos Szlovák Önkormányzat intézményeként működik, amelynek célja **a szlovák nyelv, kultúra és hagyományok megőrzése érdekében a magyarországi szlovákok múltját és jelenlegi helyzetét érintő társadalmi folyamatok tudományos igényű elemzése.** A kutatóintézet interdiszciplináris társadalomtudományi intézetként jött létre, történelmi, néprajzi, kulturális antropológiai, nyelvészeti, főként szociolingvisztikai és szociológiai kutatásokat, valamint könyvkiadói tevékenységet végez. A kutatómunka és a kutatási eredmények publikálása mellett a tudományos műhely különböző ismeretterjesztő programokat szervez. Az intézet igény szerint szakmai segítséget nyújt, valamint bemutatja, megosztja a tudományos kutatói tevékenységének eredményeit.⁶³

A Magyarországi Szlovákok Könyvtárának és Dokumentációs Központjának, valamint a Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének a feladatköre szorosan kapcsolódik a közművelődési, közgyűjteményi, ennek keretében muzeális intézményi feladatok koordinálását is ellátó Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetének tevékenységéhez.

A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete (a továbbiakban: MSZKI) közösségi művelődési intézményként a tíz regionális központjával együtt az Országos Szlovák Önkormányzat Közgyűlése által elfogadott éves munkaterv és költségvetés alapján működik.

A szlovák regionális kulturális központok segítik az egyes művelődési közösségek, szakkörök folyamatos működését, és a szlovák szervezetekkel együttműködve rendezvényeket szerveznek, így például énekkari, táncegyüttes, zenekari fellépést, szlovák nyelvű színházi előadást, gasztronómiai bemutatót, kézműves foglalkozást, tábort és szemináriumot, kiállítást és kiadványokat népszerűsítő bemutatókat.⁶⁴

A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete a közművelődési tevékenységek mellett muzeális intézményekkel kapcsolatos feladatokat is végez, **a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete látja el ugyanis a szlovákság épített és tárgyi öröksége védelmét, melynek keretében szakmailag segíti és támogatja a hazai szlovák tájházak működését.**

A német nemzetiség mellett a legtöbb nemzetiségi tájházzal a hazai szlovák nemzetiség rendelkezik. Napjainkban 77 tájházat, falumúzeumot, illetve néprajzi gyűjteményt tartanak számon, melyek önkormányzati (települési/nemzetiségi) vagy egyesületi fenntartásban működnek. Céljuk az élő néprajzi gyűjtemények kialakítása, ezért a tájházak közösségi színtérként is funkcionálnak. Programjaikat a helyi szlovák közösségekkel, egyesületekkel közösen rendezik meg. A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete a hazai szlovák tájházak vezetői számára szakmai napot szervez országos konferencia formájában, továbbá segíti a néprajzi gyűjtemények népszerűsítését.

⁶² A Magyarországi Szlovákok Könyvtára és Dokumentációs Központjának tevékenységéről részletesen lásd: slovaci.hu/magyarorszag-szlovakok-konyvtara-es-dokumentacios-kozpontja/.

⁶³ A Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének tevékenységéről részletesen lásd: slovaci.hu/magyarorszag-szlovakok-kutatoi-intezete/.

⁶⁴ A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetének tevékenységéről részletesen lásd: slovakultura.hu/hu/.

Szlovák tájházak az alábbi vármegyékben működnek: Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád-Csanád, Fejér, Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Veszprém.⁶⁵ Az MSZKI igazgatójának véleménye szerint a működés során a legnagyobb nehézséget az jelenti, hogy a hazai szlovákság nem rendelkezik megfelelő számú szakemberrel (muzeológussal, néprajzossal).

Az MSZKI igazgatójának tájékoztatása szerint a **Magyarországon található szlovák néprajzi gyűjtemények szakmai koordinálása céljából az Országos Szlovák Önkormányzat 2003-ban gazdasági társaságot alapított** (Legatum Szolgáltató és Ingatlanhasznosító Közhasznú Társaságot, később Legatum Szolgáltató és Ingatlanhasznosító Nonprofit Közhasznú Korlátolt Felelősségű Társaságot), melynek a feladatköre **2015-ben a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézethez (MSZKI) került**, a Kulturális Örökség Osztály szakmai felügyelete alá.

A nemzetiségi tájházak, köztük a szlovák nemzetiségi tájházak aktuális helyzetével, működési nehézségeivel összefüggésben – egy kiváló szakembernek, a **Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete igazgatójának, (Király Katalin PhD) tájékoztató anyagát is felhasználva** – részletes elemzés található az elvi állásfoglalás 6.1.3. tájházakra vonatkozó fejezetében.

A szlovák nemzetiség tájházak közül külön is ki kell emelni az Országos Szlovák Önkormányzat fenntartásában álló **Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményét, amelyet helyszíni látogatás keretében személyesen is felkerestem. A közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolással rendelkező tájház Sátoraljaújhely-Rudabányácskán található, melyet jelenleg a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete működtet.**

Rudabányácska Magyarország északkeleti részén, Borsod-Abaúj-Zemplén megyében, Sátoraljaújhely közelében található. A szlovák közösség az 1700-as években érkezett a faluba. A település zömmel görögkatolikus vallású lakosai egymás között keletiszlovák tájnyelven beszélnek még napjainkban is.

A Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményét az Országos Szlovák Önkormányzat kezdeményezésére 2006-ban rendezték be Seszták Lajos helyi asztalos lakóházában. Az eredeti ház 1880-ban épült, de az 1929-es tűzvészben nagymértékben megrongálódott. A jelenlegi épület jellege és berendezése az 1940-es esztendőkből egy jómódú család berendezését tükrözi.

A ház homlokzatán az ablakok között, mint a település többi régebbi házán is, görögkatolikus kereszt látható. A ház hosszában épült a telken, az összes helyisége egy fedél alatt található. A ház teteje a bejárati ajtó felőli oldalon meghosszabbított, alatta alátámasztás nélküli tetőteret alakítottak ki. A házat 2006. szeptember 16-án adták át, a néprajzi anyag gyűjtését és a ház berendezését Anna Bačkaiová végezte.

A tájház azonban évek óta zárva volt, **2023-ban nyitották meg** a Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményének a Magyar Génius Program támogatásából **megújított állandó kiállítását**. Az új kiállítás részletesen bemutatja a közösség életét, a vallási hagyományokat, szokásokat. A mesélő szekrényekből a Rozmaring Asszonykórus munkássága, színpadi kellékei, a görögkatolikus szlovákság vallási hagyományai ismerhetők meg. A konyhában a tradicionális ételek receptek formájában, rövid videófelvételeken váltak elérhetővé. A lakószoba a fonószobáknak állít emléket és megőrkíti a helyi tájnyelvet (mesélő rádió). A tájház hátsó részében kialakítottak egy vendégszobát és egy közösségi helyiséget is, az udvaron található csűrben pedig egy raktárhelyiség, mellette pedig egy színpad is található.

⁶⁵ A magyarországi szlovák néprajzi gyűjteményeket lásd: slovakkultura.hu/hu/kulturalis-orokseg/neprajzi-gyujtemenyek/.

A kiállítás kialakításakor a fiatalok érdeklődésének felkeltése érdekében minden helyiségben elhelyeztek néhány interaktív tárgyat.

A tájház jelenlegi működése az állandó kiállításának, illetve a programjainak köszönhetően kiválóan alkalmas a hazai szlovákság nemzetiségi kultúrájának megőrzésére és bemutatására.

Végezetül egy nem kizárólagosan a szlovák nemzetiség kulturális javainak megőrzésével, bemutatásával kapcsolatos muzeális intézmény szlovák nemzetiséget érintő tevékenységét is érdemes megemlíteni. A **békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum** hazai nemzetiségek érdekében végzett tevékenységére már a román nemzetiség intézményeinek bemutatása során is felhívtam a figyelmet. A Békés Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó nemzetiségi bázismúzeum az 1970-es évektől a román mellett kiemelkedő jelentőségű feladatot vállalt **a szlovák nemzetiség kulturális javainak megőrzésében is**. A kérdőívre adott válaszában a múzeum jelezte, **hogy 13.000 tételes néprajzi gyűjteménynek kb. 8000 tétele a szlovák nemzetiséghez köthető**. (2000 tétel a román nemzetiséghez tartozik, kisebb számban pedig szerb anyagot is őriznek.)

A megyei hálózat átalakítása következtében gyakorlatilag megszűnt a bázismúzeumi szerepkör, bár a szlovák és román nemzetiséget érintő tevékenység tovább zajlott. A múzeum a kérdőívre adott válaszában pontosan jelezte ezt a változást. A 2003. évi működési engedélyükben gyűjtőterületük Békés megye közigazgatási területe volt, a magyarországi szlovák és román nemzetiségi néprajz esetén pedig Magyarország szerepelt. A **2012. évi működési engedélyükben gyűjtőterületük Békés megye területe volt, a magyarországi szlovák nemzetiségi néprajz tekintetében Magyarország közigazgatási területe volt még feltüntetve**.

Az új **2013-tól** érvényes működési engedélyükben **már nemzetiségi meghatározás nem szerepel, gyűjtőterületük pedig Békés megye közigazgatási területére szűkölt**. 2013 óta a Munkácsy Mihály Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeum. Fenntartóváltáskor nem kért és nem kapott nemzetiségi bázisintézményi címet, megfelelő nemzetiségi szakemberek és többletforrások nélkül nem kívánják és nem tudják a nemzetiségi bázisintézményi feladatokat vállalni és ellátni. A Munkácsy Mihály Múzeumban azonban továbbra is jelentős arányú a szlovák nemzetiségekhez kapcsolódó, szlovák eredetű gyűjteményi anyag, **a vármegyei hatókörű városi múzeumban mindenképp biztosítani kellene, akár többlettámogatás nyújtásával is, a nemzetiségi feladatok kiemelt ellátását**. Az ugyanis **elfogadhatatlan**, ahogyan azt már a román nemzetiség esetében is hangsúlyoztam, hogy **Munkácsy Múzeum megváltozott feladatköre miatt a szlovák (és a román) nemzetiség sem rendelkezik a továbbiakban nemzetiségi bázismúzeummal, bázisintézménnyel**.

L) Szlovén nemzetiség

Az Országos Szlovén Önkormányzat fenntartásában egy **önálló muzeális intézmény, a Kühár Emlékház (Szlovén Tájház)** működik, amelyet **helyszíni látogatás keretében személyesen is felkerestem**.

Az Országos Szlovén Önkormányzat Felsőszőlőn **a régi plébániaházban hozta létre a tájházat 2009-ben**, a muzeális intézmény 2010 márciusa óta működési engedéllyel is rendelkezik, szakmai besorolása szerint közérdekű muzeális kiállítóhely.

A felsőszőlőki régi plébániaházban a 19. század elejétől éltek papok, köztük a tudós plébános Kossics József és a névadó Kühár János is. Az emlékházat a régi paplak utolsó lakójáról, Kühár János szlovén esperes-plébánosról nevezték el, aki a térségben a szlovénség utolsó szlovén plébánosa volt. Kühár János egyik fontos feladatának tekintette a szlovén nemzetiség nyelvének fennmaradását a Rába-vidéken.

A Kühár Emlékház működésének célja, hogy a magyarországi szlovénség történelmi, egyháztörténelmi, néprajzi és egyéb sajátos kulturális értékeit összegyűjtse, megőrizze és bemutassa.

A Kühár Emlékház alaptevékenysége: **a magyarországi szlovének egyháztörténetét és néprajzát bemutató állandó és időszakos kiállítás** létrehozása, bemutatása. Gyűjtőköre (szakterülete és állandó kiállításának témája) kiterjed a történelmi Magyarország egyházi, vallástörténelmi és néprajzi tárgyi, írásos, képi, mozgóképi és hangzó szlovén emlékeire, ezek dokumentációjára.

Az épületben Kühár János plébániahivatala, hálósobája és ebédlője mellett egyháztörténelmi kiállítás látható. A volt istállóban néprajzi kiállítás mutatja be a plébánia és a falu lakóinak gazdálkodási eszközeit. Az egykori vendégszobákat a múzeumi szakemberek (régészek, néprajzkutatók, restaurátorok) 2011-ben – látogatók számára megtekinthető – kiállítóterré alakították, illetve a magyarországi szlovének történelmét, néprajzát kutató hazai és anyaországi kutatók számára is kínál érdekességeket a tájház a kutatószoba irattári anyagai révén. A kutatószobában az egykori plébánia iratai és könyvei állnak a kutatók rendelkezésére. A tetőtérben kialakított közösségi tér lehetőséget biztosít gyermek- és ifjúsági táborok, műhelymunkák, múzeumpedagógiai foglalkozások megszervezésére is.

Az intézmény erősségei közé tartozik, hogy a kiállítás bemutatásán kívül **próbálják „élővé” tenni az intézményt**. Ez azt jelenti, hogy minden második hónapban múzeumpedagógiai foglalkozást, szlovén népismereti órákat tartanak az Emlékházban, illetve nyáron egy hetes hagyományörző tábort szerveznek a helyi szlovén kétnyelvű iskola tanulói részére, továbbá különböző filmesteket a falu lakóinak.

A múlt századi plébánia épületének állapota elfogadható, tekintettel arra, hogy a megvásárlása óta szinte minden évben végeztek rajta valamilyen felújítási munkát.

A Kühár Emlékház (Szlovén Tájház) intézményvezetői feladatait 2009 óta Neubauer Zoltánné látja el, a megbízatását 2022-ben öt évre ismételten meghosszabbították.

A kérdőívre adott válasz szerint mind ez idáig hivatalosan nem merült fel az a lehetőség, hogy az Országos Szlovén Önkormányzat nemzetiségi bázisintézményi cím adományozását kérje az illetékes szaktárcától a Kühár Emlékház (Szlovén Tájház) vonatkozásában. A helyszíni látogatásunk tapasztalatai szerint a Szlovén Tájház teljes mértékben megfelel a jogszabályi előírásoknak a szlovén nemzetiségi közösség értékeinek megőrzése és a hagyományok átadása, bemutatása érdekében végzett tevékenysége alapján.

A Kühár Emlékházat követően a helyszíni látogatás keretében Holecz Károly elnökkel, valamint Kissné Köles Erika nemzetiségi szószóló asszonnyal közösen felkerestem az orfalui Szlovén Tájházat is, amely a Rábavidéki Szlovén Kulturális és Turisztikai Egyesület fenntartásában működik. Az Orfaluban található tájház egy 20. század elején épült tömészházból lett kialakítva, az épület hűen tükrözi az egykori paraszti életet.

A Rábavidéki Szlovén Kulturális és Turisztikai Egyesület szervezi a látogatók fogadását, a tájház bemutatását. A tájház udvarán felállított egytonnás kődarab a szlovéniai Triglav Nemzeti Park (Szlovénia) ajándéka, melynek talapzatában a hét szlovén településről származó egy-egy kő található. Az Emlékmű a szlovén közösség fontos szimbóluma.

A tájház nem muzeális intézmény, nincs működési engedélye, de jelentős szerepet vállal a szlovén nemzetiség kulturális értékeinek a közvetítésében.

Megtekintettem továbbá az Országos Szlovén Önkormányzat által 2022 augusztusában megvásárolt felsőszőlőki **Filó féle Malom** felújítási munkálatait is.

Később felkerestem a 390 lakosú **Szakonyfaluban** található nemzetiségi tájházat. A települési önkormányzat megvett és felújított egy elhagyott romos házat, amely az **Ethos Land, vagyis Etikus porta** nevet kapta. A ház nagyszobájában kialakítottak egy kicsi etikus múzeumrészt, itt azokat a tárgyakat, fényképeket és emlékeket állították ki, amelyeket a szakonyfalusiak ajánlottak fel. A szoba melletti konyhában fatüzelésű tűzhely és kemence található. Az idegenforgalomra is építenek, ezért két szoba szálláshelyként funkcionál. A tájház fő küldetése a szlovén Rábavidék gazdag örökségének bemutatása.⁶⁶

A helyszíni látogatás keretében a **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum** állandó kiállítását is megtekintettem, valamint szakmai egyeztetést folytattam a kiállítóhely két munkatársával. A Szentgotthárd Város Önkormányzata fenntartásában, a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működő **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum** nemzetiségi bázisintézményként nagyon fontos feladatot lát el a Szentgotthárd környéki szlovének életmódjának, és tulajdonképpen a hazai szlovén nemzetiség kulturális javainak megőrzése és bemutatása tekintetében.

A **közérdekű muzeális kiállítóhely** néprajzi gyűjteményének 80%-a a **szlovén nemzetiséghez kötődik**. A Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény 2013 óta szlovén nemzetiségi bázisintézmény. A cím adományozását még az előző fenntartó, a Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága kérte. A szakmai felügyeletet, állományvédelmi ellenőrzést és egyéb szakmai feladatokat jelenleg a Savaria Vármegyei Hatókörű Városi Múzeum szakmuzeológusai látják el, vélhetően ugyanis a Szlovén Nemzetiségi Múzeum számos gyűjteményi anyaga a Savaria Múzeum tulajdonában maradt.

Az Országos Szlovén Önkormányzat és a városi önkormányzat között korábban **történtek egyeztetések a múzeum fenntartói jogának esetleges átvételével kapcsolatban, az átadására azonban végül nem került sor**, az Országos Szlovén Önkormányzat azonban kiemelt figyelemmel kíséri a múzeum helyzetét, és elő szeretné segíteni annak minél szakszerűbb működtetését és további fejlesztését.

A Szlovén Nemzetiségi Múzeum jelenlegi helyzetével, működési nehézségeivel, a 4.1.1. nemzetiségi bázisintézményekre vonatkozó fejezetben külön is foglalkozom.

Fontos azonban ebben a részben is hangsúlyoznom, hogy a Szlovén Nemzetiségi Múzeum jelenlegi közérdekű muzeális kiállítóhelyi **szakmai besorolását** speciális bázisintézményi szerepkörére, jelentős gyűjteményi anyagára, illetve az országos gyűjtőterületére tekintettel célszerű lenne **megváltoztatni tematikus vagy területi múzeummá**. A tematikus vagy területi múzeumi feladatok ellátásához azonban elengedhetetlenül szükség lenne többletforrásra és szlovén nyelvet beszélő szakemberekre, mert enélkül a Szlovén Nemzetiségi Múzeum működési nehézségei nem oldódna meg, és jelentősebb fejlesztésre sem nyílna lehetősége.

⁶⁶ A Szakonyfaluban található nemzetiségi tájház megnyitásáról lásd: mnvh.hu/news/2021-12-16/100423/vas-megye-gyongyszeme-tajhazat-hoztak-letre-szakonyfaluban.

M) Ukrán nemzetiség

Az Ukrán Országos Önkormányzat a megkeresésemre azt a tájékoztatást adta, hogy **nincs működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményük.**

A fenntartásukban működik azonban az önkormányzat székhelyén a 2007-ben létrehozott **Magyarországi Ukrán Kulturális és Dokumentációs Központ** galériával és könyvtárral (a továbbiakban: MUKDK). A MUKDK az Ukrán Országos Önkormányzat munkáját segíti az ukrán kultúrát népszerűsítő, a magyarországi ukrán nemzetiség hagyományait őrző, országos kulturális és művészeti rendezvények előkészítésével, szervezésével, valamint lebonyolításával, illetve a dokumentációs-, média- és kiadói tevékenységével.

A MUKDK galériáján ukrán származású festőművészek munkái, nemzetiségi népi ruhák, illetve ukrán népi tárgyak, kézimunkák találhatók. A MUKDK-án belül ukrán könyvtár is működik, közel 5000 könyvvel.

A MUKDK számára is eljuttattam a kérdőívet, melyre azt a választ kaptam, hogy a Magyarországi Ukrán Kulturális és Dokumentációs Központ nem muzeális intézmény, így **sajnos nem tudnak részt venni az átfogó vizsgálatomban.**

Az Ukrán Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint Várpalotán is működik a MUKDK-nak egy kirendeltsége, Nyíregyháza Megyei Jogú Város Önkormányzata pedig felavatta Nyíregyházán a Nemzetiségek Házát, ahol az Ukrán Nemzetiségi Önkormányzat is kapott egy szobát.

A rendelkezésemre álló adatok szerint hazánkban a hazai **ukrán nemzetiségi közösség jelenleg még nem rendelkezik tájházzal.**

4.1.3. Nemzetiségi tájházak

A) A tájházak fogalma

A tájházak a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak megőrzése és bemutatása szempontjából kiemelkedő jelentőségűek. Az elmúlt évtizedekben a nemzetiségi tájházak száma dinamikusan növekedett, kibővült a funkciójuk, megjelentek a múzeumpedagógiai és közönségkapcsolati programok az intézményekben. Sok településen közösségi terekké váltak a tájházak, ezáltal is egyre jelentősebb lett a nemzetiségi kultúra megőrzésében betöltött feladatkörük. A nemzetiségi tájházaknak a hazai nemzetiségek kulturális örökségének megőrzésében kiemelkedő szerepük van, **az elsődlegesen vagy kizárólagosan nemzetiségi feladatokat ellátó muzeális intézmények többsége ugyanis a nemzetiségi tájházak kategóriájába sorolható.**

Mindenekelőtt szükségesnek tartom áttekinteni a tájház fogalmát jogi és szakmai szempontból. **A hatályos joganyag nem tartalmaz önálló jogszabályi definíciót a tájházra vonatkozóan. A Kult.tv. a közérdekű muzeális kiállítóhely fogalmának keretében említi meg a tájházat, de csak példálódzó jelleggel.**⁶⁷ Ez elsődlegesen úgy értelmezhető, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhely egyik típusa a tájház.

⁶⁷ Kult.tv. 48. § (3) Közérdekű muzeális kiállítóhely az a jelentősebb önálló gyűjteménnyel nem rendelkező intézmény (pl. személyhez, eseményhez, szervezethez vagy földrajzi ponthoz kötődő emlékház, emlékpark, régészeti park, kastély, tájház, galéria stb.), amely a miniszter engedélyével jogosult a kulturális javak, régészeti

Jelenleg a működési engedéllyel rendelkező tájházak többsége valóban közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik. A Kult.tv. azonban a közérdekű muzeális kiállítóhely meghatározásánál csak példálódzó jelleggel utal a tájházra, ami nem zárja ki annak a lehetőséget, hogy egy tájház más típusú szakmai besorolással rendelkezzen. A vizsgálatom során a nemzetiségi tájházak körében is találtam olyanokat, amelyek nem közérdekű muzeális kiállítóhelyként, hanem közérdekű muzeális gyűjteményként lettek besorolva (például Jakob Bleyer Heimatmuseum Budaörsön, illetve a Pilisszántói Helytörténeti Gyűjtemény és Kiállítóhely).⁶⁸

A közérdekű muzeális kiállítóhely szakmai besorolás, mint ahogy arra már többször utaltam az elvi állásfoglalásomban, elég **szűkkörű mozgásteret biztosít az érintett intézményeknek, így a tájházaknak is**. A közérdekű muzeális kiállítóhely esetében **a gyűjtemény gyarapítása nem tartozik az adott intézmény feladatai közé**, csupán a megőrzés, a hozzáférés biztosítása valós térben, vagyis a létező gyűjtemény szakágának megfelelő állandó kiállítás bemutatása. A közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolásnál **a működési engedélyen nincs feltüntetve a gyűjtőterület és a gyűjtőtípusnál is csak a szakterület és az állandó kiállítás témája jelenik meg**. A közérdekű muzeális gyűjtemények szakmai besorolása már magasabb szintű, mint a kiállítóhelyeké, nagyobb a szakmai mozgásterük, és az intézmény gyűjteményi anyaga is gyarapítható, fejleszthető. A tájházak többsége azonban, köztük a nemzetiségi tájházak, még a közérdekű muzeális kiállítóhelyi besoroláshoz szükséges szakmai kritériumoknak sem tudnak (vagy akarnak) megfelelni.

Bár a tájházak önálló jogi szabályozására, meghatározására nem került sor a Kult.tv.-ben, **létezik azonban egy konszenzuson alapuló, viszonylag pontos szakmai definíció**.

A Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága weblapján a következő szakmai definíció olvasható:

„A tájházak olyan szabadtéri néprajzi gyűjtemények, amelyek jelentős népi építészeti értékű (többnyire műemléknek nyilvánított vagy egyedi helyi védelem alatt álló), helyben megőrzött épületek. Lehetnek lakóépületek, egy teljes porta építményei, műhelyek, gazdasági épületek vagy egyszerűbb ipari létesítmények. A tájházak kiállításaikban a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját meghatározott időmetszet szerint, és egy-egy társadalmi réteget megjelenítve mutatják be a nyilvánosság számára. A tájháznak legalább egy meghatározó helyisége enteriorként berendezett kell, hogy legyen. A helyreállított és berendezett épületek egy-egy tájegységen belül a helyi népi kultúra legjellemzőbb emlékei.

*A tájház rendezvényei, az oktatás, valamint a közösségek és a településre látogatók számára nyújtott szolgáltatásai a helyi hagyományos tudás, a szellemi örökség megismerését, megőrzését és élővé tételét, **a helyi, a nemzetiségi és a nemzeti identitás erősítését szolgálják**.*

A tájházak egy része muzeális intézményi működési engedéllyel rendelkező közgyűjtemény, illetve a Világörökségi Várományosi Jegyzéken szereplő Magyarországi Tájház Hálózat tagja.”⁶⁹

lelőhelyek, illetőleg épületek vagy épületegyüttesek tartozékaikkal és berendezéseikkel együtt történő bemutatására.

⁶⁸ Kult.tv. 48. § (1) Közérdekű muzeális gyűjtemény a kulturális javak meghatározott értékeinek egységes gyűjtési szempontok szerint létrejött, egységesen kezelt és őrzött, szabályozott módon nyilvántartott és dokumentált együttese, mely a múzeumi követelményeknek nem felel meg, de tudományos, illetőleg művészi értéke alapján a miniszter közérdekű muzeális gyűjteménynek minősíti.

⁶⁹ Forrás: tajhazigazgatosag.skanzon.hu/alapveto-fogalmak1.html.

A Tájházak és Szabadtéri múzeumok weblapján is egy hasonló definíció található:

„A tájházak, az eredeti helyükön megőrzött, helyreállított és berendezett népi építészeti értékű épületek egy-egy tájegységen belül a helyi népi kultúra legjellemzőbb emlékei. A tájházak olyan szabadtéri néprajzi gyűjtemények, amelyek többnyire műemléknek nyilvánított vagy egyedi helyi védelem alatt álló épületegyüttesek. Lehetnek lakóépületek, egy teljes porta építményei, műhelyek, gazdasági épületek vagy egyszerűbb ipari létesítmények.

A tájházak kiállításaikban a helyben összegyűjtött és megőrzött tárgyakkal az adott település vagy tájegység hagyományos tárgyi kultúráját meghatározott időmetszet szerint, és egy-egy társadalmi rétegét megjelenítve mutatják be a nyilvánosság számára. A tájháznak legalább egy meghatározó helyisége enteriőrként berendezett kell, hogy legyen. A tájház tárgyi világával, a benne rejlő tudással ismeretátadó, az oktatást szolgáló hely, egyben közösségi tér is, a hagyományok megőrzésének, megismerésének és újra élésének színtere. A ma mintegy 600 magyarországi tájház jelentős része védett népi műemlék vagy helyi védettséget élvez, és mintegy 200 közülük egyúttal muzeális intézmény is: muzeális kiállítóhelyként vagy közérdekű gyűjteményként áll a közösség szolgálatában.”

A Tájházigazgatóság és a Tájházsövetség irányadónak tekintett fenti definíciójából három fő kritérium emelhető ki: **1. A tájház – „in situ” – helyben megőrzött népi építészeti értékű (általában műemléknek nyilvánított vagy helyi védelem alatt álló) épület. 2. A gyűjteményben található eredeti tárgyak az adott településről vagy ahhoz közeli területről, környékről származnak, a tájegység hagyományos tárgyi kultúráját mutatják be. 3. Legalább egy helyiséget enteriőrként kell berendezni.**

A nemzetiségi tájházak annyiban térnek el a többi Magyarországon található tájháztól, hogy esetükben a népi építészeti értékű helyben megőrzött épület, az abban kialakított kiállítás, enteriőr, illetve a helyben összegyűjtött néprajzi gyűjtemények, tárgyi emlékek nemzetiségi tartalmúak, az adott településen élő hazai nemzetiségi közösség(ek)hez kötődnek, a nemzetiségi nyelvet/tájnyelvi dialektust, a nemzetiségi hagyományokat, életformát bemutatva, megőrizve.

Már a fogalmi meghatározásnál jelezni szeretném azt a problémát, hogy jelenleg, a működő tájházak több mint fele, közel kétharmada nem rendelkezik működési engedéllyel. Álláspontom szerint azonban **funkcióját és köznyelvi elnevezését tekintve tájháznak/nemzetiségi tájháznak tekintendők azok az intézmények is, amelyek nem rendelkeztek/nek ugyan a Kult.tv. szerint működési engedéllyel, tehát a közérdekű muzeális kiállítóhelyek közé sem lettek besorolva, de ellátták/ellátják a tájházak jellegzetes feladatait,** azaz bemutatják a településen élők, így jelen esetben a nemzetiségi közösségek helyben megőrzött kulturális javait, tárgyi gyűjteményeit egy népi építészeti értékű, esetlegesen helyi védelem alatt álló épületben.

Előfordulhat egyébként, hogy **egy működési engedéllyel nem rendelkező tájház sokkal jobban megfelel a felsorolt szakmai kritériumoknak, mint egy közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt tájház.** Az előírt, tulajdonképpen informális szakmai kritériumok ugyanis szélesebb körűek és más jellegűek, mint a működési engedély beszerzéséhez szükséges szakmai előírások.

Urbán Anett a tanulmányában⁷⁰ részletesen foglalkozott **a tájház fogalmának változásával.** Véleménye szerint a ma használatos tájházfogalom az évek során jelentős átalakuláson esett át, számos elemmel kiegészült, bővült.

⁷⁰ Urbán Anett: Tájház – A fogalom (át)alakulása.
tajhazigazgatosag.skanzen.hu/tajhaz-a-fogalom-at-alakulasa.html.

A tájházak létesítésének, így a fogalom meghatározásának alappillére az épület határozta meg, megjelent a népi műemlékek csoportja, majd a társadalmi-gazdasági átalakulás folyamánként erősen csökkent a paraszti épületállomány. A szakmai fogalom meghatározásában is utalnak a tájházak sokszínűségére, amelyek lehetnek lakóépületek, egy teljes porta építményei, műhelyek, gazdasági épületek vagy egyszerűbb ipari létesítmények, de tájház lehet egy kockaépület is az ötvenes évekből. A tájház fogalma tehát nem szűkíthető le a kezdetekben jellemző paraszti kultúra lakóépületeire. A tájház a funkciója szerint is bővült, megjelentek ugyanis az épületekben létrehozott, enteriőrbe szervezett, néprajzi tárgyakkal álló kiállítások. Később, a tájház funkciójának bővülésével **létrejött az épület, a kiállítás és a közösségi tér hármas egysége**, amely a mai napig alapvető fontosságú a tájházak működése szempontjából.

Nagyon fontos az is, hogy a tájház ténylegesen nyitva tartson, és elérhető legyen a látogatók számára, az összes működést akadályozó nehézség ellenére. A fentiekben ismertetett változásokra figyelemmel megjelentek bizonyos kritériumok, elvárások is a definíciókban, amelyek hozzásegíthetik a tájházakat ahhoz, hogy ez az elnevezés pozitív jelentéstartalmat, rangot adjon az intézményeknek.

Továbbra is különféle elnevezéseket (tájmúzeum, falumúzeum, pásztorház, gazdaház, zsellérház, kapásház stb.) használnak a tájházakra, és egyértelmű, hogy egy más jellegű elnevezéssel rendelkező intézmény is megfelelhet a tájház szakmai kritériumainak. A fentebb kifejtetteknek megfelelően azonban maga a tájház elnevezés sem garancia arra, hogy az adott intézmény megfeleljen a tájház szakmai fogalmában rögzített követelményeknek.

A helyszíni látogatásokon szerzett információk szerint, a részletesen meghatározott kritériumok ellenére **a tájház szakmai fogalmának használata is felvet némi bizonytalanságot**. A fenntartók, az érintett önkormányzatok, civil szervezetek sok esetben azokat a népi építészeti jellegű épületeket is tájháznak tekintik, amelyek valóban helyet adnak néprajzi vagy helytörténeti kiállításnak, nem rendelkeznek azonban enteriőrként berendezett helyiséggel. Vitatható a tájház fogalma azokban az esetekben is, amikor egy közművelődési intézmény termeibe zsúfolnak be gyűjteményi anyagokat, akár enteriőrként kialakítva, berendezve egy teret, az épület azonban semmiféle népi építészeti értékkel nem rendelkezik.

Urbán Anett is hangsúlyozta, hogy a tájház megnevezés használatát jelenleg nem szabályozza törvény, nincs ráhatásuk a névadókra. Fontos lépésnek tartaná ezért a definícióalkotás folytatását, mivel az a követendő irányt is kijelölné a szakma számára, ugyanakkor a látogatóknak is kellő információval szolgálna.⁷¹ Nem derül ki azonban a tanulmányból egyértelműen, hogy szerző a jelzett definícióalkotási folyamat során a fogalom jogi vagy szakmai jellegű tovább gondolására, fejlesztésére helyezné-e a hangsúlyt.

Álláspontom szerint a tájház fogalmának eltérő értelmezése, használata, a pontos jogi meghatározás hiánya számos ellentmondást okozhat, például a szakmai tartalommal, a nyilvántartásokkal vagy a pályázási lehetőségekkel kapcsolatban. Mindezek alapján mérlegelni kellene annak lehetőségét, hogy hosszabb távon **hogyan lehetne egy önálló jogi definíciót alkotni a tájházakra vonatkozóan**. Ezt megelőzően azonban az elvi állásfoglalásomban is felvetett szempontokra, illetve **a Szabadtéri Néprajzi Múzeum** rendkívül széleskörű tapasztalataira figyelemmel a jogi szabályozás előkészítéseként **újra kellene gondolni a tájház fogalmát, szakmai tartalmát**.

⁷¹ Uo.

Ebbe a **jogszabálymódosítást előkészítő alkotó, szakmai szempontokat egyeztető folyamat**ba a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Tájházsövetség és a Tájházigazgatóság mellett be kellene vonni a Néprajzi Múzeumot, nemzetiségi szempontból a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetét, valamint a német tájházak koordinálásával, támogatásával kapcsolatos szervezetet is, illetve minél több olyan szervezetet, muzeális intézményt, amelyek gyakorlati szakmai tapasztalatokkal is rendelkeznek a témakörben.

A tájház fogalmának újragondolására és jogi szabályozására irányuló javaslatom valamennyi tájházra vonatkozik, köztük a nemzetiségi tájházakra is. A tájház fogalmával kapcsolatban felmerült hiányosság ugyanis minden tájházat érinthet, ezért az erre vonatkozó szakmai egyeztetési folyamat nem szűkíthető le a nemzetiségi tájházakra, a speciális problémáikat azonban a fogalomalkotás folyamatában is figyelembe kell venni, szükség szerint megalkotva a nemzetiségi tájház definícióját is.

Mindezek mellett szeretném még egy szakmai szempontra felhívni a figyelmet.

A gyűjteményi anyagok biztonságos őrzése, a szakszerű állományvédelem és még sok más szempont miatt is, **fontosnak tartom a működési engedély megszerzését, ami minőségi garanciát jelenthet egy tájház működéséhez.** Sajnos azonban, mint ahogy arra már többször utaltam, a tájházaknak csupán az egyharmada rendelkezik működési engedéllyel, ezért a fogalomalkotási, illetve a jogszabályelőkészítési folyamat során figyelemmel kell lenni arra is, hogy **a tájház fogalmának esetleges jogi pontosítása ne hogy ellenkező hatást váltson ki, melynek következtében, a fenntartók még kevésbé mutatnak majd hajlandóságot a működési engedély megszerzése iránt.**

A jelzett probléma azonban azt sem eredményezheti, hogy semmiféle továbblépés ne történjen ebben a kérdéskörben, meggyőződésem egyébként, hogy megfelelő finanszírozás biztosítása, illetve a tájházi referensi hálózat (erre később részletesen kitérek) kiépítése, működtetése esetén újabb szakmai kritériumok meghatározása sem jelenthet akadályt a működéshez szükséges engedély megszerzésében.

B) Tájházhálózat kialakulásának történeti háttere

Mielőtt a tájházak, kiemelten a nemzetiségi tájházak jelenlegi működésének legfontosabb feladatköreivel, problémáival foglalkoznék, célszerű áttekinteni a tájházak/tájházhálózat kialakulásának történeti hátterét, annak jelentősebb állomásait, figyelemmel a nemzetiségi tájházak létrejöttére is.⁷²

A tájházak előzményei Magyarországon csak az 1930-as években jelentek meg. A két legkorábbi tájház **a balassagyarmati Palóc Múzeum udvarán felállított Palóc ház és a veszprémi Bakonyi ház** érdekessége az volt, hogy **ezek nem helyben megőrzött, szaknyelven „in situ” építmények voltak, amit a szakemberek jelenleg a tájházak alapkövetelményének tartanak,** hanem áttelepített, illetve építészeti felmérés alapján megépített, de enteriorként berendezett lakóházak.

Az 1930-as évek második fele, majd a világháború időszaka nem kedvezett a tájházak megerősödésének és elterjedésének. Változásra az 1949. évi 13. törvényerejű rendelet elfogadását követően került sor, amely először definiálta a népi műemlék fogalmát, emellett ugyanebben az évben a múzeumokra vonatkozó jogi szabályozás is megszületett.

⁷² A történeti részhez a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága weblapján található Bereczki Ibolya „A kulturális örökség intézményei – a tájházak” című tanulmányát használtam fel. Elérhető: tajhazigazgatosag.skanzen.hu/a-kulturalis-orokseg-intezmenyei-a-tajhazak.html.

Megalakult az Országos Műemléki Felügyelőség, és megkezdődött az ingatlanok felkutatása és regisztrációja.

Az épületek helyben történő megőrzése mellett az 1960-as évek elejétől – a múzeumi rendszer kiépülésével, megerősödésével párhuzamosan – nyíltak meg az első tájházak Magyarországon. Az **1962-ben létrejött megyei múzeumi hálózat szakmai keretet és muzeológiai tudást biztosított a tájházak szakszerű kiépítéséhez, működtetéséhez.** Az 1970-es évek második felétől számos új kiállítóhely nyílt az országban, létrehozva a tájházak hazai hálózatát. Bereczky Ibolya tanulmánya szerint a megyei múzeumi hálózat keretében létrejött tájházak építészetileg többnyire hitelesen helyreállított, karbantartott épületekben működtek, szakszerűen berendezett enteriőrökkel és restaurált, múzeumi nyilvántartásba vett tárgyállománnyal rendelkeztek. **A tájházhálózat fenntartását azonban szinte teljes egészében a megyei múzeumi intézményrendszer biztosította,** a tárgyállomány is gyakran a múzeum gyűjtéséből származott, kihelyezett anyag volt. Már a rendszerváltást megelőző időszakban fokozatosan csökkentek a fenntartó megyei múzeumi szervezetek forrásai, amely a legtávolabbi és a legkisebb intézményeket érintette a leghátrányosabban. **A rendszerváltást követően az önkormányzati törvény gyökeresen átalakította a muzeális intézményi területen is a tulajdonosi és a működtetési viszonyokat és bár ekkor még a megyei múzeumi szervezetek rendszere fennmaradt, a tájházak többsége azonban átkerült a helyi önkormányzatok tulajdonába.**

Az a változás, mely szerint a megyei múzeumok által korábban munkaköri feladatként ellátott szakmai, muzeológusi felügyelet gyakorlatilag megszűnt, már jelentős gondot okozott, mert ettől kezdve a településekkel kiépített korábbi kapcsolatrendszeren múlt, hogy a muzeológus szakember tovább segítette-e az érintett tájházat.

A német és szlovák tájházak kialakulásának története szorosan illeszkedett a nem nemzetiségi tájházakéhoz. A vizsgálatom során kapott tájékoztatások szerint a tájházak és kiállítóhelyek zöme, így a hazai **német** nemzetiséget bemutatók is, egykor (már az 1960-as években) magánkezdeményezésre, lelkes pedagógusok, hagyománytisztelező civil személyek ötlete nyomán és aktív közreműködésével jöttek létre. Az időszaknak szánt kiállítások sok helyütt a helyi önkormányzatok, akkoriban tanácsok, által biztosított állandó helyre kerültek, részben intézményesültek. Nagyon kevés tájház jutott el még ekkor a működési engedély megszerzéséig, és működött valóban muzeális intézményként tovább (mint például a Hartai Német Tájház, amely 1964 óta rendelkezik működési engedéllyel). A magyarországi **szlovákok** által lakott települések többségében is – a honismereti mozgalom következtében – az 1970-es esztendőkből sorra nyíltak meg a tájházak (1972: Békéscsaba, Tótkomlós).

1990-es évek második fele új tendenciák megjelenésével járt: a millicentenáriumi ünnepségsorozat eredményeként a helyi közösségek egyre több helyen figyeltek fel saját kulturális értékeikre, és ismételten **tájház alapítási hullám indult el.** Ez volt az az időszak, amikor **a nemzetiségi önkormányzatok és a civil szervezetek is megjelentek egyre nagyobb számban tájház-fenntartóként,** és magánszemélyek is szép számmal hoztak létre tájházat, nemzetiségi szempontból kiemelendő, hogy **ebben az időszakban alakult ki a szlovák és német tájházak önálló, országos hálózata.** A nemzetiségi tájházak sok esetben a helyi közművelődési intézmény alá/mellé rendelve működtek, miközben a gyűjtemény gondozását ritkán tudták múzeumi szakszemélyzetre bízni, vagy a közművelődési munkaerő, leginkább azonban a helyi nemzetiség aktív önkéntesei foglalkoztak továbbra is a tájházak működtetésével.

A megyei önkormányzatok közszolgáltatásban betöltött funkciójának átalakítása gyökeresen megváltoztatta a muzeális intézményi területen a fenntartói és működtetői viszonyokat, **2013-tól, a megyei múzeumi hálózat megszüntetését követően szinte valamennyi tájház átkerült a helyi települési vagy a nemzetiségi önkormányzat fenntartásába.**

A magyarországi tájházhálózat **2000-ben felkerült a Világörökségi Várományos Helyszínek Jegyzékére.** A magyarországi tájházhálózat Magyarországon és Európában is egyedülálló példát mutat népi építészeti emlékek bemutatására és közösségi célú hasznosítására. A tájházhálózat kiemelkedő szerepet játszik a nemzeti, illetve a nemzetiségi önazonosság-tudat fenntartásában. A listán szereplő tájházak különlegességét az adja, hogy mind az épület, mind az ezekben bemutatott lakásbelső tekintetében a legmagasabb szakmai elvárásoknak is megfelelnek. Magyarországon a világörökségi várományosi sorozathelyszínben 109 tájház szerepel. Az egyes ingatlanok műemléki védetség alatt állnak, a muzeális intézmények pedig működési engedéllyel rendelkeznek.

C) A tájházak létrejöttét és fejlődését támogató szakmai szervezetek

Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetsége

A 2000-2007 közötti időszakban a tájházak vezető szakfelügyelője Cseri Miklós, további szakfelügyelői pedig Bereczki Ibolya és Páll István voltak. Tevékenységük kezdetén valamennyi működési engedéllyel rendelkező tájház számára kérdőívet küldtek ki, és a tájházak alapadatai mellett a legfontosabb megoldandó gondokra is rákérdeztek. A 2001-ben elvégzett kérdőíves vizsgálat, valamint a helyszíni bejárások tapasztalatai, illetve több regionális tanácskozás nyomán a 2002 szeptemberében megrendezett Békési Népi Építészeti Tanácskozás résztvevői határozták el egy szakmai-érdekképviselői egyesület létrehozását. **2002. november 26-án** a tájházak szakmai támogatására és összefogására megalakult a **Magyarországi Tájházak Szövetsége** civil szervezetként.⁷³ Az elnökségi tagok mindegyike egy-egy régiót, illetve határon túli területet vagy **nemzetiségi tájházakat képviselt/képvisel.** Az elnökségben jelenleg két nemzetiségnek van jelen a képviselője, a német és szlovák tájházaknak, bár tudomásom szerint a német tájházak képviselőjének a személye is változhat. **Korábban a horvát tájházaknak is volt az elnökségben képviselőjük, jelenleg már nincs, megfontolandónak tartom ennek pótlását.**

A Magyarországi Tájházak Szövetsége Szentendrén, **2023 áprilisában** fogadta el azt a kezdeményezést, mely szerint a regionális szabadtéri gyűjtemények is csatlakozhatnak a civil szervezethez. Ennek megfelelően a Tájházszoetség neve is változott, jelenleg a **Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetségeként (Tájházszoetség)** végzi tevékenységét.

A szervezet céljairól a weblapján a következők olvashatók:

1. Érdekképviselő

Képviseli a tájházak és szabadtéri múzeumok érdekeit és összehangolja azokat. Elősegíti a tájházak és szabadtéri múzeumok megőrzését, szakszerű működtetését, fenntartását, fejlesztését, szakmailag támogatja új tájházak létrehozását, valamint részt vesz a tájházakkal, szabadtéri múzeumokkal és gyűjteményeikkel kapcsolatos tudományos kutatásokban.

⁷³ A Magyarországi Tájházak Szövetsége civil szervezetről részletesen lásd: tajhazigazgatosag.skanzen.hu/a-kulturalis-orokseg-intezmenyei-a-tajhazak.html.

2. Tudásátadás

Elősegíti a jó szakmai együttműködést és az ehhez szükséges információátadást, továbbképzéseket, konferenciákat, szakmai fórumokat szervez.

3. Nyilvántartás

Létrehozta és gyarapítja a magyarországi tájházakat és szabadtéri múzeumokat tartalmazó adatbázist, közzéteszi a tájházakkal és működésükkel kapcsolatos információkat.

Kiemelt feladatként évente megszervezi a **Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Napja** című **eseménysorozatot**. Az eseménysorozat minden évben hagyományosan az ország közel száz tájházában az április 24-hez, Szent György napjához legközelebb eső hétfőn zajlik.

Az egyesületi elnökség tagjai a magyarországi régiókban, a Kárpát-medence területén, valamint nemzetiségek szerinti megoszlás szerint végzik munkájukat.

Az elnökségi tagok minden évben megrendezik a hozzájuk tartozó **régió vagy nemzetiség regionális találkozóját** is. „Tájházi és szabadtéri múzeumi hírlevél” címmel információs füzetet jelentetnek meg, és évente átadják az „Év tájháza” és az „Év tájházvezetője” díjat, valamint a Szablyár Péterről elnevezett emléklakettet.⁷⁴

Az elnökség egy tagja közvetlenül képviseli a szabadtéri múzeumokat. Az elnökség tagjai feladataikat az éves munkatervük alapján látják el, közvetlenül szervezik a regionális találkozókat, és bekapcsolódnak az országos események megszervezésébe, adatbázist készítenek és aktualizálnak a működési körükbe tartozó tájházakról és szabadtéri múzeumokról.

Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága

2017. április 1-jén alakult meg a Szabadtéri Néprajzi Múzeum önálló egységeként a **Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága (MTKI vagy Tájházigazgatóság)**. Az MTKI fő feladatkörébe a weblapja szerint a **magyar, a magyarországi nemzetiségi tájházak és határon túli magyar vonatkozású tájházak szakmai segítő és koordinációs, tudományos feladatai tartoznak**. A helyben őrzött népi építészeti örökség kataszterének frissítése, aktualizálása, valamint a tájházak fenntartóinak és vezetőinek tájékoztatása, képzése, valamint a szaktanácsadási tevékenység ugyancsak része a munkájuknak.⁷⁵

Fontos megjegyezni, hogy a vizsgálatom során az MTKI igazgatójával és a munkatársaival többször is egyeztetünk személyesen. Ezek a beszélgetések nagy segítséget nyújtottak számomra például a tájház fogalmának átgondolásában és a nemzetiségi tájházak jelenlegi nehézségeinek a feltérképezésében.

A tájházak sajátos közgyűjtemények, amelyek egyrészt kapcsolódnak a muzeológia témaköréhez, magukban foglalják azonban a közösségformálás, a népi műemlékvédelem és fenntartás elemeit is. A népi műemlékvédelem jelentős objektumai tehát a tájházak, ezért az MTKI kiemelt feladata a műemlékek gondozásának segítése, állapotuk figyelemmel kísérése és a szükséges beavatkozások elindítása. Ehhez kapcsolódva 2017 és 2022 között ellátták a Kubinyi Ágoston Programban nyertes tájházak monitoring feladatait. Időközben a jelzett program megszűnt. Jelenleg az MTKI a Teleki László Alapítvány által irányított Népi Építészeti Program tájházak pályázóinak nyújt segítséget.

⁷⁴ A Tájházzövetség tevékenységéről részletesen lásd: tjihazszovetseg.hu/kuldetesunk/.

⁷⁵ A Tájházzövetség tevékenységéről részletesen továbbá lásd: tjihazigazgatosag.skanzen.hu/kik-vagyunk.html.

A weblapjukon leírtak szerint együttműködnék az alapítvánnyal a felhívások előkészítésében, és információk alkalmakat szerveznek a felhívások megismertetésére.⁷⁶

Az MTKI vezetője a helyszíni megbeszélésen jelezte, hogy a Tájházigazgatóság az **egész országot lefedő vármegyei tájházi referensi hálózat kiépítésén dolgozik**. Ehhez kapcsolódóan az MTKI később egy részletes írásbeli tájékoztatót is eljuttatott számomra.

A hálózatosodás előzményeként a Szabadtéri Néprajzi Múzeum keretein belül működő, a Múzeumi Oktatási és Módszertani Központ által 2006-ban kialakított és azóta is fennálló múzeumi koordinátori hálózatra hivatkoztak, valamint a Szellemi Kulturális Örökség Igazgatósága által 2010 óta működtetett referensi hálózatra, majd 2017-ben egy Európai Unió projekt keretében létrejött Cselekvő Közösségek mentorhálózatára.

A tájházi referensi hálózat működtetésével elsődlegesen emelni szeretnék a tájházak és néprajzi gyűjtemények létrehozásának, fenntartásának szakmai színvonalát. A referensi hálózathoz tartozó szakmai munkatársak feladata a tájházak dolgozóinak minél szélesebb körű tájékoztatása, közösségeik megszólítása, ösztönzése a saját örökségük megőrzésére, valamint megyei és regionális szakmai fórumok, workshopok, műhelymunkák rendezésére.

A referens feladata továbbá a szakmai segítségnyújtás, ehhez fontos, hogy a kiválasztott szakemberek képzésekben, kutatásokban és módszertani fejlesztések kidolgozásában vegyenek részt, illetve a szemléletformálás érdekében működjenek együtt a Tájházigazgatóság munkatársaival.

Az MTKI elképzelése szerint a referensi hálózat tagjai a vármegyei hatókörű városi múzeumok, a területi múzeumok, tematikus múzeumok és a regionális szabadtéri múzeumok alkalmazottai vagy doktori képzésben részt vevő hallgatók lennének, a minimum létszámot 26 főre tervezik, úgy, hogy vármegyénként és régióként 1-1 fő referens dolgozzon a mentori hálózatban. Ennek megvalósításához javaslom a vármegyei hatókörű múzeumok – amelyek már jelenleg is ellátnak ilyen jellegű feladatokat – illetve a nemzetiségi bázisintézmények kötelező bevonását, részvételét.

Hasznosnak és előre mutatónak tartom a tájházi referensi hálózat kialakítására irányuló erőfeszítéseket, mert ahogy arra a későbbiekben részletesen is kitérek, a finanszírozási nehézségek mellett a legnagyobb probléma a tájházak működtetése esetében a szakemberek hiánya. Egy megfelelő létszámmal működő referensi hálózat szakértői a működési engedély megszerzéséhez szükséges feladatok ellátásához és később, az előírt feltételek betartásához is segítséget tudnának nyújtani. Mint ahogy azt az MTKI a referensi hálózat létrehozásának céljai között is megfogalmazta, **a tájházi referensi és a regionális tájházi referensi hálózat működtetésével a tájházak minőségbiztosítási rendszere jönne létre, amely elősegítené a tájházak szakszerű működését, gyűjteményvédelmét, a népi műemlékek preventív és fenntartó védelmét.**

Az MTKI a referensek szakmai támogatását komplex módon valósítja meg, amelynek első lépése a számukra létrehozott akkreditált képzésen való részvétel. **A 60 órás, akkreditált, blended (e-learning és tantermi) formátumú Tájházi referensi képzést** 2020-ban indították el, és azóta többször is megszervezték. A képzés célja, hogy a referensek elsajátítsák a tájházvezetők munkájának segítéséhez kapcsolódó elméleti és gyakorlati tudást. A tájházak létrehozásához és működtetéséhez szakszerű ismereteket szerezzenek meg és képesek legyenek azokat továbbadni a fenntartók, tájház vezetők részére.

⁷⁶ A Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságának tevékenységéről lásd: tajhazigazgatogas.skanzen.hu/kik-vagyunk.html.

A Tájházi referensi képzés mellett még két képzési forma indult az MTKI támogatásával, az egyik a **2017-ben akkreditált Szabadtéri muzeológiai és tájházi szakági képzés**. A képzés két helyszínen zajlik, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban és a Szennai Skanzenben. A **60 órás képzés során a résztvevők elméleti és gyakorlati oktatásokon vesznek részt, melyeknek célja a jellemzően komplex feladatköröket ellátó munkatársak segítése a mai változó múzeumi világban.**

2023-ban akkreditálták a Tájházi kiállítások rendezése 30 órás képzésüket. A képzés célja, hogy olyan, a mai muzeológiában jellemző trendekkel ismertesse meg a résztvevőket, amelyek jó például szolgálnak és adaptálhatóak, vagy átalakítva a speciális tájházi környezetre beépíthetők a kiállításba. Céljuk, hogy a tájházakban található enteriőrös kiállítások látogatóbaráttá, interaktívvá, szórakoztatóvá váljanak a látogatók számára, illetve, hogy modern, termes kiállítási megoldásokat is megismerjenek a képzés résztvevői.

A **képzések** mind ez idáig **ingyenesen** a kulturális területért felelős minisztérium támogatásával **valósultak meg**, a képzések ingyenességét a területet jellemző súlyos finanszírozási problémák miatt **feltétlenül biztosítani kellene a továbbiakban is.**

Az akkreditált képzések keretében fontos lenne **a résztvevők szakmai érzékenyítése a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmével kapcsolatos feladatok ellátására is.** Ezért célszerűnek tartanám a MTKI képzéseinek tematikáját áttekinteni **nemzetiségi szempontból, majd integrált formában, valamennyi képzésben résztvevőt érintve bővíteni lehetne azok tartalmát** a hazai nemzetiségi közösségek nemzetiségi jogaira, a kulturális nemzetiségi jogokra, a nemzetiségi tájházak speciális funkcióira, problémáira, kiemelten a nemzetiségi nyelv és tájnyelv használatára és a gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven, tájnyelven történő nyilvántartására vonatkozóan. Az MTKI és a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete egy elkülönített formában szervezett képzés sikeres lebonyolítására is felhívta a figyelmemet, a felmerült igényekre tekintettel ugyanis **külön szervezték meg a szlovák nemzetiségi tájházvezetők részére a Szabadtéri muzeológiai és tájházi szakági képzést.** Mint ahogy azt fentebb is hangsúlyoztam, nem célom, hogy a nemzetiségi tájházak munkatársainak elkülönített képzéseket szervezzenek, kivéve, ha erre kifejezetten igény mutatkozik.

Német és szlovák nemzetiség tájházak működését segítő szervezetek

A két nagy szervezet, a Tájházzövetség és a Tájházigazgatóság mellett a **2000-es évek elején jöttek létre a német és a szlovák nemzetiségi területet érintő önálló szervezetek** a nemzetiségi tájházak működésének segítésére, támogatására.

A Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete igazgatójának, Dr. Király Katalinnak (aki a Tájházzövetség szlovák nemzetiségi tájházakat képviselő elnökségi tagja is) a tájékoztatása szerint a **Magyarországon található szlovák néprajzi gyűjtemények szakmai koordinálása céljából az Országos Szlovák Önkormányzat 2003-ban gazdasági társaságot alapított** (Legatum Szolgáltató és Ingatlanhasznosító Közhasznú Társaság, később Legatum Szolgáltató és Ingatlanhasznosító Nonprofit Közhasznú Korlátolt Felelősségű Társaság; amelynek 2013-ig az ügyvezető igazgatója a fiatalon elhunyt kiváló szakember, néprajzos muzeológus Andó György volt.). A szlovák **tájházak 2015-ben a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetéhez (MSZKI) kerültek.**

Jelenleg az Njtv. 2. § 8. pontja értelmében a MSZKI látja el a szlovákság épített és tárgyi öröksége védelmét, szakmailag segíti és támogatja a hazai szlovák tájházak működését. Saját intézményként működteti továbbá az Országos Szlovák Önkormányzat tulajdonában lévő Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményét (Sátoraljaújhely-Rudabányácska, 2006).

A Legatum Kft. tájházakkal kapcsolatos munkáját tehát az MSZKI vette át és folytatta. A jelzett feladatokat az MSZKI-n belül a Legatum - Kulturális Örökség Osztálya látja el, ez a szervezeti egység működteti a Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményét is.

Az MSZKI Szervezeti Működési Szabályzata a Legatum - Kulturális Örökség Osztálya vezetőjének feladatait a következőképpen határozta meg:

- a Sátoraljaújhely-Rudabányácskán található tájház működtetése;
- a magyarországi szlovák nemzetiségi néprajzi gyűjtemények, tájházak, múzeumok, működtetéséhez szükséges szakmai tanácsadás (leltározás, nyilvántartás, kiállítások stb.);
- szakmai napok, tapasztalatcserek szervezése a hazai és határon túli kulturális örökségvédelem szereplői számára;
- kulturális örökség védelme területén tevékenykedő szakemberek számára szakmai konferenciák, tanácskozások, tanfolyamok, képzések szervezése, lebonyolítása, szakkiadványok megjelentetése;
- alkotótáborok, alkotóműhelyek szervezése, működtetése;
- tevékenységének dokumentálása;
- Szlovákiában és a környező országokban működő közművelődési, múzeumi intézményekkel, civil szervezetekkel való felnőttképzési együttműködések kialakítása;
- történelmi helyek, építmények, egyéb látványosságok felkutatása, működtetése;
- a tevékenységi körét érintő országos és nemzetközi szakmai intézményekkel, egyesületekkel a kölcsönösség jegyében történő együttműködés, illetve tevékenységükbe az intézmény munkatársai révén való bekapcsolódás;
- stratégiai és szakmai tervek készítése;
- a területet érintő pályázatok figyelése, írása, megvalósítása és elszámolása.

Az MSZKI vette át a Szlovák Közművelődési Központ feladatait is, a Közművelődési Osztály irányítása alá került a 10 regionális kulturális központ, ezek azonban nem látnak el muzeális intézményi feladatokat, segítik viszont a kapcsolattartást a tájházakkal.

2008-ban a magyarországi németek is létrehozták a Blayer Jakab Helytörténeti Gyűjteményben, a budaörsi Heimatmuseumban a **Magyarországi Német Tájházak Információs Központját, azzal a céllal, hogy a Központ folyamatos szakmai segítséget nyújtson a Magyarországon működő német nemzetiségi tájházaknak, gyűjteményeknek, és összehangolja azok tevékenységét.**

A Központ működtetésével kapcsolatos költségeket a budaörsi Heimatmuseum, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata és a Budaörsi Német Nemzetiségi Önkormányzat biztosítja.

A Központ akkori vezetője Jaszmann Gabriella, aki a Tájházszövetség német nemzetiségi tájházakat képviselő elnökségi tagja is volt, a **Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának működtetésével kapcsolatos feladatairól a következő tájékoztatást nyújtotta.** Mindenekelőtt hangsúlyozta, hogy szolgáltatást és a naprakészséget igyekszik megfelelően fenntartani, erre figyelemmel:

- az aktuális kérdésekre, megkeresésekre válaszol, ha szükséges külső szakembert keres a felmerült problémák megoldásához;

- havi hírlevélben tájékoztatja a tájházak vezetőit az aktuális eseményekről, rendezvényekről, pályázatokról, szakmai továbbképzési lehetőségekről és kiadványokról;
- felhívja a figyelmet jó gyakorlatokra, ötleteket ad, ehhez személyes látogatásokat is tesz az érintett településeken, a helyszínen tájékozik;
- évente egyszer – változó helyszínen, különböző régiókban – találkozót szervez a német nemzetiségi tájházak számára;
- helyi és regionális német kulturális rendezvényeken meghívottként szakmai előadásokat tart;
- közreműködik a néprajzi leltárok elkészítésében és segíti a működési engedélyhez jutást (BMI-projekt);
- tevékenységéről az LDU (Magyarországi Németek Országos Önkormányzata) kulturális szekcióját rendszeresen informálja, évente írásos beszámolót készít;
- vezeti és folyamatosan aktualizálja a német nemzetiségi tájházak nyilvántartását.

D) A nemzetiségi tájházak száma, nyilvántartása

A Tájházszövetség tájékoztatása szerint **ma mintegy 600 tájház található Magyarországon, melynek jelentős része védett népi műemlék vagy helyi védeltséget élvez**, és mintegy 200 közülük egyúttal működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény is: közérdekű muzeális kiállítóhelyként vagy közérdekű muzeális gyűjteményként áll a közösség szolgálatában. A közel 600 tájház közül mintegy 300 tagja a civil szervezetnek. A Tájházszövetség tájházakra és szabadtéri múzeumokra vonatkozó adatbázisa **kétfajta keresési lehetőséget** biztosít területi alapon, **Magyarországon a vármegyék szerintit, illetve a határon túli tájházak keresését a szomszédos országok szerint**. Az adatbázis sajnos **nem ajánl fel azonnali keresési lehetőséget a hazai nemzetiségi tájházakra vonatkozóan**.

A keresésbe beírva a „nemzetiségi” szót, találhatók nemzetiségi tájházak, és hazai nemzetiségekhez kapcsolódó rendezvények, de ez nem teljes körű. Azok a nemzetiségi tájházak pedig, amelyek megnevezésében nem szerepel a nemzetiségi szó, csak az adott nemzetiség neve (például német), a „nemzetiségi” szó keresésével nem találhatók meg.

A Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum **Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságának** tájházi adatbázisában az offline adatsoron 2024. július 31-én 641 hazai tájház szerepelt. Ebből **201 rendelkezett működési engedéllyel, 440 pedig működési engedély nélküli tájházként volt nyilvántartva**. A Tájházigazgatóság tájékoztatása szerint a tájházak között csak a szakmai fogalomnak megfelelő intézményeket tartják számon, ezért a kissé más típusú intézményeket, például a helytörténeti gyűjteményeket, kiállítóhelyeket külön csoportba sorolják és csak akkor kerülnek be a nyilvántartásukba, ha a látókörükbe esnek. Jelenleg **83 helytörténeti gyűjtemény és kiállítóhely található az adatbázisukban**.

A Tájházigazgatóság honlapjának Tájházi adatbázisában⁷⁷ nyilvánosan megtalálható intézmények száma pedig **209 volt a jelzett időpontban**. A nyilvános, online adatbázis jóval szűkebb körű, mint rendelkezésükre álló offline adatsor.

⁷⁷ A Tájházi adatbázist lásd: tjhzagazgatosag.skanzen.hu/tajhazi-adatbazis.html.

A beszélgetés során rákérdeztünk a **nemzetiségi tájházak számadatára** is. A Tájházigazgatóság tájékoztatása szerint a **határon túli magyar vonatkozású intézményként 307 tájház szerepelt a jelzett időszakban az adatbázisukban**, Szlovákiában 74 az intézmények száma, Ukrajnában 5, Romániában 217, Szerbiában 6, Szlovéniában pedig 5 tájházról tudnak. A hazai nemzetiségek vonatkozásában pedig a 641 Magyarországon található tájház közül **169 hazai nemzetiségi tájházként volt nyilvántartva**, ebből német 94, szlovák 54, horvát 8, román 2, roma 2, ruszin 1, szlovén 1, szlovák-magyar 1, német-magyar 3, német-székely 2 német-szerb 1.

A helyszíni látogatáson jeleztem a Tájházigazgatóság vezetőjének, hogy **a rendelkezésünkre álló adatok szerint jelenleg ennél több nemzetiségi tájház található Magyarországon**. Az eltérést egyrészt a tájház fogalmának korábban már kifejtett különböző értelmezésével magyarázták, illetve azzal, hogy az adatbázisukban bizonytalan esetekben a nemzetiség oszlopot üresen hagyták.

A Tájházigazgatóság nyilvános adatbázisában nem lehetett valamennyi hazai nemzetiségi tájházat fellelni. A kereső felületbe beírva egy-egy hazai nemzetiség nevét, az adatbázis működött, az adott nemzetiséghez kapcsolódó tájházakat azonban közel sem teljeskörűen mutatta be, és ráadásképp nem is pontosan, például az egyik kereséskor szlovén tájházként a Türr István Múzeumhoz tartozó Bajaszentistváni Bunyevác Tájház jelent meg.

Mindezek alapján az feltételezhető, hogy **a hazai nemzetiségi tartalom szempontjából a Tájházszövetség és a Tájházigazgatóság által összeállított adatbázisok nem tartalmaztak teljes körű és pontos adatokat**, és keresési nehézségek is felmerültek a nemzetiségi tájházak vonatkozásában.

Fontos lenne – a két országos szervezet által vállalt további tevékenységek (például szaktanácsadás, képzések szervezése, koordinációs tevékenység, pályázati lehetőségekről tájékoztatás nyújtás stb.) ellátása miatt is – **az adatbázisaik hazai nemzetiségekre vonatkozó adatainak a fejlesztése, a nemzetiségi tájházak minél pontosabb összegyűjtése és bemutatása**.

A Tájházszövetségnél esetlegesen a határon túli tájházakhoz hasonlóan egy harmadik azonnali keresési kategóriát is létre lehetne hozni az adatbázis nyitó lapján **hazai nemzetiségek címen, olyan formában, hogy lehetőség legyen az összes hazai nemzetiségi tájházra együttesen, majd nemzetiségenként külön-külön is rákeresni**. Hasonló módon a Tájházigazgatóság adatbázisát is szükséges lenne fejleszteni, úgy, hogy **a hazai nemzetiségi tájházakra a nemzetiség címszó használatával, illetve nemzetiségenként, a nemzetiségi nevek alapján is rá lehessen keresni**. A Tájházigazgatóság a személyes egyeztetéseket követően el kezdte fejleszteni – a jelzett szempontokra is – figyelemmel az adatbázisát. Külön nehézséget okoz azonban a megfelelő információk beszerzése, és az is, hogy nem minden nemzetiségi tájház járult hozzá az adatai nyilvános közzétételére. Mindezekre figyelemmel felmerült az országos nemzetiségi önkormányzatokkal való kapcsolatfelvétel szükségessége, így talán pontosabbá és aktuálisabbá válhatna a Tájházigazgatóság adatbázisa a hazai nemzetiségek tájházai vonatkozásában is. Emellett az adatbázis pontosításához a technikai háttérnek, az adatbázis-kezelő szoftvernek a fejlesztése is szükséges.

Magyarországon **a hazai nemzetiségek közül a német és szlovák közösség rendelkezik a legtöbb nemzetiségi tájházzal**, gyűjteménnyel vagy emlékházzal. Harmadikként legnagyobb számban a hazai **horvát közösségnek** működnek **tájházai**. Emellett a lengyel, a roma, a román, a ruszin, a szerb és a szlovén közösségeknek is vannak működőképes tájházai, emléksobái.

A legtöbb tájházzal rendelkező német és a szlovák nemzetiség pontos és folyamatosan karbantartott adatbázist hozott létre a tájházairól.

A német nemzetiségi tájházakat 2002-ben egy **Kiadvány mutatta be** „Mesélő házak” címmel, ennek 2008-as módosítása az interneten jelenleg is fellelhető.⁷⁸ A **Magyarországi Német Tájházak Információs Központ** korábbi vezetőjének véleménye szerint időközben a kontaktadatok elévültek, és a legutóbbi, frissített kiadás óta újabb német nemzetiségi tájházak/kiállító helyek alakultak. Az elérhetőségi adatok folyamatos változása, új muzeális intézmények alapítása és esetleges megszűnése miatt a Központ korábbi vezetője nem tartja célravezetőnek, jó formának a könyvet. Helyette **a német tájházakról készített egy részletes, jól áttekinthető, táblázatban rögzített adatbázist. Az adatbázisban 155 tájház, gyűjtemény, emlékház adatai találhatók.** Az adatbázisban feltüntetik vármegyénkénti bontásban a települést és az intézmény nevét, címét, típusát, a fenntartót, azt, hogy rendelkezik-e működési engedéllyel az intézmény, a kontakt személy nevét, telefonszámát, e-mail címét, és a megjegyzés rovatban számos érdekesség olvasható a tájházakkal kapcsolatban.

A táblázatban rögzített adatbázis azonban nem nyilvános adatvédelmi aggályok miatt, a Központ korábbi vezetőjének véleménye szerint a nemzetiségi kontakt személyekre vonatkozó adatokat nem szeretné feltüntetni az interneten. A német tájházakat bemutató adatbázis közzététele azonban fontos lenne, megítélésem szerint **szűkített formában, személyekre vonatkozó adatok nélkül azt már most el lehet helyezni az MNOÖ és/vagy a Jakob Blayer Heimatmuseum weblapján.**

A tájházak ugyanis működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményként, de működési engedély nélkül működve is közfeladatot látnak el. Ezzel összefüggésben a közérdekű adatok és közérdekből nyilvános adatok közzétételére vonatkozó szabályokat kell alkalmazni a nemzetiségi tájházak vezetőinek, összekötőinek adatai vonatkozásában is, és a jelenlegi szabályozásra figyelemmel, tekintettel a közfeladat ellátásra, az vélelmezhető, hogy a személyekre vonatkozó hivatalos adatok többsége nyilvánosan, interneten is elhelyezhető. Az adatbázis internetre történő elhelyezése előtt azonban, **az adatvédelmi aggályokkal kapcsolatban, ha szükségesnek tartják, érdemes kikérni a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság állásfoglalását.**

A szlovák tájházakról, néprajzi gyűjteményekről az MSZKI készített adatbázist, amely a tájékoztatásuk szerint részben megegyezik a Tájházigazgatóság és a Tájházszövetség nyilvános adatbázisában található információkkal. Az MSZKI adatbázisa a következő adatokat tartalmazza: megye, település, intézmény neve, cím, telefonos elérhetőség, e-mail cím, alapítás éve, vezető/kapcsolattartó neve, elérhetősége, működési engedély száma, besorolási kategória, helyi védettségű-e az épület, tagja-e a Magyarországi Tájházak Szövetségének, tulajdonos, fenntartó/működtető, székhely pontos címe/elérhetősége. A MSZKI vezetőjének tájékoztatása szerint **jelenleg a magyarországi szlovákokat érintő nemzetiségi tartalommal 77 tájházat, falumúzeumot, illetve néprajzi gyűjteményt tartanak nyilván,** amelyek önkormányzati (települési/nemzetiségi) vagy egyesületi fenntartásban működnek. Szlovák tájházak az alábbi vármegyékben találhatók: Bács-Kiskun, Békés, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád-Csanád, Fejér, Heves, Komárom-Esztergom, Nógrád, Pest, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Veszprém.

⁷⁸ Jaszmann Gabriella (szerk.) (2008): Mesélő házak. Magyarországi német tájházak és tájszobák. Helytörténeti Gyűjtemény, Budaörs, 2008.

www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/nemetek/meselo_hazak/index.htm.

Az MSZKI weblapján található nyilvános adatbázisban vármegyénkénti felsorolásban a szlovák tájházak többsége fellelhető.⁷⁹

E) A visszaérkezett kérdőívek adatai

A vizsgálatom során a nemzetiségi tájházak létrehozásával, működésével, gyűjteményi anyagával kapcsolatban információt kértem az országos nemzetiségi önkormányzatoktól, helyszíni látogatások keretében személyesen is találkoztam több tájház vezetőjével, és többször is egyeztettem a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, valamint a múzeumhoz tartozó Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága munkatársaival. Emellett eljuttattam a kérdőívünket 48 nemzetiségi tájházhoz, ezen belül: 23 német nemzetiségi tájházhoz, 11 szlovák nemzetiségi tájházhoz, továbbá 4 horvát tájházhoz, 2 roma, 3 román, 1 ruszin, 2 szerb és 2 szlovén, tájházhoz. A vizsgálatban részt vevő tájházak kiválasztásakor is felhasználtam az országos nemzetiségi önkormányzatok észrevételeit, és messzemenőig figyelembe vettem a konkrét javaslatukat a megkeresendő tájházakra vonatkozóan.

A **német nemzetiségi tájházak** esetében, részletes javaslatot kaptam a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatától a megkeresendő intézményekre vonatkozóan, erre figyelemmel választottam ki a vizsgálatba bevont 23 tájházat. Végül 13 kitöltött kérdőívet kaptam vissza az alább felsorolt intézményektől. A táblázatban az intézmény neve mellett fontosnak tartom a fenntartót is megnevezni és azt, hogy az adott tájház rendelkezik-e működési engedéllyel, ez ugyanis jelentősen meghatározza a feladatellátási lehetőségeit, kereteit.

Kérdőívet kitöltő német nemzetiségi tájházak (13)		
tájház	fenntartó	működési engedély
Ágfalvi Német Tájház, Heimatmuseum	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Bikali Tájház	települési önkormányzat	nincs működési engedély
Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény	települési német nemzetiségi önkormányzat	közérdekű muzeális gyűjtemény
Budakeszi Helytörténeti Gyűjtemény és Tájház	Budakeszi Helytörténeti Egyesület	közérdekű muzeális kiállítóhely
Ceglédbercel Helytörténeti Ház	települési önkormányzat	nincs működési engedélye
Gávavencsellő Svábház	települési német nemzetiségi önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Hartai Német Nemzetiségi Ház	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Himesháza Német Nemzetiségi Tájház⁸⁰	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely (nemzetiségi bázisintézmény)
Nagymányoki Német Nemzetiségi Tájház	települési német nemzetiségi önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Sombereki Német Tájház	települési német nemzetiségi önkormányzat	nincs működési engedély
Szigetbecsei Faluház	települési önkormányzat	nincs működési engedély
Tarjáni Német Tájház	települési önkormányzat	nincs működési engedélye
Újbaroki Tájház	települési német nemzetiségi önkormányzat	nincs működési engedélye

⁷⁹ A magyarországi szlovák tájházakat lásd a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetének honlapján: slovakkultura.hu/hu/kulturalis-orokseg/neprajzi-gyujtemenyek/.

⁸⁰ A nemzetiségi bázisintézményekkel foglalkozó 4.1.1. fejezetben részletesebben is bemutattam a himesházi Német Nemzetiségi Tájházat.

Összegezve a fenti listát, a 13 német nemzetiségi tájház közül 5 tájházat a települési német nemzetiségi önkormányzat, 7 tájházat a települési önkormányzat, 1 tájházat pedig egy helyi egyesület tart fenn. A 13 tájház közül 6 nem rendelkezik működési engedéllyel, 6 közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolást kapott, mely közül az egyik nemzetiségi bázisiintézményi címmel is rendelkezik, 1 pedig közérdekű muzeális gyűjteményként működik.

A **szlovák tájházak** esetében arra törekedtem, hogy a weblap szerint feltüntetett vármegyéből válasszak tájházat, a területi sokszínűség biztosítása érdekében. A 11 megkeresett szlovák tájház közül 6 küldte vissza kitöltve a kérdőívet, a tótkomlósi válaszból azonban az derült ki, hogy ott 3 önálló működési engedéllyel rendelkező tájház, gyűjtemény található, így összesen **8 szlovák tájházzal** kaptam részletesebb információt.

Kérdőívet kitöltő szlovák nemzetiségi tájházak (8)		
tájház	fenntartó	működési engedély
Dunaegyházi Szlovák Tájház	települési önkormányzat	nincs működési engedélye
Piliscsévi Szlovák Tájház	települési szlovák nemzetiségi önkormányzat	nincs működési engedély
Pilisszántói Helytörténeti Gyűjtemény és Kiállítóhely	települési önkormányzat	közérdekű muzeális gyűjtemény
Szarvasi Szlovák Tájház	települési szlovák nemzetiségi önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Tótkomlósi Szlovák Tájház	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Tótkomlósi Szlovák Emlékház	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Tótkomlósi Koppány János Néprajzi Gyűjtemény	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely
Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteménye	Országos Szlovák Önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely

A 8 szlovák nemzetiségű intézmény közül 5 tájházat a települési önkormányzat, 2 tájházat a települési nemzetiségi önkormányzat és 1 tájházat az Országos Szlovák Önkormányzat tart fenn. A 8 tájház közül 2 nem rendelkezik működési engedéllyel, 5 közérdekű muzeális kiállítóhely, 1 pedig közérdekű muzeális gyűjtemény.

A **többi nemzetiséget érintő megkeresések** közül a ruszin tájházról nem kaptam választ, **2 horvát tájház, 1 roma helytörténeti gyűjtemény, 2 román tájház, 1 szerb tájház, 1 szlovén tájház, 2 több (szerb, német, horvát, roma) nemzetiséget is érintő faluház/tájház válaszolt.** A tájházak kiválasztásánál többségében szintén az országos nemzetiségi önkormányzatok javaslatait vettem figyelembe.

Kérdőívet kitöltő horvát, roma, román, szerb, szlovén és több nemzetiségű tájházak (9)			
tájház	fenntartó	működési engedély	érintett nemzetiség
Csávoly Helytörténeti Gyűjtemény, Faluház	települési önkormányzat	nincs működési engedélye	horvát, német
Deszki Szerb Helytörténeti Gyűjtemény	Bánát Szerb Kulturális Közhasznú Egyesület	nincs működési engedély	szerb

Eleki Román Tájház	települési román nemzetiségi önkormányzat	nincs működési engedély	román
Kétegyháza Román Tájház	Magyarországi Románok Országos Önkormányzata	közérdekű muzeális kiállítóhely	román
Kásádi Sokác Tájház	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely	horvát
Kópháza Horvát Tájház	települési önkormányzat	nincs működési engedély (korábban volt)	horvát
Kühár Emlékház Szlovén Tájház	Országos Szlovén Önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely	szlovén
Pomázi Örökség Tájház ⁸¹	települési önkormányzat	közérdekű muzeális kiállítóhely, nemzetiségi bázisintézmény	szerb, német, roma
Rácz Gyöngyi Községi Központ – Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény	magánszemély	nincs működési engedélye	roma

A fenti táblázatban található 9 tájház, helytörténeti gyűjtemény közül 4 tájházat, helytörténeti gyűjteményt a települési önkormányzat, 2 tájházat országos nemzetiségi önkormányzat, 1 tájházat települési nemzetiségi önkormányzat, 1 helytörténeti gyűjteményt magánszemély, 1 másik helytörténeti gyűjteményt pedig egy nemzetiségi kulturális egyesület tart fenn. 5 esetben nem rendelkeztek működési engedéllyel, 4 tájház pedig közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik, mely közül az egyik nemzetiségi bázisintézményi címmel is rendelkezik.

Az összes visszaérkezett válasz alapján megállapítható, hogy a 30 muzeális intézményből 16 tájházat a települési önkormányzat, 8 tájházat a települési nemzetiségi önkormányzat, 3 tájházat országos nemzetiségi önkormányzat, 2 tájházat nemzetiségi egyesület, 1 tájházat pedig magánszemély tart fenn.

A 30 tájházból 13 tájház/helytörténeti gyűjtemény/emlékház esetében kaptam azt a választ, hogy nem rendelkeznek működési engedéllyel, 15 muzeális intézmény besorolása közérdekű muzeális kiállítóhely, kettő közülük bázisintézményi címmel is rendelkezik, 2 tájház pedig közérdekű muzeális gyűjtemény.

A következő részben a fentiekben bemutatott 30 muzeális intézmény válaszait összegzem, kiemelt figyelemmel az intézmények működési nehézségeire és fejlesztési lehetőségeire.

F) Az engedély nélkül működő tájházak kihívásai

Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretném, hogy **a tájházak esetén a működési engedély hiánya semmiképpen sem jelenti azt, hogy a tájház léte, illetve működése jogellenes lenne.** Amennyiben azonban egy tájház nem rendelkezik működési engedéllyel, ennek az lehet a következménye, hogy – bár a közérdekű muzeális kiállítóhelyekre/gyűjteményekre vonatkozó szigorú feltételeknek sem kell megfelelnie – **sokkal nehezebben juthat hozzá a működéséhez és az esetleges fejlesztéséhez szükséges (pályázati) forrásokhoz.**

⁸¹ A nemzetiségi bázisintézményekkel foglalkozó 4.1.1. fejezetben részletesebben is bemutattam a Pomázi Örökség Tájházat.

A működési engedéllyel nem rendelkező intézmények száma a rendelkezésre álló adatbázisok és a visszaküldött kérdőívek szerint is jelentős. A kérdőívet kitöltő tájházak közül többen is azt jelezték vissza, hogy a legalacsonyabb szintű, közérdekű muzeális kiállítóhelyi szakmai besorolás megszerzése is nagy nehézséget okoz számukra. A német és szlovák tájházak esetében az országos nemzetiségi önkormányzatoktól hasonló jellegű tájékoztatást kaptam. A Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának jelzése szerint az általa összegyűjtött 155 német nemzetiség tájháznak kb. csak az egyharmada, 40-45 tájház rendelkezik működési engedéllyel. A 77 szlovák tájház esetében nincs pontos adat a működési engedély nélkül fenntartott tájházak arányáról, az MSZKI vezetője is jelezte azonban, hogy sok tájház számára okoz gondot a működési engedély megszerzése.

Mindenekelőtt érdemes áttekinteni, hogy milyen feltételeket kell biztosítania egy tájház fenntartójának a legalacsonyabb szakmai besorolás megszerzéséhez. **A 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet** 2. §-a határozza meg, mi szükséges ahhoz, hogy egy tájház közérdekű muzeális kiállítóhelyként működési engedélyt kaphasson.

A 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendelet 2. §-a szerint közérdekű muzeális kiállítóhely működési engedélyének kiadása iránti kérelemben a fenntartónak igazolnia kell, hogy

a) a muzeális intézményt befogadó épületben az állományvédelem szempontjainak megfelelő, állandó kiállítás bemutatására **alkalmas kiállító helyiséget** alakított ki, és az épületet **mechanikus vagy elektronikus védelemmel** látta el;

b) a muzeális intézmény a kulturális alapellátás feladatainak teljesítése érdekében ba) a szakágának megfelelő **állandó kiállítást mutat be**, amely – a november 1-jétől március 31-éig terjedő időszak kivételével – **hetente** legalább **három napon** át (beleértve a hétvége egyik napját), **naponta legalább négyórás nyitvatartás** és a c) pontban meghatározott munkakört betöltő **alkalmazott jelenléte** mellett látogatható, tovább bb) a kiállításához és **a Nemzeti alaptantervhez illeszkedő közművelődési és múzeumpedagógiai szolgáltatásokat nyújt,**

c) a muzeális intézményben **múzeumi közművelődési szakember, múzeumpedagógus** vagy az állandó kiállítás témájának megfelelő szakképzettségű **muzeológus munkakört** létesít, amelyet a muzeális intézményekben foglalkoztatottak képesítési követelményeire és jogviszonyára irányadó jogszabályokban meghatározott képesítéssel rendelkező szakember tölt be, valamint

d) az arra jogosult a kérelem alapjául szolgáló kulturális javakat a muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló miniszteri rendelet (a továbbiakban: nyilvántartási rendelet) szerinti **hitelesítés nélküli alapleltárba vagy külön nyilvántartásba vette.**

A felsorolt feltételek megszerzésének nehézségére, azaz, hogy miért nem tudják a működési engedélyt megszerezni a nemzetiségi tájházak, a visszaküldött kérdőívekben számos okot, akadályt felsoroltak.

Leggyakrabban a **forrás- és szakemberhiányt** nevezték meg nehézségként, hangsúlyozták, hogy meglenne a szándék a működési engedély megszerzésére, de pénzügyi és szakmai okok miatt nincs rá lehetőségük. A **megfelelő szakember (muzeológus, múzeumpedagógus stb.)** hiányában és/vagy elegendő forrás nélkül a **376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletben előírt munkatársat** nem tudják foglalkoztatni, és így **az előírt időszakos (három napon keresztül négyórás) nyitvatartást sem tudják folyamatosan biztosítani.**

A működési engedély nélküli tájházakban, a kinyitásukat és a gyűjtemény bemutatását általában előre egyeztetett időpontban **helyi önkéntesek**, gyakran **a nemzetiségi önkormányzat és a nemzetiségi egyesület tagjai vagy a települési önkormányzat munkatársai vállalják.**

Többen is jelezték, hogy a tájház bemutatása mellett más jellegű önkéntes munkákra is szükség van, például a tájházak takarítására, karbantartására és a kert gondozására is. Néhány esetben részmunkaidőben alkalmazott gondnokkal próbálták kompenzálni a személyzet hiányát. Egy félállású gondnok foglalkoztatása is sokat segíthet a tájház folyamatos működtetésében, mint ahogy a felkészült és jó szándékú laikus önkéntesek is nélkülözhetetlenek, ezzel azonban az előírt szakember foglalkoztatása nem helyettesíthető.

Azt is hangsúlyozták a kérdőívben adott válaszokban, hogy **vannak munkák, amelyeket kizárólagosan önkéntesekkel nem lehet elvégeztetni.** A működési engedély nélkül fenntartott tájházak esetében is **szükség van tehát egy minimális pénzösszegre**, amit általában szinte teljes egészében a tájházak folyamatos karbantartására használnak fel. A települési vagy a települési nemzetiségi önkormányzat a saját bevételeiből és pályázati forrásból tud erre pénzt fordítani.

A kulturális javak leltárba vétele, nyilvántartása szintén jelentős probléma, különösen a nemzetiségi önkormányzatok, egyesületek által fenntartott tájházaknál. Mint ahogy arra már az előbb utaltam, a tájházak fenntartói gyakorta **nem tudtak megfelelő szakembereket alkalmazni** (muzeológus, néprajzos) és forrásuk sem volt arra, hogy külső szakember bevonásával **a tárgyak leltárba vételét a jogszabályi előírásoknak megfelelően elkészítsék.** Ehhez korábban a megyei múzeumi hálózat szakemberei, kiemelten a bázismúzeumok nyújtottak ingyenes segítséget.

Hagyományos, kézzel írott vagy Excel táblázatban rögzített leltárral egyébként több működési engedély nélkül fenntartott tájház is rendelkezik. Találkoztam néhány pozitív példával is, amikor a működési engedély nélküli tájházak nyilvántartásában is rögzítették nemzetiségi nyelven/tájnnyelven a gyűjteményi tárgyak nevét.

Jelenleg a szlovák tájházak esetében a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete nyújt segítséget a leltár elkészítéséhez, oly módon, hogy megfizeti azokat a szakembereket, akik elvégzik a feladatot. Az MSZKI évente azonban maximum **három tájházat tud segíteni** a saját költségvetése terhére.

A német tájházak a leltár elkészítéséhez a tatai Német Nemzetiségi Múzeumtól, valamint a Jakob Bleyer Heimatmuseumtól kérhetnek segítséget. A Magyarországi Német Tájházak Információs Központja ugyanis támogatja és közreműködik a gyűjteményi leltárok elkészítésében, továbbá segíti a működési engedélyhez jutást az anyaország által biztosított BMI-projekt keretében. Az MNOÖ-nál a BMI, a Német Szövetségi Köztársaság a Szövetségi Belügyminisztériumon keresztül nagyon sokféle projektet támogat Magyarországon a hazai némettség körében. Ennek keretében biztosítottak támogatást a német tájházaknak leltározásra és a működési engedélyhez való hozzájutás feltételeinek megteremtésére.

A visszajelzések és beszélgetések során problémaként merült fel a településen élő **emberek érdeklődésének, aktivitásának a hiánya** is, néhány esetben azért sem tartják fontosnak a működési engedély megszerzését, mert azt tapasztalták, hogy helyi szinten nincs is valós igény a tájház működésére.

Sajátos és szinte feloldhatatlan ellentmondás, hogy a **működési engedély hiánya nehézséget okoz a pályázati forrásokhoz való hozzájutásban, többletforrás nélkül pedig szinte lehetetlen a működési engedély megszerzéséhez szükséges feltételeket megteremteni.**

Vannak olyan fenntartók is, akik **nem érzik jelentős nehézségnek a működési engedély hiányát, megítélésük szerint ebből nem származik különösebb hátrányuk.** A lehetőségeikhez képest így is fenn tudják tartani a tájházat. Kiemelték azonban, hogy ehhez **elkötelezett önkéntesekre és jó csapatmunkára van szükség, és fontos a helyi lakosokkal, kiemelten a fiatalokkal való kapcsolat kialakítása, erősítése.**

Azt mutatják a tapasztalatok, hogy ahol együttműködnek és összedolgoznak **a települési és nemzetiségi önkormányzatok,** ahol jól hasznosítják a tájházak közösségteremtő funkcióját, ott – a működési engedély meglététől függetlenül – **jobban, sikerebben működik a tájház és a rendezvények is rendszeresek, jól látogatottak.** Ezeken a településeken **a szakirányú képzéseken való részvétel is gyakoribb.** Több működési engedéllyel nem rendelkező tájház is jelezte, hogy például a fenntartótól vagy az önkéntesek közül néhány fő, vagy épp a gondnok részt vettek a Szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum és a Tájházszövetség, valamint a hazai németek vagy szlovákok szakmai rendezvényein, továbbképzésein. Ehhez kapcsolódóan megjegyezték, **hasznos lenne és szívesen részt vennének nemzetiségi témájú online továbbképzéseken, ami időben és pénzben is megtakarítást jelentene számukra.**

Megítélésem szerint szakmai szempontból azonban fontos lenne, **ha évről évre növelni lehetne a működési engedéllyel rendelkező nemzetiségi tájházak számát.** A jogszabályban előírt feltételek, kötelezettségek teljesítése ugyanis **garanciát jelentene** arra, hogy a gyűjteményi anyagok szakszerűen legyenek nyilvántartva, összegyűjtve, tárolva, megoldott legyen az állományvédelem, illetve, hogy szakszerűen és innovatívan kerüljön sor az állandó kiállítás bemutatására, a múzeumpedagógiai eszközök alkalmazására, a közönségkapcsolati programok szervezésére, mindez pedig a látogatók bevonzását is elősegítené.

Az identitás megőrzésének és erősítésének egyik jelentős helyszíne és letéteményese a nemzetiségi tájház, emellett fontos ismeret- és kultúrákövetítő szerepe van a helyi nem nemzetiségi lakosok felé is, nagy veszteség lenne, ha a pénzhiánnyal küszködő tájházak feladnák a tevékenységüket.

Az engedély megszerzésének feltételeit a jelenlegi gazdasági helyzetben azonban nem minden tájház tudja és akarja vállalni. Többen is jelezték a válaszukban, amennyiben **központi forrásból biztosítanának folyamatos támogatást bérre és fenntartásra,** akkor ők is fejlesztenék a tájházat, és **hivatalossá tennék annak működését,** de ennek hiányában a működési engedély megszerzésének kérdése nem időszerű. A fejlesztéshez a fenntartóknak anyagi forrásokra lenne szükségük, nem igazán látják azonban annak a reális esélyét, hogy ne csak alkalmanként, kis rendezvényekre tudjanak támogatást szerezni, hanem komolyabb, stratégiai jellegű, folyamatos finanszírozást igénylő projektekre is.

Mindezek alapján megállapítható, hogy **szükség lenne olyan pályázatokra, folyamatosan biztosított finanszírozási formákra, amelyek kifejezetten a működő, de működési engedéllyel nem rendelkező tájházakat támogatnák, a működési engedély megszerzését is elősegítve.**

G) A működési engedéllyel rendelkező nemzetiségi tájházak kihívásai és lehetőségei

A tájházak fenntartói és munkatársai **a működési engedély megszerzését követően is számos nehézséggel szembesülnek.** A kérdőívben ezzel összefüggésben is rákérdeztem a legjellemzőbb problémákra, az új kihívásokra, a fejlesztési lehetőségekre.

A kérdőívre válaszoló 30 nemzetiségi tájház közül 17 rendelkezett működési engedéllyel, ezek közül 2 intézmény kapott közérdekű muzeális gyűjteményi besorolást, míg a többi intézmény közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik. Maga a szakmai besorolás is – mint ahogy már fentebb többször kifejtettem – felvethet problémákat, nehézségeket, különösen a gyűjtés és gyűjtemény gyarapítás területén.

A problémák áttekintését követően egyértelműen megállapítható, hogy a **működési engedéllyel rendelkező nemzetiségi tájházak is hasonló nehézségekkel küszködnek, mint a működési engedéllyel nem rendelkezők.** Többletfeladatként azonban **kiemelt figyelmet kell fordítaniuk a működési engedély feltételeinek biztosítására, betartására,** többen is jelezték, hogy szakfelügyeleti vizsgálat keretében már ellenőrizték a működési engedélyük feltételeinek betartását a tájházban, és többnyire problémákat is észleltek ezzel kapcsolatban. A jelzett szakfelügyeleti vizsgálatok, a működési engedélyben előírt feltételek ellenőrzése, felülvizsgálata azonban egyértelműen elősegíti a tájházak minél szakszerűbb feladatellátását, amely pedig a nemzetiségi gyűjtemények megőrzését, védelmét is növeli, sajnos azonban a felmerült problémák megoldásához általában nem rendelkeztek elegendő forrással a nemzetiségi tájházak fenntartói.

Az alábbiakban a tájházak megnevezése nélkül példálódzó jelleggel, a teljesség igénye nélkül bemutatom **a működési engedéllyel rendelkező tájházak által jelzett legfőbb problémákat, erősségeket és fejlesztési lehetőségeket.**

Tájház épületét, egyéb infrastruktúrát érintő nehézségek

Szinte minden fenntartó számára **nagy kihívás a tájház épületének karbantartása, állagmegóvása és főként a tájház épületének a felújítása.** Tovább nehezíti a felújítás és a karbantartás problémáját, hogy a tájházak gyakorta helyi védettségű épületek. Volt olyan intézmény, ahol egy szakfelügyeleti vizsgálat eredményeként át kellett alakítani a tájházat az eredeti állapot hiteles megőrzése, biztosítása érdekében.

Az épület falainak vízesedése, illetve az elavult, kicserélésre váró nyílászárók szintén gyakori problémák. A tájházak zömét úgy vették birtokba, hogy a felújítás során sem alakítottak ki korszerű fűtést, ezért a téli időszakban sokan bezárnak. A fűtés problémája mellett néhol a szociálisblokk hiánya is gondot okozott, egyébként mindkettő korszerűsítését fontosnak tartják a tájházak. Egyes esetekben az akadálymentesítés is komoly kihívást jelentett, például a lejtős telek, illetve régi építésű házak lépcsői, küszöbjei miatt.

Szinte minden esetben problémaként jelezték **a raktárhelyiség hiányát,** a meglévő raktárhelyiségek bővítésének, korszerűsítésének a nehézségeit. Van, ahol a tárgyak szakszerű bemutatásához kellene megfelelő tároló, bútor, illetve szükség lenne a kiállítóhelyek világításának és páratartalmának megfelelő biztosítására.

Gondot okozott az is egyes tájházakban, hogy a berendezett enteriőrök mellett **nem maradt hely közösségi térnek,** szinte csak a kiállítások bemutatására korlátozódott a tevékenységük. Ez nehezítette/nehezíti az „élő múzeum” módszer bevezetését az intézményekben. Sok helyen a gazdasági épületek helyreállításával alakítottak ki megfelelő tereket, illetve melegebb évszakokban a nyitott csűr is bevált rendezvény, illetve múzeumpedagógiai foglalkozás helyszínévé. Erre figyelemmel egyre több helyen felmerült a kültéri kiállító és foglalkoztató helyszín szükségessége a tájházi programok szervezése és a közösségi kapcsolatok erősítése érdekében.

Volt olyan tájház is, ahol korszerű számítástechnikai eszközök, vagy épp az internet hiánya okozott nehézséget, emiatt nem tudtak online kapcsolatot létesíteni a látogatókkal, illetve interaktív kiállítást létrehozni.

Állományvédelem, nyilvántartás, szakemberek hiánya

Fontos feladat a **tárgyak szakszerű állományvédelme és nyilvántartása**, ennek biztosításához azonban mindenekelőtt megfelelő szakemberek közreműködése, bevonása szükséges. 2013-at megelőzően a megyei múzeumok, illetve a nemzeti bázismúzeumok ingyen nyújtottak szakmai segítséget – a nemzeti tájházakban is – az összegyűjtött kulturális javak rendszerezéséhez, nyilvántartásba vételéhez. Számos gyűjteményi tárgyat a saját kiállításaikban vagy raktáraikban helyeztek el, azokat szakszerűen kezelték. Volt olyan tájház a válaszadók között, amelyiknek a gyűjteménye még jelenleg sem került a fenntartó tulajdonába, hanem a vármegyei hatókörű városi múzeum gyűjteményi anyagaként szerepel a nyilvántartásban.

A fentiekben már említett raktár hiánya az állandó kiállítások megújulásának lehetőségét is nehezíti. A tájházak létrehozásakor a legfontosabb szempont az volt, hogy minél több tárgyat összegyűjtsenek és kiállítsanak. A gyűjteményekben gyakran minden tárgyból a szükségesnél jóval több található. A tájház fenntartója és vezetője nehéz helyzetben van, a tárgyakat általában akkor is elhelyezi a kiállítási térben, ha van már kihelyezve hasonló gyűjteményi anyag, egyrészt nem akarják megbántani az adományozót, másrészt pedig raktár híján, nem is tudják máshová tenni az ajándékba kapott tárgyakat.

A gyűjtési tevékenység elsődlegesen ott jellemző, ahol most szeretnének tájházat alapítani, a meglévők helyhiány miatt kevés tárgyat tudnak befogadni, akik pedig kiállítóhelyként működnek, azok a jelenlegi szabályozás szerint nem is gyarapíthatják gyűjteményüket, kivéve, ha ajándékozás vagy öröklés útján kapnak gyűjteményi anyagot.

Ahogy már jeleztük, **nincs forrás a külső szakemberek bevonására, alkalmazására, pedig meg kellene oldani a műtárgyak restaurálását, felújítását**, új műtárgyak bekerülése esetén például gázosításra is szükség lehet. A gyűjteménybe újonnan bekerülő tárgyak ugyanis, ha nincsenek szakember által előzetesen kezelve, megfertőzhetik a többi tárgyat is. A tájházak többsége, ahogy már utaltam rá, nem rendelkezik megfelelő fűtéssel, vagyis nem megoldott az állandó hőmérséklet és előírt páratartalom biztosítása. A kártevővédelemhez szükséges szakmai tudás és anyagi forrás sem biztosított minden esetben.

A tájházak szakszerű működését nehezíti, **hogy a hazai nemzetiségek nem rendelkeznek megfelelő számú speciális tudású, nemzeti nyelvet is beszélő szakemberrel** (muzeológussal, néprajzossal).

Vannak azonban olyan képzési, továbbképzési lehetőségek leginkább a Szentendrei Szabadtéri Múzeum keretében (például Múzeumok Országos Képzési Központjában, vagy a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága, illetve a Tájházszövetség szervezésében), amelyek lehetővé teszik, hogy a tájházvezető vagy épp a gondnok megfelelő szakmai képzéseken vegyen részt.

A települési önkormányzatok által fenntartott tájházak egy része közművelődési intézmény keretén belül működik, ahol gyakran a tájház vezetését az egyik közművelődési szakember látja el, a beérkezett válaszok szerint többen közülük a jelzett múzeumszakmai képzéseken is részt vettek a feladataik szakszerűbb ellátása érdekében.

A **gyűjteményi tárgyak nyilvántartásának** többször említett problémája a tájházak esetében is megjelenik, **a leltárkönyvekben szinte soha nem jelzik külön a nemzetiségi tartalmat, és a gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven/tájnyelven csak ritkán vannak feltüntetve** a leltárkönyvben, a digitális nyilvántartásban, továbbá a kiállított gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven történő feliratozása sem minden esetben biztosított. Ezek okát forrás és szakember, illetve az erre vonatkozó igény hiányával magyarázták.

Sajnos a nyilvántartás nemzetiségi tartalmat, nemzetiségi nyelvet érintő hiányosságai hosszabb távon bepótolhatatlan veszteséget eredményezhetnek. E probléma megoldását is elősegítené, ha a tájházak támogatására célzott és folyamatosan biztosított források is rendelkezésre állnának.

H) Forráshiány – működési engedéllyel és az anélkül működő tájházak esetében

Szinte minden visszaküldött kérdőívben kitértek a finanszírozás nehézségeire. A véleményeket röviden úgy foglalhatom össze, ahogy azt már az előző részekben is jeleztem, hogy **jelenleg nincs elegendő összegű pénzforrás biztosítva a tájházak működési engedélyének megszerzéséhez szükséges feltételek teljesítésére, illetve a működési engedéllyel rendelkező intézmények fenntartására sem.**

A beérkezett válaszok szerint azokon a településeken, ahol a települési és a települési nemzetiségi önkormányzatok együttműködésével, támogatásával működik tájház – szinte függetlenül attól, hogy melyik önkormányzat a fenntartó – több lehetőség nyílik a szükséges források előteremtésére és pályázati pénzek megszerzésére.

A tájházak **takarítási, fenntartási költségeit legtöbb esetben a települési önkormányzat vagy a nemzetiségi önkormányzat biztosítja**, amely arra is utal, hogy **egyre több településen felismerték már a tájház identitást megőrző, megerősítő funkciója mellett annak turisztikai lehetőségeit.** Az épület jelentősebb felújítását, a nagyobb karbantartási feladatok ellátását, állományvédelmi szakemberek alkalmazását azonban többnyire – ebben az esetben is – csak külső pályázati pénzekből tudják megoldani.

Mindezek alapján megállapítható, hogy **szükség lenne a nemzetiségi tájházak fenntartását, működését segítő folyamatos, minden évben igénybe vehető állami támogatásokra, illetve felújítást, fejlesztést stb. lehetővé tevő külön pályázatokra, célzott támogatásokra.**

Sajátos problémával küszködnek az országos vagy helyi nemzetiségi önkormányzat által fenntartott tájházak, tapasztalataik szerint számos esetben azért nem tudnak megfelelni egy-egy pályázati kiírás feltételeinek, mert nemzetiségi önkormányzatok. **Egyes pályázatokat ugyanis kizárólagosan csak a települési önkormányzatok nyújthatják be.** Ha a települési önkormányzat nem együttműködő és nem érdeke ilyen módon támogatni a tájházat, akkor a nemzetiségi önkormányzat nem tudja külön beadni a pályázatát.

Amennyiben **a tájház épülete helyi védettségű, akkor a nemzetiségi önkormányzatok is pályázhatnak a Teleki László Alapítvány Népi építészeti programjára.** A helyi védettséget azonban a települési önkormányzat képviselő-testülete állapítja meg, így ha a települési önkormányzat ebben sem partnere a nemzetiségi önkormányzatnak, akkor erre sem tudnak pályázni.

Mindezek alapján, fontos lenne a tájházak felújítására, fejlesztésére vonatkozó pályázatok feltételeit olyan módon meghatározni, hogy azokra **a települési önkormányzatok mellett az országos/helyi nemzetiségi önkormányzatok, egyéb nemzetiségi társadalmi szervezetek önállóan is pályázhassanak.**

1) Erősségek, fejlesztési lehetőségek a tájházakban

A tájházak többségében a fenntartók és a munkatársak büszkék az intézményeik gazdag gyűjteményére, és **fontosnak tartják a nemzetiségi kulturális értékeik, hagyományaik minél szélesebb körben való bemutatását.** Fő célként és erősségként tekintenek ugyanis a nemzetiségi értékek fenntartására, bemutatására, a helyi nemzetiségi emlékek megőrzésére és továbbadására. Több helyen a fenntartó települési önkormányzat is hangsúlyozta, hogy kiemelt feladatának tartja a helyi nemzetiségek kulturális javainak méltóképpen történő kezelését, védelmét, és a tájházakban őrzött értékek bemutatását, népszerűsítését.

Erősségként említik a település vagy a kistérség nemzetiségi önkormányzataival, tájházaival és civil egyesületeivel, továbbá az országos, területi nemzetiségi önkormányzatokkal, szakmai szervezetekkel való együttműködést.

Több helyen a legfőbb erősségek között **a helyi közösséggel való élő kapcsolatot, a speciális nemzetiségi programokat, a múzeumpedagógiai tevékenységet és a nemzetiségi nyelven is folyó tárlatvezetést** emelték ki. Fontosnak tartják, hogy az ilyen jellegű tevékenységek kezdeményezésével továbbfejlesszék a muzeális intézményt, hogy a tájház minél inkább „élő múzeummá” válhasson a településen.

A kérdőívre beérkezett válaszok szerint a helyi szinten tapasztalható esetleges érdektelenséget új rendezvényekkel, online jelenléttel, színvonalas időszak kiállításokkal, interaktív programokkal lehet megváltoztatni. Sok helyen ugyanis nemzetiségi szempontból is átalakult a lakosság összetétele, és azok az idős emberek, akik még őrzik és gyakorolják a nemzetiségi hagyományaikat, egyre kevésbé tudnak jelen lenni a tájházak tevékenységében. Ezért is nagyon fontos a fiatalok bevonása és bevonása a tájházakba. Sokan kiemelték a helyi óvodával és iskolával való kapcsolattartás fontosságát, több esetben is hangsúlyozták, hogy elsődlegesen a gyerekekre, fiatalokra fókuszálnak, és ennek érdekében izgalmas, tartalmas múzeumpedagógiai módszerek bevezetését tervezik. Emellett a nemzetiségi önkormányzattal együttműködve a nyári időszakban családi programokat és táborokat is szerveznek. **A nemzetiségi tájházak fennmaradása, fejlődése azért is kiemelt jelentőségű napjainkban, mert fontos szerepük lehet a hazai nemzetiségi közösségekhez tartozó fiatalok nemzetiségi identitástudatának megőrzésében, erősítésében.**

4.2. A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények kapcsolódó feladatai és tevékenysége

A **nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése** szempontjából azoknak a múzeumoknak, muzeális intézményeknek a tevékenységét is szükségesnek tartom áttekinteni, amelyek elsődlegesen nem nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemények, de **országos múzeumként, illetve vármegyei hatókörű városi múzeumként, továbbá települési önkormányzati fenntartású muzeális intézményként** ilyen jellegű feladatokat is ellátnak, vagy el kellene, hogy lássanak.

Magyarországon a hazai nemzetiségek jogainak szabályozásakor a területi autonómia kialakítása helyett a személyi elven alapuló **kulturális autonómia** megteremtésére helyeződött a hangsúly. A tizenhárom hazai nemzetiségi közösség tagjai ugyanis nem területi koncentrációban élnek az országban, hanem többé-kevésbé elszórtan. Ennek következtében a muzeális intézményrendszer nemzetiségi tartalmára vonatkozó vizsgálatomat nem szűkítettem le egy-egy térségre vagy településre, ezért például az összes vármegyei hatókörű városi múzeumot megkerestem.

A jelzett intézmények hazai nemzetiségi közösségeket érintő tevékenysége általában **nem jelentős mértékű**, így nem tekinthetők **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek/muzeális intézménynek és/vagy nemzetiségi bázisintézménynek, valamilyen formában azonban jelenleg is ellátnak, vagy a jövőben indokolt lenne ellátniuk nemzetiségi tartalmú feladatokat.**

A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények tekintetében fontos kérdés, hogy **a nemzetiségi tartalom kifejezést hogyan határoztam meg és használtam** a vizsgálatom során. Álláspontom szerint **a nemzetiségi tartalmat a lehető legtágabban kell értelmezni a jelzett intézmények esetében, ebből a szempontból a gyűjteményi anyagok mellett minden más muzeális intézményi feladatot** (közönségkapcsolati feladatokat, múzeumpedagógiai foglalkozásokat, egyéb nemzetiségeket érintő programokat, tevékenységeket) is **vizsgálni szükséges.**

Tapasztalatom szerint a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézményeknél is gondot okoz a gyűjteményi anyagok nemzetiségi tartalomra vonatkozó nyilvántartásának hiányossága, ez akadályozza a nemzetiségi tartalom felismerésének lehetőségét, és az ehhez kapcsolódva végezhető feladatok számbavételét, áttekintését.

Mindezek ellenére átfogó vizsgálatom során a rendelkezésemre álló információk alapján áttekintettem **egy-egy országos múzeumoknak és a vármegyei hatókörű városi múzeumoknak** a hazai nemzetiségi közösségeket érintő szerepkörét, feladatait. Emellett néhány, országos nemzetiségi önkormányzatok által javasolt **települési önkormányzati fenntartású muzeális intézményben** is vizsgáltam, hogy **milyen feladatokat vállalnak a nemzetiségi kulturális javak megőrzése és bemutatása érdekében.**

4.2.1. Országos múzeumok

A Kult.tv. 43. §-a szerint az országos múzeum átfogó, egy vagy több alaptudományra támaszkodó, szakterületén kiemelkedő jelentőségű, művelődéstörténeti, tudományos teljességre törekvő gyűjteményt gondoz; gyűjtőterülete – a Budapesti Történeti Múzeum kivételével – az egész országra kiterjed.

Az országos múzeumok tehát kiemelkedő jelentőségű szerepkörrel és feladatokkal rendelkeznek a muzeális intézményrendszeren belül.

Az átfogó vizsgálatom keretében a 15, szakmai besorolása szerint országos múzeum⁸² közül 7 múzeumot kerestem meg, a gyűjtőkörükre és az országos nemzetiségi önkormányzatok javaslataira figyelemmel.

A 7 országos múzeum közül 4 válaszolt, a kérdőívet azonban kitöltve csak 3 küldte vissza, **a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Néprajzi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum.**

⁸² A magyarországi muzeális intézmények az Országos Muzeológiai és Információs Központ MúzeumStat honlapján érhetők el: muzeumstat.hu/hu/connection?classification=orsz%C3%A1gos%20m%C3%BAzeum.

A Szépművészeti Múzeum válaszában jelezte, hogy az adatszolgáltatás számukra nem értelmezhető, **az intézmény alapfeladatai között ugyanis nem szerepel a nemzetiségek kultúrájának és hagyományainak őrzéséhez köthető feladat**, gyűjtő- és feltáró munkájukat a művészi- illetve a képzőművészeti alkotások kvalitása határozza meg.

Ezzel összefüggésben meg kell jegyezni, hogy a beérkezett kérdőívek szerint egyes muzeális intézményekben (például a Dornyay Béla Múzeumban; Türr István Múzeumban) több olyan képzőművészeti alkotás is található, amelyek az alkotójuk révén nemzetiségi kötődésűek, és ezt a nemzetiségi tartalmat a gyűjteményi nyilvántartásukban, például a képzőművészeti szakanyag készítőjénél fel is tüntették. A 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet, mint ahogy azt a 3.2.8. fejezetben a jogszabályi háttér bemutatásánál már kifejtettem, a képzőművészeti szakanyag nyilvántartásánál csak a külföldi művész esetében írja elő nemzetiségének feltüntetését. Magyar művészeknél a nemzetiségi származás rögzítését még javaslatként sem említi meg a jogszabály, bár nem is zárja ki azt.

A Szépművészeti Múzeum válasza tehát a jogszabálynak megfelelő, azt feltételezem azonban, hogy ennek az országos múzeumnak is vannak vagy lehetnek a hazai nemzetiségek kultúrájának és hagyományainak őrzéséhez, bemutatásához köthető feladatai. A nemzetiségi tartalom feltüntetése ugyanis nem ellentétes azzal a szemlélettel, hogy a gyűjtő- és feltáró munkájukat a művészi- illetve a képzőművészeti alkotások kvalitása határozza meg.

A nemzetiségi tartalom tulajdonképpen csak kiegészítő információ, a hazai nemzetiségi közösségek identitását azonban jelentősen erősítheti annak ismerete, hogy egyes muzeális intézményekben olyan képzőművészeti alkotások is találhatók, amelyek alkotói büszkén vállalták/vállalják a nemzetiségi hovatartozásukat, kötődésüket. Ez nem jelenti azt, hogy az adott magas minőségű műalkotás – hazai nemzetiségi közösséghez kapcsolódása miatt – ne lenne a magyar és az egyetemes kultúra része is.

Három országos múzeum, a **Magyar Mezőgazdasági Múzeum, a Budapesti Történeti Múzeum, valamint az Iparművészeti Múzeum nem válaszolt a megkeresésemre.**

Az országos múzeumokkal összefüggésben visszatérnék arra a problémára, amelyet a III. fejezetben, a jogszabályi háttér bemutatásakor már jeleztem. A Kult.tv.-ben **nincs szabályozva azoknak az országos múzeumoknak a nemzetiségi tartalomra vonatkozó feladatköre, amelyek** az Njtv. alapján nem tekinthetők nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek, **kisebbségi arányban azonban ellátnak ilyen jellegű feladatokat is.** Ez több országos múzeumot is érinthet elsődlegesen a gyűjtőkörük, az országos gyűjtőterületük és más, hazai nemzetiségi lakossághoz is kapcsolódó közönségkapcsolati projektjeik, múzeumpedagógiai foglalkozásaik alapján.

A Kult.tv. fentiekben ismertetett 43. §-a az országos múzeumok meghatározásánál nem utal semmilyen formában a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmére. Álláspontom szerint azonban az érintett országos múzeumok esetében célszerű lenne **a nemzetiségi jellegű feladataik kötelező ellátását jogszabályban és/vagy a szakmai dokumentumokban is rögzíteni.** Erre a szabályozási hiányosságra 2010-ben a kisebbségi ombudsman is felhívta a figyelmet, a szakmai ajánlása alapján azonban nem változott meg a szabályozási háttér, ezért erre vonatkozóan **ismételten javaslom a Kult.tv. módosításának és kiegészítésének a kezdeményezését.**

Emellett megfontolandónak tartom a **30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet** módosítását, kiegészítését is. A 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 2. §-a rögzíti⁸³, hogy az országos múzeumok tudásközpontként **rendkívül fontos szerepkört töltenek be, többek között más muzeális intézményeket érintő mentoráló, tanácsadó, koordináló és tudásközvetítő szerepet is ellátnak.**

Az országos múzeumok és az országos szakmúzeumok kiemelt feladataik ellátása érdekében és során a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 1. § (2) bekezdés d)-e) pontjai szerint többek között részt vesznek hazai és nemzetközi tudományos, valamint szakmai együttműködésekben, különös tekintettel **a határon túli magyar közösségekkel és intézményeikkel való együttműködésre, illetve elősegítik a társadalmi felzárkózást és a tiltott diszkrimináció csökkentését, célzott programjaikkal elősegítik a kulturális értékekhez való általános hozzáférés javítását, ennek keretében a hátrányos helyzetű területek és csoportok felzárkózását.**

A **30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet** a nemzeti könyvtár kiemelt feladatainak ellátása részénél a 8. § (1) bekezdés 17. pontjában rögzíti, hogy a kiemelt feladatok ellátása érdekében a nemzeti könyvtár a Kult.tv. 60. § (1) bekezdésében meghatározott központi szolgáltatások keretében együttműködik **a nemzetiségek anyanyelvű könyvtári ellátását koordináló országos szakkönyvtárral.**

Az országos múzeumok és szakmúzeumok hazai nemzetiségi közösséget érintő feladataira hasonló jellegű utalás azonban nem található az EMMI rendeletben. Természetesen az országos múzeumok határon túli magyar közösségekkel és intézményeikkel való együttműködésére, illetve a társadalmi felzárkózás elősegítésére vonatkozó kiemelt feladatait fontosnak és előre mutatónak tartom. Célszerű lenne azonban, ha **az országos múzeum és az országos szakmúzeum kiemelt feladatai között megjelenne a hazai nemzetiségi közösségeket érintő külön feladatok, együttműködési formák meghatározása is. Erre figyelemmel, ennek megfelelően javaslom a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet kiegészítését és módosítását.**

A választ adó országos múzeumok feladatait és működését a hazai nemzetiségi közösségeket érintő tevékenységük szempontjából külön is áttekintettem, elsődlegesen a 2023-ban kitöltött kérdőívekre, illetve a Néprajzi Múzeumban és a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban tett a helyszíni látogatásokra figyelemmel.

A témakörhöz kapcsolódva meg kell említenem azt is, hogy időközben jelentős szervezeti átalakulás kezdődött a muzeális intézményi szférában, amely elsődlegesen az országos múzeumokat és azok fiáléit érintette. Erre vonatkozóan az elvi állásfoglalásomban részletesen nem térek ki, a kérdőívre adott válaszok ugyanis még a szervezeti átalakulást megelőzően érkeztek vissza.

⁸³ A 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet 2. §-a rögzíti, hogy a múzeum tudásközpontként

a) a gyűjtemények gyarapítása, feldolgozása, valamint közreadása és társadalmi hasznosítása során tudásátadó tevékenységet, ennek keretében mentoráló és tanácsadó tevékenységet végez,
b) gyűjtőkörében a muzeológiai, illetve múzeumpedagógiai, digitalizálási vagy állományvédelmi tevékenység országos szakmai kompetencia központjaként működik,
c) a miniszter által akkreditált képzéseket, valamint tanfolyamokat és szakterület-specifikus képzéseket szervez vagy foglalkoztatottjai ilyen képzéseken oktatói tevékenységet látnak el,
d) működteti a gyűjtőkörébe tartozó, a tudományos kutatás szempontjából jelentős kulturális javak országos központi szakági adattárát,
e) a gyűjtőkörébe tartozó kulturális javakat tartalmazó magángyűjteményekkel szoros együttműködést épít ki, közös kiállításokat és kutatási programokat valósít meg, valamint
f) koordinálja a gyűjtőkörébe tartozó kulturális javak digitalizálását, központi online adatbázisok kiépítését.

Így nem rendelkezem elegendő információval arra vonatkozóan, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központjának (MNMKK) létrehozása mennyiben és hogyan érintette/érintheti a hazai nemzetiségekkel kapcsolatos feladatok ellátását.

A) Néprajzi Múzeum

A Néprajzi Múzeum Európa egyik legkorábbi, 1872 óta működő etnográfiai intézményeként kiemelkedő gyűjteménnyel rendelkező, szakmai besorolása szerint országos múzeum, amely egyszersmind **egy jövőre és megújulásra nyitott múzeum**. Rangja, szakmai elismertsége ellenére a múzeum történetének első 150 évét meghatározta a megfelelő épületért, a gyűjtemények biztonságos elhelyezéseért való küzdelem.

Az intézmény jelentőségét erősíti, hogy 2022-ben olyan új épületbe költözött, amely minden szempontból megfelel a 21. század muzeológiai elvárásainak. A Néprajzi Múzeum jelenleg nemcsak Európa egyik **legfontosabb, új épülete révén pedig a világ egyik legkorszerűbb etnográfiai intézményének** is tekinthető.⁸⁴

Az új Néprajzi Múzeum Budapest egyik legrégebbi parkja, a Városliget kapujában épült fel. Az épület különleges üveghomlokzatán egy közel félmillió pixelből álló, a múzeum magyar és nemzetközi gyűjteményeiből válogatott néprajzi motívumokon alapuló, raszterszerkezetű fémrács fut végig. A magyar és az egyetemes kultúra szötteseként a háló nemcsak átöleli, öltözteti az épületet, hanem a gyűjtemények, valamint a Néprajzi Múzeumban folyó munka 150 évre visszatekintő, a kortárs kultúrában is meghatározó szellemiségét is összegzi.⁸⁵

A kérdőívre adott válasz szerint **a nemzetiségi kulturális javak megőrzése teljes mértékben biztosított az intézményben**. A Néprajzi Múzeum korábbi és különösen a jelenlegi épületében nemzetközi összehasonlításban is magas színvonalú a műtárgyak biztonsága, tárolása. Élen járnak a nyilvántartás digitalizálásában, a gyűjtemények hozzáférhetővé tételében, és az elmúlt években a gyarapítási céljaikat is meg tudták valósítani.

A műtárgyakat kiemelkedően jó műtárgykörnyezetben raktározzák, bemutatásukra is egyre több lehetőség nyílik. A digitális feldolgozás révén pedig az interneten keresztül is elérhetők a műtárgyak.

Az alábbiakban néhány szempontot kiemelve, azt tekintem át, hogy a nemzetiségi tartalom hogyan jelenik meg a Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagaiban, szakmai dokumentumaiban, tevékenységében.

Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagának nemzetiségi tartalma, nyilvántartása és gyarapítása

A kérdőívre adott válasz szerint a 19. században a nemzetiségek bemutatására (például 1873. Bécsi világkiállítás, első néprajzi gyűjtemény; 1896. millenniumi kiállítás néprajzi falu; első állandó kiállítások) leginkább a Néprajzi Múzeum keretében került sor. Ez tükröződött a kiállításpolitikában, a gyűjtemény gyarapítására vonatkozó tevékenységekben, a terepmunkákban és a tudományos feldolgozásokban egyaránt.

⁸⁴ A Néprajzi Múzeumról részletesen lásd: www.neprajz.hu/muzeumrol/foepulet.html.

⁸⁵ A Néprajzi Múzeum történetéről részletesen lásd: <https://www.neprajz.hu/muzeumrol/a-muzeum-tortenete.html>.

1920-1945 között, bár a szerzeményezésben van nyoma a nemzetiségi tartalomnak, a politikai légkör és a finanszírozási nehézségek nem kedveztek a nemzetiségek kulturális javai megőrzésének és dokumentálásának.

1945 után a gyűjtésben ismét megjelentek a nemzetiségek. **Néprajzkutatók, így a Néprajzi Múzeum munkatársai is fontos feladatuknak érezték, hogy a magyarországi nemzetiségek tárgyi anyaga és szellemi öröksége magas színvonalon dokumentálva legyen, és a gyűjteménybe kerüljön.** (Csak néhány példát megemlítve: K. Csilléry Klára hartai bútorkutatása és gyűjtése, a mohácsi busójárás tárgygyűjtései és képi dokumentálása, N. Fülöp Katalin Pest környéki nógrádi szlovák falvakban végzett kutatásai.) Ezek a munkák annak ellenére folytak, hogy megalakultak a nemzetiségek állami bázismúzeumai (Tata, Mohács, Békéscsaba).

A magyarországi roma kisebbség kutatásában a Néprajzi Múzeum mindig élen járt, kiállításai fontos szerepet játszottak a politikai párbeszéd elindításában.

A Néprajzi Múzeum műtárgygyűjteményében több, mint 230 ezer műtárgy található, az archívumi gyűjteményekben (fotó, kézirat, nyomat, rajz, film, hangzó) kb. 500 ezer fénykép, 40 ezer kézirat stb. A közel 10 ezer darabos Európa-gyűjtemény a Néprajzi Múzeum egyik első gyűjteménye. A főként a finnugor rokon népekre összpontosító 19. századi tárgygyűjtés mellett a 20. század elejétől nagy hangsúlyt kapott az Osztrák-Magyar Monarchiában, illetve az annak vonzáskörébe tartozó területeken élő nemzetiségek tárgyainak gyűjtése. Ezek túlnyomó többsége hímzett textília, valamint hangszerek, fémtárgyak, bőrovek, ékszerek és kerámiák.

Rákérdeztem arra is, hogy Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagának nemzetiség/eket érintő aránya mekkora lehet, a kérdésemre azonban nem kaptam pontos választ. A nemzetiségi tartalom aránya feltehetőleg ebben az esetben is, a gyűjteményi anyagok nyilvántartására vonatkozó szabályozás sajátossága miatt nem állapítható meg.⁸⁶

A 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet az ágazati szakleltárkönyvek esetében egyetlen helyen sem írja elő a nemzetiségi népcsoportnak a jelölését, illetve a gyűjteményi anyag nemzetiségi tartalmának – megfelelő adatok esetén pedig annak nemzetiségi nyelven/tájnyelven történő – nyilvántartását.

A kérdőívre adott válasz szerint a Néprajzi Múzeumnak nincs külön nemzetiségi nyilvántartása, mert – a fentiekben kifejtettekkel összhangban – erről a hazai jogszabályi környezet nem rendelkezett.

⁸⁶ A 2010-es kisebbségi ombudsmani vizsgálat szerint a Néprajzi Múzeumban „már kifejezetten rögzítik a dokumentumok esetleges kisebbségi eredetére vonatkozó adatokat is. A nyilvántartás szerint 120 ezer darab gyűjteményi tárgy 2,6%-a, körülbelül 3186 darab kapcsolatos valamely hazai kisebbséggel. Legtöbb a roma anyag: 2200 darab tárgy, fotó; 627 darab a szlovák, 171 német, 113 darab román tárgy, 45 darab szerb, 23 darab horvát, 5 darab bolgár anyag, 1 darab szlovén tárgy és 1 darab örmény tárgy található a Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagai között.” Már ekkor is jelzik azonban a nyilvántartási problémákat, hogy mindez csak hozzávetőleges adatsor. A kisebbségi dokumentumok tényleges számának megállapítását ugyanis szakmai és technikai problémák is akadályozzák. A kisebbségi vonatkozású tárgyak száma és eloszlása elméletileg egyértelműen megállapítható a tárgyakhoz kötelezően csatolandó leírókartonon található feljegyzésekből. Tekintettel azonban arra, hogy ezek a tulajdonságok általában nehezen meghatározhatóak, gyakran rá sem kerülnek a kartonra, ezáltal láthatatlanok lesznek a szakemberek, áttételesen pedig a látogatók számára.

Dr. Kállai Ernő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának jelentése a kisebbségi kulturális jogok érvényesülésének vizsgálatáról. 2010. 45. o.

www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/_dokumentumok/kisebbsegi_jelentes_2010_kallai_erno.pdf.

A Néprajzi Múzeum csak a **jogszabályok által előírt adatokat tartja nyilván a műtárgyakról, ezek között azonban nem szerepel olyan rovat, amely a nemzetiségekre vonatkozna, így pontos tételes kimutatás nem lehetséges a nemzetiségi kulturális javakról. A nemzetiségi tárgyak utólagos elkülönítése is nehéz, különösen, ha a gyűjtés pillanatában ezt az információt nem rögzítették.**

A tárgyak részletes társadalmi kontextusának dokumentálása csak a 20. század második felében vált rendszeressé. A nemzetiségi tartalom szempontjából a **helynevek** jelenthetnek támpontot, illetve az, ha egy kutatás célzottan valamelyik nemzetiségi közösségre, annak sajátos szokásaira, életmódjára irányult.

Fontos kiemelni, hogy a Néprajzi Múzeum a számítógépes adatbázisa bevezetésekor saját elhatározásból és saját hatáskörében kialakított egy népcsoport mezőt. Ez jelenleg több, mint 500 népcsoportot jegyez, amely elméleti szinten keresési opciót jelenthet a hazai nemzetiségi közösségek vonatkozásában is, amennyiben az adott mező kitöltésre került.

Számos oka lehet azonban annak, ha az adott mezőt nem töltötték ki megfelelően, így a teljes gyűjtemény hazai nemzetiségekre értelmezhető keresése nem lehet pontos és teljes körű.

Válaszukban leírták azt is, hogy a népcsoportokra vonatkozó mező a digitális adatbázisban a Műtárgygyűjtemény esetében 19017 rekordban tartalmaz adatot, ebben azonban nem csak a Magyarországon élő nemzetiségi közösségek adatai szerepelnek, hanem például a regionális gyűjteményekben szereplő népek is, továbbá a magyar, mint népcsoport is megjelenik, akár a jelenlegi országhatárokon belül, akár az országhatáron kívül került magyar közösségek viszonylatában. Ugyanez a helyzet teszi nehezzé az archívumi gyűjteményekben történő elkülönítést is, az elmúlt közel 100 évben létrehozott analóg vagy digitális mutatók, cédulakatalógusok ugyanis egyben kezelték a (határon inneni és túli) nemzetiségieket.

A gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő számítógépes nyilvántartására a Néprajzi Múzeum esetében az elméleti-technikai lehetőség szintén rendelkezésre áll. **Az ilyen irányú tevékenység azonban jelentős és sok esetben speciális tudással rendelkező humánerőforrást igényelne, ami döntő többségében nincs biztosítva.** Elméleti szinten a magyar nyelven túl bármilyen nyelven létre lehet hozni a rekordokat, ehhez azonban hosszú és komoly előkészítő munkálatokra lenne szükség.

A helyszíni látogatáson a jogi szabályozás hiányossága mellett az a probléma is szóba került, hogy **jelenleg a nemzetiségi tartalom nyilvántartására vonatkozóan nincs egy szakértők által megvitatott, átgondolt és elfogadott szakmai protokoll, módszertan,** azaz, hogy hol és hogyan lehetne a hagyományos és a számítógépes nyilvántartásban a nemzetiségi eredetet és egyéb nemzetiségi tartalmat – illetve megfelelő adat esetében mindezeket nemzetiségi nyelven és tájnyelven – szakszerűen és pontosan rögzíteni.

A személyes találkozón a Főigazgató úr jelezte, lehetőséget lát arra, hogy **a Néprajzi Múzeum irányító szerepet vállaljon a szükséges szakmai egyeztetések koordinálásában és a nemzetiségi eredetek, kötődések nyilvántartására vonatkozó szakmai tartalom kidolgozásában** – amely egyben a jogszabály módosítás alapja is lehetne – a Kulturális és Innovációs Minisztérium támogatásával, a témában érintett országos és vármegyei hatókörű városi múzeumok, továbbá nemzetiségi bázisintézmények, nemzetiségi tájházak és az országos nemzetiségi önkormányzatok szakértőinek bevonásával.

A gyűjteménygyarapítással kapcsolatban arról tájékoztattak, hogy a Néprajzi Múzeum gyakorlata nem tér el a hazai nemzetiséget érintő gyűjteményi anyagok szerzeményezése esetében.

A gyarapítással érintett tárgyakra vonatkozóan felterjesztés formájában, azt indokolva, javaslatot kell készíteni. A beérkezett javaslatok elbírálása a Néprajzi Múzeum egyik állandó fórumának, munkacsoportjának, a Gyűjteménygyarapítási Bizottságnak a feladata. A Néprajzi Múzeum gyűjteményébe, csak a bizottság állásfoglalására figyelemmel kerülhetnek be anyagok. A gyűjteménygyarapításhoz kapcsolódóan ebben az esetben is hangsúlyozták, hogy **a Néprajzi Múzeumnak nincs elkülönített nemzetiségi gyűjteményi része**. Nemzetiségi tárgyak nevesítetten alapvetően csak tematikus kutatások mentén, elsődlegesen a roma-tematikához kapcsolódva kerülhettek be a múzeumba, hiszen ilyen kutatások korábban már folytak a múzeumban.

Mindezekkel összefüggésben ismételten szeretném hangsúlyozni, hogy a gyűjteményi anyagok nemzetiségi tartalmának vizsgálatával és nyilvántartásban történő rögzítésével kapcsolatos javaslatomnak **nem elkülönített nemzetiségi gyűjtemény létrehozása a célja**, hanem az, hogy **a gyűjteményi anyagokban pontosan felelhetők és így megfelelően kereshetők legyenek a hazai nemzetiségi közösségeket érintő nemzetiségi kötődések, eredetek, tartalmak**.

A Néprajzi Múzeum alapító okiratának, valamint Szervezeti és Működési Szabályzatának nemzetiségi tartalma

A 2022. évi alapító okirata a Néprajzi Múzeum alaptevékenységei között számos kiemelt, országos jellegű feladatot is meghatároz, többek között: a múzeumi terület vonatkozásában a jelenkor kutatásának és dokumentálásának országos szintű koordinálását; információs központjának és adatbázisának működtetését; **a néprajzi muzeológia szakági együttműködésének országos szintű koordinálását**; valamint a néprajzi muzeológia területén keletkezett digitális tartalmak fejlesztésének gondozását, koordinálását. Továbbá a megelőző műtárgyvédelemmel kapcsolatos elméleti és gyakorlati tevékenységek országos szintű összehangolását, és az ezzel összefüggő muzeológiai és pénzügyi feladatokat.

Az alapító okirat szerint **a Néprajzi Múzeum gyűjtőköre kiterjed a magyar nép, valamint az európai és az Európán kívüli népek néprajzi anyagának tárgyi, írásos, képi, mozgóképi és hangzó emlékeire, és ezek dokumentációjára**. Gyűjtőterülete országos, illetve a nemzetközi egyezmények figyelembevételével világméretű.

A Néprajzi Múzeum alapító okiratában és a Szervezeti és Működési Szabályzatában azonban nincs utalás a hazai nemzetiségi közösségeket érintő konkrét feladatokra. Kétségtelen, hogy a magyar és az európai nép kategóriájába a hazai nemzetiségi „népek” is beilleszthetők, ez a megfogalmazás azonban mégsem tükrözi kellő hangsúllyal a Magyarországon élő nemzetiségek Alaptörvény szerinti államalkotó jellegét. A nemzetiségi feladatok önálló megemlítése azért is lenne indokolt, mivel a hazai nemzetiségek kulturális javai legnagyobb arányban a néprajzi gyűjteményekben lelhetők fel.

A fentiek alapján megállapítható, hogy a Néprajzi Múzeum a gyűjtőköre, a kiemelkedő szakértelme, befogadó szemlélete stb. alapján a nemzetiségi kulturális jogok érvényesülése szempontjából az egyik legjelentősebb országos múzeum, amely a néprajzi muzeológia szakági együttműködésének koordinálásban is országos feladatkörrel rendelkezik, ennek keretében pedig segítséget nyújt a muzeális intézmények nemzetiségi tartalmú néprajzi örökségének védelméhez is.

A vizsgált időszakban⁸⁷ nem volt és jelenleg sincs nemzetiségi tartalmú állandó kiállítása a Néprajzi Múzeumnak. Az új múzeumépület azonban lehetőséget teremt számos időszaki kiállítás és program megvalósítására. 2023-ból ki kell emelni, azt a már többször említett, 100 %-os nemzetiségi tartamú **időszaki kiállítást**, amely izgalmas és különleges formában, fényképek és a hozzájuk fűződő történetek révén a roma és nem romák közötti emberi kapcsolatokat helyezte a fókuszba. Az időszaki kiállítás címe: az **Istennel találalak, testvérem! Cigány történetek – Romane Historiji Devlesa Arakhavtu, Phrala**. Az Erdős Kamill munkásságára épülő Cigány történetek időszaki tárlat a budapesti kiállítás bezárását követően több helyen is bemutatásra kerül az országban vándorkiállításként.

Az intézmény nagyon széleskörű kapcsolati hálóval rendelkezik itthon és külföldön is. Az együttműködések rendkívül átfogóak, kiemelhető azonban néhány múzeumi működési terület: például kiállítások szervezése, tudományos kutatások megvalósítása, kiadványok megjelentetése, állományvédelmi feladatok ellátása stb.

A szakmai együttműködések a nemzetiségi területet is érintették, mindezekből példalódzó jelleggel emeltem ki a következőket. A Cigány történetek kiállítás **a gyulai Erkel Ferenc Múzeummal való együttműködés** eredményeként valósult meg. A kiállítás témájához kapcsolódóan az ELTE Média Romakép Műhelye 40 fővel tárlatvezetésen és ehhez kapcsolódó műhelyprogramon, filmvetítésen vett részt. Az Erdős Kamill (Cigány történetek) kiállításához fejlesztett Lépj közelebb! foglalkozást a kérdőív kitöltésének időpontjáig 84 fő vette igénybe.

A Néprajzi Múzeum **együttműködött továbbá a Romák Felzárkóztatásáért Egyesülettel** a Muzsikus dinasztikák és híres zenészek Kispesten című kötet megjelentetésében.

A kérdőívre adott válaszuk szerint további nemzetiségek kultúrájához kapcsolódó időszaki kiállításokat is terveznek, például az ulmi **Dunai Svábok Központi Múzeumával** (Donauschwäbisches Zentralmuseum, DZM) **együttműködve**. A tervezett **vendégkiállítás Súlyos anyag. Nők – Viseletek – Élettörténetek** címmel, még az elvi állásfoglalás kiadása előtt, 2025 június 5-án megnyílt a Néprajzi Múzeumban. A Dunai Svábok Központi Múzeumának időszaki kiállítása a Duna menti német lányok és asszonyok sorsáról szól 20 viseleten keresztül az 1880–1980 közötti időszakból. Az ünnepi viseletek és egykori tulajdonosaik személyes történetének segítségével egyrészt a női lét fontos állomásait mutatja be a gyermekkortól a házasságon keresztül az idős korig, másrészt a viseleteken keresztül ráláthatunk a német nemzetiség 20. századi történelmére, köztük a második világháborút követő tragikus eseményekre: a malenkij robotra és a kitelepítésre.

A hazai nemzetiségi közösségeket érintő feladatokkal összefüggésben a helyszíni látogatás során annak a lehetősége is felmerült, hogy **a Néprajzi Múzeum által és közreműködésével szervezett képzéseket és továbbképzéseket áttekintik abból a szempontból, hogyan lehetne azoknak a tematikáját a hazai nemzetiségi közösségeket, kulturális jogaikat érintő tartalommal bővíteni.**

⁸⁷ A Néprajzi Múzeum új épületének átadására 2022 májusában került sor, előtte 3,5 évig zárva volt a múzeum, ezért a múzeum esetében a vizsgált időszak leszűkült a 2022. június 1. és a 2023. június 30. közötti intervallumra.

B) Magyar Néprajzi Társaság

A Néprajzi Múzeum bemutatását követően mindenképp ki kell térnem röviden a Magyar Néprajzi Társaság tevékenységének jelentőségére. A Magyar Néprajzi Társaság az egyik legrégebben létrejött európai tudományos néprajzi egyesület. A Magyar Néprajzi Társaság közhasznú egyesületként alapító okiratában a célját a következőképpen határozta meg: a néprajz mindenkorai célkitűzéseinek támogatása; végrehajtásukban való részvétel; a néprajz eredményeinek mind szélesebb körben történő megismertetése; a néprajz művelő, pártfogói, a néprajz iránt érdeklődők összefogása, továbbá a néprajznak és a művelőinek szakmai érdekvédelme. Feladatának tekinti emellett pályázatok kiírását, jutalmak kitűzését, a tagjai által elért eredmények jutalmakkal, díjakkal való elismerését.⁸⁸

A Magyar Néprajzi Társaság az alapító okiratában hangsúlyozza, hogy tevékenységét a pártoktól függetlenül, politikamentesen látja el.⁸⁹ Jelenleg tagdíjakból, pályázatokból, a Magyar Tudományos Akadémia és a magyar országgyűlés támogatásából fedezi működését.

A Magyar Néprajzi Társaság megalakulásától kezdve **kiemelt figyelmet fordított/fordít a hazánk területén élő nemzetiségek kulturális értékeinek a bemutatására.** Ezt tükrözte az 1889-ben megalakult szervezet alapszabálya is, amelyben rögzítették a soknyelvű- és kultúrájú térség kutatásának fontosságát. A vezetőségben a kiváló magyar szakemberek mellett nem magyar származású tudósok is helyet kaptak, és ezzel összhangban huszonkét etnikai szakosztályt is létrehoztak. Az így kialakított szakosztályi struktúrát később a hatékonyabb működés érdekében egyszerűsítették.⁹⁰

A Magyar Néprajzi Társaságnak jelenleg is működik Nemzetiségi Szakosztálya, melynek elnöke Horváth Sándor, titkárai pedig Király Kata, Kovács Bence, Kothencz Kelemen és Nagyné Martyin Emília. A Nemzetiségi Szakosztály tagjai kiváló és ismert nemzetiségi területekhez értő, nemzetiségi nyelvet beszélő muzeológusokként fontos szerepet töltenek be a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak szakszerű megőrzésében, tudományos kutatásában és a feltárt értékek minél szélesebb körű bemutatásában.

„A Társaság tudományos folyóirata (Ethnographia) mellett kiad a társasági élet és általában a magyar néprajz eseményeiről beszámoló közlőnyt is (Néprajzi Hírek). Korábban többször megjelentetett könyv- és füzet sorozatokat. Az utóbbi évtizedben inkább alkalmi kiadványok (rendszerint más intézménnyel társultan), konferenciakötetek kiadása jellemző. Kivéve a magyarországi etnikumokkal foglalkozó sorozatokat. Ezek közül a német, román, szlovák, horvát nyelvűek viszonylag rendszeresen, a szerb és a szlovén nyelvűek ritkábban jelennek meg. Kiadásra került zsidó, görög és örmény diaszpórával foglalkozó kötet is. Külön sorozata van a cigánisztikának, amely magyar és angol nyelven jelenik meg”⁹¹

A Magyar Néprajzi Társaság jelenlegi elnökének, a Néprajzi Múzeum főigazgatójának, Dr. Kemecsi Lajosnak a vezetésével **az egyesület ma is, mint története során mindig, a magyar néprajz legszélesebb, legjelentősebb tudományos és társadalmi szervezete.**

⁸⁸ A Magyar Néprajzi Társaság egységes szerkezetbe foglalt Alapszabálya (2014. május 14.) 2. § neprajzitarsasag.neprajz.hu/wp-content/uploads/2023/11/mnt_alapszabaly_2014.pdf.

⁸⁹ A Magyar Néprajzi Társaság egységes szerkezetbe foglalt Alapszabálya (2014. május 14.) 11. §.

⁹⁰ Kósa László: Magyar Néprajzi Társaság. neprajzitarsasag.hu/tortenet/.

⁹¹ Uo.

C) Szabadtéri Néprajzi Múzeum

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 1967-ben a budapesti Néprajzi Múzeum Falumúzeumi Osztályaként, majd 1972-ben önálló, országos múzeumként alakult meg Szentendrén, a Sztaravoda-patak völgyében. Európában egyedül álló módon, az országos szabadtéri múzeum megalapításával párhuzamosan Magyarországon kialakult a vidéki regionális skanzenek hálózata is. A megyei múzeumi intézményhálózat megszüntetését követően 2013-ban, az 1980-ban létrejött Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény, a Szennai Skanzen a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tagintézményévé vált.

A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum működésének célja **a magyar nyelvterület népi építészetének, lakáskultúrájának, gazdálkodásának és életmódjának bemutatása eredeti, áttelepített épületekkel, hiteles tárgyakkal, régi településformák keretében, a 18. század közepétől a 20. század első feléig tartó időszakban.** A folyamatosan finomodó telepítési terv **400-nál is több építmény múzeumba történő áthelyezését irányozta elő,** amelyek településnéprajzi szempontok alapján faluszerű épületcsoportokba, ún. **tájegységekbe szervezve** látogathatók.

A tájegységeken belül az építmények egy-egy parasztporta hagyományos rendjébe illeszkednek, melyekhez a hagyományos falu kép részeként szakrális, közösségi és gazdasági építmények kapcsolódnak. A lakóházak és a gazdasági épületek egy-egy táj történetileg kialakult lakóháztípusát és jellegzetes melléképületeit mutatják be.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum 2000-ben elnyerte az Év múzeuma díjat, a 2004-ben Látogatóbarát múzeum kitüntető címet, és 2005-ben a Prima Primissima díjat, mindezek a múzeum széles körű társadalmi beágyazottságát és elismertségét példázzák. 2010-ben pedig a Skanzen Észak-magyarországi falu tájegysége kapta az Év kiállítása címet.

A **Szabadtéri Néprajzi Múzeum** az elmúlt 40 év során kiállításai, és kiszolgáló infrastruktúrája, programjai és szakmai-tudományos eredményei révén, Dr. Cseri Miklós főigazgató több évtizedes irányításával **hazánk egyik legsikeresebb és legjelentősebb országos múzeumává vált.**⁹²

Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagának nemzetiségi tartalma, nyilvántartása, gyarapítása

A szentendrei Skanzen gyűjteménye közel 400 épületből, több mint 80.000 műtárgyból, több mint 100.000 fotóból és 20.000 diából, valamint több ezer adattári tételből áll.⁹³

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum **törzs- és segédgyűjteményeiben egyaránt található nemzetiségi anyagok, gyűjteményi egységeként eltérő mértékben.** A kérdőívre adott válasz szerint a **műtárgyállományuk kb. 25-35%-át teszik ki azok a tárgyak, amelyek valamely nemzetiséghez kapcsolódnak.** A kutatások során a **dokumentum-, fotó- és médiatárba is sok olyan anyag került, amelyek nemzetiségekhez kapcsolódnak, ezek a gyűjtemények kb. 20-25%-ot teszik ki.**

⁹² A Szabadtéri Néprajzi Múzeum történetéről lásd: skanzen.hu/hu/jo-tudni/a-skanzenrol/tortenelem.

⁹³ A szentendrei Skanzen gyűjteményei állományáról lásd: skanzen.hu/hu/tudas/gyujtemenyek/gyujtemenyeink. (2022. augusztus 30. szerinti adatok)

A múzeum kiállításaiiban, enteriőrjeiben **több magyarországi és határon túli nemzetiség népi építészetét, lakáskultúráját és életmódját mutatják be**, így több enteriőrben megjelenik **a svábok, tótok, ruszinok, horvátok, örmények, cigányok, bukovinai székelyek és moldvai csángók** tárgyi világa. A 2025-2026-ra tervezett Erdély tájegység második ütemében román és roma ház is felépül majd, melynek tárgyi és dokumentumtári anyagai szintén a gyűjtemény részévé válnak.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum törzs-, illetve segédgyűjteményeiben lévő kulturális javak nyilvántartása az alapleltárakban (gyarapodási napló, szak- és egyéb leltárkönyvek, szekrénykataszter, duplum napló), a leírókartonokon, a mutatórendszerekben és a külön nyilvántartásokban (pl.: nem a saját gyűjteményhez tartozó tárgyak nyilvántartása, letéti tárgyak nyilvántartása, kölcsönzött tárgyak nyilvántartása, restaurálásra átvett kulturális javak nyilvántartása, illetve a gyűjteményekből kiadott kulturális javak nyilvántartása) történik.

A hagyományos nyilvántartási rendszer mellett a Szabadtéri Néprajzi Múzeum számítógépes nyilvántartást is vezet, amelyet a hagyományos, papírformátumú alapleltárak, valamint a mutatórendszerek és a külön nyilvántartások digitális adatbázisaiból, állományaiból építettek ki. **Nem tartják külön nyilván a gyűjteményi anyagok nyilvántartásában a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, nemzetiségi tartalmú értékeit.**

A leírásban, illetve a tárgyszavazásban azonban jelölhetik, ha valamely nemzetiség tárgyi anyagáról, hozzájuk kapcsolódó dokumentumról, fotóról van szó, így **tárgyszó vagy leírás alapján a nemzetiségi tartalom kereshetővé válhat. A gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására jelenleg nincs lehetőségük.**

A helyszíni látogatás alkalmával folytatott beszélgetés során nyitottak voltak a nyilvántartási rendszerük átgondolására és kiegészítésére a hazai nemzetiségi közösségeket érintő eredet, kötődés, tartalom lehetőség szerinti pontosabb rögzítése érdekében. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum a nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése szempontjából kiemelkedően jelentős országos múzeum, ezért fontos a rugalmas és nyitott hozzáállásuk a nyilvántartás kérdéskörében, az álláspontjuk egyrészt a vonatkozó jogszabály módosításának szükségességét is alátámasztja, illetve más muzeális intézmények számára is mintául szolgálhat.

A múzeum gyűjteménye az elmúlt évek során felajánlással/ajándékozással, vásárlással és terepen történő helyszíni gyűjtéssel gyarapodott. Az elmúlt években két fő gyűjtési területe volt a Skanzennek, amely az Erdély tájegységhez és a 20. századi falu tájegységhez kapcsolódott. Ennek keretében elsősorban német, román, örmény és cigány anyagokat gyűjtve számtalan tárgy és dokumentum került be a múzeumba. A kutatások, gyűjtések során fotók, filmfelvételek készültek a különböző nemzetiségekhez kapcsolódóan, amelyek a dokumentumtárba, illetve a fotótárba kerültek.

A nemzetiségi gyűjteményi rész tehát főként az Erdély tájegység örmény, roma, székely, román, szász és csángó vonatkozású kiállításaihoz kapcsolódóan gyarapodott, de a folyamatosan futó diaszpórákutatásuk miatt észak-amerikai, argentinai és izraeli magyarok tárgyaival, dokumentumaival és történeteivel is bővült. A német nemzetiség kutatása során a múzeum munkatársai gyűjtőúton voltak Németországban, ahol több ottani szervezettel is felvették a kapcsolatot, interjúkat készítettek kitelepített németekkel, illetve tárgyakat és dokumentumokat is gyűjtöttek. A románság kutatása kapcsán pedig felvették a kapcsolatot a Nagyszeben mellett található – ASTRA Hagyományos Népi Kultúra Múzeuma – szabadtéri múzeum szakembereivel, akik néhány napos szakmai úton vettek részt a Skanzenben. Ennek keretében a román népi kultúra bemutatásának lehetőségeiről tartottak tanácskozást.

A 2020. évi alapító okirata a Szabadtéri Néprajzi Múzeum alaptevékenységei között több országos szintű, kiemelt feladatot is felsorol, többek között a következőket:

- a) **Kultúrstratégiai intézményként meghatározott feladatainak ellátása;**
- b) A szabadtéri muzeológiai szakági együttműködés országos szintű koordinálása;
- c) A szabadtéri muzeológia és népi műemlékvédelem területén keletkezett digitalizált tartalmak fejlesztése, gondozása, közzététele;
- d) A népi műemlékek fenntartásával, állagmegóvásával kapcsolatos elméleti és gyakorlati tevékenységek országos szintű összehangolása;
- e) A kulturális vidékfejlesztéshez kapcsolódóan a tájházak szakmai fejlesztésével, kistérségi kulturális és turisztikai szerepük erősítésével kapcsolatos módszertani és gyakorlati feladatok országos szintű koordinálása, szakmai tanácsadás;
- f) Országos múzeumpedagógiai és általános múzeumismereti oktatóközpont működtetése, az ezekkel kapcsolatos múzeumi szakmai feladatok országos szintű koordinálása, módszertani ajánlások, képzési programok kidolgozása és lebonyolítása, szakmai tanácsadás, továbbá a járulékos pénzügyi és adminisztratív lebonyolítás;
- g) A szellemi kulturális örökség védelmével kapcsolatos ágazati feladatok szakmai támogatása, összehangolása.

Részt vesz a gyűjtőkörével összefüggő oktatásban, valamint a szakmuzeológus képzésben, továbbképzésben és felnőttképzésben. Közreműködik a Debreceni Egyetem Alkalmazott Muzeológiai Tanulmányok kihelyezett tanszékének oktatási tevékenységében is.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum alapító okiratában és a Szervezeti és Működési Szabályzatában azonban nem utalnak a hazai nemzetiségi közösségeket érintő tartalomra, feladatokra.

A múzeum küldetésnyilatkozatában mutatnak rá a többnemzetiségű és vallású Magyarország kulturális örökségének megőrzésével kapcsolatos tevékenységükre.

„A Szabadtéri Néprajzi Múzeum, mint kultúrstratégiai intézmény, a társadalom és annak fejlődése szolgálatában álló non-profit, állandó, a közönség számára nyitott intézmény, amelynek alapfeladata a népi építészet, lakáskultúra és életmód kutatása, épített, tárgyi és szellemi emlékeinek gyűjtése a magyar nyelvterületen és a diaszpórában, ezen örökség őrzése, illetve a gyűjtemény anyagának sokoldalú közzététele, a széleskörű, részvételen is alapuló hozzáférés biztosítása. Gyűjtéseivel, kutatásaival részt vállal a vidéki Magyarország sokszínű (többnemzetiségű és vallású) kulturális örökségének megőrzésében, a települések társadalmi és kulturális fejlődésében.

Kiállításain, kiadványain, digitális tartalmain, ismeretátadási és szabadidős programjain, oktatási tevékenységén keresztül, a tárgyi emlékek, az életmód és a szokások bemutatásával, elméleti ismeretek és a mindennapi életben hasznosítható gyakorlati tudás közvetítésével segíti a népi hagyományok jobb megértését és mai használhatóságát, hozzájárul a magyar kultúra hazai és nemzetközi szintű népszerűsítéséhez, a múzeumi tudáson alapuló fenntartható életmód közvetítéséhez.”

A küldetésnyilatkozatban megjelenő célok alapján, azzal összhangban – különös tekintettel a jelentős arányban vállalt és ténylegesen elvégzett nemzetiségi feladatokra – célszerű lenne **az alapító okiratban és a Szervezeti és Működési Szabályzatban is megjeleníteni a nemzetiségi feladatellátást.**

Állandó kiállítások

A különböző tájegységekben található **állandó kiállítások** közül az alábbi táblázatban olyanokat soroltam fel, amelyek **egyértelműen kapcsolódnak a nemzetiségi kulturális javak megőrzéséhez, bemutatásához**. A táblázatot a kérdőívre adott válaszok, illetve a helyszíni látogatáson történt egyeztetés alapján, 2024. évi adatokra figyelemmel állítottam össze.

A felsorolás nem teljes körű, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum gyűjteményi anyagai, állandó kiállításai ugyanis folyamatosan változnak és bővülnek, illetve a nemzetiségi kötődés sem állapítható meg minden esetben egyértelműen, figyelemmel a nemzetiségi fogalom eltérő értelmezésére. A táblázat összeállításánál a nemzetiségi tartalmat nem szűkítettem le a hazai nemzetiségi közösségekre, mivel **a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a nemzetiség fogalmát tágabban, a hazai nemzetiségeket és a határon túli magyar közösségeket, nemzetiségeket is beleértve értelmezi, használja.**

Hangsúlyoznom szükséges azt is, ami a helyszíni látogatás során többször elhangzott, hogy a jelzett nemzetiségi tartalmú ingatlanok, állandó kiállítások nem elkülönítetten, hanem egy-egy tájegységbe illeszkedve, **integrált módon jelenítik meg a nemzetiségi tartalmat.**

A tájegységek állandó kiállításainak a nemzetiségi tartalma			
Tájegység	Állandó kiállítás, lakóház	Nemzetiség/kisebbség, a nemzetiségi tartalom mértéke	Kapcsolódó, nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati stb. események
Észak-magyarországi tájegység:	Novaji lakóház (2010)	szlovák 25 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Házi háza; Tájegységi séta; Szabadság, szerelem!
	Teknővájó cigány kunyhója (2010)	cigány 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Házi háza; Tájegységi séta.
	Filkeházi lakóház (2010)	ruszin 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Tájegységi séta; Nemzetiségi ételek kóstoltatása, a receptek
	Nemesradnóti lakóház (2010)	határon túli magyarság 100%	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Házi háza; Tájegységi séta; Szabadság, szerelem!
Felföldi tájegység:	Mádi kereskedőház (2006)	zsidó 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Ráhel, János, Jákob és a színésznő; Házi háza; Tájegységi séta.
Felső-Tisza vidék	kárpátaljai egység	határon túli magyarság	
Alföldi mezőváros	Dusnoki szélmalom	szerb	Mesterségekhez kapcsolódó nemzetiségi tartalom
	Nagykőrösi Vladár képfestőműhely	szerb	

Dél-dunántúli tájegység	Hidasi lakóház (2005)	német, bukovinai székely	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Házzól házra; Tájegységi séta.
	A történelem sodrában – Lakosságcsere a Dél-Dunántúlon az 1940-es években (2011)	Hidasi lakóházhoz kapcsolódó projekt, kényszerű lakosságcsereéről szóló kiállítás	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Házzól házra; Tájegységi séta.
	Zádori lakóház	cigány	Eredetileg cigány család tulajdona volt
Kisalföld tájegység	Undi lakóház (1987)	horvát 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozás: Tájegységi séta.
	Jánossomorjai lakóház (1987)	német 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Tájegységi séta; Kérek egy cvekedlit!; Játékvilág.
	Harkai lakóház (1987)	német nemzetiség, bukovinai csángó	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Tájegységi séta; Kérek egy cvekedlit!
	Szent Anna kápolna (1987)	német 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Tájegységi séta; Kérek egy cvekedlit!
Erdélyi tájegység	Kézdivásárhelyi divatáru-kereskedelem Dávid Antal kereskedő üzlete és otthona (2022)	őrmény 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Erdély-kaleidoszkóp; Tájegységi séta.
	Az erdélyi őrmények (2022)	őrmény 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Erdély-kaleidoszkóp; Tájegységi séta.
	Szászújfalusi porta (2022)	német 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Menni vagy maradni? Tájegységi séta.
	Balavásári porta	cigány és határon túli magyarság	Cigány-magyar együttélés
	“Él pedig folyton porlódik” (asszimiláció kiállítás) (2022)	100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Együttélés Erdélyben; Tájegységi séta.
Önálló építmény	mándoki görögkatolikus templom	ruszin	

Időszaki kiállítások:

Az állandó kiállítások mellett rákérdeztem arra is, 2019. január 1. és 2023. június 30. között milyen időszaki kiállítások voltak, amelyeknek hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató tartalma is volt. Az alábbi táblázat a kérdőívre adott válasz alapján készült.

Időszaki kiállítás – amelynek volt nemzetiségi tartalma – címe, témája, nemzetiségi tartalom aránya	Kapcsolódó, nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közösségkapcsolati stb. esemény
Nemzetiségek konyhája 2020-2022 között 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Tájegységi séta Nemzetiségi ételek kóstoltatása, a receptek ismertetése.
Kendőzetlenül 2020-2022 között 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Tájegységi séta; Kendertől a vászonig Nemzetiségi textilek, mintakincs bemutatása és erre épülő kézműves foglalkozások.
Mindennek van határa 2020-2022 között 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Játékvilág; Tájegységi séta.
Te mire szavazol? 2020-2022 között 100 %	Múzeumpedagógiai foglalkozások: Maria és Julis; Tájegységi séta.

Egyéb, hazai nemzetiségi közösségeket (is) érintő tevékenységek, programok

Az intézmény fő erőssége, hogy **lehetőséget biztosít a magyarországi és határon túli nemzetiségek kutatására, dokumentálására, épített, tárgyi és szellemi kulturális örökségük múzeumi kiállításban, valamint egyéb más interpretációs módszerekkel történő bemutatására.**

Központi szabadtéri intézményként kifejezett célja a magyarországi és határon túli kisebbségek és nemzetiségek kulturális javainak, értékeinek minél szélesebb körben történő megismertetése. A múzeum helyszínt biztosít nemzetiségi rendezvények megtartására, a nemzetiségi közösségek bemutatkozását biztosítva.

A múzeum által szervezett rendezvények, programok egyik kiemelt célcsoportja az iskolás, fiatal felnőtt korosztály. A fiatalabb korosztály számára elérhető múzeumpedagógiai programok olyan kiállítási egységekhez is kapcsolódnak, amelyekben különböző nemzetiségek kerülnek bemutatásra. Ezek az ismeretátadási programok minden érdeklődő csoport számára hozzáférhetőek, nem korlátozzák az elérhetőségüket kizárólag a nemzetiségi közösségek részére. Fontosnak tartják ugyanis, hogy a látogatók egyenlő eséllyel férjenek hozzá a kulturális örökséghez és a hozzá kapcsolódó múzeumi ismeretátadási programokhoz.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum eseti jelleggel együttműködik néhány országos vagy helyi nemzetiségi önkormányzattal, valamint nemzetiségi és határon túli tájházakkal.

Külön is szeretném kiemelni – az összegzésben korábban már jó gyakorlatként bemutatott – az **élő történelem** speciális interaktív, a befogadás és történelem megismerését elősegítő módszert. Az élő történelem ötlete már évekkel korábban, a Felföldi mezőváros tájegységének megépülésekor megfogalmazódott. Az elmúlt években – 2022-ben az Erdély tájegység beköltözésekor, illetve a 2023-as tematikus szezonban, a Malom Évében – ez a módszer új karakterekkel bővült.

A nyugat-európai skanzenekben „living history” néven ismert módszer népszerű formája a múzeumi oktatásnak, ismeretadásnak. Ez a szórakoztató jellegű tanulás és ismeretátadás egyaránt megszólítja a felnőtteket és gyerekeket is, egyszerre szól mindenkinek, kortól, háttértudástól és érdeklődési körtől függetlenül. Az élő történelem módszer bevezetésével az volt a Skanzen célja, hogy egy-egy tájegység élete minden arra járó látogatónak megelevenedjen egy teljes szezonon át. Ehhez a múzeum építészeti környezete magától értetődően kínálta a múlt századi kulisszát. A téren sétálva, a portákat járva vagy a lakóházakba betekintve sokan találkozhattak az „itt élőkkel”.

Ha a látogatók beszédbe elegyedtek ezekkel a „szereplőkkel”, sok érdekességet megtudhattak a tájegységben bemutatott épületek lakóinak életmódjáról. Ha elég nyitottak voltak a „játékokra”, akkor például az Erdély Tájegységben valóban úgy érezhették magukat, hogy egy múlt századi kisváros utcáin sétálgatnak.

A produkció, amiben profi és amatőr színészek egyaránt közreműködnek, mindig nagy sikert arat a Skanzen látogatóinak körében. Az Élő Történelem által észrevétlenül juthatnak olyan információkhoz a látogatók, amelyek a hagyományos úton kevésbé adhatóak át.

A Skanzen egyik törekvése, hogy a múzeum egyre több tájegységében tegye lehetővé, **a játékos, interaktív és szórakoztató módszer segítségével a múzeumban újraépített falvak, városok építészetének életmódjának, kultúrájának jobb megismerését.**⁹⁴

Összességében megállapítható, hogy **a Szabadtéri Néprajzi Múzeum fontos és hangsúlyos szerepet vállal a hazai nemzetiségi közösségek és a határon túli magyarok kulturális értékeinek a megőrzésében, bemutatásában.**

Végezetül szeretném felhívni a figyelmet egy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum megközelíthetőségével, látogathatóságával kapcsolatos problémára. A Szentendre külterületen elhelyezkedő Szabadtéri Néprajzi Múzeum gépkocsival, illetve a VOLÁN autóbustársaság menetrendszerinti járatával érhető el a Szentendre HÉV-állomástól. A kérdőívre adott válaszban jelezték, hogy **fontos lenne, ha az autóbustársaság sűrűbben indítana járatokat a múzeum irányába, így a látogatók kevesebb várakozási idővel közelíthetnék meg és hagyhatnák el azt.** A külterületen az országút melletti járda hiánya is nehézséget okoz, ez különösen nagy probléma a gyalogosan érkező nagyszámú iskolás csoportoknak. A kerékpárosok számára sem építettek ki kerékpárutat vagy kerékpársávot az országúton. Mindezekről célszerű lenne, ha a fenntartó egyeztetést kezdeményezne a VOLÁN autóbustársasaggal és a Szentendre Város Önkormányzatával.

D) Magyar Nemzeti Múzeum/Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ

A Magyar Nemzeti Múzeumot 1802-ben Széchenyi Ferenc adományából, I. Ferenc király alapította az 1808. évi VIII. tc. alapján.

A **Magyar Nemzeti Múzeum** feladata, hogy tudományos módszerekkel gyűjtse, megőrizze és bemutassa a Kárpát-medence egykori lakóinak múltját, továbbá a magyar nemzet történetére vonatkozó emlékeket egészen napjainkig. Több millió tárgyat magába foglaló gyűjteményükben világhírű régészeti leletek, a magyar történelem és a művelődéstörténet felbecsülhetetlen értékű kincsei találhatók meg.

⁹⁴ A szentendrei Skanzen tevékenységéről részletesen lásd: skanzen.hu/hu/programok/attrakciok/_elo-tortenelem.

A kérdőívre adott válasz szerint 2013-ban a megyei múzeumi hálózat megszüntetését, illetve a fenntartóváltást követően néhány tagintézmény a Magyar Nemzeti Múzeumhoz került. Ezek további működtetése egyrészt bővítette a tagintézményekben rejlő lehetőségeket, másrészt a fenntartásuk teljes körű anyagi kompenzáció hiányában súlyos terhet is jelentett a múzeum számára.

A Magyar Nemzeti Múzeum 2023. évben küldte vissza a kérdőívet kitöltve, időközben, 2024-ben történt egy jelentős szervezeti átalakulás az intézményben, a kérdőív válaszai azonban még az ezt megelőző időszakra vonatkoztak, így az elvi állásfoglalásomban szinte kizárólagosan az átszervezést megelőző időszakra vonatkozó adatokat és információkat tudtam összesíteni.

Az alábbiakban azonban a szervezeti változás jogszabályi hátterére röviden kitérek. Egyes közgyűjteményeknek a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba történő integrációjáról szóló 1112/2024. (IV. 23.) Korm. határozat alapján a Kormány a kulturális intézményrendszer fejlesztése, valamint a kulturális feladatellátás kiemelkedő színvonalon történő teljesítése érdekében egyetértett azzal, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ (MNM KK) néven működik tovább, egyetértett továbbá a közgyűjteményi kulturális intézményrendszer keretében megvalósuló azon szervezeti integrációval, amelynek értelmében a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központba az államháztartásról szóló 2011. évi CXCV. törvény (a továbbiakban: Áht.) 11. § (3) bekezdésében foglaltak szerint 2024. július 1. napjával beolvadtak az alábbi költségvetési szervek, azzal, hogy azok a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központ tagintézményeként, e minőségüket feltüntetve, elnevezésüket megőrizve működjenek tovább: az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum, valamint az Országos Széchényi Könyvtár. Az MNM KK 2024. augusztus 30-án jóváhagyott SzMSz-e szerint már 75 telephelye van a központnak.

Alapító okirat, SzMSz

Az MNM alapító okiratában és SzMSz-ben a hazai nemzetiséget érintő feladatok nem lettek nevesítve. A hazai nemzetiségi közösségre vonatkozó feladatok az MNM KK új alapító okiratában sem jelentek meg.

A szakmai dokumentumok azonban a költségvetési szerv alaptevékenységei között kiemelt feladatként sorolja fel a **kapcsolattartást a határon túli magyar**, illetve a legszélesebb értelemben magyar vonatkozású műtárgyakat gyűjtő, őrző múzeumokkal, beleértve ezen intézmények tevékenységének és gyűjteményeik bemutatását is. **Hazai nemzetiségi közösséget érintő feladatellátásra közvetetten, a Pilisszentléleki Szlovák Tájháznak, mint telephelynek a megemlékezésével utalnak.**

Emellett több olyan országos feladatot is felsorolnak a szakmai dokumentumok, amelyek nem a nemzetiségi tartalomhoz, de az elvi állásfoglalásban felvetett általános problémákhoz kapcsolódnak, ilyen például **a múzeumokban őrzött kulturális javak digitalizálásával összefüggő országos szintű módszertani és koordinációs tevékenység, illetve országos szintű muzeológiai módszertani és információs központ szerepének az ellátása.**

Mindezek okán az MNM KK-nak közvetett módon, de kiemelkedő szerepe van a nemzetiségi feladatot (is) ellátó közgyűjtemények szakmai, módszertani támogatásában, segítésében is.

A Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményi anyagának nemzetiségi tartalma, nyilvántartása, gyűjteménygyarapítás

A kérdőívben adott válaszok szerint a **Pilisszentléleki Szlovák Tájház kifejezetten nemzetiségi gyűjtőkörű muzeális intézmény, emellett az MNM egyes fiáléinak gyűjtőköre, igaz kisebb arányban, de kiterjed a helyben élő nemzetiségek anyagaira.**

A központi intézmény gyűjtőköre a történeti Magyarországra és a Magyar Korona országaira is vonatkozik, ez implicit módon az ott élő nemzetiségek emlékanyagát is jelenti, amely sokszor nem, vagy csak nehezen választható el a magyar anyagtól. Ez az emlékanyag természetesen elsősorban csak 1920-ig gyarapodott. **A Magyar Nemzeti Múzeum Balassa Bálint Múzeumának néprajzi gyűjteménye a környék nemzetiségeinek tárgyi emlékeit is gyűjtötte az elmúlt évtizedekben. A néprajzi gyűjteménye elsődlegesen a környékbeli német és szlovák nemzetiség anyagait őrzi.**

A **Pilisszentléleki Szlovák Tájház** a település szlovák nemzetiségi lakosságának életét és tárgyait mutatja be. (A Pilisszentléleki Szlovák Tájház működtetésével kapcsolatban problémaként jelezték az állományvédelem nehézségeit, a szuvasodás miatt állandóan kezelni kell a műtárgyakat, illetve a gombásodás is gondot okozott a gyűjteményi anyag megőrzése szempontjából több alkalommal.)

A gyűjteményi anyag típusai: régészeti, képzőművészeti, történeti, éremtári, történeti fotó szakanyagok. A fiálékban néprajzi szakanyagok is felelhetők.

A törzsgyűjteményekben **elszórta található nemzetiségekhez is köthető anyagok.** Becslés alapján változó mértékben ez a gyűjtemények 0-5%-át teheti ki. Talán legjelentősebb **a városi német nemzetiség emlékanyaga** a középkortól a 20. századig. **A néprajzi anyag 1 %-a népviseleti, használati tárgy** Pilisszentlélek, Keszölc, Süttő környékéről, ezek **szlovák,** illetve **német nemzetiséghez tartozó anyagok.**

A törzsgyűjtemények közül 44 db hagyományos és digitális, 38 db auditált digitális leltárkönyvet használ a múzeum. A fiálék, ahol jellemzőbb a nemzetiségi tartalom, hagyományos leltárkönyveket használnak.

Nincs külön „nemzetiségi gyűjtemény” és nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás sem, **a nemzetiségi feliratos tárgyak megjelölései azonban a leltárkönyvben eredeti formában szerepelnek.** Annak okaként, hogy miért nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás egy példát hoztak fel, véleményük szerint életszerűtlen volna a német feliratos sírköveket németül nyilvántartani, amíg a latinok magyarul szerepelnek a nyilvántartásban. Arra a kérdésre, hogyan lehet kifejezetten a nemzetiségi tartalomra rákeresni, azt a választ kaptam, hogy az online katalógusban, a nyilvántartás böngészésével.

A kapott visszajelzés alapján a múzeum nem ismer olyan központi/országos nyilvántartást, amelyben a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmények gyűjteményeinek nemzetiségi tartalmát nemzetiségenként rögzítenék, és amelyből a hazai nemzetiségi közösségeket érintő speciális nemzetiségi feladatokat (is) ellátó muzeális intézmények leválogathatók lennének. **Az aggregációs műtárgy-adatbázisban azonban lehet nemzetiségekre is keresni.**

Nincs külön gyűjtés a nemzetiségi gyűjteményi anyagok vonatkozásában. Pilisszentlélek esetében az előző évtizedben ajándékozás útján gyarapodott a gyűjtemény, az elmúlt öt évben azonban már ajándékozás sem fordult elő gyakorta. Gyűjtéssel pedig csak akkor gyarapodhatott a gyűjtemény, amíg volt néprajzosuk.

Kiállítások, egyéb, hazai nemzetiségi közösségeket (is) érintő egyéb tevékenységek

Állandó nemzetiségi kiállítás a berendezett Pilisszentléleki Szlovák Tájház. Más állandó vagy időszakos kiállításról az elmúlt öt év vonatkozásában, amely a hazai nemzetiségi közösségeket is érintette volna, nem tettek említést.

A szlovák Párkányi Városi Múzeummal jó kapcsolatot ápolnak, illetve a Pilisszentléleki Szlovák Tájház ügyében az Országos Szlovák Nemzetiségi Önkormányzattal felvették a kapcsolatot.

Külön is említést érdemel az MNM „élő múzeum” módszere. A **Magyar Nemzeti Múzeumban az élő interpretáció módszerét (live interpretation) 2013 őszétől használják a látogatók bevonására.** A módszer lényege a játszva tanulás, mely nem korlátozódik a közoktatásban résztvevő gyerekekre, minden korosztály, így kevésbé elérhető fiatal felnőttek bevonására is alkalmas lehet. A módszer kb. 30-40 éve Nagy-Britanniában és az Amerikai Egyesült Államokban alakult ki, mint egy új múzeumi tudásátadási forma, amely épít a múzeumi környezet adta lehetőségekre.

A múzeumban a módszer különféle változatait használják, különféle témákat kiválasztva (épülettörténet, különböző korszakok politikai-társadalmi változásai, társadalmi identitás). Az élő múzeum drámapedagógiai, múzeumandragógiai módszere révén történeti karakterek korhű ruhákban jelennek meg, és interakcióba lépnek a látogatókkal. A Magyar Nemzeti Múzeum történeti kiállítására adaptálva úgy dolgozták ki a karaktereket, hogy a kiállítási tereket megtöltsék élettel. A programok során a tárlatvezető köti össze a karaktereket, megmagyarázza, mit hallanak a látogatók, és azt is, hogy pontosan mi, miért és hogyan történik. Az élő múzeum élményszerű, könnyen befogadható formában közelebb viszi a látogatókhoz egy adott korszakot, és a hozzá kötődő múzeumi tárgyakat.⁹⁵

Összegezve a fentieket, a három országos múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum, illetve jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központja, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is Magyarország **vezető, kiemelt jelentőségű országos közgyűjteményei, fontos, stratégiai jellegű szerepkörökkel.** A három múzeum országos jelentősége miatt is fontos lenne átgondolni, hogy a **hazai nemzetiségeket érintő feladataikat, vállalásaikat, hogyan lehetne rögzíteni és megjeleníteni a vonatkozó jogszabályokban és a szakmai dokumentumokban.** A három intézmény a **nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése szempontjából meghatározó és mintaadó szerepet** tölt/tölthet be. Mindezekre figyelemmel a Kult.tv. és a kapcsolódó jogszabályok módosításakor a határon túli magyarokat érintő feladatok mellett, a **hazai nemzetiségek kulturális javainak, értékeinek védelmére, bemutatására, valamint ehhez kapcsolódóan, a nemzetiségi kultúra közvetítésében megjelenő feladatokat és szerepeket is rögzíteni szükséges.**

⁹⁵ Részletesen lásd: Zay Orsolya: Fogasztható történelem – Élő interpretáció múzeumi környezetben. Tudásmenedzsment, 2016/1.
epa.oszk.hu/02700/02750/00040/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2016_ksz_191-200.pdf.

4.2.2. Vármegyei hatókörű városi múzeumok

Az átfogó vizsgálatom során, a vármegyei hatókörű városi múzeumok kiemelt szerepkörére tekintettel, valamennyi intézmény számára eljuttattam a kérdőívet, végül a **19 vármegyei hatókörű városi múzeum közül 14 válaszolt**. A Kuny Domokos Múzeummal, illetve annak tagintézményével a Német Nemzetiségi Múzeummal a nemzetiségi bázisintézményekre vonatkozó fejezetben részletesen foglalkoztam. A vármegyei hatókörű városi múzeumokra vonatkozó összesítések elkészítésekor azonban a Kuny Domokos Múzeum választát is figyelembe vettem.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok közül nem válaszolt a megkeresésemre a szentendrei Ferenczy Múzeumi Centrum, a szekszárdi Wosinsky Mór Múzeum, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum, az egri Dobó István Vármúzeum, valamint a miskolci Herman Ottó Múzeum.

A megyei múzeumi igazgatóságok hálózatának átalakítása

A 2010-es vizsgálathoz képest a muzeális intézményrendszeren belül **a legjelentősebb változás a megyei múzeumi igazgatóságok hálózatában történt**, amely szorosan összefüggött a megyei önkormányzatok feladatkörének, intézményfenntartói jogkörének 2012-ben történt átalakításával. A megyei önkormányzatok konszolidációjáról, a megyei önkormányzati intézmények és a Fővárosi Önkormányzat egyes egészségügyi intézményeinek átvételéről szóló 2011. évi CLIV. törvény indokolása szerint a gazdasági válság miatt kényszerpályára kerülő megyei önkormányzatoknak súlyos nehézséget jelentett a helyi közfeladatok és közszolgáltatások megfelelő színvonalú ellátása. A Kormány az észszerűséget és hatékonyságot előtérbe helyező önkormányzati politikája keretében ebből a felismerésből kiindulva célul tűzte ki a megyei önkormányzatok feladatainak újradefiniálását, a hatékonyabb középszintű közszolgáltatások biztosítását és a megyei önkormányzatok adósságállományának konszolidációját. Ezért a törvény 2012. január 1-től a teljes megyei önkormányzati vagyon és intézményrendszer állami átvételéről, továbbá a vagyonnal és intézményekkel kapcsolatos alapítói, fenntartói jogok és kötelezettségek meghatározott szervekre történő átszállásáról rendelkezett.

A múzeumi intézmények átalakítása során létrejött egy új megyei múzeumi szervezet, a Megyei Intézményfenntartó Központ, amely költségvetési intézményként működött. A 2012. január 1-jével életbe lépett szervezeti átalakulás, a megyei múzeumi szervezetek Megyei Intézményfenntartó Központok⁹⁶ alá való besorolása azonban számos problémát vetett fel, a Kormány végül a 1094/2012. (IV. 3.) Korm. határozatára figyelemmel a megyei múzeumi hálózat felszámolásával megszüntette ezt a rendszert.

A megyei feladatokat továbbra is ellátó **megyei múzeumokat 2013-tól a megyeszékhely városai vették át, míg a megyei múzeumi szervezetek vidéki tagintézményei a területi elhelyezkedés szerint illetékes települési önkormányzatokhoz kerültek**. A múzeumi intézményrendszer ilyen léptékű átalakítására csak az 1960-as években volt példa, amikor létrehozták a megyei múzeumi igazgatóságokat.

⁹⁶ A megyei intézményfenntartó központokról, valamint a megyei önkormányzatok konszolidációjával, a megyei önkormányzati intézmények és a Fővárosi Önkormányzat egészségügyi intézményeinek átvételével összefüggő egyes kormányrendeletek módosításáról szóló 258/2011. (XII. 7.) Korm. rendelet.

Az átszervezés célja a Kormány érvelése szerint az volt, hogy **megerősödjön a muzeális intézmények lokális szerepe, ezáltal aktívabban vegyenek részt a helyi kulturális életben.**

A megyei múzeumi hálózat átszervezését azonban számos kritika érte, **a vidéki múzeumok közül sokan 2013-ban azt a véleményt közvetítették, hogy felelőtlenség volt megszüntetni a megyei múzeumi hálózatot.** A Megyei Múzeumok Igazgatósága Szövetségének például az volt az álláspontja, hogy **a megyei múzeumi hálózat egy összefüggő közigazgatási egység volt, amely tudományos, örökségvédelmi, kultúrpolitikai tengelyévé vált az adott megyéknek.**

Ennek köszönhetően koncentrált a nagyobb technikai háttérrel, ráfordítással, speciális tudást igénylő tevékenységeket (például régészet, restaurálás, pályázatírás), a különböző feladatokat pedig a szétaprózódott intézményrendszerben költséghatékony módon, folyamatosan emelkedő színvonalon valósíthatta meg.⁹⁷

Bár e kérdéskör 10 évvel később, a vizsgálatom időszakában már jelentősen vesztett az aktualitásából, annak komplexitása miatt azonban, a kérdőívben is rákérdeztem a megyei múzeumi hálózat átalakításának következményeire. Erre a kérdésre a 14 vármegyei hatókörű városi múzeumok közül 11 intézmény válaszolt. A vármegyei hatókörű városi múzeumok ez irányú véleményeit a hátrányok és előnyök összegzésével mutatom be.

Hátrányként említették például, **a vármegyékben működő múzeumok közötti együttműködés megszűnését vagy esetlegessé, lazábbá válását.** Ritkább lett **más vármegyei városok intézményeivel** meglévő napi szakmai munkakapcsolat is. Az együttműködések, kapcsolatok szűkülése miatt **bonyolultabbá vált a műtárgykölcsönzés.** A vármegyei múzeumi rendszerben **a speciális szaktudást igénylő munkakörök** (például restaurátor, régész) az egyes tagintézmények között elosztásra kerültek, de a vármegyei múzeumi rendszer felaprózásával, ez az előny megszűnt.

A korábbi intézményi költségvetés szét lett osztva a más települési önkormányzatok fenntartásába került fililálék és az anyaintézmény között. A települési önkormányzatok pusztán a vidéki muzeális intézmények működtetését végzik, a szakmai feladatok azonban továbbra is az egykori „anyaintézményeket” terhelik, amelyek ezt lényegesen kevesebb forrásból végzik. A 2013-as változás után **kevesebb pénz jutott a vármegyei hatókörű városi múzeumnak, a szakmai feladatok azonban valójában vármegyei szinten náluk maradtak.** Az is gond, hogy egyes **fenntartók nincsenek kellő mélységében tisztában a múzeumokban rejlő lehetőségekkel,** nem használják ki, nem építenek kellő intenzitással a múzeumoknak a település társadalmi-, kulturális-, turisztikai életében betöltött szerepére. A megyei múzeumi intézményhálózat keretében olyan kutatási programokra, fejlesztésekre (például OTKA, ROP, TIOP) pályázhattak közösen, amelyek azóta elérhetetlenek. Hátrányt jelent, hogy **a múzeumok gyűjtési köre szűkebb lett,** a földrajzi hatókör szűkítéséből fakadóan **a vármegyében élő vidéki nemzetiségekkel is csökkent a kapcsolatfelvétel lehetősége.**

Előnyként említették, hogy **a korábbi tagintézmények önállósága megnőtt,** a fenntartóvá vált települési önkormányzatok sokkal határozottabban tudták/tudják saját igényeiket megfogalmazni és érvényre juttatni. A változás a muzeális intézmények **könnyebb irányíthatóságát,** jobb tervezhetőséget, és az intézményekre vonatkozóan egyértelműbb költségvetési keretet biztosított, a vármegyei hatókörű városi múzeumokban **egyszerűsödtek a gazdasági feladatok.**

⁹⁷ Részletesen lásd: archiv.magyar-muzeumok.hu/tema/551_a_jovo_zart_ajtok_rivalizalas_es_hullarablas.

Előnynek tekinthető továbbá, hogy a gyűjtőkör szűkebbé válása miatt **a gyűjteményezési gyakorlat a hétköznapiakban egyszerűbb lett. Az állománygyarapítás kezelhetőbb mértékű, átláthatóbb.**

A megyei múzeumi hálózat átalakítására, a fenntartóváltásra vonatkozó speciális pozitív példa a tatai Kuny Domokos Múzeum tagintézményeként működő **Német Nemzetiségi Múzeum helyzetében bekövetkezett változás.** A Német Nemzetiségi Múzeum számára 2013-tól vált lehetővé, hogy a nemzetiségi bázisgyűjteménybe német nemzetiségi kultúra területén jártas néprajzos muzeológus kerüljön, továbbá elinduljon a múzeumban az önálló stratégia kialakítása.

Az átalakítás, illetve a szakalkalmazott jelenlétének köszönhetően megindult a nemzetiségi múzeumi tárgyegyüttes feldolgozása, valamint az identitását kereső és megélő közösségek bevonása a múzeum működésébe. A fenntartóval kialakított együttműködésnek köszönhetően véget értek a Német Nemzetiségi Múzeum felszámolására tett kísérletek, a korábbi fenntartás miatti folyamatos leépülés megállt, ettől kezdve lett biztosított a nemzetiségi bázisintézmény fejlődése.

Volt olyan vélemény is, hogy a megyei múzeumi intézményhálózat 2013-tól történő megszüntetése, átalakítása **nem járt különösebb előnnyel vagy hátránnyal** az adott múzeum működése szempontjából.

A megyei múzeumi hálózat átalakításához kapcsolódóan, néhány nemzetiségi feladatot ellátó filiálé fenntartójának, helyzetének a változására is érdemes rápillantani:

- A Rippl-Rónai Vármegyei hatókörű Városi Múzeum tájékoztatása szerint a korábbi **Somogy Megyei Múzeumok Igazgatóságához tartozó lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájháza elcsatolták**, települési önkormányzati fenntartásba került.
- A Janus Pannonius Múzeum tájékoztatása szerint 2013-ban **vált ki a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságából önálló intézményként**, területi múzeumként a **mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeum**, a magyarországi déli szlávok, a horvátok, szerbek és szlovének nemzetiségi bázisintézménye.
- A **Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezetéből** ekkor **vált ki** és lett önálló a **Türr István Múzeum** területi múzeumként, nemzetiségi bázisintézményként. A múzeum gyűjteményi anyagának 40 %-át a **szerb, a horvát és a szlovén nemzetiségek kulturális javai teszik ki**, a múzeumhoz tartozó bajszentistváni **Bunjevác tájház** pedig kizárólagosan nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezik.
- A **Vas Megyei Múzeumok Igazgatóságából vált ki a Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény**, amely jelenleg Szentgotthárd Város Önkormányzata fenntartásában, a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működik nemzetiségi bázisintézményként, a néprajzi gyűjtemény 80 %-a a **szlovén nemzetiséghez kötődik.**
- A **Nógrád Megyei Múzeumi Szervezetből kiváló** Palóc Múzeum filiáléja, a **bánki Szlovák Nemzetiségi Tájháza a Bánki Önkormányzat fenntartásába került.**

A következőkben a **vármegyei hatókörű városi múzeumok nemzetiségi szerepkörét** tekintem át elsődlegesen a **2023-ban** beérkezett kérdőívekre adott válaszok alapján.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok többsége, néhány kivételtől eltekintve a **nemzetiségi tartalom vonatkozásában** csak **csekély mértéket jelzett**. Két fontos kivétel: a tatai Kuny Domokos Múzeum, amelynek a Tatai Német Múzeum nemzetiségi bázisintézményként a filiáléja és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum, amely pedig 2013-ig a szlovák és a román nemzetiség bázismúzeuma volt. A többi vármegyei hatókörű városi múzeum már kisebb arányú nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezik, de **több múzeum is jelezte a szándékát és az elkötelezettség a nemzetiségi kulturális értékek megőrzése tekintetében**.

A kérdőívet visszaküldő 14 vármegyei hatáskörű városi múzeumok nemzetiségi tartalmát, tevékenységét négy szempont alapján vettem össze: **gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya; gyűjteménygyarapítás; kiállítások; együttműködés, programok**.

I. A tatai Kuny Domokos Múzeumhoz tartozik egy nemzetiségi filiálé, a közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolású, nemzetiségi bázisintézményként működő Német Nemzetiségi Múzeum, amivel az elvi állásfoglalásom bázisintézményekre vonatkozó 4.1.1. fejezetében részletesen foglalkoztam. 2023-ban a tatai Német Nemzetiségi Múzeum az ICOM különdíját nyerte el a nemzetiségi kultúra sokszínűségének kutatása, gyűjtése, bemutatása miatt. A táblázatban csak a Tatai Német Múzeumra vonatkozó adatokat, információkat tüntettem fel.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjteménygyarapítás	Kiállítások	Együttműködés, programok
Német nemzetiség	A néprajzi gyűjtemény kb. 3000 darab, 100%-ban német nemzetiségi: textil, bútor, kismesterség, mezőgazdasági eszközök, népi vallásosság, háztartás-, háziipar, szőlész-borászat.	Alapvető: az ajándékozás. Az elmúlt öt évben jellemzően egyéni látogatók felajánlásaiból, a kortárs nemzetiségi programok anyagaival, illetve hangfelvételek formájában gyarapodtak.	Állandó kiállítás 2015-től: Mi és a Többiek; + 3 kapcsolódó múzeumpedagógiai foglalkozás. + 2019-2023 között 10 időszakos nemzetiségi kiállítás volt; 2022 óta a raktárépületek látványtárként látogathatók. Virtuális kiállítás: https://nemetmuzeum.hu/tudastar/lista/kategoria/butorgyujtemeny cím alatt.	Aktív kapcsolatok: megyei nemzetiségi szervezetekkel, az országos nemzetiségi önkormányzattal és egyesületekkel, a Jakob Bleyer Heimatmuseummal, + anyaországi együttműködések: Gerlingen, az ulmi Donauschwäbisches Zentralmuseum stb. A vármegyében élő nemzetiségi közösségek bevonásával – 2011-től folyamatosan „Vendégségben a múzeumban” programsorozat;

II. A békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum korábban a szlovák és a román nemzetiség bázismúzeuma volt, 2013-ban azonban a fenntartó nem kezdeményezte a nemzetiségi bázisiintézményi cím megszerzését, jelenleg már nem bázisiintézmény és a nemzetiségekre vonatkozó gyűjtőterülete sem országos, nemzetiségek kulturális javainak védelmével kapcsolatos feladatokat azonban továbbra is ellát.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjteménygyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Szlovák, román, szerb nemzetiség	13.000 tételes néprajzi gyűjtemény, ebből: kb. 8000 tétel szlovák, 2000 tétel román, kisebb számban szerb. Külön történeti román gyűjtemény kb. 10.000 tétel - tárgyi és dokumentum anyag. Adattári és fotótári anyagokban is vannak nemzetiségi tételek, például a korábbi néprajzi táborok anyagai.	Általában ajándékozás, vásárlás; minden esetben szerzeményezési bizottság javaslata alapján történik. Felajánlás alapján és néprajzi gyűjtés nyomán a szlovák és a román nemzetiségi gyűjteményt is gyarapították.	Bázismúzeumban voltak nemzetiségi állandó kiállítások, ma nincsenek. A jelenlegi állandó kiállításban „utazás TÉRben és IDŐben - Békéscsaba az évezredek idővonalán” van utalás szlovákság történetére és a helyi ortodox románságra. Időszaki kiállítások: 2021-ben: Az elmúlás néprajza Halálkép és halottkultusz (80 %-ban szlovák és román); 2023-ban Égi csillag tiszta fénye – Evangélikusok énekeskönyve (100% szlovák)	Partnerségi kapcsolat: kulturális és oktatási intézményekkel, a szlovák és román országos, illetve helyi nemzetiségi önkormányzatokkal, civil szervezetekkel, egyházakkal, határon átnyúló főként szlovákiai és romániai múzeumokkal, közművelődési intézményekkel.

III. A pécsi Janus Pannonius Múzeum a soknemzetiségű Baranya vármegyében vállalta és vállalja a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak és értékeinek védelmével, megőrzésével, gyűjtésével, illetve bemutatásával kapcsolatos feladatok ellátását is.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Német, déli szlávok, cigány nemzetiség	Néprajzi Osztály textilgyűjteménye: 30%-a nemzetiségi anyag (déli szlávok, svábok, cigányok). Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztály: kb. 25% német, horvát, roma, zsidó, pécsi és baranyai lakosságra vonatkozó műtárgyak, iratok, oral history hanganyagok, fotók stb.; málenkij robothoz, németek kitelepítéséhez, holokauszthoz, a nemzetiségek történetéhez kapcsolódó egyéb anyagcsoportok.	Pályázatok, vásárlás és adományozás. Az Új- és Legújabbkori Gyűjteményi Osztályon 2018 és 2022 között a „málenkij robot” gyűjteményi egység NKA pályázat útján gyarapodott (kb. 150 tétel).	A Néprajzi Osztály állandó kiállításának (1996) része a Baranya megyei nemzetiségek bemutatása. Történeti Osztály állandó kiállítása a Vasváry-házban: „Emlékezés folyosója: Parajmos - roma holokauszt és a „Málenkij robot””; 2024-ben a Vasváry-Ház tetőszerkezete életveszélyessé vált, ezért az állandó kiállítást bezárták, és kiköltöztették az épületből. A kiállítás újraindításához nincs elegendő forrásuk. 2019-től 9 nemzetiségi tartalmú vagy nemzetiségi tartalmat is érintő időszaki kiállítás volt: például 2023-ban a Mindig nyíló virágok (Bácskai sokác főköltők és egyéb nemzetiségek népművészete a Zsolnay kerámiák tükrében.), amely 70%-ban nemzetiségi tartalmú volt.	Együttműködés: a pécsi nemzetiségi önkormányzatokkal, civil szervezetekkel, nemzetiséget érintő pécsi iskolákkal, és számos szakmai intézménnyel: például Goethe Intézet; Tatai Német Múzeum; Magyar Nemzeti Múzeum (Málenkij Robot Emlékhely); Cigány Kulturális és Közművelődési Egyesület; KuglerArt - Kortárs Roma Művészeti Gyűjtemény; Donaueschwäbisches Zentralmuseum (Ulm).

IV. A nyíregyházi Jósza András Múzeum kiemelt figyelmet fordít a nemzetiségi identitáshoz kapcsolódó tartalmak kutatására, ismeretátadására, elsődlegesen néprajzi vonatkozásban.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Roma, ruszin, szlovák, német nemzetiségiek + zsidó vallásúak	a néprajzi gyűjtemény 2,8%-a nemzetiségi, ebből: roma nemzetiség: 0,8%; sváb nemzetiség: 0,4%; zsidó gyűjtés: 0,1%; szlovák nemzetiség: 1,5%. 2023 – határon átnyúló szatmári sváb kutatás – terv: Sóstói Múzeumfaluban egy sváb porta kialakítása.	Adományozás, ajándékozás, vásárlás és letét formájában. A néprajzi gyűjtemény felajánlások által gyarapodik. A nemzetiségek tekintetében a néprajzi gyűjtemény célirányos gyűjtése zajlik.	Állandó kiállítás: Sóstói Múzeumfaluban: 1982 - szlovákok (tírpákok) mindennapi életét bemutató kiállítás egy bokortanyával. 2022. romákhoz kapcsolódó vályogtéglák készítését bemutató állandó kiállítás. Terv: német (sváb) állandó kiállítás létrehozása. Időszaki kiállítás: 2023. „Huisott i gaa...–Haza kellett volna mennem...” Szatmári sváb emlékek c.	Sóstói Múzeumfaluban volt 2017-ben a szlovák nemzetiségű tájházak találkozó. Nemzetiségi tartalmú továbbképzéseket terveznek. Jó kapcsolat: a helyi nemzetiségi önkormányzatokkal, egyesületekkel, a budapesti Lengyel Múzeummal.

V. A salgótarjáni Dornyay Béla Múzeum a kérdőívre adott válasza szerint a legkisebb létszámú vármegyei hatókörű városi múzeum az országban, ennek ellenére a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek megőrzésében fontos feladatokat vállalnak.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Roma és szlovák nemzetiség	Roma nemzetiség: képzőművészeti gyűjtemény 3%-roma festők művei: Balázs János kb. 200 db festmény, grafika, vázlat + további cigány festők pl. Oláh Jolán, Balogh Balázs festményei, összesen 10 db. Irodalomtörténeti gyűjtemény: Balázs János (magyar nyelvű) kéziratai, versei, összesen 198 db. Szlovák nemzetiség: Mustó János festőművész 20 db festmény. A 19. századból és a 20. század elejéről származó bányászati-ipartörténeti műtárgyak – szlovák, vagy más etnikumú (német, cseh-morva) munkásokhoz közvetve köthetők. + Helyi zsidósághoz kapcsolódó műtárgyak	Hagyományos gyarapítási eszközök, vásárlás, ajándékozás és gyűjtés útján. A Balázs Jánosgyűjteményt és a helyi roma festők műveit vásárlás útján gyarapították, a Mustó János gyűjtemény pedig jellemzően ajándékozás útján került a múzeumhoz. Az elmúlt öt évben nem volt nemzetiségekhez köthető gyarapodás.	Állandó kiállítások: 2019-2022 Nógrád az újkorban – 2 % nemzetiségi tartalom; 2019-2023 Üvegváros-Öblösüveggyár és Üvegművészeti Tanulmányi raktár – 5 % nemzetiségi tartalom; Balázs János virtuális kiállítás a múzeum weblapján: https://dornyaymuzeu.m.hu/kiallitasok/virtualis-kiallitasok/balazs-janos-virtualis-kiallitas/ 2024 A nógrádi emberek az évszázadok sodrába – a salgótarjáni iparvidék története; a nógrádi iparmedence bányáiban és gyárüzemeiben dolgozó német, szlovák, szlovén és zsidó munkások szerepére is kitérnek. Időszaki kiállítások például: 2019: A Besztercebányai Múzeumnak a Szlovák Nemzeti Felkelés történetét bemutató vándorkiállítás – 100 %-a nemzetiségi tartalmú.	Együttműködés: a helyi szlovák és roma nemzetiségi önkormányzatokkal, szlovákiai múzeumokkal. Hangsúlyt fektetnek a roma nemzetiség kulturális értékeinek megőrzésére és bemutatására. A Gaál István Egyesület és a Dornyay Béla Múzeum közös portréfilm sorozata – köztük az egyik Balázs János roma festőművész munkásságát mutatta be.

VI. A Kecskeméti Katona József Múzeum válaszában jelezte, nem tartja jellemzőnek a nemzetiségi tartalom megjelenését a tevékenységében.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Német, horvát, roma, szlovák nemzetiség	Népi Iparművészeti Gyűjtemény: 2 % nemzetiségi (például hartai festett bútorok) Néprajzi Gyűjtemény: 10%-a nemzetiség (a vármegye területéről származó sváb, bunyevác) Néprajzi adattár (írott és hangzó gyűjteményi állomány): 25%-a nemzetiségi jellegű (a megye területéről származó sváb, bunyevác). Fotógyűjtemény: 5% (sváb). Képzőművészeti Gyűjtemény: Az alkotók között előfordul szlovák, német, roma származású személy, az alkotások tartalmát tekintve azonban nem jellemző a nemzetiségi tematika. ⁹⁸	Ajándékozással vagy pályázati forrásból. 2018-2019-ben a nemzetiségi gyűjteményi rész Dr. Bereznai Zsuzsanna sváb folklór gyűjtésének nyilvántartásba vételével gyarapodott. A nemzetiségi rész gyarapítását akadályozza: az asszimilációs folyamatok, illetve az anyagi feltételek hiánya.	Nem volt nemzetiségi tartalmú állandó kiállítás és nem is tervezik. Időszaki kiállítások: 2022 - Magyar Génusz c. időszaki kiállítás – 2%-a nemzetiségi tartalmú volt. 2022 – Lengyel Rheinfuss Ede – A magyar huszár Munkácsyja c. időszaki kiállítás – 5%-a volt nemzetiségi tartalmú.	Állandó résztvevői a bajai nemzetközi néprajzi nemzetiségkutató tudományos konferenciának. Többségében roma gyermekek oktatásával foglalkozó Tóth László Általános Iskolával egy pályázat keretében együttműködést alakítottak ki.

⁹⁸ A Magyar Naiv Művészek Múzeuma jelenleg a Kecskeméti Katona József Múzeum egyik fiáléja. A képzőművészeti gyűjteményhez kapcsolódóan meg kell említeni, hogy 2010-ben a Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete azt a tájékoztatást adta, hogy a hozzátartozó kecskeméti Magyar Naiv Művészek Múzeumának 2980 képzőművészeti alkotásából 197 művet cigány származású művész készített.

VII. A veszprémi Lackó Dezső Múzeum gyűjteményi anyagának csak minimális része nemzetiségi tartalmú. Az alacsony nemzetiségi tartalom ellenére a múzeum tudományos koncepciójának kiemelt területe a vármegye nemzetiségi kultúrájának kutatása, nagy figyelmet fordítanak a német és szlovák telepesek leszármazottaira, identitáserősítő foglalkozások, családi rendezvények szervezésével.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
német, szlovák nemzetiség	Adattári dokumentáció (13793 tétel) 0,15% szlovák, 13,8% német: kéziratok, fotók, gyűjtések - 22 szlovák betelepítésű, 79 sváb betelepítésű falu/város. Fotótár (101970 tétel) 9,34 % német, 0,44 % szlovák forrás értékű fotók - 22 szlovák betelepítésű, 79 sváb betelepítésű falu/város. Néprajzi Gyűjtemény (23569 tétel) 25,47% német, 1,29% szlovák néprajzi tárgyak - 22 szlovák betelepítésű, 79 sváb betelepítésű falu/ város.	Tervezett gyarapítás nem volt. Ajándékozással több nemzetiségi településről is érkezett tárgye gyűjtés. 2021-ben: barnagi sváb komplett kovácsműhely; 2019-ben járdi szlovák hölgy kelengyájének meglévő darabjai.	Az elmúlt 5 évben nem volt nemzetiségi tartalmú állandó vagy időszak kiállításuk.	Német nemzetiségi múzeumpedagógiai foglalkozások szervezése „A német nemzetiségi kultúra Veszprém megyében” címmel. Jó kapcsolat: vármegyei német nemzetiségi önkormányzatokkal.

VIII. A kaposvári Rippl Rónai Múzeumnak nincs jelentős nemzetiségi gyűjteménye, a válaszuk szerint azonban nyitottak az ilyen jellegű feladatok ellátására.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Horvát, német nemzetiség	A Néprajzi Szakág 70.000 tárgyi anyagból, adattári és fotótári tételekből áll, ennek közel 17.000 tételnyi része a tárgyi gyűjtemény. Horvátok: Tárgyi gyűjtemény: Dráva menti horvátoktól gyűjtött anyag körülbelül 270 tétel, főként női viseletdarabok. Fotótár: közel száz archív fotó a Dráva menti horvát településekről és azok népeletéről. (Buzsák, Táská, Fonó) A lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájháza szakfelügyeletük alá tartozik: az ottani kiállításban a múzeum néprajzi szakágának tárgyi leltárában szereplő tételek vannak kiállítva, ezek hosszú lejáratú kölcsönszerződés keretében lettek kihelyezve. Németek: Tárgyi anyag közel 100 tételből áll. (Gálosfa és Bószénfa) Fotótár: pár kép. Adattár: az 1950-es évektől szerepelnek tételek, ezek főként falumonográfiák, a népelet egy-egy témáját kidolgozó pályamunkák és gyűjtések.	A gyűjtemény gyarapítására nincs forrás, a felajánlásokra hagyatkoznak. Az elmúlt öt évben a nemzetiségi gyűjtemény nem gyarapodott.	Kiállítások: Állandó kiállítás: 2019-2021 Fejezetek Somogy néprajzából – nemzetiségi tartalom 5%; Kizárólagosan nemzetiségi tartalmú állandó kiállításuk nem volt. Jelenleg újítják fel az állandó néprajzi kiállítást, külön termet terveznek a német és a horvát nemzetiségi anyag bemutatására. Az elmúlt öt évben nem volt olyan időszaki kiállítás, amelynek lett volna nemzetiségi tartalma.	Együttműködés: a Somogy Megyei Népművészeti Egyesülettel Rendszeres és jó munkakapcsolat: a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájházzal.

IX. A szolnoki **Damjanich János Múzeum** alapító okirata szerint nem nemzetiségi feladatot ellátó közintézmény és nem nemzetiségi bázisintézmény, nyitottak azonban a nemzetiségi feladatok ellátására.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Lengyel, roma nemzetiség	Képzőművészeti gyűjtemény: 2556 tétel - ebből 25 tétel kb. 0,01% a roma nemzetiséghez kapcsolódik; Régészeti gyűjtemény: 1.200.000 db - kb. 0,8%; A numizmatikai anyagban kb. 7.500 db-os, XVI. századi lengyel éremleletek + több éremleletben is található lengyel pénzek.	Nemzetiségi célzatú gyűjtés, gyarapítás nem történt. Növeli a nemzetiségi részt: a korábban leltározott nemzetiségi tárgyak pontos nyilvántartásba vétele. A helyi lengyel önkormányzattól ajándék - lengyel nemzetiséghez kapcsolódó gyűjteményi anyagok.	Nemzetiségi tartalmú állandó kiállításuk nem volt. Időszaki kiállítások: 2019: „...siessünk segíteni a magyarokat a harcban...” Lengyelek az 1848-49. évi magyar forradalomban c.; 2019: Nők a lengyel-magyar történelemben c.	Jó kapcsolat: nemzetiségi szervezetekkel kiemelten a helyi lengyel nemzetiségi önkormányzattal, nemzetiségi rendezvények szervezése.

X. A szegedi **Móra Ferenc Múzeum** szerint nem rendelkeznek nemzetiségi feladatokkal.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
szlovák, szerb, bolgár, román és német	Nemzetiségi anyagot csak a néprajzi gyűjtemény tartalmaz. Tárgyi gyűjteményi anyag 948.422 db, ebből nemzetiségi anyag: 497 db. Ebből: szlovák 382 db; szerb: 100 db; bolgár 15 db; a román-és német vonatkozású anyagok pontos számáról nem készült kimutatás. ⁹⁹	Az elmúlt öt évben a nemzetiségi tételek nem gyarapodtak.	Nem volt nemzetiségi tartalmú állandó és időszakos kiállítás az elmúlt 5 évben.	Jó kapcsolat: a helyi civil szervezetekkel, a Nemzetiségek Házával.

⁹⁹ A korabeli – 1908 és 1920 közötti – gyűjtések esetében nem a napjainkban használatban lévő gyűjteményezési módszertant követték és számos esetben hiányos volt az adatfelvétel. Így többségében csupán a gyűjtés lokalizációja alapján lehetett a gyűjteményi anyag nemzetiségi tartalomra következtetni.

XI. A győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum válasza szerint az intézménynek nincs nemzetiségi gyűjteménye, ezért nem látnak el ilyen jellegű feladatokat.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
roma, német nemzetiség	A gyűjteményi anyagaikban elenyésző százalékban találhatók Magyarországon élő nemzetiségekhez köthető kulturális javak. Néprajz: 0,004% - roma, német Iparművészet: 0,002% - német Történeti gyűjtemény: 0,04% - német	A gyűjtemény gyarapításánál nem elvárás a nemzetiségi szempont, a múzeum ugyanis nem rendelkezik külön nemzetiségi gyűjteményi résszel.	Nem volt olyan állandó vagy időszaki kiállítás, amelynek lett volna nemzetiségi tartalma.	Az intézménynek nincs nemzetiségi gyűjteménye, így nincsenek ilyen típusú együttműködések sem. A helyi örmény nemzetiségi önkormányzat szokott rendezvényeket tartani a múzeumban.

XII. A debreceni Déri Múzeumnak válaszuk szerint nincs nemzetiségi gyűjteményük, nem látnak el ilyen jellegű tevékenységet.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag.	Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag.	Nem került sor nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyag gyarapítására.	Nem voltak hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató állandó vagy időszakos kiállítások.	Nincs együttműködés nemzetiségi szervezetekkel. A bolgár és a roma nemzetiségi közösség konkrét programjai: 2019. Bolgár kultúra - Bolgár ízek c. tematikus nap; 2019. Kossuth kultusza Bulgáriában c. időszakos kiállítás; 2022. Az „Együtt, szabadon – Magyar Cigány Hősök” címmel szabadtéri vándorkiállítás.

XIII. A szombathelyi Savaria Múzeumnak a válasza szerint nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag az intézményben, ilyen jellegű feladatot nem látnak el.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag.	Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag. Ezzel szemben a Vasi Skanzen weblapján a legérdekesebb építmények között sorolják fel Felsőszölnökről származó egytüzelő szlovén füstőházat. ¹⁰⁰	Nem került sor nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyag gyarapítására.	Nem voltak hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató állandó vagy időszakos kiállítások.	Egy konkrét rendezvényt említenek, a Szombathelyi Nemzetiségi Napot a Vasi Skanzenben – amely a szombathelyi szlovén, horvát, német, és roma nemzetiségi önkormányzat szervezésében valósult meg.

¹⁰⁰ A Vasi Skanzenben található Felsőszölnökről származó egytüzelő szlovén füstőházról lásd: skanzen.savariamuseum.hu/SZOVEG1100/SZOVEG1101.html.

XIV. A Göcseji Múzeumtól, jelenleg Zalaegerszegi Múzeumok Igazgatóságától
 azt a választ kaptam, hogy a múzeumban nincs nemzetiségi gyűjtemény, és nem látnak el nemzetiségi feladatot.

Érintett nemzetiség	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya	Gyűjtemény gyarapítás	Kiállítások	Együttműködés program
Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag.	Nincs nemzetiségi gyűjteményi anyag. Ismételt megkeresésemre követően a következő válasz érkezett: A vármegyei hatókörű városi múzeum Zala megye egész területére kiterjedően lát el múzeumi feladatokat – kutatás, muzeális emlékek gyűjtése, megőrzése, feldolgozás, bemutatása –, ami magába foglalja az itt élő nemzetiségek (horvátok, németek, romák) anyagával való törődést is.	Nem került sor nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyag gyarapítására.	Nem voltak hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató állandó vagy időszakos kiállítások.	Nincs együttműködésük nemzetiségi szervezetekkel.

Áttekintve a 14 vármegyei hatókörű városi múzeum gyűjteményi anyagait és tevékenységét sajnos olyan tendencia rajzolódik ki, mely szerint **a hazai nemzetiségek kulturális javainak megőrzését a vármegyei hatókörű városi múzeumok többsége jelenleg nem, vagy csak csekély részben tekinti a feladatának, a kiállításaikban általában nem jelenik meg a nemzetiségi tartalom, és nem törekednek nemzetiségi többletfeladatok ellátására sem.** Egyes intézményekben mindezt azzal magyarázták, hogy erre nincs igazán igény még az érintett nemzetiségi közösségek részéről sem, és többletforrás hiányában nem is áll módjukban a nemzetiségi kulturális javak megőrzését, bemutatását plusz feladatként vállalni.

Véleményem szerint a vármegyei hatáskörű városi múzeumok nemzetiségi kulturális javak, értékek gyűjtése, megőrzése, bemutatása érdekében végzett tevékenységeivel kapcsolatban szemléletváltásra lenne szükség. **E feladatok ellátása ugyanis nem lehet választás kérdése, ezt kötelező feladatként kellene meghatározni valamennyi vármegyei hatókörű városi múzeum számára, a Kult.tv., esetlegesen a szakmai dokumentumok erre vonatkozó módosítása alapján.**

A változtatásra elsődlegesen az asszimilációs folyamatok lassítása, a különböző vármegyékben élő hazai nemzetiségi lakosok hagyományainak megőrzése, identitásuk erősítése érdekében lenne szükség. A múzeumi kiállítások, szolgáltatások, múzeumpedagógiai foglalkozások, közönségkapcsolati rendezvények, projektek egyébként kiválóan alkalmasak arra is, hogy a többségi társadalom felé érték-ként mutassák be a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, ezzel is csökkentve az előítéleteket és közvetítve azt az alaptézist, hogy **a hazánkban élő nemzetiségek államalkotó tényezők, a kulturális javaik pedig védelmezendő közös értékei társadalmunknak.** Az utolsó pillanatban vagyunk a muzeális intézmények szerepkörét és tevékenységét illetően a hazai nemzetiségek kulturális értékeinek megőrzésében, **gyors és határozott intézkedések szükségesek** a jelzett folyamatok megállítása és a megváltoztatása érdekében.

Alapító okirat, SzMSz, működési engedély nemzetiségi tartalma

Ahogy már fentebb is hangsúlyoztam, álláspontom szerint a vármegyei hatókörű múzeumoknak fontos feladata kellene, hogy legyen a nemzetiségi kulturális javak megőrzése, bemutatása és a nemzetiségi értékek közvetítése. Ezzel szemben a vármegyei hatókörű városi múzeumok többsége azt jelezte vissza, hogy csekély mértékű nemzetiségi gyűjteményi anyaggal rendelkeznek, és nem végeznek ilyen jellegű tevékenységet.

A kérdés minél alaposabb megvizsgálása érdekében áttekintettem a 14 választ adó múzeum kérdőívét, abból a szempontból, hogy az alapító okiratukban, SzMSz-ükben, működési engedélyükben van-e utalás nemzetiségi tartalomra, vagy nemzetiségi feladatellátásra.

Egyetlen vármegyei hatókörű városi múzeum, a Dornyay Béla Múzeum alapító okiratában lett egyértelműen rögzítve a nemzetiségi feladatellátás. A múzeum alapító okirata a költségvetési szerv alaptevékenységének kormányzati funkció szerinti megjelölése között rögzítette **a nemzetiségi közfeladatok ellátását és támogatását.** Az SzMSz-ben azonban már nem részletezték a múzeum nemzetiségi feladatait.

Egy másik vármegyei hatókörű városi múzeum **hivatalos dokumentumai között is szerepelt még utalás a nemzetiségi tartalomra**, ez a **Rippl-Rónai Múzeum**, amelynek az SzMSz-e azt tartalmazza, hogy szakmailag felügyeli a lakócsai Horvát Nemzetiségi Tájékozató, valamint szakmai tanácsadója és saját gyűjteményi anyagának a vagyonkezelője ugyanebben a tájékozatóban. A múzeum többi szakmai dokumentumában nem térnek ki a nemzetiségi feladatellátásra.

A tatai német nemzetiségi bázisintézmény székhelyintézményének, a **Kuny Domokos Múzeumnak** az alapító okiratában és SzMSz-ében sem szerepel a nemzetiségi tartalom, feladatellátás, pedig a Német Nemzetiségi Múzeum működési engedélye egyértelműen rögzíti, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhely nemzetiségi bázisintézményi címmel rendelkezik, és 100%-ban német nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezik. A helyszíni látogatás során az igazgató nyitott volt a változtatásra, a hivatalos szakmai dokumentumokban azonban csak a fenntartó egyetértése esetén lehetséges a nemzetiségi feladatok rögzítése. A múzeumigazgató legutóbbi tájékoztatása szerint megkeresték a fenntartójukat és kérték a szakmai dokumentumok erre figyelemmel történő áttekintését és kiegészítését is.

A **Munkácsy Mihály Múzeum** weblapján található küldetésnyilatkozatában kétszer is szerepel a nemzetiségi kifejezés: a Munkácsy Mihály Múzeum feladatának tekinti feltárni, összegyűjteni, tudományosan feldolgozni, és a modern kor követelményeinek megfelelően mindenki számára közkinccsá tenni **többek között a megyében élő magyarság és nemzetiségek hagyományait**, amelyek Békéscsabához, Békés megyéhez kötődnek. Intézményük őrzi és gyarapítja a Békéscsabához köthető, a megye múltjára és jelenére vonatkozó jellegzetes tárgyakat, eszközöket, könyveket, kéziratokat, művészeti és ipari alkotásokat, így **az itt élő nemzetiségek tárgyi és szellemi kultúráját is**.¹⁰¹

Az alapító okiratában a nemzetiségi feladatok ellátása azonban már nincs külön feltüntetve, és az SzMSz-ben sem szerepel a múzeum nemzetiségi feladatellátása. Mindezek összefüggenek azzal a többször említett változással, hogy a működési engedélyük nemzetiségi tartalma 2013-tól jelentősen leszűkült. 2003. évi működési engedélyükben a gyűjtőterületük Békés megye közigazgatási területe volt, a magyarországi szlovák és román nemzetiségi néprajz esetén azonban még Magyarország szerepelt. A 2012. évi működési engedélyükben a gyűjtőterületük Békés megye területe volt, a magyarországi szlovák nemzetiségi néprajz tekintetében Magyarország közigazgatási területe. Az új 2013-tól érvényes működési engedélyükben már nemzetiségi meghatározás nem szerepel, gyűjtőterületük pedig Békés megye közigazgatási területe.

Ismételten hangsúlyozom, **nagy veszteség**, hogy a megyei múzeumi hálózat átalakítását követően, **2013-tól a Munkácsy Mihály Múzeum már nem bázismúzeuma a szlovák és román nemzetiségeknek**, mivel a múzeum fenntartója nem kezdeményezte a bázisintézményi cím megszerzését. **Bízom benne, hogy szakmai összefogással, egyeztetésekkel mielőbb megváltoztatható ez a helyzet.**

A többi 11 múzeum esetében a hivatalos szakmai dokumentumokban semmiféle módon nincs utalás a vármegyékben élő nemzetiségi közösségek kulturális értékeinek védelmére és az ehhez kapcsolódó feladatokra.

¹⁰¹ A Munkácsy Mihály Múzeum küldetésnyilatkozatát lásd: munkacsy.hu/muzeum/kuldetesnyilatkozat.

A kérdőívek válaszai szerint egyébként a vármegyei hatókörű városi múzeumok igazgatói és munkatársai egyértelműen felismerik és el is fogadják, hogy **a múzeumi szféra nagymértékben hozzá tud járulni a nemzetiségek kulturális örökségének védelméhez, megőrzéséhez és szakmai támogatással egyaránt.** Volt olyan megfogalmazás is, mely szerint a nemzetiségi kulturális javak megőrzése beleillik a vármegyei hatókörű városi múzeumok jelenlegi feladatkörébe, **tehát az alaptevékenységüket sem kell megváltoztatni, csak tudatosan, tervezetebben kell a feladatokat szervezniük, szükség szerint kiegészítve új nemzetiségi jellegű feladatokkal.**

Szakmai szempontból azonban **többen is vitatták, hogy a nemzetiségi kulturális javak gyűjtése, állományvédelme, bemutatása a vármegyei hatókörű városi múzeumok feladata lenne.** Ennek ellátása ugyanis megkövetelné a nemzetiségi közösségek képviselőivel, vezetőivel való folyamatos kapcsolattartást, a nemzetiségi területhez értő szakemberek alkalmazását, illetve szükség szerint többletforrások felhasználását is a nemzetiségi területre vonatkozóan. Az is felmerült, hogy az ilyen jellegű feladatokat, a már most is létező nemzetiségi bázisintézményeknek kellene ellátniuk. Álláspontom szerint azonban a vármegyékben élő nemzetiségek tekintetében nem szűkíthető le a bázisintézményekre a feladatellátás, nemzetiségi bázisintézménnyel – a tagintézményként működő Német Nemzetiségi Múzeummal – jelenleg Magyarországon a vármegyei hatókörű városi múzeumok közül egyedül csak a Kuny Domokos Múzeum rendelkezik.

A felvetett problémával már a 2010. évi jelentés is foglalkozott, erre figyelemmel a kisebbségi ombudsman ajánlással fordult az oktatási és kulturális miniszterhez, és azt kérte, hogy ezek, **a csak kisebb részben, de nemzetiségi feladatot is ellátó intézmények legyenek kötelesek alapító okiratukban, működési engedélyükben, valamint a szervezeti és működési szabályzatukban meghatározni az ellátandó nemzetiségi/kisebbségi feladatok pontos és konkrét tartalmát.**

A rendelkezésemre álló információk szerint, áttekintve a kérdőíveket, megállapítható, hogy a 2010. évi jelentésben tett szakmai javaslat végrehajtására, azaz nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi kulturális jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatainak **szakmai dokumentumokban való meghatározására, megjelenítésére nem került sor.**

Az akkori javaslattal továbbra is egyetértek, álláspontom szerint a nemzetiségi feladatkör rögzítése a vármegyei hatókörű városi múzeumok hivatalos szakmai dokumentumaiban észszerű és elkerülhetetlen a nemzetiségi kulturális jogok hatékonyabb érvényesítése érdekében.

Mint ahogy arra már többször utaltam, Magyarországon a hazai nemzetiségek jogainak szabályozásakor a területi autonómia kialakítása helyett a kulturális autonómia megteremtésére helyeződött a hangsúly, a tizenhárom hazai nemzetiségi közösség tagjai ugyanis területileg nem élnek elkülönítetten, **a nemzetiségi lakosok Magyarország területén bárhol lakhatnak,** és a társadalmi mobilitás és egyéb változások következtében (munkahelyváltozások, költözködések, házasságkötések) már a kisebb arányú területi koncentrációk is átalakulóban vannak.

A személyi elven alapuló kulturális autonómia lehetőséget biztosít saját kulturális intézmények és érdekképviselők létrehozására, az ehhez szükséges többlet jogosítványokat, támogatásokat hazánkban az Njtv. garantálja, és határozza meg részleteiben, többek között a nemzetiségi önkormányzati rendszer kialakításával és a nevelési-oktatási, valamint kulturális intézmények alapításának, fenntartásának átvételi lehetőségeivel.

Mindezekhez kapcsolódva fontos hangsúlyoznom, hogy az állam a nemzetiségi kulturális javak megőrzése és védelme szempontjából felmerülő intézményvédelmi kötelezettségét a már meglévő feladatai kiterjesztésével, kiegészítésével is megvalósíthatná.

Erre figyelemmel **vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében** – azok országos és a megyei gyűjtőterületeire is tekintettel – annak ellenére, hogy a jelzett intézmények nem tekinthetők nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek, muzeális intézménynek, **szükséges lenne a nemzetiségi jellegű feladatok kötelező ellátását rögzíteni, biztosítani**, különös tekintettel arra, hogy **minden vármegyében élnek hazai nemzetiségi közösségekhez tartozó lakosok**, és működnek nemzetiségi önkormányzatok és nemzetiségi civil szervezetek.

A felmerült probléma megoldását jelentheti például **a Kult.tv. 45/A. § (2) bekezdésének a kiegészítése** olyan alap- vagy kiegészítő tevékenységgel, amely a vármegyében élő **nemzetiségi közösségek kulturális javainak**, értékeinek megőrzésére, bemutatására és kapcsolódó múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati feladatok ellátására vonatkozik. Emellett a Kult.tv. 1. számú mellékletének sz) pontjában található kulturális javak fogalmát is célszerű lenne kiegészíteni **a hazai nemzetiségek fogalommal**, továbbá a vármegyei hatókörű városi múzeumok **szakmai dokumentumaiban alap- vagy kiegészítő tevékenységként rögzíteni szükséges a nemzetiségi feladatok ellátását**. Ehhez kapcsolódva, az is fontos lenne – a Kult. tv. 45. § (5) bekezdésére¹⁰² figyelemmel –, ha **a vármegyei hatókörű városi múzeumok a szakmai munkatervükben és a szakmai beszámolójukban, valamint a stratégiai tervükben a vármegyében élő nemzetiségekre vonatkozó konkrét feladatokat – szükség szerint vagy évente módosítva, kiegészítve – külön is rögzítenék**.

Amennyiben jogszabálmódosítással sor kerülne a vármegyei nemzetiségi közösségeket érintő feladatok meghatározására, illetve a stratégiai tervben, a szakmai munkatervben és beszámolóban azok részletezésére és pontosítására, akkor **a jelenlegi állami feladatokra vonatkozó támogatási részt ki kellene bővíteni többletforrással, ami jelentős motivációt jelenthetne a nemzetiségi tartalom kiteljesítésére és új nemzetiségi feladatok vállalására a vármegyei hatókörű városi múzeumokban**. Mindezekre figyelemmel a vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében is megfontolandónak tartom a nemzetiségi feladatok kötelező ellátása érdekében új **jogalkotási javaslat megfogalmazását**.

A nemzetiségi tartalom és eredet nyilvántartása a vármegyei hatókörű városi múzeumok gyűjteményi anyagaiban

A kérdőívre adott válaszában több vármegyei hatókörű városi múzeum is azt jelezte, hogy nem rendelkeznek nemzetiségi gyűjteménnyel, és nem látnak el hazai nemzetiségi közösségek kulturális javaival kapcsolatos feladatokat. Megítélésem szerint ez összefügghet a gyűjteményi anyagok nyilvántartásának hiányosságaival is.

Ez azért kiemelten fontos téma, mert ha nincs kereshető és összegezhető módon nyilvántartva a nemzetiségi tartalom, akkor erre hivatkozva mellőzhető az egyes vármegyékben élő hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak megőrzésére, bemutatására vonatkozó tevékenységek ellátása is.

¹⁰² Kult.tv. 45. § (5) A vármegyei hatókörű városi múzeum szakmai munkatervét és szakmai beszámolóját, valamint stratégiai tervét a fenntartó – annak elfogadását megelőzően – véleményezésre megküldi a miniszternek. Ha a miniszter a fenntartó javaslatának kézhezvételétől számított 30 napon belül nem ad véleményt, úgy kell tekinteni, hogy a javaslatban foglaltakkal egyetért. a miniszter véleménye a fenntartót nem köti döntése meghozatalában.

A hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak nyilvántartási problémái, a **nemzetiségi eredet, tartalom megjelenítésének hiánya a nyilvántartásokban** kiemelten érinti a vármegyei hatókörű városi múzeumokat is. Ezek a múzeumok már jelentős gyűjteményi anyaggal rendelkeznek, tehát ha azt nyilatkozták, hogy nincs nemzetiségi gyűjteményi anyaguk, nem lehet eldönteni, hogy ténylegesen nincs ilyen, vagy csak a nyilvántartás hiányossága, pontatlansága miatt nem lehet megfelelően rákeresni a nemzetiségi tartalomra, eredetre, ezért nemzetiségi szempontból nem összesíthetők a gyűjteményi anyagokban található adatok, információk, és nem adható pontos válasz a kérdésekre.

A választ adó 14 múzeum közül egyébként 9 utalt a nyilvántartással kapcsolatos válaszaiban a nemzetiségi tartalomra, igaz néhány esetben csak közvetetten.

A vizsgált vármegyei hatókörű városi múzeumok nyilvántartással kapcsolatos válaszainak összesítése

Vármegyei hatókörű városi múzeum neve	Nemzetiségi tartalom nyilvántartása	Nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás
Kuny Domokos Múzeum Német Nemzetiségi Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; A nemzetiségi gyűjteményi anyag nyilvántartása a Német Nemzetiségi Múzeumban biztosított.	Német nyelven nincs nyilvántartva, a későbbiekben tervezik. Oka: a magyar nyelvű nyilvántartás rendbetételére fókuszáltak. Egyes gyűjteményi egységek helyi dialektus szerinti megnevezése azonban szerepel a leltárkönyvben.
Munkácsy Mihály Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; A nemzetiségi tartalom: a román történelmi gyűjtemény nyilvántartása külön leltárkönyvekben; néprajzi anyagokban a település, az ajándékozó, illetőleg a tárgy anyanyelvi megnevezése.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás, csak a megnevezés, cím esetében használják a nemzetiségi nyelvet. Oka: nincsenek nemzetiségi nyelvet ismerő szakemberek. Nem ismert ilyen gyakorlat a magyarországi múzeumokban.
Rippl-Rónai Múzeum	Számítógépes formában, a MúzeumDigitár gyűjteménykezelő rendszerében rögzítik a tételek adatait, majd kiegészítik a digitalizált állománnyal. Nemzetiségi anyagaik tekintetében a Néprajzi Szakág gyűjteményeiben található tételek teljesen digitalizáltak, a tárgyi gyűjtemény külön tárgycsoportba rendezve fotókkal és leírókártonokkal elérhető online a MúzeumDigitár rendszerében, ugyanitt fotók és adattári tételek is kereshetők és letölthetők az adott településre szűrve.	Nemzetiségi nyelven történő nyilvántartásuk nincs, mivel nem rendelkeznek erre humánerőforrás-kapacitással, illetve a gyűjteménykezelő rendszerben ez nagyon bonyolult lenne megoldható.

Kecskeméti Katona József Múzeum	Hagyományos nyilvántartás; A néprajzi gyűjtemény saját belső nyilvántartásában kulcsszavas kereséssel a nemzetiségi tartalom is elérhető.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás, a nemzetiségi gyűjtemény hiánya és a humán erőforrás kompetenciájának hiánya miatt.
Móra Ferenc Múzeum	Hagyományos nyilvántartás, cél az auditált digitális nyilvántartás kialakítása. Nincs nemzetiségi szempontú külön nyilvántartás, keresési lehetőség: a Huntéka rendszer próbaváltozatában, a nemzetiségi témák vagy lokációk kulcsszó szinten kereshetők.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás. Oka: SzMSz nem tartalmaz nemzetiségi feladatellátást, a környéken élő nemzetiségi közösségeknek nincs igénye erre.
Jósa András Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; Nem tartják külön nyilván a nemzetiségi kulturális javakat, rögzítik azonban a tárgy nemzetiséghez való kötődését, azok elektronikusan a nemzetiség megjelölésével kereshetők.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás. Oka: a nemzetiségi kutatók és az ilyen jellegű igény hiánya miatt.
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; Az intézmény nem tartja nyilván a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, nemzetiségi tartalmú értékeit külön, az esetleges nemzetiségi-nyelvi vonatkozás a leltárkönyv leírás mezőjében kerül feltüntetésre.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás. A nemzetiségi nyelven történő nyilvántartást a 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet nem írja elő, és a műtárgyak jellege sem indokolja.
Dornyay Béla Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; Külön nem lehet rákeresni a nemzetiségi tartalomra, de természetesen nyilvántartják és gyakran fel is használják ezen képeket, kölcsönzések gyakori tárgyai. (Ha tudják, hogy mely képzőművészeti alkotásoknak nemzetiségi származású az alkotója, akkor valamiféle nyilvántartás itt is létezik.)	Nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás nincs, a roma alkotók romungrók, ezért anyanyelvük a magyar volt.
Zalaegerszegi Múzeumok Igazgatósága	Számítógépes nyilvántartás, nemzetiségi tartalmat nem tartják külön nyilván. Későbbi válaszuk szerint: a tárgyak muzeológiai leírásában feltüntetésre kerül a származásuk, ha valamelyik nemzetiséghez kötődnek.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás.

Savaria Múzeum	Hagyományos módon; nemzetiségi tartalmat nem tartják nyilván.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás.
Lackó Dezső Múzeum	Számítógépes és hagyományos nyilvántartás; a nemzetiségi tartalmat nem tartják nyilván.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás.
Déri Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; a nemzetiségi tartalmat nem tartják nyilván.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás.
Janus Pannonius Múzeum	Hagyományos és digitalizált nyilvántartás; a nemzetiségi tartalmat nem tartják külön nyilván.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás.
Damjanich János Múzeum	Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; nemzetiségi tartalmat nem tartják nyilván.	Nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás, mivel nem nemzetiségi bázisintézmény.

A 14 vármegyei hatókörű városi múzeumok közül csupán 5 esetben írták azt, hogy a nemzetiségi tartalom nyilvántartására semmilyen formában nem került sor, feltehetőleg azonban ezekben a múzeumokban is találni lehetne a leltárkönyvekben, illetve egyéb nyilvántartásokban nemzetiségi tartalomra való utalást azok részletes áttekintését követően.

Ehhez kapcsolódva fontos tisztáznom egy félreértést. A **nem nemzetiségi jellegű feladatot ellátó intézmények** esetében álláspontom szerint sem az a cél, hogy **külön legyenek nyilvántartva a nemzetiségi anyagok. Ez szakmailag is aggályos lenne, helyette azt kellene elérni, hogy** hagyományos és számítógépes nyilvántartásban a bekerülő gyűjteményi anyagoknál **minden esetben vizsgálják, jelezzék, majd rögzítsék a nemzetiségi tartalmat, eredetet, kötődést, ha van rá adat, akkor nemzetiségi nyelven/tájnyelven is.** Fontos lenne, hogy a pontosabb nyilvántartás alapján, rá lehessen keresni a hazai nemzetiségi anyagokra nemzetiségi címszó alatt és a hazai nemzetiségek nevei alapján is. Csupán megfelelő nyilvántartás esetén lehetséges például részletes tájékoztatást nyújtani az országos nemzetiségi önkormányzatok számára a vármegyei hatókörű városi múzeumokban található hazai nemzetiségi közösségekhez (is) kötődő kulturális javakról, illetve az ilyen jellegű egyéb szolgáltatásokról, programokról.

A **nemzetiségi nyelven/tájnyelven történő nyilvántartás biztosítását is rendkívül fontosnak tartom**, ennek lehetősége vagy hiánya a vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében elsődlegesen ott merült fel, ahol valamilyen formában törekedtek a nemzetiségi tartalom, eredet nyilvántartására és keresési lehetőségére.

A **kulturális javak, gyűjtemények nemzetiségi tartalmának nyilvántartási hiányosságai** elsődlegesen arra vezethetők vissza, hogy a Kult.tv., illetve 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet nem kötelezte/kötelezi a muzeális intézményeket a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, gyűjteményeinek nyilvántartására, a nemzetiségi tartalomnak a rögzítésére, felsorolására.

Jelenleg leggyakrabban a gyűjteményi anyag eredetéhez, azaz ahhoz a településhez vagy családhoz kötik a nemzetiségi tartalmat, ahonnan származik, ahonnan érkezett a nyilvántartásba vett anyag (tárgyi gyűjteményi anyag, fotó, egyéb dokumentáció), pedig a nemzetiségi tartalom tágabban is értelmezhető, például egy az eredet szempontjából indifferens tárgyi gyűjteményi anyagban is fellelhetők olyan jellegzetességek, amelyek valamely nemzetiségi közösséghez való szoros kötődésre utalnak.

Jelenleg nincs meghatározva, hogy milyen formában, mit és hogyan kellene nyilvántartásba venni a hazai nemzetiségeket (is) érintő gyűjteményi anyagok esetében. A jogszabályi kötelezés és az egységes szempontok, protokollok hiányában a nemzetiségi tartalmakat az egyes vármegyei hatókörű városi múzeumokban különbözőképpen – az eddigi tapasztalataik, gyakorlataik alapján – tartják nyilván, ha erre egyáltalán sor kerül(t).

Álláspontom szerint ezért mielőbb szükség lenne olyan jogszabály-módosításra, amely kötelezővé tenné a továbbiakban a muzeális intézmények szakmai besorolásától és gyűjteményi típusaitól függetlenül, tehát valamennyi vármegyei hatókörű városi múzeum számára is a nemzetiségi tartalom, eredet, kötődés feltüntetését, megfelelő adatok esetén nemzetiségi nyelven is.

Emellett kötelezni kellene a muzeális intézményeket a már meglévő gyűjteményeik nemzetiségi tartalmának kiegészítésére és pótlására, amelyet két módon is el lehetne rendelni. Egyrészt az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet alapján – szükség szerint kiegészítve azt – szabályozni kellene, hogy a revízió során kötelező legyen felülvizsgálni a kulturális javak, gyűjtemények nemzetiségi tartalmát is, és erre figyelemmel kiegészíteni és javítani a nyilvántartásokat.

Másrészt világos és egyértelmű szabályozással indokolt lenne meghatározni az digitalizálás egységes formában történő kialakítását a muzeális intézményekben, és a digitalizált nyilvántartás elkészítése során is kötelezni lehetne a muzeális intézményeket a nemzetiségi tartalom külön vizsgálatára, szükség szerinti kiegészítésére, és a nemzetiségi gyűjteményi anyag nemzetiség nyelven és esetlegesen nemzetiségi tájnyelven történő rögzítésére.

A kérdőívre beérkezett válaszok szerint egyébként ez utóbbi folyamat, a gyűjteményi anyagok digitalizálása szinte minden vármegyei hatókörű városi múzeumban elkezdődött. Ennek pontos tartalmára nem kérdeztünk rá, de egyértelműen kiderült a válaszokból, hogy a digitális nyilvántartás kialakítása sem egységes formában, egységes módszerekkel történik.

Ezért a 19 vármegyei hatókörű városi múzeumban észszerű lenni felmérni, hogy hol tart a digitalizálási folyamat, az egyes múzeumok milyen digitalizált és/vagy auditált nyilvántartásokkal rendelkeznek, ezek később hogyan kapcsolódhatnak egy országos nyilvántartáshoz. A tényfeltárás keretében fontos lenne azt is feltárni, hogy a digitalizált nyilvántartásokban hogyan tüntetik/tüntették fel a nemzetiségi tartalmat, vannak-e ehhez kapcsolódóan nemzetiségi nyelven vagy nemzetiségi tájnyelven történt bejegyzések. Ha a nemzetiségi tartalom rögzítésére nem került sor, a legfontosabb kérdés, hogy a digitalizálási folyamatban hogyan lehetne kiegészíteni a nyilvántartást nemzetiségi tartalommal.

Mindezek alapján a digitalizálás folyamatához kapcsolódóan azt is rögzíteni lehetne a szabályozásban, hogy a hagyományos nyilvántartás felülvizsgálata és ismételt rögzítése során minden esetben vizsgálják a gyűjteményi anyagok nemzetiségi tartalmát is.

A vonatkozó szabályozás módosítása előtt azonban kiemelten fontos lenne **nemzetiségi területekhez, gyűjteményekhez is értő szakemberek, kutatók, néprajzos muzeológusok bevonásával a nemzetiségi tartalomra, és annak nyilvántartására vonatkozóan szakmai egyeztetést folytatni.**

A cél az, hogy a jogszabálmódosítás előkészítése valamennyi érintetthez elérjen, vagyis, hogy a muzeális intézményi szféra ne csak külső beavatkozásnak, hanem az eddigi tapasztalatokra, gyakorlati igényekre, további kutatási lehetőségekre épülő jobbító szándékú, a nemzetiségi értékek hosszú távú megőrzését elősegítő intézkedésnek tekintse a nyilvántartási rendszer átalakítását.

Mindezek mellett **előzetesen az érintett 13 nemzetiség vezetőinek, képviselőinek véleményét is érdemes beszerezni** azzal összefüggésben, hogy pontosan mit tartanak fontosnak a közösségek kulturális javainak gyűjtésével, nyilvántartásával, bemutatásával kapcsolatban. Az így összegyűjtött vélemények alapján lehetne muzeológiai és technikai szempontból is átgondolni a nyilvántartási rendszer fejlesztési lehetőségeit, menetét.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok működési nehézségei, problémái

A különböző szakmai besorolású muzeális intézmények működését akadályozó problémákra az elvi állásfoglalás több fejezetében is rámutattam, fontosnak tartom azonban – a kérdőívre érkezett válaszok alapján – **a vármegyei hatókörű városi múzeumok legjellemzőbb problémáira, nehézségeire külön is kitérni**, amelyeket az alábbiakban összesítek. A problémák egy része nem kapcsolódik a nemzetiségi feladatellátáshoz, annál általánosabb jellegűek, de akadályozhatják a vármegyei nemzetiségi közösségeket érintő feladatok vállalását és ellátását is. Az összegyűjtött nehézségek világosan jelzik a muzeális intézményi szférában dolgozók egyre súlyosabb helyzetét. A vármegyei hatókörű városi múzeumok véleménye alapján egyébként összeállítható egy pontos lista a változtatásra váró problémákról és hiányosságokról.

Alacsony bérezés, fluktuáció

Gyakorlatilag **a múzeum szféra minden területe finanszírozási problémákkal küzd. Problémát jelent a munkavállalók alacsony bérezése**, versenyképes bérezés kialakítására lenne szükség ebben a szférában is. Egyes intézményekben szinte minden alkalmazott a kötelező minimálbéren vagy a diplomás bérminimumon kerül alkalmazásra. Túlórapénz, cafetéria a muzeális intézményekben nem biztosított. Jellemző a fluktuáció, az előregedés, az alacsony bérekkel nem tudják megtartani a szakképzett dolgozókat. Komoly bérfeszültséget okozott a pedagógusok béremelése, most már hozzájuk képest is kevesebb a bére a muzeális intézmények dolgozóinak.

Valóságos **hiányszakmák alakultak ki a múzeumokban**, például restaurátort, preparátort, művészettörténészt egyes múzeumokban szinte lehetetlen a kialakult béreken alkalmazni. Szükség lenne további muzeológusokra és gyűjteménykezelőkre. A munkaerőhiány az egyes múzeumokban már olyan nagy, hogy a szakmai jellegű munkakörök sincsenek betöltve.

Összességében megállapítható, hogy **a dolgozói bérezés az országos átlag alatt van, és ennek soron kívüli rendezése nélkül a szakemberek megtartása is veszélybe kerülhet a vármegyei hatókörű városi múzeumokban is.**

Infrastrukturális feltételek hiánya

Az infrastrukturális feltételek hiánya is ijesztő méretű.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok többsége több telephellyel, tagintézménnyel, fiáláléval rendelkezik, az épületek gyakorta leromlott állapotúak, illetve műemléki védettség alatt állnak, így azok karbantartása, felújítása sok nehézséget okoz. Van, ahol a múzeum területe kevés az ellátandó feladatokhoz képest, vagy épp a stabil klímát nem lehet biztosítani a régi épületben. Az energiaár-emelkedés felszínre hozta, felerősítette az állagvédelmi problémákat, sok épület régi, elhanyagolt állapotú és korszerűtlen.

Gyakoriak a beázásból, párásodásból fakadó problémák, de több múzeumi épületben a közművek állapota is aggályos, a fűtési rendszerek pedig felújításra szorulnak.

Több helyen is jelezték, hogy a múzeum jelenleg használt épületeinek jelentős része nem múzeumi céllal épült, ezért ezekben az épületekben az állományvédelem biztosítása is folyamatos kihívást jelent.

Külön is meg kell említeni a **raktározás** és ezzel összefüggésben az **állományvédelmi nehézségeket**. A raktárak zsúfoltsága folyamatosan gondot okoz, sok helyen kritikus helyzetet teremt a raktárhiány. Nehézséget jelent a régi műemléki védettség alatt álló épületekben a műtárgyvédelmi szempontoknak megfelelő raktár biztosítása. Van olyan intézmény, amely saját kiállítóterülettel és raktárápülettel sem rendelkezik, bérelt raktároknak kell elhelyezniük a gyűjteményi anyagokat. A műtárgyak állagmegóvásához azonban nagyon fontos a raktárhelyzet megoldása, lehetőség szerint korszerű épületekben.

Összeségében megállapítható, hogy az új, muzeális intézményi feladatok ellátására épült ingatlanokon kívül **a múzeumok épületei a finanszírozási problémák miatt folyamatosan romlanak, azok karbantartására és felújítására nem jut elegendő forrás**. Nincs elegendő pénz modern, magas színvonalú raktározásra, és szakmailag magas színvonalú állományvédelemre, restaurálásra.

Szakmai, kiemelten a nemzetiségi feladatok ellátásának akadályai

Szakmai feladatokra gyakorlatilag már csak esetlegesen jut forrás. A gyűjtemények gyarapítása egyre nehezebben megvalósítható, anyagi feltételek hiánya miatt. A jó minőségű, közönséget bevonzó kiállításokra, új és innovatív közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai programokra a jelenleginél több pénzre lenne szükséges.

Többben is egyetértettek abban, hogy a muzeális intézményeknek a nemzetiségi kulturális javak megőrzésében meghatározó szerepük van, a múzeumi szféra nagymértékben hozzá tud járulni a nemzetiségek kulturális örökségének megőrzéséhez, a nemzetiségi identitás erősítéséhez. A hazai nemzetiségi közösségek elszórt elhelyezkedése miatt a vármegyei hatókörű városi múzeumoknak különösen fontos szerepe lehet ebben. A nemzetiségi feladatellátás ugyanakkor jelenleg nincs rögzítve a vármegyei hatókörű városi múzeumok szakmai dokumentumaiban, így a tematikus nemzetiségi gyűjtés jelenleg nem megvalósítható.

Egyesek véleménye szerint **amennyiben a vármegyei hatókörű városi múzeumokban a nemzetiségi tartalmú feladatok kötelező ellátása felmerülne, mind pénzügyi, mind pedig humánerőforrások oldaláról is átfogó fejlesztésekre lenne szükség**. A muzeológus szakemberek feladatköre jelenleg is széles spektrumot fed le, a munkaköreik további bővítése már nagy nehézségekbe ütközne.

Több helyen is szívesen alkalmaznának olyan szakembert, aki a nemzetiségi témakörrel kiemelten foglalkozna, forrás hiányában azonban ez nem megoldható. A nemzetiségi tartalmú feladatok ellátásához egyébként is olyan szakembereket kellene alkalmazni, akik beszélik a nemzetiségi nyelvet, valamint speciális tudással és tapasztalattal rendelkeznek a nemzetiségeket érintő muzeológiai feladatok ellátásához.

Nagy probléma, hogy a muzeális intézményi területen lévő pályázati lehetőségek is megszűntek vagy leálltak. A Járasszékhely, illetve a Kubinyi pályázat megszűnt, az EU-s pályázatok pedig nem elérhetők jelenleg.

Kulturális jogokra vonatkozó jogszabályok hiányosságai

A megkeresett vármegyei hatókörű városi múzeumok szakemberei közül néhányan azt is jelezték, hogy **nem csak a mindennapi működés, hanem az azt meghatározó jogszabályi rendelkezések is változtatásra szorúlnának**. A muzeális intézményrendszerrel kapcsolatos jelenlegi szabályozás ugyanis számos vonatkozásban – fenntarthatóság, nyilvántartás, finanszírozás – elavult, átgondolásra szorul. Erre figyelemmel a vonatkozó jogszabályok módosítását is szükségesnek tartanak a felmerült, fentiekben bemutatott problémák megváltoztatásához.

4.2.3. Területi, tematikus múzeumok, további közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek

A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények között az országos múzeumok és a vármegyei hatókörű városi múzeumok mellett 23 települési önkormányzat által fenntartott területi, tematikus múzeumot, egyéb közérdekű muzeális gyűjteményt és kiállítóhelyet is megkerestem, közülük azonban csak 11 intézmény válaszolt. Két területi múzeumot nemzetiségi bázisintézményként a 4.1.1. fejezetében részleteiben is bemutatam, tekintettel a nemzetiségekhez kötődő gyűjteményi anyaguk magas arányára.

(A mohácsi Kanizsai Dorottya Múzeumban ugyanis a szerb, a horvát és a szlovén nemzetiségre vonatkozó kulturális javak 70%-ot elérő arányban találhatók. A bajai Türr István Múzeumban a gyűjtőkörébe tartozó német, horvát, szerb nemzetiségek kulturális javai a gyűjteményük 40%-át teszik ki.)

A ténylegesen nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények közé sorolható 9 muzeális intézmény közül csak 8 küldte vissza a kérdőívet. Az Árpád Múzeum ugyan válaszolt, de nem töltötte ki a kérdőívet, arra hivatkozva, hogy nem lát el nemzetiségi tartalommal kapcsolatos feladatokat.

A választ adó 8 muzeális intézmény működését, nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmére, megőrzésére vonatkozó tevékenységét a következő szempontok alapján vettem össze: **Szakmai dokumentumok; Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása; Kiállítások; Együttműködés, programok.**

Fontos azonban hangsúlyoznom, hogy a kevés számú válasz miatt e muzeális intézmények vonatkozásában csak néhány, szembetűnő tényre, tendenciára hívom fel a figyelmet, a jelzett muzeális intézmények helyzete, nemzetiségi feladatokra vonatkozó tevékenysége további vizsgálatot érdemelne.

I. A móri Lamberg-kastély Művelődési Központ, Könyvtár és Muzeális Kiállítóhely fenntartója Mór Város Önkormányzata, a muzeális intézményi rész jelenleg közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik. Az intézmény nagy hangsúlyt fektet a nemzetiségi kulturális javak megőrzésére.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Német nemzetiség	Alapító okiratban és a működési engedélyben nem tesznek említést a nemzetiségi feladatokról, az SzMSz-ben azonban igen: kiemelt feladata a német nemzetiségi tárgyi kultúra bemutatása.	Móri Emléktár és Művészeti Kiállításhoz tartozó Német Nemzetiségi Tájház néprajzi gyűjteménye 100%-ban nemzetiségi tartalmú. Hagyományos és számítógépes nyilvántartás; A nemzetiségi tartalmat nem tarják külön nyilván. Muzeális kiállítóhelyként nem gyarapíthatják a gyűjteményüket.	Móri Emléktár és Művészeti Kiállítás négy állandó kiállítása közül az egyik a Német Nemzetiségi Tájház.	Jó kapcsolatot ápolnak a települési nemzetiségi önkormányzattal. A Német Nemzetiségi Tájházat a móri és térségi nevelési-oktatási intézmények, a nemzetiségi köznevelési intézmény tanulói is látogatják, bekapcsolódva a múzeumpedagógiai foglalkozásokba.

II. A szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum és Szárazmalom, Városi Könyvtár irányítása alatt, Szarvas Város Önkormányzatának fenntartásában működik a **Tessedik Sámuel Múzeum** területi múzeumként.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Szlovák nemzetiség	A szakmai dokumentumokban nem szerepel a nemzetiségi kulturális javak megőrzésével, bemutatásával kapcsolatos feladat.	A néprajzi gyűjtemény 90%-a szlovák nemzetiségi tartalmú. A múzeum azonban nem nemzetiségi bázisintézmény. Hagyományos és számítógépes nyilvántartás van, a nemzetiségi tartalmat nem tartják külön nyilván. Adomány útján gyarapítható a gyűjteményük, nincs azonban külön nemzetiségi gyűjteményük.	2020-ban nyitott újra a múzeum korszerű állandó kiállításokkal. Nem volt külön nemzetiségi állandó kiállítása, de a jelenlegi, megújult állandó kiállításoknak van nemzetiségi tartalma. Időszaki kiállítás: 2022. Szarvas 300 című helytörténeti kiállítás, melyben helyet kaptak az 1722-es szlovák ajkú betelepülők, valamint a letelepedési nyilatkozatuk is.	A szlovák nemzetiségi önkormányzattal ápolnak jó kapcsolatot, programok, rendezvények tekintetében helyet biztosítanak számukra. Pályázatok keretén belül szoktak együttműködési megállapodásokat kötni a környék iskoláival, köztük nemzetiségi nevelési- oktatási intézményekkel is.

III. A mezőberényi Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő, közérdekű muzeális gyűjteményi szakmai besorolással rendelkező muzeális intézményt Mezőberény Város Önkormányzata tartja fenn. A megyei múzeumi hálózat megszüntetését követően a muzeális intézménynek megszűnt a lehetősége a Békés-megyei németiség néprajzi kutatására.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Német, szlovák, cigány nemzetiség	A szakmai dokumentumok nem utalnak a nemzetiségi tartalomra.	Néprajzi, helytörténeti gyűjtemény. Nemzetiségi anyagok: német és szlovák néprajzi műtárgyak. A textíliák és viseleti anyag több mint fele a két nemzetiséghez köthető. Hagyományos nyilvántartás. A német nemzetiségi gyűjteményt külön is vezették, amíg a működési engedélyük tartalmazta a nemzetiségi feladatok ellátását. Módosítása óta együtt vannak nyilvántartva a különböző nemzetiségi anyagok. Nincs lehetőség a gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására sem, mert nincs németül és szlovákul beszélő szakember. Az elmúlt öt évben a nemzetiségi gyűjteményi rész nem bővült.	Állandó kiállítás: „A velünk élő múlt” Mezőberény évszázadai – 30-40%-a nemzetiségi tartalom. Kizárólagosan nemzetiségi tartalmú állandó kiállítás: „A három nemzetiség lakáskultúrája”. 2021-ben mezőberényi roma nemzetiségű nő és férfi viselete kapott helyet az állandó kiállítás anyagában. 2019. január 1. és 2023. június 30. között nem volt olyan időszak kiállítás, amelynek nemzetiségi tartalma lett volna.	Együttműködnek a helyi nemzetiségi önkormányzattal, nemzetiségi civil szervezetekkel. Jó kapcsolat a Munkácsy Mihály Múzeummal. A Cigány Nemzetiségi Önkormányzat emléktáblát helyezett el a muzeális gyűjtemény falán. A helyi holokauszt emlékmű szintén a muzeális gyűjtemény udvarán található. 2021-ben a mezőberényi roma kultúrát és hagyományokat kutató szakembereket fogadtak az intézményben.

IV. A váci Tragor Ignác Múzeum területi múzeum fenntartója Vác Város Önkormányzata.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
szlovák, német	A szakmai dokumentumok nem utalnak a nemzetiségi tartalomra, mert nincsenek nemzetiségi feladatok a múzeumban.	A néprajzi gyűjtemény 10% nemzetiségi: szlovák – Acsa, Csóvár, Sződ; német – Nagybörzsöny, Nagymaros, Zebegény. Hagyományos és számítógépes nyilvántartás, a nemzetiségi tartalom nincs külön nyilvántartva. Település alapján lehet rákeresni, illetve a tárgy megnevezésű rovatban gyakran még a gyűjtéskor fel lett tüntetve nemzetiségi nyelven is a gyűjteményi anyag neve. Vegyes gyűjteményezés: feltárás, vásárlás, ajándékozás. 2019 nemzetiségi gyűjtemény is gyarapodott – Nagymaros néprajzi gyűjtemény (bútor, fotók, szentkép).	Memento Mori állandó kiállítás Vác betelepülését, 18. századi életét mutatja be, egykori német és szlovák lakosok emlékeit is tartalmazza, nem kiemelve a nemzetiségi tartalmakat. Nemzetiségi tartalmat is érintő időszak kiállításuk nem volt.	Együttműködés, szakmai tanácsadás: a Kismarosi Sváb Muzeális Gyűjtemény. Vác város testvérvárosainak képviselőit rendszeresen fogadják a kiállításaikon, ilyenkor az adott helyi nemzetiségi önkormányzat képviselője a kísérő.

V. A nagykanizsai Thúry György Múzeum Nagykanizsa Megyei Jogú Város Önkormányzata fenntartásában működik, területi múzeumként. A kérdőívre adott válaszuk szerint: *„Fontos pillére kell, hogy legyen a jövő múzeumának a nemzetiségi kulturális javak megőrzésére vonatkozó tevékenység. Az identitáshoz kötődő feladatok – legyen az magyar vagy nemzetiségi – kiemelt feladata a modern múzeumnak, mint kulturális és közgyűjteményi intézménynek.”*

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Horvát nemzetiség	A múzeum szakmai dokumentumaiban a nemzetiségi tartalomra nincs utalás.	A néprajzi gyűjteményben jelenik meg a nemzetiségi tartalom, a néprajzi gyűjtemény kb. 1%-a a horvát nemzetiséghez köthető, és a következő településeket érinti: Tótszentmárton, Tótszerdahely, Molnári, Murakeresztúr, Petrivente, Letenye. Jellemzően a falvak paraszti kultúrájával kapcsolatos emlékek (pl. díszes ládák) alkotják ezt a tárgycsoportot. A gyűjteményi anyagokat hagyományos formában tartják nyilván. A nemzetiségi tartalmat azonban külön nem tartják nyilván, legfeljebb a néprajzi gyűjtemény leltárkönyvi bejegyzéseiben lehet erre rákeresni. Az elmúlt öt évben a nemzetiségi gyűjteményi rész nem gyarapodott	Nemzetiségi tartalommal rendelkező állandó kiállítás nem volt. 2021-ben volt egy időszakos kiállítás: Hlebinai művésztelep (Horvátország) alkotásait bemutató tárlat a Magyar Plakát Házban, a kiállítás címe: Válogatás a horvát naiv művészek alkotásaiból – Nagykanizsa 2021.	Együttműködés: A horvát községek polgármestereivel és a kulturális intézményekkel, a helyi német nemzetiségi szervezetekkel, nevelési-oktatási intézményekkel. Határon átnyúló összefogás a Kaproncai Városi Múzeummal történt, a Hlebinai művésztelep alkotásait mutatták be a Magyar Plakát Házban.

VI. Ercsi Eötvös József Művelődési Ház és Könyvtár telephelyeként működik az **Ercsi Helytörténeti Gyűjtemény**. A működési engedély szerint 1994-ben alapították a helytörténeti gyűjteményt, mely közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik, fenntartója Ercsi Város Önkormányzata.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
szerb nemzetiség	A működési engedély, a szakmai dokumentumok nem utalnak a nemzetiségi tartalomra.	A gyűjteményi anyag típusainak felsorolásánál csak annyit említenek: történet, néprajz, továbbá a rácság bemutatása, ez utóbbira az intézmény weblapján is utalnak. A szerb nemzetiséghez kapcsolódó kulturális javak tehát ténylegesen megtalálhatók a helytörténeti gyűjteményben, annak aránya azonban nem derült ki a válaszukból. Hagyományos számítógépes nyilvántartás, a helyi könyvtáros végzi a helytörténeti anyagok leltározását. A nemzetiségi tartalom nyilvántartására nincs utalás.	A működési engedélyben a gyűjtőkörnél feltüntetett kiállítás: Történet, néprajz; Ercsi történetét és régi mesterségeit bemutató állandó kiállítás. (Egy rác tisztaszobát is bemutatnak a kiállításon.) 2023-ban a kiállítás nem volt megtekinthető az épület rossz állapota, illetve a ház vizesedése miatt áthelyezték a gyűjteményi anyagot egy önkormányzati épületbe. Nincs információ arról, hogy a szükségessé vált állagmegóvási munkálatok befejeződtek-e, bár a weblapjuk szerint már újra látogatható a helytörténeti gyűjtemény.	Együttműködés: helyi horvát önkormányzattal.

VII. Újfehértói Történeti Gyűjtemény közérdekű muzeális gyűjteményi szakmai besorolással a **Zajti Ferenc Művelődési Ház, Könyvtár és Helytörténeti Gyűjtemény** keretében, az Újfehértói Város Önkormányzata fenntartásában működik. Nincs nemzetiségi gyűjteményük, előnyösnek érzik azonban, hogy ez a probléma fókuszba került és egyre több intézkedés történik a nemzetiségi kultúra megőrzése érdekében.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Nincs nemzetiségi tartalomra utalás.	A szakmai dokumentumokban a nemzetiségi tartalomra nincs utalás.	Gyűjteményi anyag típusa néprajz, amelynek azonban nincs releváns nemzetiségi tartalom. A gyűjtemény ajándékozás és adomány útján gyarapodhat. A nyilvántartás hagyományos formában történik, a nemzetiségi tartalom nyilvántartása nem releváns.	A nemzetiségi témához kapcsolódó állandó vagy időszakos kiállítás nem volt.	Alapítása óta kapcsolatban állnak a Jósza András Múzeummal és a Sóstói Múzeumfaluvall.

VIII. A dunakeszi Révész István Helytörténeti Gyűjteményt, amely közérdekű muzeális kiállítóhely a szakmai besorolása szerint, 2018. december 5-én alapította a fenntartó, a Dunakeszi Város Önkormányzata.

Érintett nemzetiség	Szakmai dokumentumok	Gyűjteményi anyag nemzetiségi aránya, gyarapítása, nyilvántartása	Kiállítások	Együttműködés programok
Nemzetiségi feladatot nem látnak el.	A szakmai dokumentumok nem tartalmazzak utalást nemzetiségi tartalomra.	Történeti és néprajzi dokumentumok, fényképek és iratanyagok találhatók a múzeumban, továbbá egy digitális fotótárjuk is van. Nem rendelkeznek nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyaggal. Hagyományos és számítógépes nyilvántartás. A nemzetiségi kulturális javakat nem tartják nyilván.	Nincsenek nemzetiségi tartalmú állandó vagy időszakos kiállítások.	Együttműködés minden dunakeszi köznevelési intézménnyel, ezek között a Fazekas Mihály Német Nemzetiségi Nyelvoktató Általános Iskola diákjainak is tartanak múzeumpedagógiai foglalkozásokat, helytörténeti sétákat. Kapcsolatban állnak továbbá a Dunakeszi Német Nemzetiségi Önkormányzattal.

A 8 városi fenntartású muzeális intézmény közül 2 területi múzeum, 6 pedig közérdekű muzeális kiállítóhely vagy gyűjtemény. Ez utóbbiak közül **5 muzeális intézmény a helyi könyvtár, muzeális gyűjtemény és művelődési központ konglomerációjába illeszkedett bele.** A jogi szabályozás¹⁰³ integrált kulturális intézménynek nevezi a jelzett intézményeket, amelyek a muzeális intézményekkel, a nyilvános könyvtári ellátás biztosításával, illetve a közművelődési alapszolgáltatások hozzáférhetőségének biztosításával összefüggő feladatokat közös szervezetben ellátó, a települési önkormányzat által fenntartott kulturális intézmények.

Ez a szervezeti forma feltehetőleg a megyei múzeumi hálózat megszűnését követően vált jellemzőbbé, amikor önállóvá váltak és egyben magukra is maradtak a települési önkormányzatok fenntartásába került kisebb múzeumok. Ezek a muzeális intézmények a megyei múzeumi szervezetek vidéki tagintézményei voltak, a megyei múzeumi hálózat anyagi és szakmai biztonságot nyújtott számukra. Feltehetőleg elsődlegesen finanszírozási okok miatt hozták létre az integrált kulturális intézményeket helyi szinten. Vélhetően csak így lehetett biztosítani a kisebb nagyságú muzeális intézmények életben maradását, működését, amely az összes kompromisszum, legfőképpen a működési önállóság elvesztése ellenére a jelenlegi finanszírozási körülmények között szükséges lépésnek tűnik.

Nemzetiségi szempontból nagy veszteség, hogy a megyei múzeumi hálózat megszüntetésével **az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő muzeális intézménynek megszűnt a lehetősége a Békés-megyei németiség néprajzi kutatásának folytatására.** Korábban egyértelműen elláttak nemzetiségi feladatot, kiemelten a megyei németiség kutatására fókuszálva, bár a személyi feltételek már akkor sem voltak megfelelőek. Fontosnak tartanám, ha fenntartó önkormányzat megvizsgálná, hogy az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő muzeális intézmény hogyan láthatná el – szükség szerint megváltoztatva a működési engedélyét és a gyűjteményi területét – ismételten a német nemzetiségre vonatkozó nemzetiségi feladatokat, vármegyei kutatásokat.

A 8 muzeális intézmény szakmai dokumentumaiban szinte egyáltalán nem utalnak a nemzetiségi tartalomra, kivéve a Lamberg-kastély Művelődési Központ, Könyvtár és Muzeális Kiállítóhelyet, melynek az SzMSz-e is tartalmazza a német nemzetiséget érintő feladatokat. Ezzel szemben két muzeális intézmény kivételével, hat intézményben – még ha néhány helyen minimális mértékben is – egyértelműen található nemzetiségi tartalom a gyűjteményi anyagban. Van, ahol még a százalékos arányt sem tüntették fel a nemzetiségi közösségekhez kötődő, eredő gyűjteményi anyagokra vonatkozóan, ami azzal is összefügghet, hogy jelenleg a 8 intézmény közül **5-ben, a kérdőívre adott válaszuk szerint, nem tartják nyilván a nemzetiségi tartalmat.** A Thúry György Múzeumban és a Tragor Ignác Múzeumban a leltárkönyvben fellelhetők nemzetiségi tartalomra utaló bejegyzések, adatok, az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központban pedig, amíg a működési engedélyük a nemzetiségi feladatokat is tartalmazta, a német nemzetiségi gyűjteményt külön is vezették.

¹⁰³ A kulturális intézményben foglalkoztatottak munkaköreiről és foglalkoztatási követelményeiről, az intézményvezetői pályázat lefolytatásának rendjéről, valamint egyes kulturális tárgyú rendeletek módosításáról szóló 39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet 2. § 3. pontja.

A vizsgált muzeális intézmények működési nehézségei többsége súlyos finanszírozási problémákra utalnak. Szinte mindenütt említik a **raktározási gondokat**. Ha vannak is elegendő raktár, ezek sok esetben csak minimálisan felelnek meg az előírásoknak. **Szükség lenne állományvédelmi intézkedésekre**, amelyekre azonban jelenleg nem lehet pályázni semmilyen formában. Az épületben, illetve a raktárban gyakorta nem tudják biztosítani az állandó hőmérsékletet és páratartalmat, ami állományvédelmi szempontból súlyos problémákat okozhat.

Az épületek egy része műemlék jellegű, ezért a **felújításuk** jelentős összegű forrásokat igényelne, amellyel sajnos jelenleg többségében nem rendelkeznek. Még a karbantartás is nehézséget okoz sokszor, így az állagromlás bizonyos esetekben, elkerülhetetlen. Szinte mindenütt **hiányzik** valamilyen **szakember**. **Az intézmények közül többen feladatellátási minimumon működnek, ahhoz, hogy ez változzon több szakemberre és több bérforrásra lenne szükségük.** A muzeális intézmények **nemzetiségi kulturális javak megőrzésére vonatkozó tevékenységét finanszírozással és megfelelő, nemzetiségi nyelvet is beszélő szakemberekkel**, hazai és nemzetközi együttműködéssel lehetne fejleszteni a vizsgált muzeális intézményekben is. Bízom abban, hogy a vizsgálatom következtében a muzeális intézményekben fellelhető nemzetiségi kulturális javak megőrzése nagyobb figyelmet fog kapni, bemutatásuk, biztonságos tárolásuk ugyanis az országban élő valamennyi nemzetiségnek az érdeke, az identitásuk megőrzéséhez és megerősítéséhez pedig elengedhetetlen a nagyobb odafigyelés.

A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények közül a nemzetiségi tájházakhoz hasonlóan a **legnagyobb kihívással a nem fővárosi székhelyű területi, tematikus múzeumoknak, és még inkább a kisebb méretű közérdekű muzeális gyűjteményeknek és kiállítóhelyeknek kell szembenézniük.** A fenntartó települési önkormányzatok anyagi nehézségekkel küszködnek, melynek következtében többnyire a muzeális intézmények is nehezebb körülmények között működnek. Azokat az intézményeket, amelyekben a nemzetiségi gyűjtemény a teljes gyűjteményi anyag 25%-nál magasabb arányú, az Njtv. alapján nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek lehet tekinteni, ez azonban a finanszírozási gondokat jelenleg még nem oldja meg. **Fontos lenne, ha a nemzetiségi gyűjteményi anyagokkal rendelkező, illetve a nemzetiségi feladatokat is vállaló városi fenntartású muzeális intézmények több szakmai segítséget kaphatnának** az országos és vármegyei hatókörű városi múzeumoktól, nemzetiségi bázisintézményektől, valamint az érintett nemzetiségi közösségek országos önkormányzataitól, kulturális intézményeitől. A legfontosabb kérdés azonban az, **hogyan lehetne ezeknek a muzeális intézményeknek a finanszírozását** – például évenkénti magasabb támogatással, pályázati lehetőségekkel stb. – **úgy biztosítani, hogy működőképesek maradjanak és szakmai fejlesztésre is lehetőségük nyíljon.**

4.2.4. A nemzetiségi önkormányzatok tájékozódási és véleménynyilvánítási lehetőségei

Az utolsó részben azzal foglalkozom, hogy a jelenlegi szabályozás alapján, kiemelt figyelemmel az Njtv.-re, **a nemzetiségi önkormányzatoknak milyen lehetőségük van arra, hogy megfelelően tájékozódhassanak, és szükség szerint véleményt alkothassanak, egyetértési jogot gyakorolhassanak** az állami fenntartású országos múzeumok, illetve megyei jogú városok által fenntartott vármegyei hatókörű városi múzeumok, valamint a települési önkormányzati fenntartású területi vagy tematikus múzeumok, illetve a helyben működő egyéb muzeális intézmények (közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek) **nemzetiségi kulturális javak védelmével, bemutatásával kapcsolatos feladatainak ellátásáról.**

A legfontosabb eszköz az Njtv. adta lehetőségek igénybevétele előtt – főként, ha jó együttműködés alakult ki a két önkormányzat között –, ha az érintett muzeális intézmény bevonásával, a fenntartó települési önkormányzattal folytatott beszélgetés és egyeztetés alapján, **a nemzetiségi önkormányzat közvetlenül tájékozódik a muzeális intézmény nemzetiségi tartalmáról, működéséről, a nemzetiségi feladatellátásáról.** Ha erre nincs lehetőség, vagy ha csak formális tájékoztatást kaptak az érintett muzeális intézménytől, akkor érdemes az Njtv. vonatkozó rendelkezéseiben biztosított jogosultságokat átgondolni.

A nemzetiségi önkormányzatok jogszabályban biztosított lehetőségei változhatnak az adott muzeális intézményben található nemzetiségi kulturális javak arányától függően. Jelenleg azonban, mint ahogy ezt többször jeleztem már az elvi állásfoglalásomban, a nyilvántartási hiányosságok miatt sok esetben még ez az arány is csak nehezen állapítható meg.

A) Intézmény fenntartói jogának az átvétele

Ahogy arra már korábban is utaltam, hogy egy nagyobb arányú nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmény esetében, ha azt állam vagy a települési önkormányzat tartja fenn, több fajta eszközzel is élhet a nemzetiségi önkormányzat.

Az Njtv. 37. §-a szerint az országos nemzetiségi önkormányzat megkeresésére az intézmény fenntartója **köteles átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzetiségi kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzetiség kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak.** A több nemzetiség igényeit ellátó kulturális intézmény fenntartói joga **az érintett országos nemzetiségi önkormányzatok megállapodása** alapján adható át a megállapodás szerinti országos nemzetiségi önkormányzatnak.

B) Véleményezési és egyetértési jogosultság

A nemzetiségi érdekérvényesítés további hatékony eszköze a nemzetiségi önkormányzatokat megillető **véleményezési és egyetértési jog.** Az Njtv. és más jogszabályok több esetben is biztosítanak véleményezési és egyetértési jogot a nemzetiségi önkormányzatoknak, ezek **célja, hogy a nemzetiségi önkormányzatok megkerülhetetlenek legyenek,** és az álláspontjukat a döntéshozó szervek kötelesek legyenek figyelembe venni az összes olyan lényeges kérdésben, amelyek az általuk képviselt közösségeket érintik, vagy érinthetik, de az azokról történő döntések más szervek hatáskörébe tartoznak. Ebbe a tárgykörbe tartozik a kulturális jogok minél hatékonyabb érvényesítése is.

A Njtv. 2. § 5. pont b) alpontja meghatározza a **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemények** fogalmát, amelybe az előírt feltételeknek megfelelően a muzeális intézmények is beleértendők. Az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontja szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény: olyan könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- illetve hangarchívum, amelynek **alapító okiratában szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy amelynek állományában nemzetiségi nyelvű, vagy nemzetiségre vonatkozó dokumentumok huszonöt százalékot elérő arányban találhatók, függetlenül a fenntartó szervezet típusától.**

Ehhez kapcsolódva az Njtv. 41. § (3) bekezdése azt is rögzíti, hogy **az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény létesítésével, megszüntetésével, átszervezésével kapcsolatos határozat meghozatalára az érintett nemzetiségi önkormányzat egyetértésével kerülhet sor.**

Az Njtv. 41. § (5) bekezdése szerint, ha a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény szerinti tárgykörben a települési önkormányzat rendeletet alkot, a **fővárosi és vármegyei kormányhivatal a nemzetiségi önkormányzat kezdeményezésére soron kívül vizsgálja a rendeletet, és megteszi a szükséges törvényességi felülvizsgálati intézkedést.** A nemzetiségi jogok sérelmére hivatkozással a települési és területi nemzetiségi önkormányzat közvetlenül is indítványozhatja az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközésének vizsgálatát.

Az Njtv. 81. § (1) szerint az e törvény által meghatározott nemzetiségi jogok, más területek mellett különösen a kultúra kérdéskörében a nemzetiségi lakosságot e minőségében érintő helyi önkormányzati határozatot a képviselő-testület csak az e lakosságot képviselő települési nemzetiségi önkormányzat, ennek hiányában az országos nemzetiségi önkormányzat egyetértésével hozhatja meg.

Ugyanezen szakasz (2) bekezdése szerint **a nemzetiségi intézmények esetében a munka törvénykönyvéről szóló törvény hatálya alá tartozó vezető állású munkavállalói munkaszerződésének megkötéséhez (megszüntetéséhez) – ha nem az adott nemzetiség önkormányzata gyakorolja a megbízási, illetve munkáltatói jogot –, valamint a nemzetiséghez tartozók oktatási és kulturális öngazdálkodására is kiterjedő fenntartói döntés meghozatalára csak az adott nemzetiség önkormányzata egyetértésével, egyházi köznevelési intézmény vagy egyházi felsőoktatási intézmény esetében az adott nemzetiség önkormányzata véleményének kikérésével kerülhet sor.** Érintett települési nemzetiségi önkormányzat hiányában az érintett területi, ennek hiányában az országos önkormányzat, ennek hiányában az adott nemzetiség helyi egyesületeinek véleményét ki kell kérni.

C) Kezdeményezési jog – tájékoztatáskérés, javaslattétel

Amennyiben a véleményezési és egyetértési jog gyakorlására nincs lehetőség, az Njtv. több olyan eszközt is biztosít a helyi nemzetiségi önkormányzatok számára, amelyek alapján tájékozódhatnak a települési önkormányzat fenntartásában működő, sok esetben 25%-nál kisebb arányú nemzetiségi gyűjteményi anyaggal rendelkező muzeális intézmények közgyűjteményében fellelhető nemzetiségi kulturális javak arányáról is, illetve azok őrzésével, bemutatásával kapcsolatos feladatok ellátásáról.

Az Njtv. 79. § (1) bekezdése szerint a nemzetiségi önkormányzatok a nemzetiségi közügyek intézése érdekében jogosultak az ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező állami és önkormányzati szervek eljárásának **kezdeményezésére, azoktól tájékoztatást kérhetnek, részükre javaslatot tehetnek.**

A kezdeményezés joga magában foglalja az állami, önkormányzati fenntartású (tulajdonban levő) intézmények működésével kapcsolatos, a nemzetiségek jogait sértő gyakorlat megszüntetésének jogszabály vagy egyedi döntés megváltoztatásának, visszavonásának kezdeményezését is.

Tekintettel arra, hogy jelenleg a muzeális intézmények többsége települési önkormányzati fenntartású, így az Njtv. következő szakaszai is lehetővé teszik a minél teljesebb körű tájékozódást.

A **települési nemzetiségi önkormányzat elnöke** az Njtv. 105. § (2) bekezdése alapján **tanácskozási joggal részt vesz** a települési önkormányzat képviselő-testületi, közgyűlési és bizottsági ülésén. Az Njtv. 105. § (3) bekezdése rögzíti, hogy **nemzetiségi önkormányzat elnöke** tanácskozási joga gyakorlása során **javaslatot tehet** a helyi önkormányzat feladatkörébe tartozó, a nemzetiségi jogokat közvetlenül érintő ügy megtárgyalására. Ilyen lehet például a településen működő muzeális intézmény nemzetiségi tartalmának, gyűjtőkörének, gyűjteményi anyagainak és egyéb kapcsolódó nemzetiségi feladatainak a feltérképezése és áttekintése.

A **helyi önkormányzati képviselő-testület, közgyűlés, bizottság soron következő ülésén köteles a javaslatot, kezdeményezést megtárgyalni, a tárgyban döntést hozni, és annak eredményéről a kezdeményezés, javaslat benyújtásától számított negyvenöt napon belül értesíteni a nemzetiségi önkormányzatot.** Amennyiben az Njtv. 105. § (3) bekezdésében meghatározott ügy megtárgyalására nem kerül sor, **a nemzetiségi önkormányzat – a mulasztásról való tudomásszerzéstől számított harminc napon belül – a fővárosi és megyei kormányhivatal törvényességi felügyeleti eljárását kezdeményezheti.** A nemzetiségi jogok sérelmére hivatkozással a nemzetiségi önkormányzat **közigazgatási pert indíthat.**

A **települési nemzetiségi önkormányzat elnöke a fentiekén túl** az Njtv. 105. § (4) bekezdése értelmében **jogosult** továbbá:

- **felvilágosítást kérni** a képviselő-testület szerveitől a nemzetiség helyzetét érintő, önkormányzati hatáskörbe tartozó ügyekben;
- feladata ellátásához szükséges **tájékoztatást, ügyviteli közreműködést igényelni** a képviselőtestület szerveitől;
- **kezdeményezni**, hogy a képviselő-testület saját hatáskörben tegye meg a szükséges intézkedéseket, hatáskör hiányában kezdeményezze a hatáskörrel rendelkező szerv intézkedését a nemzetiséget e minőségében érintő ügyekben.

Az Njtv. 105. § (5) bekezdése garanciális szabályként rögzíti, hogy **a helyi önkormányzat képviselő-testülete**, vagy annak szerve a kötelezettségei teljesítése során a testületi döntést igénylő kezdeményezést a soron következő testületi ülésen **érdemben megtárgyalja**, a nemzetiségi önkormányzat elnökének hozzászólását az ülésről készített jegyzőkönyvben rögzíti, és a testületi döntéséről írásban értesíti; a felvilágosítás-kérés, kezdeményezés alapján – annak kézhezvételétől számított harminc napon belül – **írásban, az ügy érdemében tájékoztatja a nemzetiségi önkormányzat elnökét a megtett intézkedésről.**

A **hivatkozott jogosultságok teszik lehetővé, hogy a nemzetiségi önkormányzat elnöke** a képviselő-testületi és bizottsági üléseken **a nemzetiségi közügyek intézése és a nemzetiségi jogok érvényesítése érdekében minél eredményesebben fellépessen, ezek a lehetőségek a nemzetiségi kulturális jogok minél hatékonyabb érvényesítése tárgykörben is alkalmazhatók.**

D) Nemzetiségi önkormányzatok speciális fellépési lehetőségei

Külön szabályok vonatkoznak az országos nemzetiségi önkormányzatok érdekképviselési lehetőségeire.

Korábban már utaltam az Njtv. 43. §-ára is, mely szerint a magyarországi kulturális örökség digitalizálása és archiválása során biztosítani kell a nemzetiségekkel kapcsolatos kulturális értékek digitalizálását és archiválását is. **A digitalizálási és archiválási feladatok ellátásakor ki kell kérni az érintett nemzetiségi közösség országos önkormányzata által megjelölt szakmai szervezet, illetve szakértő véleményét.**

Az Njtv. 118. § (1) bekezdése szerint az országos nemzetiségi önkormányzat

a) **véleményt nyilvánít** az általa képviselt nemzetiségeket e minőségében érintő **jogszabályok tervezetéről,**

c) a képviselt nemzetiségek csoportjait érintő kérdésekben közigazgatási szervektől **tájékoztatást kérhet, részükre javaslatot tehet,** a hatáskörükbe tartozó ügyekben **intézkedést kezdeményezhet,**

d) **egyetértési jogot gyakorol** – az adott nemzetiséget közvetlenül érintő kérdésekben – **a fejlesztési tervekkel kapcsolatban.**

Az Njtv. 118. § (2) bekezdése szerint **a nemzetiség történelmi hagyományokkal rendelkező településeinek és építészeti emlékeinek megőrzésével és ápolásával kapcsolatos jogszabály** (ide nem értve a helyi önkormányzat rendeletét) és a köznevelési törvény végrehajtásáról szóló kormányrendeletek megalkotásakor – a nemzetiséghez tartozók oktatási öngazdálkodását érintő kérdésekben – **az országos önkormányzatok véleményének kikérése szükséges.**

V. Összefoglalás és szakmai megállapítások

A jelentős mennyiségű leíró anyagot követően kiemelten fontosnak tartom, hogy a rendelkezésemre álló adatok, információk elemzéséből következő leglényegesebb megállapításokat külön fejezetben is összefoglaljam és a kapcsolódó javaslatokkal együtt bemutassam.

Az összefoglalás **első részében olyan horizontális jellegű, általános témaköröket** tekintek át és foglalkok össze, amelyek valamennyi Magyarországon működő, kizárólagosan nemzetiségi feladatot, illetve nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményt érinthetnek. **A fejezet második felében** az elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó, illetve a nem nemzetiségi jellegű, de ilyen tevékenységet is ellátó, különféle szakmai besorolású muzeális intézmények tevékenységéhez és működéséhez kapcsolódó **speciális problémákra hívom fel** a figyelmet.

A bemutatásra kerülő **nehézségek többsége széles körű szakmai egyeztetést, összefogást igényel**, egyes javaslatok a jogalkalmazási gyakorlat megváltoztatására, míg mások a jogi szabályozás módosítására, kiegészítésére vonatkoznak.

Szükségesnek látom azonban már előzetesen is hangsúlyozni, hogy számos hiányosság olyan jellegű szakmai kérdéssel kapcsolatos, amelyekben nem feladatom és nincs is speciális szakmai kompetenciám megoldási lehetőségeket felvázolni, ezért a **javaslataim elsősorban a felvetett problémák továbbgondolására, a jogalkalmazási gyakorlatok megváltoztatásának, illetve a jogszabálmódosításoknak a megfontolására, továbbá azok szakmai előkészítésére vonatkoznak.**

5.1. A nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményeket érintő általános jellegű problémafelvetések

5.1.1. A muzeális intézményekben dolgozó szakemberek, munkatársak helyzete

A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa¹⁰⁴ (ICOM) múzeumokra vonatkozó legújabb, 2022-ben elfogadott fogalma szerint a múzeum a társadalom szolgálatában álló nem profitorientált, állandó intézmény, amely kutatja, gyűjti, megőrzi, értelmezi és kiállítja a tárgyi és szellemi örökséget. A múzeum a nyilvánosság számára nyitott, hozzáférhető és befogadó, elősegíti a sokszínűséget és a fenntarthatóságot. Etikusan, szakszerűen és a közösségek részvételével működik és kommunikál, változatos tapasztalatot nyújtva az oktatás, a szórakozás, a reflektív gondolkodás és a tudásmegosztás terén.

¹⁰⁴ A Múzeumok Nemzetközi Tanácsa (International Council of Museums – ICOM) feladatának tartja a múzeumok és a múzeumi szakma fejlesztését, a kulturális örökség megőrzéséért dolgozik az egész világon. A szakmai együttműködés terjesztése és elősegítése mellett elkötelezettséggel az ICOM az egyes tudományágakban és a különböző szakterületen tevékenykedő múzeumi szakemberek világméretű hálózata.

Az 1946-ban alapított ICOM nem kormányzati szerv, hivatalos kapcsolatban áll az UNESCO-val és konzultatív státusza van az ENSZ Gazdasági és Társadalmi Tanácsában. Az ICOM-nak 140 országban 17 000 tagja van, akik a szervezet nemzeti, regionális és nemzetközi tevékenységében vesznek részt (szakszemináriumok, kiadványok, képzés, közös programok, a múzeumok népszerűsítése a Múzeumi Világnap segítségével minden évben május 18-án).

Az ICOM definíciója a múzeum társadalmi beágyazottságára, újszerű kommunikációjára, nyitottságára, befogadó, interaktív jellegére helyezi a hangsúlyt. Az ICOM által felvázolt múzeumi modellben az intézmény nem csak tudományos céllal, hanem közművelődési és szórakoztató jelleggel végzi az alapfeladatait, azaz oktat és szórakoztat. Az új definíció arra utal, hogy a klasszikus fizikai múzeumban zajló, szakemberek által ellenőrzött, szigorúan felügyelt folyamatokhoz, információkhoz és jelentésekhez való viszony átalakult.

Ezekben az intézményekben a hangsúly áthelyeződik a befogadók tapasztalataira, pontosabban tapasztalatszerzési lehetőségeire: az ideális múzeumnak úgy kell működnie, hogy a különböző képességű és háttérű látogatók – az igényeik szerint – valamennyien meríthessenek, tanulhassanak az ott felhalmozott és gondozott tudásból.¹⁰⁵

A Kult.tv. 37/A. §-a a muzeális intézmények céljait és feladatait az ICOM definíciójához hasonló nyitottsággal fogalmazza meg. A Kult.tv. a kulturális javak védelmével összefüggő célok megvalósításának legfontosabb letéteményeseinek nevezi a muzeális intézményeket, amelyek a jogszabály szerint a társadalom szolgálatában állnak, a közösség számára nyilvánosak, a közösségekkel, településsel aktív kapcsolatot tartanak, alaptevékenységük körében nem gazdasági haszonszerzés céljából jönnek létre, a kulturális javakhoz széles körű és egyenlő hozzáférést biztosítanak.

A Kult.tv. 37/A. § (4) bekezdése szerint a muzeális intézmény a kulturális javakhoz való hozzáférés biztosítása és a kulturális alapellátás kiterjesztése érdekében: a kulturális javak egységes szaktudományos szempontok szerint, tudományos szaktevékenység keretében kialakított, nyilvántartott és dokumentált együttesét őrzi, gondozza és kiállításon bemutatja, biztosítja a kulturális javakhoz kapcsolódó kutatási tevékenység lehetőségét, kultúraközvetítő, közművelődési tevékenységével hozzájárul az egész életen át tartó tanulás folyamatához, közművelődési rendezvényeket és egyéb programokat rendez, együttműködik a nevelési-oktatási intézményekkel és múzeumpedagógiai programjaival segíti az iskolai és az iskolán kívüli nevelés céljainak elérését. Elvégzi továbbá a kulturális javak múzeumpedagógiai célú feldolgozását, folyamatosan megújuló múzeumpedagógiai és múzeumandragógiai programkínálatot biztosít, turisztikai vonzerejének felhasználásával, a látogatóknak nyújtandó szolgáltatásokkal helyi és országos szinten elősegíti a gazdaság élénkítését.

Mindkét definíció a múzeumok hagyományos feladatellátásán – a gyűjtésen, a megőrzésen és a közzétételen, valamint a tudományos szolgálatokon – túl a közösségerősítő, kultúraközvetítő feladatokat is hangsúlyozza. A kérdés az, hogy a múzeumok/muzeális intézmények egyre széleskörűbb és komplexebb feladatainak a magas színvonalú ellátása mennyiben biztosított a jelenlegi muzeális intézményrendszerben, illetve, hogy melyek a vizsgálat során feltárt leggyakoribb nehézségek, működési akadályok.

A helyszíni látogatások során – melyet a visszaküldött kérdőívek válaszai is megerősítettek – **kiváló és elkötelezett szakembereket ismerhettem meg.** Olyanokat, akik a felmerült nehézségek ellenére, erkölcsi és anyagi megbecsülésük hiányában is mindent megtettek és folyamatosan megtesznek a feladataik szakszerű ellátása érdekében.

Mindenki hangsúlyozta azonban, hogy súlyos nehézséget okoz számukra **a muzeális intézményekben dolgozók alacsony munkabére, illetve a kiegészítő juttatások hiánya.** A múzeumi dolgozók bérezése az érintettek véleménye szerint jóval alacsonyabb, mint az országos átlagbér.

¹⁰⁵ Berényi Marianna (2022): Táguló múzeumi univerzum. Az ICOM 2022-ben elfogadott múzeumdefiníciója. Tabula 2022/1. 2. o. real.mtak.hu/183550/1/2022_1_03.pdf.

Ez tulajdonképpen a közgyűjteményi szférát, kiemelten a muzeális intézmények munkatársait szakmai besorolástól és nemzetiségi tartalomtól függetlenül általánosságban érinti, a legnehezebb helyzetben azonban a vidéki, kisebb létszámú muzeális intézmények dolgozói vannak.

Álláspontom szerint olyan intézkedésekre van szükség, amelyek elősegítik, hogy a muzeális intézmények munkatársai megfelelő, az anyagi és erkölcsi megbecsülésüket tükröző munkabérrel rendelkezhessenek.

A megfelelő színvonalú bérezésre és egyéb személyi juttatások biztosítására azért is lenne mielőbb szükség, mert jelenleg **intenzív pályaelhagyás és munkahelyváltás figyelhető meg a múzeumi szférában, főként a vidéki muzeális intézményekben**, amely hamarosan az intézmények működési stabilitását is veszélyeztetheti. A helyszíni látogatások során az derült ki, hogy amennyiben ez elősegítené és felgyorsítaná a bérrendezést, a muzeális intézményekben dolgozó szakemberek is nyitottak a pedagógusokéhoz hasonló életpályamodell bevezetésére a szakterületükön.

Súlyos problémát jelent a **muzeális intézményrendszerben dolgozó szakemberek, például a muzeológusok, restaurátorok, művészettörténészek, kiemelten a nemzetiségi szakemberek hiánya**. A nemzetiségi bázisintézményekben, tájházakban, illetve más nemzetiségi tartalommal is rendelkező muzeális intézményekben különösen **fontos lenne nemzetiségi nyelvet beszélő, használó és a nemzetiségi tájnyelveket is értő múzeumi szakalkalmazottak** foglalkoztatása.

Ebben jelenleg – a hozzám érkezett jelzések szerint – **nagy hiány** mutatkozik, a bérrendezés mellett az ezzel kapcsolatos problémákkal külön is foglalkozni szükséges. Mindenekelőtt fontos lenne, hogy a **muzeológusok képzésében, továbbképzésében jobban megjelenítsék és növeljék a hazai nemzetiségi közösségekre, illetve a muzeális intézmények nemzetiségi feladataira vonatkozó tényanyagot, gyakorlati ismereteket**.

Azt is át kellene gondolni, hogyan lehetne elősegíteni és támogatni esetlegesen **nemzetiségi tanulmányi ösztöndíjjal, gyakornoki rendszer kialakításával, nemzetiségi pótlékkal** a nemzetiségi nyelveket beszélő muzeológus szakemberek nemzetiségi bázisintézményekben, tájházakban, illetve egyéb, nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményekben történő alkalmazását. A speciális tudást és nyelvismeretet igénylő nemzetiségi feladatok ellátásához nemzetiségi nyelvet beszélő, használó és a nemzetiségi tájnyelveket is értő muzeológusokra, múzeumi szakemberekre lenne szükség, ami a nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése szempontjából elengedhetetlenül fontos.

5.1.2. A nemzetiségi kulturális jogok szabályozási hiányosságai, ellentmondásai és fogalmi tisztázatlanságok

Az Njtv. a nemzetiségi kulturális önigazgatás részeként, részletesen szabályozza a nemzetiségi muzeális intézmények, közgyűjtemények működésére vonatkozó kérdéskört. Ezzel szemben a Kult.tv.-t és a muzeális intézményekre vonatkozó kormány- és miniszteri rendeleteket áttekintve az állapítható meg, hogy **a kulturális terület hatályos joganyaga csak néhány helyen tartalmaz nemzetiségi tartalomra, nemzetiségi feladatellátásra vonatkozó egyértelmű rendelkezést**. Hiányos a muzeális intézmények nyilvántartása, a vonatkozó jogszabályok nem írják elő a hazai nemzetiségi közösségekhez kapcsolódás, nemzetiségi eredet kötelező feltüntetését a muzeális intézmények gyűjteményi anyagainál.

Szabályozási hiányosság miatt a nemzetiségi tartalom és a nemzetiségi nyelv, illetve tájnyelv tekintetében sincs nyilvántartási kötelezettség, az adott muzeális intézmény szakmai elhivatottságán múlik, hogy erre mennyi munkát, forrást fordít. Nincs egységes, aktuális országos adatbázis a nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményekről, ezért a rendelkezésemre álló információk alapján nem lehetett pontosan és egyértelműen feltérképezni, hogy mely muzeális intézményekben és mekkora arányban található hazai nemzetiségi közösségeket érintő gyűjteményi anyag.

A nemzetiségi tartalom jelenleg a Kult.tv. preambulumban és az alapelvek rendelkezései között jelenik meg, illetve a közgyűjtemény fogalmánál a nemzetiségi önkormányzat is fel van tüntetve tulajdonosként, fenntartóként. Kult.tv. 37/A. § (8)-(11) bekezdései rögzítik továbbá a nemzetiségi bázisintézmény fogalmát, **a szabályozás azonban az érintettek szerint nem eléggé részletes**, a felmerült problémákkal az összefoglaló 4.2.1. részében még külön is foglalkozom.

A Kult.tv. nemzetiségi feladatellátásra vonatkozó hiányosságai mellett fontos jelezni egy szabályozási ellentmondást is. A Kult.tv. – az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontjában¹⁰⁶ meghatározott – **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalmát nem használja**, annak **speciális feladatait, működését egyáltalán nem szabályozza**, a **definíció elemeit a nemzetiségi bázisintézmény fogalmába építi bele**, és ezzel jelentősen leszűkíti az Njtv.-ben meghatározott intézmények körét. **A Kult.tv. 37/A. § (8) bekezdése szerint** a miniszter a működési engedély kiadására irányuló eljárás során a muzeális intézmény részére – a fenntartó erre irányuló külön kérelme esetén – nemzetiségi bázisintézmény címet adományoz, ha **a muzeális intézmény alapfeladatai körében szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak huszonöt százalékot elérő arányban találhatók**.

A Njtv. szabályozása alapján azonban jelenleg az a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény is **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek/muzeális intézménynek tekintendő, amelyik nem rendelkezik nemzetiségi bázisintézményi címmel**, de a jelzett kritériumoknak megfelel. Nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény például számos bázisintézményi címmel nem rendelkező közérdekű muzeális gyűjteményként vagy kiállítóhelyként működő nemzetiségi tájház, nemzetiségi önkormányzat által fenntartott muzeális intézmény, de akár egy nagyobb arányú nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkező, vagy alapító okiratában nemzetiségi feladatot is rögzítő tematikus, illetve területi múzeum vagy vármegyei hatókörű városi múzeum.

Nagy különbség, hogy míg a nemzetiségi bázisintézmény intézményi címet a fenntartónak külön kell kérelmeznie, ezzel szemben, ha egy muzeális intézmény az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontjában meghatározott feltételeknek megfelel, akkor azt **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek/muzeális intézménynek kell tekinteni, bármiféle kérelem benyújtása nélkül**.

¹⁰⁶ Njtv. 2. § 5. nemzetiségi kulturális intézmény: olyan kulturális intézmény, amelynek jogszabályban, alapító okiratban előírt feladata a nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális értékek, javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele, hagyományok és a közösségi nyelvhasználat megőrzése, gyakorlása, terjesztése és továbbörökítése; b) nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény: olyan könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- illetve hangarchívum, amelynek alapító okiratában szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy amelynek állományában nemzetiségi nyelvű, vagy nemzetiségre vonatkozó dokumentumok huszonöt százalékot elérő arányban találhatók, függetlenül a fenntartó szervezet típusától.

Az Njtv. és a Kult.tv. szabályozásában tehát a **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalma tekintetében normakollízió áll fenn**, mert a Kult.tv.-ben nem szerepel a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalma, annak tartalmi elemeit szűkített formában, kizárólagosan a nemzetiségi bázisintézmények tekintetében használja.

A jogi szabályozásban felmerülő ellentmondás feloldása érdekében fontos lenne az Njtv.-vel összhangban a Kult.tv.-ben is külön rögzíteni a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalmát. Az új fogalom szabályozása előtt azonban meg kellene vizsgálni, hogy a nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményi kategóriát új, önálló szakmai besorolásként kellene bevezetni, vagy inkább az egyes szakmai besorolásokhoz kapcsolódva kellene feltüntetni, mint a nemzetiségi bázisintézmények esetében.

Amennyiben a nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmény új szakmai besorolásként történő bevezetése nem lenne észszerű és kivitelezhető, illetve, ha ezáltal a szakmai hierarchia legalacsonyabb szintjére kerülnének a nemzetiségi intézmények, akkor a nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmény címet, a bázisintézményhez hasonlóan, célszerűbb lenne az egyes szakmai besorolásokhoz¹⁰⁷ kapcsolódva, a működési engedélyben külön is rögzíteni.

A nemzetiségi bázisintézmények a nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények közül kerülhetnének ki, többletfeladatok vállalása, ellátása és azok többlet finanszírozásának garantálása esetén, a működési engedélyben azonban a nemzetiségi bázisintézményi címet is fel kellene tüntetni.

Fontos lenne, ha a Kult.tv. az Njtv. szabályozásával összhangban használná a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalmát, egyrészt a normakollízió fennállásának megszüntetése, másrészt a nemzetiségi feladatok jobb átláthatósága, az esetleges viták elkerülése, továbbá speciális támogatási formák kialakítása érdekében, továbbá bizonyos esetekben az egyetértési jog gyakorlása miatt is. Az Njtv. 41. § (3) bekezdése ugyanis azt rögzíti, hogy az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény létesítésével, megszüntetésével, átszervezésével kapcsolatos határozat meghozatalára az érintett nemzetiségi önkormányzat egyetértésével kerülhet sor. Ez azt jelenti, hogy egy települési önkormányzati fenntartású, de **nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény esetében – ha a nemzetiségi feladatellátást az alapító okiratban is feltüntették – a nemzetiségi önkormányzatot egyetértési jog illeti meg a fentiekben jelzett kérdésekben.**

Mindezek mellett egy további szabályozási hiányosságot is meg kell említenem a Kult.tv.-vel kapcsolatban. Ahogyan arra utaltam már, a nemzetiségi feladatellátásra vonatkozóan kevés a Kult.tv. egyértelmű rendelkezése. Ezt a problémát már a 2010-es vizsgálat is jelezte, erre figyelemmel a kisebbségi biztos annak idején kezdeményezte a **Kult.tv. 1. számú mellékletének az sz) pontjában szereplő kulturális javakra¹⁰⁸ vonatkozó definíciójának a kiegészítését, hogy abban kifejezetten szerepeljen a hazai nemzetiségi (akkor kisebbségi) közösségek kultúrájára történő utalás.**

¹⁰⁷ Kult.tv. 7 § (7) A muzeális intézmény szakmai besorolása szerint lehet: a) közérdekű muzeális kiállítóhely, b) közérdekű muzeális gyűjtemény, c) múzeum: ca) tematikus múzeum, cb) területi múzeum, cc) vármegyei hatókörű városi múzeum, cd) országos szakmúzeum, ce) országos múzeum.

¹⁰⁸ A jelenleg hatályos szabályozás a következőképpen rögzíti a kulturális javak fogalmát.

Kult.tv. 1. számú melléklet Fogalmak sz) Kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei, és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, a művészeti alkotások.

A javasolt jogszabálmódosításra nem került sor, a magyar nemzet mellett a hazai nemzetiségi közösségek továbbra sincsenek felsorolva, megemlítve. A nemzetiségi tartalom konkrétabb megnevezése és pontosítása érdekében **ennek a javaslatnak a fenntartása jelenleg is aktuális, ezért azt ismételten kezdeményezem.**

Végezetül mindenképp említést kell tennem az elmúlt időszakban többször is jelzett, tervezett, részben már elkezdett, kulturális területet érintő nagyívű jogszabálmódosításokról. Az elvi állásfoglalásban feltárt nemzetiségi területet érintő szabályozási és jogalkalmazási hiányosságok csak akkor szüntethetők meg, ha az elvi állásfoglalásban foglaltakra is figyelemmel a jogalkotó a hazai nemzetiségek kulturális javainak védelmére vonatkozó feladatellátást hangsúlyosabban jeleníti meg a vonatkozó új, illetve régi jogszabályokban.

A nemzetiségi tartalom szempontjainak érvényesülését – az Njtv.-vel összhangban – indokolt a Kult.tv.-ben és az ehhez kapcsolódó többi jogszabályban is áttekinteni, valamint az új jogszabálmódosítás során hangsúlyosabban megjeleníteni. Ennek keretében külön is figyelemmel kell lenni arra, hogy azok mennyire és milyen módon jelennek meg a szabályozásokban, illetve erre figyelemmel mennyire hatékonyak a nemzetiségi közösségek érdekeinek érvényesítésében.

5.1.3. A nemzetiségi közösségek kulturális javainak nyilvántartása, a nemzetiségi eredet, tartalom megjelenítése

A kérdőívre adott válaszok, illetve a helyszíni látogatások tapasztalatai alapján valamilyen formában mindenhol felmerült a **kulturális javak, gyűjtemények nemzetiségi tartalmának nyilvántartási hiányossága, a nemzetiségi tartalom, eredet kötelező rögzítésének szükségessége ugyanis nem szerepel a jogszabályokban.**

Az NKÖM rendelet 2. §-a szerint a nyilvántartás célja az őrzött kulturális javak számbavétele, a tudományos meghatározásuk során feltárt eredmények, illetve a rájuk vonatkozó, később is folyamatosan bővülő, változó ismeretek rögzítése, a vagyon- és tulajdonvédelem, valamint a kulturális javak további kutatói és közművelődési felhasználásának elősegítése.

Álláspontom szerint a NKÖM rendelet céljának megvalósításához elengedhetetlenül szükséges lenne a gyűjteményi anyagok hazai nemzetiségi közösségeket érintő eredetének és tartalmának a vizsgálata, megállapítása és a nyilvántartási dokumentumokban való rögzítése is.

Jelenleg azonban az sincs meghatározva, hogy a hazai nemzetiségeket (is) érintő gyűjteményi anyagok számbavétele, majd nyilvántartásba vétele hogyan, milyen formában, milyen szempontok figyelembevételével kellene, hogy történjen. A kötelezés és szakmai protokoll hiányában a nemzetiségi tartalmakat az egyes muzeális intézmények különbözőképpen, az eddigi gyakorlatuknak megfelelően tartották nyilván, ha erre egyáltalán sor került.

A Kult.tv. és az NKÖM rendelet tehát jelenleg és korábban sem kötelezte a muzeális intézményeket a gyűjteményi anyagaik hazai nemzetiségi közösséghez kapcsolódásának, nemzetiségi tartalmának, eredetének és esetleges egyéb jellemzőinek, sajátosságainak vizsgálatára, majd rögzítésére.

Mint ahogy arra a jogi szabályozás bemutatásakor is utaltam, az NKÖM rendeletben csupán három esetben merül fel a hazai nemzetiségi közösséghez kapcsolódás, illetve a nemzetiségi eredet feltüntetésének lehetősége, de nem kötelező jelleggel.

A kérdőívek válaszaiban az érintett muzeális intézmények vezetői többek között arra hivatkoztak, hogy **a leltárkönyvben nincs olyan rubrika**, amely a nemzetiségi tartalomra, illetve gyűjteményi anyag nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására vonatkozna. Ez utóbbi esetben az is problémát okoz, hogy **nincs olyan szakember sem**, aki nemzetiségi nyelven, nemzetiségi tájnyelven, illetve nyelvjárásban tudná rögzíteni az adott gyűjteményi anyagot.

A nemzetiségi bázisintézmények, nemzetiségi tájházak esetében sincs előírva **a gyűjteményi anyag nemzetiségi nyelven, esetleg nemzetiségi tájnyelven, illetve nyelvjárásban történő rögzítése**. Ez a nyilvántartási hiány is arra vezethető vissza, hogy sok esetben még ezekben az intézményekben sem dolgozik olyan szakember, nemzetiségi nyelvet beszélő és azt használó muzeológus, aki a nyilvántartást kiegészíthetné, pótolhatná a nemzetiségi kötődés tekintetében, illetve aki nemzetiségi nyelven, illetve nemzetiségi tájnyelven tudná rögzíteni az adatokat az adott gyűjteményi anyagban.

A kérdőívre adott válaszok szerint mindezeknek az a következménye, hogy a muzeális intézmények belső nyilvántartásainak adatai alapján **a gyűjteményi anyagok nemzetiségi közösséghez kapcsolódása, nemzetiségi eredete nem állapítható meg pontosan. Megfelelő nyilvántartás nélkül azonban hatalmas veszteség érheti a hazai nemzetiségi közösségeket**, ha ugyanis nincs nyilvántartva a nemzetiségi tartalom például a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézményekben, akkor az olyan, mintha az adott gyűjteményi tárgynak, dokumentumnak nem is lenne nemzetiségi eredete, kötődése. Ezen adatok nélkül folyamatosan szűkülhet a nemzetiségi kulturális javak, gyűjtemények aránya, illetve a muzeális intézmények ilyen jellegű feladatköre is.

Mindezekre figyelemmel **szükség van olyan jogszabálmódosítás megfontolására**, amely a muzeális intézmények szakmai besorolásától és gyűjteményi típusától függetlenül **kötelezővé tenné a hazai nemzetiségre vonatkozó nemzetiségi tartalom, eredet hagyományos nyilvántartási formákban és számítógépes nyilvántartásokban történő feltüntetését**. Hangsúlyozni szeretném azonban, **nem az a cél, hogy nem nemzetiségi jellegű muzeális intézményekben külön tartsák nyilván a nemzetiségi gyűjteményi anyagokat, hanem az, hogy az egységes nyilvántartásokban minden esetben rögzítsék a nemzetiségi tartalmat, eredetet, utalást**. Kiemelt érdek, hogy a gyűjteményi anyagok nyilvántartásának elkészítésekor ne vesszen el a hazai nemzetiségi közösségekre vonatkozó információ, emellett feltérképezhető legyen az egyes muzeális intézmények nemzetiségi tartalma, aránya.

A kizárólag nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények esetében emellett célszerű lenne a nyilvántartásokban a gyűjteményi anyagok, adatok nemzetiségi nyelven, illetve tájnyelven történő megnevezését is rögzíteni.

A beszélgetések során felmerült egy olyan javaslat is, amely szerint a hagyományos és számítógépes nyilvántartások leltárkönyveiben **az általános adatok rögzítésekor észszerű lenne egy önálló rubrikában külön is jelölni, hogy van-e hazai nemzetiséget érintő adat és amennyiben létezik ilyen, melyik nemzetiséghez kapcsolódik**. Természetesen ezzel egyidejűleg a nemzetiségi tartalomra vonatkozó szakmai részleteket a többi, meglévő rubrikában is rögzíteni szükséges.

Tekintettel arra, hogy korábban nem volt kötelező rögzíteni a nemzetiségi tartalmat, így sok esetben a korábbi nyilvántartásokban egyáltalán nem, vagy csak hiányosan rögzítették azokat, ezek pótlásához muzeológusok szaktevékenységére, adott esetben pedig célzott kutatásokra lenne szükség.

Sok helyen a települések neve alapján azonosítani tudják az érintett gyűjteményi anyagok nemzetiségi eredetét, de nem biztos, hogy ezt az információt rögzítették a nyilvántartásban. Másutt a gyűjteményi anyagokhoz kapcsolódó háttéranyagokból kiderült a nemzetiségi tartalom, csak épp azok nem kerültek rögzítésre az alaptárkönyvekben.

Mindezekre tekintettel **azt is át kell gondolni, hogy a muzeális intézmények már meglévő gyűjteményeinek korábbi nyilvántartásait hogyan lehetne kiegészíteni és pótolni a nemzetiségi tartalom vonatkozásában.** A jelenlegi rendelkezések alapján két esetben látok lehetőséget a korábbi nyilvántartások átvilágítására és szakszerű kiegészítésére a nemzetiségi eredet és kötődés tekintetében.

A legfontosabb, hogy **az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet alapján lehetőség van a revízióra.** Ennek célja – az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet 2. § (1) bekezdése szerint – a vagyon- és tulajdonvédelem, a kulturális javak hitelességének folyamatos fenntartása, és a tudományos meghatározásuk során feltárt eredmények átvezetése az intézmény által vezetett nyilvántartásban. Mindezekre figyelemmel a revízióra vonatkozó rendelkezéseket az 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendeletben ki lehetne egészíteni olyan formában, hogy **a revízió során kötelező legyen felülvizsgálni a kulturális javak, gyűjtemények nemzetiségi tartalmát is, és ha elegendő információval rendelkeznek, akkor a nemzetiségi tartalmat érintően kiegészíteni és javítani a nyilvántartásokat.**

A beérkezett kérdőívek szerint **sok helyen most folyik a számítógépes nyilvántartásra történő áttérés, melynek során a korábbi gyűjteményi anyagok nemzetiségi eredetének, tartalmának vizsgálatára és kiegészítésére is figyelmet lehetne fordítani.** Az NKÖM rendelet 24. §-a szerint a számítógépes nyilvántartásra áttérni kívánó muzeális intézmény erre irányuló szándékát jelzi az OKM rendelet 4. § (2) bekezdés j) pontja szerinti múzeumi informatika szakági csoportnak, az informatikai szakfelügyeletnek, majd – a 12. § alapján elkészített belső szabályzata szerint – legalább két évig párhuzamosan köteles vezetni a számítógépes és papíralapú nyilvántartási rendszert.

Az NKÖM rendelet rendelkezéseinek a módosításával és kiegészítésével célszerű lenne kötelezővé tenni, hogy a számítógépes nyilvántartásra áttérni kívánó muzeális intézmény a digitálizáció során vizsgálja meg és szükség szerint egészítse ki a gyűjteményi anyagok adatainak nemzetiségi tartalmát is, összhangban azzal, hogy az adatok bejegyzése kizárólag tudományosan megalapozott meghatározásra vagy méréssel megállapított, illetve dokumentumokkal alátámasztott ismeretekre épülhet. Ha a nemzetiségi adatok nemzetiségi nyelven és nemzetiségi tájnyelven is rendelkezésre állnak, azt is rögzíteni kellene.

A beérkezett kérdőívek szerint az is gondot okoz, hogy a számítógépes nyilvántartásra való áttérés nem egységes a muzeális intézményekben: különböző rendszereket használnak, különböző formában. Több szakértő is ugyanezt jelezte vissza, a hazai múzeumi ágazat digitalizálási gyakorlatára az jellemző, hogy a mai napig sem a metaadatokra, sem a digitális objektumokra nincsenek egységesen alkalmazott szabványok. A felsorolt eredmények többségükben szigetszerű vállalkozások, amelyekből nincs átjárás más muzeális intézmények, vagy más közgyűjteményi ágak szolgáltatásaihoz.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Kómár Éva (2019): A múzeumi adatrepresentáció és közzététel formái a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia keretében. 2019. 2. o. real.mtak.hu/104955/1/komar.pdf.

Amennyiben a későbbiekben lehetőség nyílna a digitális nyilvántartás egységes formában történő kialakítására a muzeális intézményekben, ennek során is figyelni kellene a gyűjteményi anyagok nemzetiségi tartalomra vonatkozó adatainak a kiegészítésére és pótlására, és ha rendelkezésre állnak adatok nemzetiség nyelven, illetve nemzetiségi tájnyelven, akkor azok rögzítését is biztosítani szükséges.

A vonatkozó szabályozás módosítása előtt azonban **nagyon fontos lenne a nemzetiségi tartalom nyilvántartására vonatkozóan – egy széles körű szakmai egyeztetést követően – új szakmai protokollt kidolgozni** nemzetiségi területekhez, gyűjteményekhez is értő szakemberek, kutatók, néprajzos muzeológusok közreműködésével. Az országos múzeumok közül a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is nyitottnak mutatkozott a nyilvántartás nemzetiségi tartalmára vonatkozó szakmai protokollnak együttműködés, egyeztetés keretében történő kidolgozására. Ebbe a folyamatba hasznos lenne minél több nemzetiségi feladatot is ellátó aktort bevonni, például a működő bázisintézményeket, néhány kiemelkedő munkát végző nemzetiségi tájházat és azok szakmai szervezeteit, az országos nemzetiségi önkormányzatok szakértőit, illetve a fenntartásukban működő muzeális intézmények vezetőit, a vármegyei hatókörű városi múzeumokat és néhány települési önkormányzati fenntartásban működő, de nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményt. **Kiemelten fontos és indokolt előzetesen az érintett tizenhárom nemzetiség vezetőinek, képviselőinek, szakértőinek a véleményét is meghallgatni** azzal összefüggésben, hogy pontosan mit tartanak fontosnak a közösségek kulturális javainak gyűjtésével, nyilvántartásával, bemutatásával kapcsolatban.

A cél az, hogy a nyilvántartás módosítására, kiegészítésére vonatkozó jogszabálmódosítás előkészítése valamennyi érintett bevonásával történjen: a muzeális intézményrendszer szakemberei ne mesterséges beavatkozásnak, hanem az eddigi tapasztalatokra, gyakorlati igényekre, további kutatási lehetőségekre épülő jobbító szándékú, a nemzetiségi értékek hosszú távú megőrzését elősegítő, a szakmaiságot szolgáló intézkedésnek tekintsék.

Végezetül a felmerült problémákkal, a közgyűjtemények digitalizálási céljai, feladatai tekintetében feltétlenül meg kell említenem a **Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiát** (a továbbiakban: KDS) (2017–2025), amely egy átfogó rendszer keretében a közgyűjteményekben őrzött kulturális javak digitalizálását hivatott megvalósítani. Célja, hogy a közgyűjtemények anyagai digitális formában bárki számára, jó minőségben és informatív módon elérhetővé váljanak, így segítve azok megismerését, a kultúra közvetítését, a tudományos kutatás és az oktatás támogatását. A KDS lehetővé teszi a kulturális örökség szolgáltatásorientált, felhasználóbarát megjelenítését, és annak a lehető legteljesebb körű hozzáférhetőségét. 2019-2021 között összesen 5 milliárd 104,6 millió forintot biztosított a Kormány a KDS megvalósítására.¹¹⁰

2019-ben a KDS keretében az intézmények kidolgoztak egy egységes módszertani útmutatót, az úgynevezett Fehér Könyvet, amely a közgyűjtemények digitalizálási munkájához szükséges szabványokat és módszertani segédleteket tartalmazza. A Fehér Könyv a múzeumok, könyvtárak, levéltárak és audiovizuális gyűjtemények számára egyfajta zsinórmértékként szolgálva elősegíti az egységes elvek mentén történő műtárgy-digitalizálást.

¹¹⁰ Forrás: kormany.hu/hirek/elindult-a-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia-adatbazisa-a-kds-portal.

A megvalósításban kulcsszerepük volt az ágazati aggregátor intézményeknek, amelyeknek feladata az egy-egy szakterületen belül megvalósuló feladatok összefogása, koordinálása és az eredmények publikálása. A múzeumi területen ágazati aggregátor-intézmény a Magyar Nemzeti Múzeum.¹¹¹

A nemzetiségi tartalommal kapcsolatban az állapítható meg, hogy **a KDS-ben nem szerepel a nemzetiségi szó, a Fehér Könyvben pedig csak egy esetben jelenik meg.**¹¹² A digitalizálási és archiválási feladatok esetében pedig az Njtv. egyértelműen előírja a nemzetiségi szakértőkkel történő egyeztetés kötelezettségét.

Az Njtv. 43. §-a szerint a magyarországi kulturális örökség digitalizálása és archiválása során biztosítani kell a nemzetiségekkel kapcsolatos kulturális értékek digitalizálását és archiválását is. **A digitalizálási és archiválási feladatok ellátásakor ugyanakkor ki kell kérni az érintett nemzetiségi közösség országos önkormányzata által megjelölt szakmai szervezet, illetve szakértő véleményét.** Mindezekre figyelemmel aggályos, hogy Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégiában és a Fehérkönyvben sem jelentek meg nemzetiségi tartalommal kapcsolatos műtárgyak digitalizálását elősegítő speciális feladatok, módszertani segédletek, ezért az Njtv. 43. §-val összhangban célszerű lenne kiegészíteni ezeket.

5.1.4. Nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményeket nyilvántartó országos adatbázis hiánya

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint 2023-ban 702 muzeális intézmény működött Magyarországon.¹¹³ A MuzeumStat adatai szerint 2023-ban és 2024-ben a muzeális intézmények összesített száma 932 volt, de önálló intézményként csak 701 működött. Egyik listából sem derült ki azonban, vagyis **nem megállapítható, hogy az összes intézmény közül mennyi lát el elsődlegesen vagy kizárólagosan nemzetiségi jellegű feladatokat, illetve, hogy mely muzeális intézmények azok, amelyek nem nemzetiségi jellegű intézményként is rendelkeznek nemzetiségi gyűjteményi anyaggal, feladattal.**

Már a 2010-es vizsgálat is azt állapította meg, hogy nem áll rendelkezésre olyan átfogó országos nyilvántartás, amely a muzeális intézményrendszer kisebbségi, illetve nemzetiségi tartalmáról szolgáltatna pontos adatokat.

Hasonló tapasztalatot szereztem a mostani vizsgálat során is. Az adatbázis összeállításakor gondot jelentett a nemzetiségi tartalommal rendelkező muzeális intézmények felkutatása, mert **nem találtam egy olyan egységes nyilvántartást, amelyből megismerhető lenne valamennyi nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmény,** illetve azok a muzeális intézmények, amelyekben kisebb vagy nagyobb arányban hazai nemzetiségi gyűjteményi anyagok is fellelhetők. Emiatt szinte kizárólagosan az országos nemzetiségi önkormányzatok információira alapozva állítottam össze a vizsgálatom során használt adatbázist.

¹¹¹ Forrás: magyarmuzeumok.hu/cikk/elindult-a-kozgyujtemenyi-digitalizalasi-strategia-portalja.

¹¹² Kómár Éva – Bánki Zsolt (szerk.) (2019): Fehér Könyv. Módszertani útmutató a közgyűjteményi kulturális örökség digitalizálásához és közzétételéhez. 109. o. pulszky.hu/wp-content/uploads/2019/12/feher_konyv.pdf.

¹¹³ Forrás: www.ksh.hu/stadat_files/ksp/hu/ksp0008.html.

Hangsúlyoznom szükséges azonban, hogy saját adatbázisom sem teljes körű, egy ilyen intézményi nyilvántartás összeállítása nem volt és nem is lehetett a célom. Az általam kialakított és használt adatbázis azt tette lehetővé, hogy minél több kizárólagosan nemzetiségi tevékenységet ellátó intézmény működését, esetleges problémáit ismerjem meg, illetve a különböző szakmai besorolású, de nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátásáról, az ezzel kapcsolatos eredményeikről, nehézségeikről is benyomást szerezzek.

Tapasztalataim szerint a kizárólagosan vagy nagyobb részt nemzetiségi tartalommal, feladatkörrel rendelkező muzeális intézmények sem találhatók meg egységesen és teljes körűen egyetlen nyilvános központi nyilvántartásban sem.¹¹⁴ A nemzetiségi szóra keresve jelenleg többségében szinte semmiféle, vagy csak kevés információ nyerhető az adatbázisokból, az egyes hazai nemzetiségek megnevezésével már könnyebben találhatók adatok, ezek azonban nem teljes körűek.

A muzeális intézmények gyűjteményi adatainak nyilvántartása mellett a kérdőívben is rákérdeztünk arra, hogy ismernek-e olyan központi, illetve országos nyilvántartást, adatbázist, amelyből a nemzetiségi feladatokat (is) ellátó muzeális intézmények leválogathatók. A válaszadó muzeális intézmények többségében azt jelezték vissza, hogy a nemzetiségi közösségek kulturális javai számos múzeumi gyűjteményben, kiállítás anyagában helyet kapnak, tudomásuk szerint azonban a nemzetiségi tartalommal rendelkező összes muzeális intézményről nincs egységes nyilvántartás. Mindez a belső nyilvántartások hiányosságával is összefügghet, a megkérdezettek véleménye szerint részben ennek lehet a következménye, hogy a nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények teljes körű adatbázisa nem létezik.

Az adatbázis hiánya miatt akár úgy tűnhet, hogy a 2010-es vizsgálathoz képest csökkent a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek megőrzésével, továbbörökítésével (is) foglalkozó muzeális intézmények száma. Valójában azonban összehasonlítható adatok hiányában erre vonatkozóan nem adható pontos válasz.

A pontosság és átláthatóság érdekében olyan jogszabálmódosításra van szükség, amely kötelezően előírná a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmények számára, hogy minden évben tegyenek jelentést a gyűjteményi anyagaik hazai nemzetiségi közösséget érintő tartalmáról, arányáról, illetve az ilyen jellegű feladataikról, programjaikról a kultúráért felelős szaktárcának. Erre figyelemmel pedig kialakítható lenne egy központi nyilvános adatbázis, amelyben a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmével, bemutatásával foglalkozó, nemzetiségi feladatokat (is) ellátó valamennyi muzeális intézményre rá lehetne keresni a nemzetiségi keresőszó, illetve egy-egy nemzetiség nevének beírása esetén.

A muzeális intézmények egyébként jelenleg már több formában is kötelesek adatokat szolgáltatni.

A legrészletesebb adatbekérés a már korábban jelzett **OSAP kötelező adatszolgáltatásairól szóló 388/2017. (XII. 13.) Korm. rendelet** alapján történik, amely szerint minden működési engedéllyel rendelkező múzeumnak évente január 31-ig adatot kell szolgáltatnia a működéséről és tevékenységéről.

¹¹⁴ Forrás:

muzeumstat.hu/hu; <https://hu.museum-digital.org/>; tajhazigazgatosag.skanzen.hu/tajhazi-adatbazis.html.

Az OSAP a hivatalos statisztikáról szóló 2016. évi CLV. törvény 26. § (1) bekezdés szerinti statisztikai adatgyűjtések és a hivatalos statisztikáról szóló 2016. évi CLV. törvény 29. § (1) bekezdése szerinti statisztikai adatátvételeknél a Kulturális és Innovációs Minisztériumnál Muzeális adatköreinél a muzeális intézmények esetében a 6. 4) pontban a következőket sorolja fel: muzeális intézmények tárgyi és egyéb gyűjteményi anyaga; A tárgyévben állagvédelmi kezelésében részesült műtárgyak; Muzeális intézmények műtárgynyilvántartása, kutatásai, publikációi, kommunikációs kapcsolatai; Múzeumi rendezvények (Szakmai, iskolai oktatást segítő, szabadidős foglalkozások); Muzeális intézmények kiállításainak jellemzői (Állandó, időszakos, külső helyszínen); Kiállítások és rendezvények látogatóinak a száma. Ez az adatszolgáltatás kötelező és hivatalos statisztikai célra történik.

Néhány muzeális intézmény a kitöltött kérdőívhez kapcsolódva, tájékoztatásul megküldte az OSAP keretében beküldött 2022-es és 2023-as adatlapokat, **a statisztikai adatok kérésénél sajnos csak minimális utalás volt nemzetiségi tartalomra.** Áttekintve az egyik bázisintézmény által megküldött statisztikai adatlapot az derült ki, hogy egyedül a Közösségépítő programok esetében kérdeztek rá a nemzetiségeket célzó programokra. Még az sem jelent meg az adatlapon, hogy az intézmény nemzetiségi bázisintézmény. A könyvtárakra vonatkozó statisztikai adatok esetében egyébként több nemzetiségekre vonatkozó kérdés is szerepelt az adatlapban.

Amennyiben a 388/2017.(XII. 13.) Korm. rendelet alapján történő kötelező adatszolgáltatást a muzeális intézmények esetében is kiegészítenék nemzetiségi tartalommal, például a gyűjteményi anyagok nemzetiségi arányára, típusaira, a nemzetiségi tartalmú kiállításokra és az egyéb nemzetiségi feladatokra vonatkozó adatbekéréssel, akkor viszonylag pontos és jól kezelhető adatbázist lehetne létrehozni.

Egy másik szűkebb, csak múzeumokat érintő adatbekérés **az 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelet 1. számú melléklete – Múzeumok éves munkatervéhez szükséges szakmai mutatók –** alapján történik, melynek keretében a múzeumoknak adatokat kell szolgáltatniuk a nemzetiségi feladatellátással összefüggésben is. Az adatszolgáltatás a nemzetiségi feladatellátással kapcsolatban a következő területekre terjed ki: A Közönségkapcsolatok keretében a nemzetiségi közösségi identitást erősítő programok és a programok résztvevőinek számáról, a Kiállítási tevékenységnél a nemzetiségek anyaországában megrendezett kiállítások számáról és látogatószámáról, a Tudományos kutatásnál pedig a múzeum dolgozói által jegyzett, magyar és idegen nyelvű tudományos kiadványok, publikációk számáról kell adatot szolgáltatni, ez utóbbi területen külön is feltüntetve a nemzetiségi nyelvű kiadványokat, publikációkat.

Az nem derül ki a rendeletből, hogy miért épp a jelzett, kissé szűkörű adatok szolgáltatását tartotta fontosnak a jogalkotó a nemzetiségi feladatellátással kapcsolatban, kétségtelen azonban, hogy ezek az adatok is elősegítik a tájékozódást e területen.

Erre figyelemmel a 2019. január és 2020. december közötti időszakra vonatkozó, Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről szóló beszámolóban¹¹⁵ külön táblázatot közöltek a Nemzetiségi identitást erősítő múzeumi programokról. A tapasztalataik szerint – a nem kifejezetten nemzetiségi gyűjtemények esetében – elsősorban a közművelődési, közönségkapcsolati tevékenység keretében jelentek meg nemzetiségi programok. A vizsgálatom során a nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézmények adatbázisának összeállításakor ezt a táblázatot is felhasználtam.

¹¹⁵ A Magyar Kormány B/2418. számú beszámoló a Magyarország területén élő nemzetiségek helyzetéről (2019. január – 2020. december). 82. o. 26. számú táblázat.

Az 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelet múzeumokra vonatkozó adatszolgáltatását is ki lehetne terjeszteni új szempontokkal kiegészítve (például nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyag száma, aránya, nemzetiségi tartalmú állandó és időszak kiállítások száma, nemzetiségi tartalmú közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai programok, résztvevők számai stb.) valamennyi működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményre, amely alapján az így beérkező adatok is felhasználhatók lehetnének a központi adatbázis létrehozásánál, pontosításánál.

Az elkészítendő adatbázisban két nagy csoportot lehetne kialakítani: 1) az egyikbe azok a nemzetiségi muzeális intézmények kerülnének, amelyek kizárólagosan vagy elsődlegesen nemzetiségi feladatokat látnak el (például nemzetiségi tájházak, nemzetiségi bázisintézmények, nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott különböző szakmai besorolású intézmények, illetve települési önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények nemzetiségi fiálái), 2) a másikba pedig azok a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények tartoznának, amelyekben kisebb mértékben, de folyik hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait érintő tevékenység (országos múzeumok, megyei hatókörű városi múzeumok, települési önkormányzatok fenntartásában működő különböző szakmai besorolású intézmények).

Kult.tv. 39. § (5) bekezdése szerint a működési engedélyeket a kulturális ügyekért felelős miniszter által vezetett minisztérium tartja nyilván. Amennyiben a működési engedélyekben az Njtv. 2. § 5) bekezdésében meghatározott nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteményi/muzeális intézményi funkciót, valamint nemzetiségi bázisintézményi címet is kötelező lenne rögzíteni, akkor ez alapján egy viszonylag pontos kimutatást lehetne készíteni a kizárólagosan vagy elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó, működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményekről.

Meggyőződésem, hogy a különböző adatszolgáltatások során nyert információkat felhasználva, összerendezve egy viszonylag pontos és jól áttekinthető nyilvános és hiteles adatbázist lehetne létrehozni a nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményekről.

A helyszíni látogatások során az a kérdés is felmerült, hogy ki tudná legszakszerűbben elkészíteni és karbantartani a nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézmények adatbázisát. A javaslatok szerint – az adatbázis kialakításához szükséges technikai és szakmai muníciók alapján – erre legalkalmasabb a Kulturális és Innovációs Minisztérium, vagy annak szakmai irányításával a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központja.

Mindezek mellett fontos a gyakorlatban ténylegesen működő, de működési engedéllyel nem rendelkező nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményeknek a feltérképezése és összesítése is. A nemzetiségi tájházak, köztük a működési engedéllyel nem rendelkező nemzetiségi tájházak vonatkozásában a legtöbb információval a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Magyarországi Tájházak Központja rendelkezik, ezt az adatbázist a Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetségével, valamint a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetével, továbbá a Jakob Bleyer Heimatmuseumhoz tartozó Magyarországi Német Tájházak Információs Központtal, valamint a hazai nemzetiségek országos önkormányzataival együttműködve, érdemes lenne tovább pontosítani.

5.1.5. Szakfelügyelet, szakmai támogatás

A működési engedélyekben foglaltak betartásának ágazati szintű ellenőrzését – a muzeológiai szakfelügyelet útján – a kultúráért felelős miniszter látja el. A szakfelügyeleti rendszer működése kiemelt figyelmet érdemel a nemzetiségi területet érintő szakfelügyeleti vizsgálatok, illetve a nemzetiségi témakörben jártas szakfelügyelők miatt. A 2010. évi jelentés egyik ajánlása egyébként a kisebbségi kulturális jogok érvényesítése érdekében a szakfelügyeleti rendszer működésének, valamint **az 3/2009. (II. 18.) OKM rendeletnek a felülvizsgálatát is kezdeményezte.**

Vélhetően részben ennek eredményeként az OKM rendelet 2. § (1) bekezdés b) pontja 2013-tól¹¹⁶ a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelme szempontjából egy fontos új feladatot határozott meg: a szakfelügyelet rendszeresen – országos múzeumok esetében legalább háromévente, egyéb muzeális intézmények esetében legalább ötévente egyszer – vizsgálja: többek között b) a szakágak egymáshoz viszonyított megfelelő arányát és képviselőit, a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit.

A kérdőívben a szakfelügyeleti rendszer működésének gyakorlati tapasztalataira is rákérdeztünk. A választ adó 65 muzeális intézmény közül 29 jelezte, hogy történt náluk szakfelügyeleti vizsgálat, ezek azonban többnyire általános szakfelügyeleti, állományvédelmi vizsgálatok voltak, illetve a nemzetiségi tájházaknál többnyire a működési engedély felülvizsgálatára vonatkoztak, ami közvetetten, de a nemzetiségi tartalmat is érinthette.

A muzeális intézmények vezetői a visszaküldött kérdőívekben csupán három esetben említették a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is érintő speciális szakfelügyeleti ellenőrzést, intézkedést.

A békéscsabai Munkácsi Mihály Múzeumban 2022-ben folytattak általános szakfelügyeleti vizsgálatot. A nemzetiségi feladatellátás körülményeit célzottan nem ellenőrizték, a múzeum azonban az általános vizsgálat keretében bemutatta a szakfelügyelőknek a nemzetiségi tevékenységüket, a kapcsolódó gyűjteményeket, illetve az ezzel összefüggő szakmai együttműködéseket, valamint nemzetközi kapcsolatokat is.

A Budakeszi Német Tájház esetében a 2015. évi szakfelügyeleti vizsgálat a tájház épületének a stílusát kifogásolta, a 70-es években modernizált sváb házat, amely az utóbbi évtizedek átépítései nyomán teljesen elvesztette eredeti jellegét. A szakfelügyeleti vizsgálatra figyelemmel a tájház épületét pályázati és helyi támogatásokból átalakították és felújították.

A Kuny Domokos Múzeum esetében 2019-ben az általános múzeumi szakfelügyeleti vizsgálat mellett külön is foglalkoztak a Német Nemzetiségi Múzeummal. Ennek keretében a jelenkori gyűjtéseket, a gyűjteményi anyag tárolásának körülményeit, a német néprajzi raktár állapotát, valamint a gyűjteményi anyagok nyilvántartását külön is vizsgálták. A szakfelügyelő a német nemzetiséget érintő gyűjtemény esetében a nyilvántartás súlyos, több évtizedes hiányosságát állapította meg. A helyszíni látogatás során a múzeum igazgatója jelezte, hogy a feltárt nyilvántartási hiányosságokat az elmúlt években többségében már fel tudták számolni.

¹¹⁶ Egyes kulturális tárgyú miniszteri rendeletek módosításáról szóló 21/2013. (III. 19.) EMMI rendelet 5. §-a alapján került be 3/2009. (II. 18.) OKM rendeletbe, hogy a szakfelügyelők a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is vizsgálhatják.

A szakfelügyelő véleménye szerint a német néprajzi raktár állapotának javítása azonnali beavatkozást igényelt a műtárgyak károsodásának elkerülése érdekében. Erre figyelemmel a fenntartó 2020-ban felújította – műtárgybarát környezetet, megfelelő gépészetet kialakítva – a Német Nemzetiségi Múzeum raktárépületét, majd 2022-ben a múzeum épületének külső felújítása is megvalósult.

A szakfelügyeleti rendszer hatékony működése jelentős segítséget nyújthatna az elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményeknek, kiemelten a nemzetiségi tájházaknak. A szakfelügyelők szerepköre egyébként a nemzetiségi feladatok ellátása szempontjából meghatározó jelentőségű lehetne azokban az intézményekben is, ahol a nemzetiségi gyűjtemények csak kisebb arányúak.

A rendelkezésemre álló információk szerint a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is érintő szakfelügyeleti vizsgálatok lebonyolításához nincs elegendő hozzáértő, nemzetiségi szaktudással rendelkező és nemzetiségi nyelvet is beszélő szakfelügyelő. Hiányzik a szakmai utánpótlás, azaz kevés a speciális szakértelemmel rendelkező, az adott nemzetiségi nyelvet ismerő és használó, még aktív korú szakember. Ez a probléma a 2010-es vizsgálatban is felmerült nehézségként, az egyes nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit, hazánkban élő nemzetiségek kultúráját ismerő, nemzetiségi nyelvet beszélő szakfelügyelők száma azonban azóta sem növekedett. **Ehhez kapcsolódva a nemzetiségi bázisintézmények szakembereinek szakfelügyeleti rendszeren belüli szerepkörét, bevonását is célszerű lenne átgondolni,** kiemelten a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit érintő vizsgálatok szakszerű ellátása érdekében.

Egy aktívabban, hatékonyabban működő szakfelügyeleti rendszer mellett külön is ki kell emelnem egy, a nemzetiségeket nagyobb arányban érintő kérdést. **A nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézményeknek, elsődlegesen a tájházaknak és a nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott muzeális intézményeknek nagy szükségük lenne ingyenes és rendszeres szakmai tanácsadásra, segítségre.** Korábban a megyei múzeumi hálózat szakemberei, kiemelten a bázismúzeumok ingyenes szakmai segítséget és támogatást nyújtottak a megyéjükben található nemzetiségi tájházaknak, például a tárgyak jogszabályi előírásoknak megfelelően történő leltárba vételéhez, a működési engedélyhez szükséges feltételek megteremtéséhez, fenntartásához. **Új szakmai együttműködések kialakítására lenne szükség, melynek keretében az országos és vármegyei hatókörű városi múzeumok, a nemzetiségi bázisintézmények és nemzetiségi területekhez is értő szakfelügyelők, szakértők ingyenes tanácsot és konkrét segítséget nyújtanának** azoknak a fenntartóknak, intézményi dolgozóknak, akik nemzetiségi feladatokat (is) ellátó muzeális intézményt szeretnének létrehozni, esetlegesen átvenni, vagy színvonalasan működtetni, fejleszteni, kiemelt figyelemmel a nemzetiségi kulturális javak megőrzésére, a nemzetiségi kulturális értékek közvetítésére.

5.1.6. Finanszírozási problémák, fenntartói normatívák, pályázati lehetőségek

Az Njtv. 42. § a) pontja azt rögzíti, hogy az állam támogatja a nemzetiségi kultúrák tárgyi emlékeinek gyűjtését, közgyűjtemények alapítását és gyarapítását. Ebből az általános megfogalmazásból csak az állami kötelezettségvállalásra lehet következtetni, nem derül ki azonban pontosan, hogy miként, hogyan történik a nemzetiségi feladatot vállaló muzeális intézmények támogatása, esetleges többletfinanszírozása.

A Kult.tv. a finanszírozással kapcsolatban általánosságban mindenekelőtt azt rögzíti, hogy a muzeális intézmény a fenntartó által biztosított támogatás, valamint saját bevételei alapján gondoskodik feladatainak ellátásáról. A költségvetési szervként és az annak tagintézményeként működő muzeális intézmény éves kiadásait a fenntartó által megállapított költségvetésben kell előirányozni.

A muzeális intézmény fenntartásával összefüggésben a Kult.tv. – a közvetlen és közvetett állami feladatellátásból kiindulva – differenciáltan határozza meg az állami szerepvállalás mértékét. A Kult.tv. 51/A §-a szerint a vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében a központi költségvetés – feladatfinanszírozás alapján – a feladatok egy részét, az állami feladatok ellátását finanszírozza.

A Kult.tv. – igazodva a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvényhez (a továbbiakban: Mötv.) – kimondja, hogy a települési önkormányzatok fenntartásában működő muzeális intézmény feladatellátásához – amennyiben az intézmény kulturális örökség javainak helyi védelmével, valamint helyi közművelődési tevékenység támogatásával kapcsolatos feladatokat is ellát – a központi költségvetés támogatást nyújt. A Kult.tv. lehetőséget ad továbbá arra is, hogy fentiekben biztosított állami támogatásokon túlmenően a muzeális intézményi tevékenység finanszírozásához a központi költségvetés támogatást nyújthasson.¹¹⁷

A Kult.tv. finanszírozásra vonatkozó rendelkezései azonban egyáltalán nem utalnak a muzeális intézmények nemzetiségi tartalmú feladatellátására, sőt még a nemzetiségi bázisintézmények többletfinanszírozására sem, ennek hiánya a muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátását sok szempontból akadályozhatja, hátráltathatja, hosszabb távon esetlegesen ellehetleníti.

A forráshiányt, a finanszírozási problémákat minden muzeális intézmény (az országos múzeumokat kivéve) kiemelt nehézségként jelezte. A muzeális intézmények véleménye szerint az állami támogatások összege nem követte az elmúlt 10 évben az inflációt, az energiaárak emelkedését. Az országos múzeumok kivételével a muzeális intézmények többsége kifogásolta, kevesellte az állami és a fenntartói támogatások összegét.

A finanszírozási nehézségek – a beérkezett kérdőívek tanúsága szerint – az alacsony bérezés és a humánerőforrás hiánya mellett más területeken, például az infrastrukturális fejlesztések, felújítások, karbantartási munkálatok elmaradásában is súlyos problémákat okoztak. Nagyon sok muzeális intézmény küzdött és küzd jelentős raktározási nehézségekkel, amely állományvédelmi szempontból is problémát jelenthet. A források hiánya akadályozta és nehezítette új, korszerű állandó és időszakos kiállítások létrehozását, tudományos rendezvények megszervezését, önálló kiadványok megjelentetését, továbbá a közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai feladatok minél több látogatót elérő megvalósítását, az újszerű, élő muzeális intézmény kialakítását. A korábbi támogatási rendszer pályázati lehetőségeinek (például a Kubinyi Ágoston Program, Nemzeti Kulturális Alap stb.) megszűnése is negatívan hatott a muzeális intézmények működtetésére és fejlesztésére. Finanszírozási szempontból legnehezebb helyzetben az alacsonyabb szakmai besorolású közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek, illetve a működési engedély nélkül működő intézmények vannak.

¹¹⁷ Lásd: Kult.tv. Indokolás.

A kitöltött kérdőívekben egyébként egyértelműen azt jelezték, hogy azokban az intézményekben is fontosnak tartanak a nemzetiségi feladatok ellátását, amelyek nem nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemények/muzeális intézmények, illetve nem nemzetiségi bázisintézmények. **Célzott finanszírozás nélkül, önként vállalt feladatként azonban nem vállalkoznak a nemzetiségi többletfeladatok ellátására.**

A kérdőívre adott válaszok szerint a muzeális intézmények abban az esetben tudnák növelni bevételeiket, ha a lakosságnak több forrása lenne a kultúra támogatására. Jelenleg azonban épp erre költenek kevesebbet, ezért növelni kellene az állami/költségvetési finanszírozást, illetve szükség lenne a pályázati lehetőségek helyreállítására/újrendezésére, emellett esetlegesen új, a cégek adókedvezményének kulturális támogatásra fordíthatóságának bevezetése segíthetné a muzeális intézmények fenntartásának, fejlesztésének finanszírozását.

Álláspontom szerint a muzeális intézmények állami finanszírozásának az újragondolása, a támogatások növelése a nemzetiségi feladatok intenzívebb, hatékonyabb, magasabb színvonalú ellátása érdekében elkerülhetetlen.

5.1.7. A muzeális intézményrendszer megújítása, az inkluzív, élő muzeális intézmények létrehozásának lehetőségei

A nemzetiségi kulturális autonómia megvalósításának az egyik legfőbb eszköze a közgyűjtemények, azon belül is a muzeális intézmények működtetése.

Több muzeális intézmény is jelezte azonban, hogy egyfajta érdektelenséget tapasztaltak helyi szinten az intézményük kiállításaival, programjaival kapcsolatban. Ez összefügghet a pandémia időszakával is, ezt követően ugyanis több muzeális intézményben gondot okozott a csökkenő látogatói létszám és az érdeklődés hiánya a muzeális intézményekben szervezett személyes jelenléttel megrendezett programok iránt. **Ezért is nagyon fontos, hogy a muzeális intézmények aktív kapcsolatot alakítsanak ki a településen élő lakosokkal, különösen az óvodás és iskoláskorú gyermekekkel, azok szüleivel.** Egyre hangsúlyosabb ugyanis a nemzetiségi kulturális javak megőrzése, bemutatása mellett a közönségkapcsolati és a múzeumpedagógiai feladatok ellátása, az adott helyi nemzetiségi közösség minél erőteljesebb bevonása a muzeális intézményi programok/projektek interaktív megvalósításába.

A múzeumok látogatottságának csökkenését, a digitális kor kommunikációs kihívásait különböző módszerekkel próbálják a muzeális intézmények ellensúlyozni.

A látogatók megszólításának sajátos műfaja az „élő múzeum” vagy „élő történelem” módszer. Az új múzeumi tudásátadási formákkal a látogatók játékosan, interaktívan fedezhetik fel a kiállítások tárgyi gyűjteményét, illetve ismerhetik meg azok történelmi hátterét, a kultúrához, az életmódhoz kapcsolódó tudásanyagát. Ezek az élményszerű, drámapedagógiai eszközökkel kiegészített metódusok a nemzetiségi tartalmú kiállítások megtekintését, nemzetiségi gyűjteményi anyagok megismerését is nagyban elősegítik. E módszerek alkalmazásában élen jár a Magyar Nemzeti Múzeum és a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a részletekre az országos múzeumokkal foglalkozó 6.2.1. részben külön is kitérek.

Az új múzeumi tudásátadási formákhoz kapcsolódóan módszertani szempontból ki kell emelnem egy célzottan roma nemzetiséget érintő programsorozatot is, amely a Néprajzi Múzeum – kulturális sokszínűségek és változó identitások megértéséhez, elfogadásához és tiszteletéhez kapcsolódó – feladatkörére, és ezen belül a hazai nemzetiségek irányába is megnyilvánuló vállalásaira utal.

A Néprajzi Múzeum 2023-ban az Erdős Kamill, az „áruhában járó legendás kutató” munkásságát bemutató Istennel talállok, testvérem! – Cigány történetek című időszaki kiállításához kapcsolódóan különleges programsorozatot indított. A kiállításban a párhuzamos valóságok témája a roma/cigány közösségek ábrázolásának vonatkozásában jelent meg. A programsorozatban ezt a kettősséget igyekeztek feloldani. A rendhagyó tematikus tárlatvezetések a kurátorok a kiállításhoz szorosan kapcsolódó négy témakörre fókuszálva a korszak jellegzetességeire világítottak rá. A tárlatvezetéseket pódiumbeszélgetések követték, amelyeken egy kulturális antropológus vezetésével a magyarországi roma/cigány közösségek belső értelmezési megközelítéseivel foglalkoztak.

A pódiumbeszélgetések témái voltak: Kik vagyunk mi? Kik nem vagyunk mi? – Roma identitások és identitáskonstrukciók; Terep és szerep – Értelmiségi szerepek és szerepelvárások; Muzsikások – a kávéházi cigányzenei kultúra, mint nemzeti örökség; Női világok, női identitások – Szerepek és szerepkonfliktusok.¹¹⁸

A jelzett módszerek bevezetésére, a bemutatott események megszervezésére a vidéki muzeális intézményeknek kevesebb lehetősége van, elsődlegesen forráshiányok nehezítik az ilyen jellegű programok kialakítását. Sok esetben azonban a településen élő, helyi lakosok is rendelkeznek olyan tapasztalatokkal és élményekkel, amelyeket szívesen megosztanak a múzeumi programok résztvevőivel. Mások pályázati források bevonásával tudnak nyitott, újszerű programokat indítani.

„A te történeted a mi történetünk” mottó alatt a Jakob Bleyer Heimatmuseum – bel- és kültéri kiállítása mellett – élő múzeumként lokális és országos német nemzetiségi projekteket kínál az érdeklődőknek. A Bleyer Jakab Helytörténeti Gyűjtemény kiállításai, programjai és kutatómunkája is kétnyelvű, német és magyar nyelven zajlik. 2016-2018-ban Sprache des Herzens címmel konferenciát szerveztek, amely nagy érdeklődéssel és sikerrel zajlott. A Sprache des Herzens projekt azóta is folytatódik, és a német nyelv népszerűsítését szolgálja. Ezen mottó alatt a Heimatmuseum 2022 óta minden évben versenyt, konferenciát és mobil roll-up kiállítást szervez.

A beérkezett kérdőívek és helyszíni látogatások alapján a felsoroltak mellett számos, hasonlóan izgalmas projektre, eseménysorozatra és jó gyakorlatra is rámutathatnék, az elvi állásfoglalásom keretei azonban sajnos ezt nem teszik lehetővé. **A jó példák és gyakorlatok megosztását azonban nagyon fontosnak tartom egy olyan online felület létrehozását, ahol sikeres nemzetiségi tartalmú muzeális intézményi projektek, események, jó gyakorlatok megosztására nyílna lehetőség.** Ez kölcsönös inspirációt és segítséget nyújthatna a hazai nemzetiségi közösségek kulturális értékeinek védelmében és közvetítésében szerepet vállaló muzeális intézmények számára. A kezdeményezés szakmai megvalósítását a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Néprajzi Múzeum és a nemzetiségi bázisintézmények, illetve az országos nemzetiségi önkormányzatok muzeális intézményeinek, a nemzetiségi tájházak szervezeteinek bevonásával, közreműködésével javasolt megvalósítani.

¹¹⁸ A programról részletesen lásd: www.neprajz.hu/programok/tarlatvezetesek/2023/november/kik-vagyunk-mi-kik-nem-vagyunk-mi-%E2%80%93-roma-identitasok-es-identitaskonstrukciok-1115.html.

5.2. A különböző szakmai besorolású muzeális intézmények speciális problémái

5.2.1. A bázisintézmények szabályozási hiányosságai, működési nehézségei

A Kult.tv. 2012. évi módosítása 2013. január 1-jétől vezette be a nemzetiségi bázisintézmény fogalmát, a nemzetiségi bázisintézményi cím adományozásának feltételeit pedig a 2017. évi módosítás pontosította tovább.

Az új intézményi forma szakmai tartalma nem volt ismeretlen a nemzetiségi képviselők és a múzeumi szakemberek körében, már az 1970-es évektől működtek **nemzetiségi/kisebbségi bázismúzeumok** Magyarországon a megyei múzeumok igazgatóságainak fennhatósága alatt. A bázismúzeumok országos gyűjtőterülettel rendelkeztek az érintett nemzetiségi közösségek kulturális javainak gyűjtésére, védelmére és bemutatására vonatkozóan. A nemzetiségi bázismúzeumok működése azonban nem volt szabályozva, hatáskörüket és speciális nemzetiségi feladataikat a vonatkozó jogszabályok nem határozták meg.

Fontos változás tehát a nemzetiségi bázisintézmények fogalmának meghatározása a Kult.tv. 37/A. §-ban, mely szerint a miniszter a működési engedély kiadására irányuló eljárás során a muzeális intézmény részére – a fenntartó erre irányuló külön kérelme esetén – nemzetiségi bázisintézmény címet adományoz, ha a muzeális intézmény alapfeladatai körében szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy az állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak huszonöt százalékot elérő arányban találhatók.

A nemzetiségi bázisintézmény címet a működési engedélyben, a szakmai besorolás mellett kell feltüntetni. A Kult.tv. általánosságban, de utal a bázisintézmény által ellátandó feladatokra is: **a nemzetiségi bázisintézmény címmel rendelkező muzeális intézmény közművelődési programjaiban és állandó kiállításában a nemzetiségi kultúrát hangsúlyosan mutatja be.**

A beérkezett válaszok alapján, a rendelkezésemre álló információk szerint 2013. január 1-jén hatályba lépő törvénymódosítást követően 2023. év végéig összesen hét muzeális intézmény kapta meg – a fenntartó kezdeményezése alapján – a kultúráért felelős minisztertől **a nemzetiségi bázisintézményi címet.**

Ezek az intézmények:

- Mohács Város Önkormányzatának fenntartásában működő **Kanizsai Dorottya Múzeum**, korábbi bázismúzeum, jelenleg **területi múzeum**ként működik, gyűjteményi köre a **szerb, a horvát és a szlovén nemzetiséget** érinti. A múzeum állományában a nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak (műtárgyak, fotók, dokumentumok, hanganyagok) 70%-ot elérő arányban találhatók.
- Baja Megyei Jogú Város Önkormányzatának a fenntartásában, a Türr István Múzeum és Bácskai Művelődési Központ keretében működik a **Türr István Múzeum területi múzeum**ként, hat telephellyel, amelyek közül négy közérdekű muzeális kiállítóhely. Nemzetiségi bázisintézményként a gyűjtőkörébe **német, horvát, szerb nemzetiséget érintő kulturális javak tartoznak**, a múzeum telephelyeként működő **bajaszentistváni Bunyevác tájház kizárólagosan nemzetiségi gyűjteménnyel rendelkezik.** A múzeum állományában a nemzetiségekre vonatkozó kulturális javak (helytörténet, néprajz, képzőművészet, segédgyűjtemények) 40%-ot elérő arányban találhatók.

- Tata Város Önkormányzata által fenntartott vármegyei hatókörű városi múzeumnak, a **Kuny Domokos Múzeumnak az egyik tagintézményeként működik a Tatai Német Nemzetiségi Kiállítás, a Német Nemzetiségi Múzeum**, korábbi bázismúzeum, amelynek közérdekű muzeális kiállítóhely lett a szakmai besorolása. A Német Nemzetiségi Múzeumnak 100%-a német nemzetiségi anyag.
- Szentgotthárd Város Önkormányzata fenntartásában, a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működik a **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum**, amely **közérdekű muzeális kiállítóhely**, és a néprajzi gyűjteményének 80%-a szlovén nemzetiséghez kötődik. A Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum telephelyeként működik továbbá Szentgotthárd-Rábfüzesen a **Hianz Tájház**, amely kizárólagosan **német nemzetiségi gyűjteményi** anyaggal rendelkezik.
- Himesháza Község Önkormányzata fenntartásában működik a **Német Nemzetiségi Tájház – Heimatmuseum Nimesch**, melynek a szakmai besorolása **közérdekű muzeális kiállítóhely**, gyűjteményi állományának 95%-a a német nemzetiségű.
- Pomáz Város Önkormányzatának fenntartásában, a Pomázi Művelődési Ház és Könyvtár keretében működik a **Pomázi Örökség Tájház közérdekű muzeális kiállítóhelyként, gyűjteményi köre a szerb, a német és a roma nemzetiséget érinti**. A gyűjtemény 80%-ban a nemzetiségekhez köthető, ezért szerb és sváb enteriőr lett kialakítva a tájházban.
- Piliscsaba Város Önkormányzatának a fenntartásában, a Művelődési Információs Központ és Könyvtár telephelyeként működik a **Piliscsabai Tájház**. A gyűjteményi anyagot, a kiállítási tárgyakat a helyi **német és szlovák** lakosság adományozta a múzeum részére, így vélhetően a gyűjteményi anyagok 100 %-a nemzetiségekhez köthető.

A nemzetiségi bázisintézményi feladatokat vállaló muzeális intézmények a kérdőívre adott válaszukban több problémát is jeleztek: a szakmai, személyi feltételek hiányát, infrastruktúrával kapcsolatos problémákat, mindezekhez kapcsolódóan finanszírozási nehézségeket, valamint az érintett nemzetiségi közösségek, egyéb múzeumi látogatók megszólításának, bevonzásának gondjait.

A beérkezett válaszok és szakmai konzultációk alapján megállapítható, hogy hiányos a nemzetiségi bázisintézmények szabályozása, elmaradt a tevékenységükre vonatkozó speciális nemzetiségi feladatok részletes és pontos meghatározása, illetve ehhez kapcsolódó finanszírozási háttér biztosítása. Hiányzik a speciális működési és alkalmazási feltételek megállapítása is, sok esetben a szakmai besorolásuk szintén nehézséget okoz a nemzetiségi feladatok általánosabb jellegű, országos gyűjtőterületként történő ellátásában.

Ezért valószínűleg azok az intézmények sem érdekeltek a nemzetiségi bázisintézményi cím megszerzésében, akik egyébként rendelkeznek az előírt jogszabályi feltételekkel.

Mindezek a nehézségek azonban a már működő nemzetiségi bázisintézmények fejlesztési lehetőségét is akadályozzák. A korábbi bázismúzeumok az adott nemzetiségek kulturális értékeinek védelme tekintetében országos gyűjtőterülettel rendelkező, magas színvonalú szakmai együttműködést, koordinálást is végző, kiemelkedő szakmai tartalommal rendelkező, mintát nyújtó nemzetiségi muzeális intézmények voltak. A nemzetiségi bázisintézmények esetében is hasonló jellegű szakmai tartalomra, feladatellátásra lenne szükség.

A jelenlegi nemzetiségi bázisintézmények elkötelezettek és nyitottak a fejlesztési lehetőségekre, tehát alkalmasak lennének a korábbi bázismúzeumokhoz hasonló magas színvonalú szakmai tartalomra, feladatellátására. Ehhez kapcsolódva – a már működő nemzetiségi bázisintézmények bevonásával – **új stratégiai és szakmai tervet javaslok kidolgozni a szerepkörük és státuszuk megerősítése érdekében, a szükséges jogszabálmódosítás előkészítéseként.**

Ennek keretében újra kellene gondolni a nemzetiségi bázisintézmények szerepkörét, a saját muzeális intézményükön túlmutató feladatvállalási lehetőségét, kiemelt tekintettel a területi és tematikus múzeumként működő bázisintézményekre. A nemzetiségi bázisintézmények meghatározó szerepet tölthetnek be a szakmai munkájuk által érintett nemzetiségek tájházainak szakmai támogatásában, segítséget nyújthatnak a nemzetiségi vagy települési önkormányzati fenntartású nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények működési engedélyének megszerzéséhez, majd a színvonalas szakmai munka fenntartásához.

A nemzetiségi bázisintézmények szakembereinek bevonásával, a szakfelügyeleti rendszeren belüli szerepkörüket is újra kellene gondolni, kiemelten a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is érintő vizsgálatoknál.

A nemzetiségi bázisintézmények éves munkaterveiben fontos lenne a nemzetiségi feladatellátást, kiemelten az adott évre irányuló speciális célokat, többletfeladatokat, a szükséges finanszírozási keret megjelölésével, külön is meghatározni. A nemzetiségi közösségek igényeinek felmérése és megismerése érdekében célszerű lenne, ha a nemzetiségi bázisintézmények a jól működő helyi kapcsolataik mellett **együttműködnének az érintett nemzetiségek országos önkormányzatainak elnökeivel, képviselőivel, szakértőikkel,** illetve a nemzetiségi képviselővel és szószólókkal is. A szakmai feladatokhoz kapcsolódóan fontos lenne az is, ha a kiállításokon a bemutatott gyűjteményi anyagok, dokumentumok **az adott nemzetiségi nyelven is elérhetők lennének,** lehetőség szerint a tájnyelvi dialektust is feltüntetve.

Szükségesnek tűnik az is, hogy **minden évben legyen lehetősége valamennyi nemzetiségi bázisintézménynek** – a kulturális területért felelős szaktárca közreműködésével, a Néprajzi Múzeum, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Tájház Igazgatóságának, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának, illetve a bázisintézmények által megjelölt más gyűjteményi területek szakembereinek, illetve az érintett nemzetiségek által delegált szakembereknek a bevonásával – **specifikus és komplex szakmai egyeztetést folytatni** a nemzetiségi feladatellátásról, az aktuális problémákról, fejlesztési lehetőségekről.

5.2.2. A szakmai besorolásból adódó nehézségek

Tekintettel arra, hogy a nemzetiségi bázisintézményi cím adományozása nem önálló kategória, hanem egy meglévő szakmai besoroláshoz kapcsolódva adható, így alapvetően az intézmények szakmai besorolása határozza meg egy-egy bázisintézmény feladatellátásának, működésének kereteit, lehetőségeit.

A jelenlegi hét nemzetiségi bázisintézmény közül kettő területi múzeum, a harmadik egy vármegyei hatókörű városi múzeum telephelye, szakmai besorolása szerint azonban közérdekű muzeális kiállítóhely, a további négy intézmény szintén közérdekű muzeális kiállítóhelyként működik.

A közérdekű muzeális kiállítóhelyként működő nemzetiségi bázisintézményeknek a jelenlegi szabályozás jóval szűkebb feladatellátási lehetőséget biztosít, mint a területi múzeumként működő nemzetiségi bázisintézményeknek. Ez három, tájház jellegű feladatot ellátó bázisintézmény esetében kevesebb nehézséget okoz, a közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt, komplexebb, gyakorta országos jellegű nemzetiségi feladatot ellátó intézményeknél azonban jelentősen korlátozhatja a működési kereteket.

A közérdekű muzeális kiállítóhely esetében például a gyűjtemény gyarapítása nem tartozik az adott intézmény feladatai közé, a kiállításában bemutatott kulturális javakat tulajdonképpen nem gyarapíthatja, de az ajándékozással és örökléssel megszerzett javakat, valamint a saját (célú) előállításal létrehozott kulturális javakat kiállításában bemutatathatja. A közérdekű muzeális intézményként besorolt bázisintézmények esetében például a Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény – amely a szlovén nemzetiségi közösség kiemelt muzeális intézménye, és korábban a szlovén nemzetiségi közösség ezt tekintette a bázismúzeumának – az elmúlt öt évben nem gyarapodott.

A kérdőívben adott válaszukban jelezték, hogy gyarapodásra közérdekű muzeális kiállítóhelyként nincs lehetőségük, egyébként pedig az épületben sincs helyük újabb tárgyak elhelyezésére. A helyszíni látogatás során az is kiderült, hogy a helyhiány a helytörténeti gyűjtemény kialakításával is összefügghet, emiatt ugyanis szűkült a hazai szlovén gyűjtemény kiállítási tere, és a bemutatói térből bizonyos tárgyak a raktárba kerültek vissza.

A nemzetiségi bázisintézmények feladatellátása szempontjából áttekintettem **az intézmények gyűjtőterületeit is.**

A **Kanizsai Dorottya Múzeum** az ország leggazdagabb déli szláv tárgye gyűjtésével rendelkezik, 1975-től a mohácsi múzeum ezirányú gyűjtése országos hatáskörű lett. A múzeum jelenlegi gyűjtőterülete Mohács város és a mohácsi járás közigazgatási területe, valamint az ország déli szlávok által lakott területei. A Kanizsai Dorottya Múzeum területi múzeumként – volt bázismúzeumként – az érintett nemzetiségek vonatkozásában megtartotta az országos gyűjtőterületét.

A **Türr István Múzeum** csak 2013 óta nemzetiségi bázisintézmény, gyűjtőterületét az alapító okirata a következőképpen határozza meg. Német, horvát, bunyevác és szerb nemzetiségi elemek a következő településekről: Baja város, a Bajai járás, a Bácsalmási és a Jánoshalmi járások déli területének közigazgatási területe: Baja, Nemesnádudvar, Érsekhalma, Sükösd, Érsekcsanád, Rém, Csávoly, Felsőszentiván, Tataháza, Mélykút, Bácsszőlős, Bácsalmás, Bácsborsód, Bácsbokod, Bácsszentgyörgy, Csikéria, Madaras, Kunbaja, Katymár, Mátételke, Vaskút, Szeremle, Bátmonostor, Dunafalva, Nagybaracska, Csátalja, Dávod, Gara, Hercegszántó. A Türr István Múzeum tehát új bázisintézményként nem rendelkezik országos gyűjtőterülettel.

A **Kuny Domokos Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeumként** a települési szintet meghaladó, a vármegye közigazgatási területére és a vármegyében lévő megyei jogú városok közigazgatási területére kiterjedő feladatokkal rendelkezik. A tagintézménye, a **Német Nemzetiségi Múzeum** azonban közérdekű muzeális kiállítóhelyként speciális helyzetben van. A közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt muzeális intézmények esetében ugyanis a működési engedélyben nincs feltüntetve a gyűjtőterület, a gyűjtőkörnél pedig az intézmény szakterületét és állandó kiállítását rögzítik csak. A Német Nemzetiségi Múzeum azonban a kérdőívre adott válaszuk szerint továbbra is ellátnak országos jellegű feladatokat, bázisintézményként néprajzi és történeti kutatásokat, gyűjtéseket is végeznek a Magyarországon élő németiség körében.

A **Pável Ágoston Múzeum** a kérdőívben gyűjtőterületként a Szentgotthárd környéki hat szlovén nemzetiség által lakott települést említette.

A **Pomázi Örökség Tájház, a Német Nemzetiségi Tájház Himesháza és a Piliscsabai Tájház** gyűjtőterülete vélhetően az adott település közigazgatási területe, közérdekű muzeális kiállítóhelyként azonban a működési engedélyben ez nem kerülhetett rögzítésre.

A gyűjtőterülettel és a gyarapítási lehetőséggel kapcsolatban a nemzetiségi bázisintézmények esetében – kérelem benyújtásához köthető – kedvezmények biztosítására lenne szükség.

A Kult.tv. 45/A. §-a szerint, mint ahogy erre korábban már utaltam, a vármegyei hatókörű városi múzeumok és a területi múzeumok esetében lehetőség van arra, hogy a miniszter az előírtaktól eltérő gyűjtőterületet is engedélyezzen a nemzetiségi bázisintézménynek néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében.

Ezt a lehetőséget azonban a közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt bázisintézmények számára nem engedélyezik, mivel nincs gyarapítási lehetőségük, így a gyűjtőterületet sem tüntethetik fel a működési engedélyükben, pedig a nemzetiségi kulturális javak védelme érdekében adott esetben országos gyűjtőterület meghatározása is szükséges lehetne.

Mindezekre figyelemmel fontos lenne a nemzetiségi bázisintézmények esetében, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhely besorolású intézményeknek is legyen lehetőségük a gyűjteményük gyarapítására, és a Kult.tv. 37/B. § (1) bekezdésében biztosított valamennyi gyarapítási lehetőség igénybevételére, amennyiben ez az érintett nemzetiség kulturális javainak védelmét szolgálja. Ehhez kapcsolódóan a kulturális tárcáért felelős miniszter a Kult.tv. 45/A §-ával összhangban a néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében, az a helyi közigazgatási területtől eltérő gyűjtőterületet is engedélyezhessen a közérdekű muzeális kiállítóhelyként és közérdekű muzeális gyűjteményként besorolt nemzetiségi bázisintézmények számára.

A Kult.tv. 37/B. § (1) bekezdés c) pontja szerinti **helyszíni gyűjtést a nemzetiségi bázisintézmények esetében szintén célszerű lenne a muzeális intézmény gyűjtőterületétől függetlenül Magyarország teljes közigazgatási területén biztosítani a kulturális autonómia kiteljesítése érdekében.** Elő kellene továbbá segíteni, hogy a hazai nemzetiségeket érintő gyűjteménygyarapítási tevékenység a nemzetiségi bázisintézmények és más nemzetiségi feladatot ellátó intézmények esetében az eddigi gyakorlatnak megfelelően ténylegesen folytatható legyen Magyarország közigazgatási területén kívül is, kiemelt figyelemmel a hazai nemzetiségek anyaországaira.

Néhány intézménynek nehézséget okoz az is, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhelyű besorolás esetén – a gyűjteményi anyag nagyságától függetlenül – a jogi szabályozás szerint nem kötelező több fős szakmai személyzetet alkalmazni. Közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt muzeális intézményben elegendő egy múzeumi közművelődési szakember, múzeumpedagógus vagy az állandó kiállítás témájának megfelelő szakképzettségű muzeológus munkakört létesíteni. A **Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjteményben** például az alkalmazottak száma 2 fő, két múzeumpedagógus, akik közül az egyik részmunkaidős. A múzeum gyűjteményének állagmegóvása, az állandó kiállítás, a közönségkapcsolati, kiemelten a bázisintézményi feladatok ellátása azonban több szakembert – kiemelten szlovén nemzetiségű néprajzos és/vagy történész muzeológust – is igényelne.

Jelenleg azonban e feladatok ellátására csak külsős szakembereket tudnak alkalmazni, ami az intézmény költségvetését terheli, vagy külső pályázati támogatás felkutatását és megszerzését teszi szükségessé.

Hasonló személyzeti problémákkal küszködik a **Tatai Német Nemzetiségi Múzeum** is. Alapvető gondként jelezték, hogy a jogszabály a közérdekű muzeális kiállítóhely esetében egy fő szakmai végzettséggel rendelkező munkatársat ír elő a működési engedélyhez, amely ugyanúgy vonatkozik egy tájházra, mint a több ezer műtárggyal rendelkező Német Nemzetiségi Múzeumra.

Gyűjtőterület, gyűjtőkör és gyűjteményi anyag gyarapítására vonatkozó jogszabályokat áttekintve, arra a következtetésre jutottam, hogy a hét nemzetiségi bázisintézmény közül két muzeális intézmény esetében a felmerült problémák megoldását az segítené leginkább elő, ha megváltoztatnák a szakmai besorolásukat.

A közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt **Pável Ágoston Szlovén Múzeum és a Német Nemzetiségi Múzeum** gyűjtőterülete már jelenleg sem korlátozódik a fenntartó önkormányzatok közigazgatási területére. Esetükben – a gyűjteményi anyagok nagyságára és a személyi állományuk szükségyszerű és elkerülhetetlen bővítésére is tekintettel – észszerűbb lenne, ha területi vagy tematikus múzeumi besorolást kapnának, amely az intézményekben folyó szakmai munka magasabb színvonalú ellátását tenné lehetővé.

Ezt a javaslatot a Német Nemzetiségi Múzeum esetében egy 2019-ben készült szakfelügyeleti jelentés is alátámasztotta, mely szerint a múzeum a jelenlegi állapota alapján tematikus múzeummá is előléptethető. Fontos azonban hangsúlyoznom, hogy a szakmai besorolás megváltoztatása, csak akkor eredményezhet tényleges változást, ha a működési engedélyben rögzített új feltételek megvalósításához a fenntartó újabb szakembereket és többlet forrásokat is biztosít, enélkül ugyanis a területi vagy tematikus szakmai besorolás csak látszólagos intézkedés maradna. A többi, közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolású bázisintézménynél pedig azt lenne célszerű a fenntartóknak mérlegelni, hogy a nemzetiségi kulturális javak védelme szempontjából nem lenne-e észszerűbb az intézmények közérdekű muzeális gyűjteményi besorolása, figyelemmel arra, hogy a nemzetiségi gyűjtemények tematikus szakgyűjteményeknek tekinthetők, ezáltal a fentiekben felvetett gyűjtőterületre és gyűjteményi gyarapodásra vonatkozó problémák is megoldódhatnak.¹¹⁹

Végezetül a szakmai besorolás témájához kapcsolódva külön is említést kell tennem a **békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumról**, amely 2013 előtt a szlovák és román nemzetiség fontos bázismúzeuma volt, e két nemzetiség tekintetében országos gyűjtőterülettel rendelkezett, jelenleg azonban már nem nemzetiségi bázisintézmény. A 2013-tól érvényes működési engedélyükben a vármegyei hatókörű városi múzeum esetében már a nemzetiségi meghatározás nem szerepelt, és gyűjtőterületük Békés vármegyére szűkölt. Álláspontom szerint a bázisintézményi címet most is sikerrel kérelmezhetné a vármegyei hatókörű városi múzeum, ugyanis a néprajzi és történeti gyűjteményekben jelentős mennyiségű szlovák és román nemzetiséghez kapcsolódó anyag található, a múzeum jelenleg is ellát ilyen jellegű feladatokat, és a gyűjteményfejlesztésben szintén megjelenik a nemzetiségi anyag.

¹¹⁹ Kult.tv. 48. § (1) Közérdekű muzeális gyűjtemény a kulturális javak meghatározott értékeinek egységes gyűjtési szempontok szerint létrejött, egységesen kezelt és őrzött, szabályozott módon nyilvántartott és dokumentált együttese, mely a múzeumi követelményeknek nem felel meg, de tudományos, illetőleg művészi értéke alapján a miniszter közérdekű muzeális gyűjteménynek minősíti.

(2) Az (1) bekezdésben meghatározott gyűjtemények lehetnek különösen: helytörténeti, intézménytörténeti, személyhez kötődő gyűjtemények, tematikus szakgyűjtemények, vallási és egyháztörténeti gyűjtemények.

Mindezekre figyelemmel, mérlegelni kellene a 2013. évi működési engedély felülvizsgálatát, és abban, illetve az alapító okiratban az alapfeladatok között rögzíteni lehetne újra a nemzetiségi feladatellátást, az országos gyűjtőterületet, valamint a nemzetiségi bázisintézményi címet.

A kiemelt bázisintézményként történő nemzetiségi feladatellátáshoz azonban a vármegyei hatókörű városi múzeumnak – a jelzett forráshiány miatt – többletforrásokra, támogatásokra lenne szüksége. **Hangsúlyozni szeretném azonban, hogy álláspontom szerint nemzetiségi- és kultúrpolitikai szempontból elfogadhatatlan a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeum szlovák és román nemzetiséget érintő bázismúzeumi, illetve bázisintézményi funkcióinak a megszüntetése, önkormányzati, szükség szerint állami szintű beavatkozást igényel a kérdés mielőbbi megoldása.**

5.2.3. A tájházak speciális szerepköre, működési nehézségei

A nemzetiségi tájházaknak a hazai nemzetiségek kulturális örökségének megőrzésében kiemelkedő szerepük van, hiszen **az elsődlegesen vagy kizárólagosan nemzetiségi feladatokat ellátó muzeális intézmények többsége a nemzetiségi tájházak kategóriájába sorolható.**

A tájházak fenntartói, munkatársai többségében büszkék az intézmények gazdag gyűjteményeire, és fontosnak tartják a nemzetiségi kulturális értékeik, hagyományaik minél szélesebb körben való bemutatását. Fő célként határozzák meg a nemzetiségi értékek fenntartását, bemutatását, a helyi nemzetiségi emlékek megőrzését és továbbadását.

Erősségként említik a települési vagy a területi nemzetiségi önkormányzatokkal, nemzetiségi társadalmi szervezetekkel, más nemzetiségi tájházakkal, továbbá az országos szakmai szervezetekkel való együttműködést. Az elmúlt évtizedekben a nemzetiségi tájházak száma dinamikusan növekedett, kibővült a funkciójuk, megjelentek a múzeumpedagógiai és közönségkapcsolati programok is az intézményekben. Sok településen közösségi terekké váltak a tájházak, ezáltal is egyre jelentősebb lett a nemzetiségi kultúra megőrzésében betöltött feladatkörük.

A tájház fogalmának használatával, értelmezésével kapcsolatban gondot okoz, hogy a hatályos joganyag nem tartalmaz önálló jogszabályi definíciót a tájházra vonatkozóan. A Kult.tv. a közérdekű muzeális kiállítóhely fogalmának keretében említi meg a tájházat, de csak példálódzó jelleggel. Ez elsődlegesen úgy értelmezhető, hogy a közérdekű muzeális kiállítóhely egyik típusa a tájház.

Létezik azonban egy konszenzuson alapuló szakmai definíció, amely a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága (Tájházigazgatóság), valamint a Tájházak és Szabadtéri Múzeumok Szövetsége (Tájházszövetség) weblapján hasonló tartalommal olvasható. A Tájházszövetség és Tájházigazgatóság által meghatározott irányadó definícióból három fő kritérium emelhető ki:

- A tájház egy – „**in situ**” – **helyben** megőrzött népi építészeti értékű (általában műemléknek nyilvánított vagy helyi védelem alatt álló) épület.
- A gyűjteményi **tárgyak az adott településről, szűkebb környékéről** származnak.
- A tájházban egy helyiséget **enteriőrként** kell berendezni.

Előfordulhat egyébként, hogy egy működési engedéllyel nem rendelkező tájház jobban megfelelt a felsorolt szakmai kritériumoknak, mint egy közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt tájház. Az előírt, tulajdonképpen informális szakmai kritériumok ugyanis szélesebb körűek és más jellegűek, mint a működési engedély beszerzéséhez szükséges szakmai előírások.

Álláspontom szerint a tájház fogalmának eltérő értelmezése, használata, a pontos jogi meghatározás hiánya számos nehézséget okozhat, például a nyilvántartások vagy a pályázási lehetőségek esetében. **Mindezek alapján mérlegelni kellene, hogy hosszabb távon hogyan lehetne egy önálló jogi definíciót alkotni a tájházakra vonatkozóan, a szakmai szervezetek által megfogalmazott szakmai kritériumokra, és az időközben bekövetkezett változásokra is figyelemmel.** A jogi szabályozás előkészítéseként a **Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakmai irányításával** – bevonva országos, megyei hatókörű városi múzeumokat, illetve minél több olyan szervezetet, muzeális intézményt, amelyek gyakorlati szakmai tapasztalattal is rendelkeznek a tájházak működésével kapcsolatban – **újra kellene gondolni a tájház fogalmát, szakmai tartalmát.**

A tájház fogalmának újragondolására és jogi szabályozására irányuló javaslatom valamennyi tájházra vonatkozik, köztük a nemzetiségi tájházakra is. A tájház fogalmával kapcsolatban felmerült hiányosság ugyanis minden tájházat érinthet, ezért az erre vonatkozó szakmai egyeztetési folyamat nem szűkíthető le a nemzetiségi tájházakra, a speciális problémáikat azonban a fogalomalkotás folyamatában is figyelembe kell venni, szükség szerint megalkotva a nemzetiségi tájház definícióját is.

Az adatbázisokat áttekintve egyértelműen megállapítható, hogy a hazai nemzetiségi tájházak szempontjából a Tájházszövetség és a Tájházigazgatóság által összeállított adatbázis nem tartalmaz teljes körű és pontos adatokat, és keresési nehézségek is felmerülnek a nemzetiségi tájházak vonatkozásában.

A két országos szervezet által vállalt további tevékenységek (például szaktanácsadás, képzések szervezése, koordinációs tevékenység, pályázati lehetőségekről tájékoztatás nyújtás stb.) ellátása szempontjából azonban fontos lenne az adatbázisuk hazai nemzetiségekre vonatkozó adatainak a fejlesztése, a nemzetiségi tájházak minél pontosabb összegyűjtése és bemutatása.

A Tájházszövetségnél esetlegesen a határon túli tájházakhoz hasonlóan egy harmadik azonnali keresési kategóriát is létre lehetne hozni az adatbázis nyitó lapján hazai nemzetiségek címen, olyan formában, hogy lehetőség legyen az összes hazai nemzetiségi tájházra együttesen, majd nemzetiségenként külön-külön is rákeresni. Hasonló módon a Tájházigazgatóság adatbázisát is szükséges lenne fejleszteni, hogy a hazai nemzetiségi tájházakra együttesen és nemzetiségenként is rá lehessen keresni. A Tájházigazgatóság a személyes egyeztetéseket követően el kezdte fejleszteni az általam jelzett szempontokra is figyelemmel az adatbázisát. Külön nehézséget jelent, hogy a megfelelő információk beszerzése, és az is, hogy nem minden nemzetiségi tájház járult hozzá az adatai nyilvános közzétételére. Ezért a nyilvános, online adatbázis jóval szűkebb körű, mint az offline rendelkezésükre álló adatsor. **Mindezekre figyelemmel felmerült az országos nemzetiségi önkormányzatokkal való kapcsolatfelvétel szükségessége, esetlegesen az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetségének bevonása,** ezzel ugyanis pontosabbá és aktuálisabbá válhatna az adatbázisuk a hazai nemzetiségek tájházai vonatkozásában is. Emellett a technikai háttérnek, az adatbázis-kezelő szoftvernek a fejlesztése is elkerülhetetlen.

A legnagyobb számú tájházzal rendelkező német és a szlovák nemzetiség pontos és folyamatosan karbantartott adatbázist hozott létre a tájházaikról. A Magyarországi Német Tájházak Információs Központjának vezetője által készített nyilvántartás szerint a német tájházakra vonatkozó adatbázisban 155 tájház, gyűjtemény, emlékház adatai találhatóak.

Az adatbázis online hozzáférhetőségével kapcsolatban adatvédelmi aggályok merültek fel, amelyekről a probléma mielőbbi rendezése érdekében célszerű lenne a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatósággal egyeztetni.

A **szlovák** tájházakról, néprajzi gyűjteményekről a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete (a továbbiakban: MSZKI) készített adatbázist, mely szerint jelenleg a magyarországi szlovákokat érintő nemzetiségi tartalommal 77 tájházat, falumúzeumot, illetve néprajzi gyűjteményt tartanak nyilván. Az MSZKI weblapján található nyilvános adatbázisban vármegyénkénti felsorolásban a szlovák tájházak többsége fellelhető.¹²⁰

A német és a szlovák nemzetiséget követően a **horvát** nemzetiség rendelkezik a legtöbb tájházzal. Emellett a **román** nemzetiségnek is több tájháza, emlékháza található Magyarországon, továbbá van még tájháza, emlékháza a **lengyel, a roma, a ruszin, a szerb, és a szlovén** nemzetiségi közösségnek. A bolgár és a görög közösségek országos nemzetiségi önkormányzatai egyébként azt jelezték, hogy fontosnak tartják és hosszabb távon tervezik egy nemzetiségi tájház, emlékmúzeum kialakítását.

Vizsgálatom során a nemzetiségi tájházak létjöttével, működésével, gyűjteményi anyagával kapcsolatban információt kértem az országos nemzetiségi önkormányzatoktól, helyszíni látogatások keretében személyesen egyeztettem több tájház vezetőjével, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, valamint a múzeumhoz tartozó Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága munkatársaival is. Emellett eljuttattam a kérdőívünket 48 nemzetiségi tájházhoz, a megkeresésem alapján 30 tájházról kaptam használható, feldolgozható adatot, információt.

A beérkezett válaszok szerint az egyik súlyos probléma, hogy a nemzetiségi tájházak között jelentős számú azoknak az intézményeknek a száma, amelyek nem rendelkeznek működési engedéllyel.

Arra vonatkozóan, hogy miért nem tudták a működési engedélyt megszerezni a nemzetiségi tájházak, a visszaküldött kérdőívekben számos okot felsoroltak. **Leggyakrabban a forrás- és szakemberhiányt nevezték meg problémaként**, hangsúlyozták, hogy meglenne a szándék a működési engedély megszerzésére, de pénzügyi és szakmai okok miatt nincs rá lehetőségük.

A megfelelő szakember (muzeológus, múzeumpedagógus stb.) hiányában és/vagy elegendő forrás nélkül a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletben előírt munkatársat nem tudták foglalkoztatni, és így **az előírt időszakos (három napon keresztül négyórás) nyitvatartást** sem tudták folyamatosan biztosítani.

A kulturális javak szakszerű leltárba vétele szintén jelentős problémát okoz a működési engedéllyel nem rendelkező, különösen a nemzetiségi önkormányzatok, egyesületek által fenntartott tájházaknak. Forrás hiányában ugyanis nem tudnak megfelelő szakembert (muzeológust, néprajzost) alkalmazni a gyűjteményi tárgyak, anyagok jogszabályi előírásoknak megfelelő leltárba vételéhez, enélkül pedig nem kaphatnak működési engedélyt. Ehhez korábban a megyei múzeumi hálózat szakemberei, kiemelten a bázismúzeumok nyújtottak segítséget.

¹²⁰ A magyarországi szlovák tájházakról, néprajzi gyűjteményekről készített adatbázist lásd: slovakkultura.hu/hu/kulturalis-orokseg/neprajzi-gyujtemenyek/.

Jelenleg a **szlovák tájházak** esetében a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete nyújt segítséget oly módon, hogy megfizeti azokat a szakembereket, akik elkészítik a leltárt. Az intézet évente maximum három tájházat tud ilyen módon segíteni a saját költségvetése terhére.

A német tájházak a leltár elkészítéséhez a Tatai Német Nemzetiségi Múzeumtól, valamint a Jakob Bleyer Heimatmuseumtól kérhetnek segítséget. A Magyarországi Német Tájházak Információs Központja ugyanis támogatja és közreműködik a tájházi leltárak elkészítésében, továbbá segíti a működési engedélyhez jutást az anyaországtól kapott BMI-projekt¹²¹ keretében.

A működési engedély megszerzésének feltételeit a jelenlegi gazdasági helyzetben nem minden tájház tudja és akarja vállalni, enélkül is tudnak azonban jogszerűen működni. A tájházak esetében ugyanis a működési engedély hiánya nem jelenti azt, hogy a tájház léte, illetve működése jogellenes lenne.

Amennyiben azonban egy tájház nem rendelkezik működési engedéllyel, ennek az a következménye, hogy – bár a közérdekű muzeális kiállítóhelyekre/gyűjteményekre vonatkozó szigorú feltételeknek nem kell megfelelnie – sokkal nehezebben juthat hozzá a működéséhez és az esetleges fejlesztéséhez szükséges (pályázati) forrásokhoz.

Szakmai szempontból a nemzetiségi tájházak esetében is az lenne a megfelelő változás, ha évről évre növelni lehetne a működési engedéllyel rendelkező tájházak számát. A jogszabályban előírt feltételek, kötelezettségek teljesítése ugyanis garanciát jelent arra, hogy a gyűjteményi anyagok szakszerűen legyenek nyilvántartva, összegyűjtve, tárolva, megoldott legyen az állományvédelem, illetve az állandó kiállítás bemutatása szakszerűen történjen, továbbá, hogy múzeumpedagógiai eszközökkel, közönségkapcsolati programokkal kiegészítve minél több személyt vonzanak be a tájházak.

A nemzetiségi tájházak fenntartói és munkatársai a működési engedély megszerzését követően is számos nehézségekkel szembesülnek, amelyek sok esetben hasonlítanak a működési engedéllyel nem rendelkező tájházak nehézségeire. Külön figyelmet kell azonban fordítaniuk a működési engedély feltételeinek biztosítására, betartására.

Szinte minden fenntartó számára **nagy kihívás a tájház épületének karbantartása, állagmegóvása, és főként a tájház épületének a felújítása.** Tovább nehezíti a felújítás és a karbantartás problémáját, hogy a tájházak gyakorta helyi védettségű épületek. Volt olyan intézmény, ahol egy szakfelügleleti vizsgálat eredményeként át kellett alakítani a tájházat az eredeti állapot hiteles megőrzése, biztosítása érdekében. Általános jellegű, sok tájházat érintő probléma a **raktárhelyiség hiánya vagy a meglévő raktárhelyiségek bővítésének, korszerűsítésének szükségessége.** Gondot okoz az is, hogy a berendezett enteriőrök mellett sok esetben **nem marad hely közösségi tér kialakítására,** ami akadályozza a tájház nyitottabb, „élő múzeummá” válását.

Fontos feladat a **tárgyak szakszerű állományvédelme és nyilvántartása,** ennek biztosításához azonban mindenekelőtt megfelelő szakemberek közreműködésére lenne szükség. 2013-at megelőzően a megyei múzeumok, illetve bázismúzeumok szakmailag segítettek az összegyűjtött kulturális javak rendszerezését, nyilvántartásba vételét a nemzetiségi tájházakban is.

¹²¹ BMI: Bundesministerium für Inneres. A Német Szövetségi Belügyminisztérium által finanszírozott projektek.

Jelenleg **nincs forrás külső szakemberek bevonására, alkalmazására, pedig meg kellene oldani a műtárgyak restaurálását, felújítását**, új műtárgyak bekerülése esetén például gázosításra is szükség lehet. A gyűjteménybe újonnan bekerülő tárgyak ugyanis, ha nincsenek megfelelően kezelve, megfertőzhetik a többi tárgyat is.

A gyűjteményi anyagok nyilvántartásának sokszor emlegetett problémái a tájházak esetében is súlyos gondot okoz. Sok esetben kézzel, elavult Excel táblázatokban, leltárkönyvekben történik a gyűjteményi anyag nyilvántartása. **A nemzetiségi nyelven, illetve nemzetiségi tájnyelvi dialektusban történő nyilvántartás, vagy a kiállított gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven történő feliratozása a nemzetiségi tájházakban sem biztosított minden esetben**, pedig erre a működési engedélytől függetlenül minden nemzetiségi tájházban szükség lenne, a többletmunka díjazásához azonban gyakran nem rendelkeznek elegendő forrással. Sajnos a nyilvántartás nemzetiségi tartalmat és nemzetiségi nyelvet érintő hiányosságai hosszabb távon bepótolhatatlan veszteséget eredményezhetnek.

A nemzetiségi tájházak folyamatos és színvonalas működéséhez elengedhetetlenül szükséges a finanszírozási lehetőségeik és feltételeik újragondolása, bővítése. Egyrészt a működési engedéllyel nem rendelkező tájházaknak a működési engedély megszerzéséhez külön támogatási és pályázati lehetőségekre lenne szükségük.

A működési engedéllyel rendelkező tájházak esetében pedig azok folyamatos működését és fejlesztését kellene garantálni, többek között minden évben igénybe vehető állami támogatás biztosításával.

Emellett külön pályázatokra és egyéb célzott támogatásokra is szükség lenne a nagyobb felújítási és karbantartási munkálatok elvégzéséhez, illetve új szakmai, illetve közönségkapcsolati programok szervezéséhez, valamint a kiállítások korszerűsítéséhez, átrendezéséhez.

5.2.4. Az országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények, egyéb kulturális intézmények

A személyi elven alapuló kulturális autonómia lehetőséget biztosít **az országos nemzetiségi önkormányzatok számára saját kulturális intézmények, közgyűjtemények, muzeális intézmények fenntartására és működtetésére.**

Az Njtv. 36. §-a szerint a nemzetiségi önkormányzat jogosult – az ágazati törvényben és az államháztartásról szóló jogszabályokban meghatározottak szerint – nemzetiségi kulturális intézmény létesítésére, fenntartására, más által létesített kulturális intézmény fenntartói jogának, illetve kulturális feladata ellátásának átvételére.

Az országos nemzetiségi önkormányzatok tájékoztató levelei, a visszaküldött kérdőívek, illetve a helyszíni látogatások alapján áttekintettem az általuk fenntartott nemzetiségi tevékenységet ellátó muzeális intézményeket. Ehhez kapcsolódva bemutatom az **országos nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményeket**, illetve olyan **komplex, multifunkcionális kulturális intézményeket** is, amelyek működési engedély nélkül is ellátnak valamennyi muzeális intézményi tevékenységet.

Emellett az egyes nemzetiségekhez kapcsolódó **egyházi kiállítóhelyeket, múzeumokat** is felsorolom, illetve **néhány** olyan **intézményre** is felhívom a figyelmet, amelyeket az országos nemzetiségi önkormányzatok – annak ellenére, hogy nem a fenntartásukban működnek – a megkeresésemre adott válaszukban kiemelték **az adott nemzetiségi közösség kulturális javainak megőrzése érdekében végzett jelentős tevékenységük** miatt.

1) Működési engedéllyel rendelkező muzeális intézményt 6 országos önkormányzat tart fenn.

Az **Országos Horvát Önkormányzat** tartja fenn a Vas vármegyei Peresznyén található **Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteményét**, a **Horvát Múzeumot**, melynek szakmai besorolása közérdekű muzeális kiállítóhely.

A Horvát Múzeumnak az alapító okiratában és az SZMSZ-ében foglalt célja a horvát nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális és szakrális értékek, javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele, hagyományok és a közösségi nyelvhasználat megőrzése, gyakorlása, terjesztése és továbbörökítése.

A Horváth Múzeum gyűjteményének alapját Dumovits István atya egykori magángyűjteménye képezi, amelyet szülőházával együtt az Országos Horvát Önkormányzatnak adományozott. A 2008-ban megnyílt kiállításon elsősorban a nyugat-magyarországi horvátság népi vallásosságához kapcsolódó emléktárgyakat, valamint egyházi vonatkozású kellékeket mutattak be, kiegészítve néprajzi tárgyakkal. A múzeum ugyancsak értékes része a többnyelvű könyvgyűjtemény.

Az Országos Horvát Önkormányzat fenntartásában működő Magyarországi Horvátok Keresztény Gyűjteménye (Horváth Múzeum) megújuló, kiemelt szerepkörére tekintettel célszerű lenne megfontolni a közérdekű muzeális kiállítóhelyi szakmai besorolás közérdekű muzeális gyűjteményi besorolássá változtatását, melynek következtében elsődlegesen a gyűjtemény gyarapítására nagyobb lehetősége nyílna a múzeumnak.

A gyűjteményi anyag növeléséhez természetesen elengedhetetlenül szükséges a raktározási gondok enyhítése. Emellett, a magas színvonalú szakmai munka megerősítéseként, elismeréseként a fenntartónak a nemzetiségi bázisintézményi cím kérelmezését is célszerű lenne kezdeményeznie, melyre a kérdőívben adott válasz szerint a Horvát Múzeum és a fenntartó is nyitott. Ebben az esetben is fontos hangsúlyozni azonban, hogy a közérdekű muzeális gyűjteményi, illetve a nemzetiségi bázisintézményi feladatok ellátáshoz további forrásra és szakemberre is szükség lehet.

Az **Országos Lengyel Önkormányzat** fenntartásában működik a **Lengyel Kutatóintézet és Múzeum**, amelynek két fiiláléja van, a **Szögliget-Derenk Tájház és a Derenki Történeti Emlékhely, Derenk romfaluban**. A Lengyel Kutatóintézet és Múzeum szakmai besorolása közérdekű muzeális gyűjtemény.

A muzeális intézmény funkciója szerint a magyarországi lengyel nemzetiségre és a lengyel-magyar kapcsolatokra irányuló történelem- és társadalomtudományi alap kutatással foglalkozik, e területekkel összefüggésben állandó kiállítást tart fenn, ideiglenes kiállításokat rendez, könyveket gyűjt és ad ki, a kutatási eredményeit rendszeresen publikálja. 2022-ben megújult a múzeum „Lengyelek – Magyarok. 1000 év történelem” című állandó kiállítása, amely a Lengyel Történeti Múzeum részvételével készült el, a lengyel állam által, a Lengyel Kulturális és Nemzeti Örökség Minisztérium finanszírozásával. A tárlat küldetése kettős, nemcsak a magyar-lengyel kapcsolatokat, de a magyarországi lengyelség történetét is igyekszik több aspektusból bemutatni.

A kérdőívre adott válaszban a múzeum jelezte, hogy a látogatottság növelése érdekében rendkívül fontos lenne az állandó kiállítást Budapest egy frekvenciáltabb pontján elhelyezni. A Lengyel Kutatóintézet és Múzeum ugyanis Budapesten a X. kerületben, az Állomás utca 10. szám alatt található, amely távol esik a belvárostól, így jó megközelíthetősége ellenére is kevés az alkalmi látogató.

A **Magyarországi Románok Országos Önkormányzata** tulajdonában és fenntartásában lévő **Kétegyházi Román Nemzetiségi Tájház** az országos önkormányzat Dokumentációs és Információs Központja működteti. A Román Tájház szakmai besorolása közérdekű muzeális kiállítóhely. A nemzetiségi tájház a hazai román nemzetiség tárgyi kultúráját, tradicionális életformáját mutatja be a látogatóknak. A tájház működtetésével összefüggésben hosszabb távú céljuk románul tudó és szakirányú végzettséggel is rendelkező munkavállaló alkalmazása.

Az **Országos Ruszin Önkormányzat** fenntartásában működő intézmény a **Fedinecz Atanáz Magyarországi Ruszinok Muzeális Gyűjteménye és Kiállítóhelye**, melynek szakmai besorolása közérdekű muzeális gyűjtemény. A 2020-ban módosított alapító okirat szerint az intézmény alaptevékenysége: ruszin nemzetiségi identitáshoz kötődő tárgyi és szellemi kultúra, kulturális értékek és javak megőrzése, hozzáférhetővé tétele.

A budapesti székhelyű muzeális intézménynek működik egy tagintézménye, a **Görögkatolikus Ruszin Közösségi Ház Debrecen-Felsőjózsán**. 2018-ban egy új görögkatolikus fatemplom is épült Debrecen-Józsán a Görögkatolikus Ruszin Közösségi Ház mellé. Az új nemzetiségi és hitéleti központ az Országos Ruszin Önkormányzat, a Hajdúdorogi Főegyházmegye és Debrecen település összefogásával valósult meg.

Az **Országos Szlovák Önkormányzat** fenntartásában működik a **Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteménye**. A közérdekű muzeális kiállítóhelyi besorolással rendelkező tájház Sátoraljaújhely-Rudabányácskán található, melyet jelenleg a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete működtet. 2023-ban nyitották meg a Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményének a Magyar Génius Program támogatásából megújított állandó kiállítását.

Az új kiállítás részletesen bemutatja a szlovák közösség életét, a vallási hagyományokat, szokásokat. A tájház hátsó részében kialakítottak egy vendégszobát és egy közösségi helyiséget is, az udvaron található csűrben egy raktárhelyiség, mellette pedig egy színpad található.

A Zempléni Szlovákok Néprajzi Gyűjteményének állandó kiállítása, illetve a programjai nagyban elősegítik a hazai szlovákság nemzetiségi kultúrájának a megőrzését és bemutatását. A helyszíni látogatás tapasztalatai szerint a Rudabányácskán található szlovák tájház teljes mértékben megfelel a nemzetiségi bázisintézményi cím elnyeréséhez szükséges jogszabályi előírásoknak.

Az **Országos Szlovén Önkormányzat** fenntartásában működő önálló muzeális intézmény, a Felsőszőlőnön található **Kühár Emlékház, Szlovén Tájház**, amely szakmai besorolása szerint közérdekű muzeális kiállítóhely. Az Országos Szlovén Önkormányzat Felsőszőlőnön a régi plébániaházban hozta létre a tájházat 2009-ben, a muzeális intézmény 2010 márciusa óta működési engedéllyel is rendelkezik.

A Kühár Emlékház működésének célja, hogy a magyarországi szlovénség történelmi, egyháztörténelmi, néprajzi és egyéb sajátos kulturális értékeit összegyűjtse, megőrizze és bemutassa. Alaptevékenysége: a magyarországi szlovének egyháztörténetét és néprajzát bemutató állandó és időszakos kiállítás létrehozása, bemutatása. A múlt századi plébánia épület állapota elfogadható, mivel az épület megvásárlása óta szinte minden évben végeztek rajta valamilyen felújítási munkát.

Az intézmény erősségei közé tartozik, hogy a kiállítás bemutatásán kívül próbálják élővé tenni az intézményt, például hagyományörző táborok, filmestek stb. szervezésével.

A kérdőívre adott válasz szerint mind ez idáig hivatalosan nem merült fel az a lehetőség, hogy az Országos Szlovén Önkormányzat nemzetiségi bázisintézményi cím adományozását kérje az illetékes szaktárcától a Kűhár Emlékház (Szlovén Tájház) vonatkozásában. A helyszíni látogatások tapasztalatai szerint a Szlovén Tájház teljes mértékben megfelel a jogszabályi előírásoknak a szlovén nemzetiségi közösség értékeinek megőrzése és a hagyományok átadása, bemutatása érdekében végzett tevékenysége alapján.

Tudomásom szerint két települési önkormányzat fenntartásában lévő muzeális intézmény esetében merült fel – erre vonatkozóan korábban egyeztetések is folytak – annak lehetősége, hogy azok esetlegesen az országos nemzetiségi önkormányzatok fenntartásába kerüljenek. Az egyik a Szentgotthárd Város Önkormányzata fenntartásában, a Móra Ferenc Városi Könyvtár és Múzeum tagintézményeként működő Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Múzeum, amely nemzetiségi bázisintézményként nagyon fontos feladatot lát el a hazai szlovén nemzetiség kulturális javainak megőrzése és bemutatása tekintetében.

A másik a Tata Város Önkormányzata által fenntartott Kuny Domokos Múzeum vármegyei hatókörű városi múzeum tagintézményeként működő Tatai Német Nemzetiségi Kiállítás, a Német Nemzetiségi Múzeum. A múzeum már az 1970-es évektől a hazai német közösség bázismúzeuma volt, 2013-tól pedig közérdekű muzeális kiállítóhelyként nemzetiségi bázisintézményi címet kapott.

Mindkét muzeális intézmény olyan adottságokkal, olyan arányú nemzetiségi gyűjteményekkel rendelkezik, hogy az Njtv. 37. § (1) bekezdése alapján az országos nemzetiségi önkormányzat megkeresésére esetén az intézmény fenntartója köteles lenne átadni a fenntartói jogát a kérelmező országos nemzetiségi önkormányzatnak. A fenntartói jog átvétele azonban átgondolt döntést igényel, hiszen hosszabb távon a finanszírozás biztosítása mellett, a működtetéshez szükséges szakmai feltételeket is garantálni szükséges.

2) A működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmények mellett az országos nemzetiségi önkormányzatok fenntartásában több komplex, multifunkcionális kulturális intézmény is működik, amelyek ugyan nem önálló muzeális intézmények, de időnként ilyen jellegű tevékenységet is ellátnak, elsődlegesen kiállítások szervezésével, tudományos, kutatási feladatok ellátásával stb.

A **Bolgár Országos Önkormányzat** fenntartásában működik a **Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ**. A Központ alapító okiratában az alaptevékenységei között szerepel a múzeumi gyűjteményi, kiállítási tevékenység is, de jelenleg ilyen jellegű feladatokat nem végez. A másik intézmény, amelyik a Bolgár Országos Önkormányzat fenntartásában működik, a **Bolgár Kutatóintézet**.

A Bolgár Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint a Bolgár Kutatóintézet az alapító okirata szerint végezhet múzeumi tudományos feldolgozó és publikációs tevékenységet, és ugyan szűkös kereteken belül, de jelenleg ellát ilyen jellegű feladatokat. A harmadik intézmény a 2024-ben átadott **Bolgár Oktatási és Kulturális Központ**, amely a bolgár szellemiség, nyelv és kultúra új, magyarországi központja, amelyben a Bolgár Országos Önkormányzat köznevelési és kulturális intézményei – köztük a Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ és a Kutatóintézet – nyertek elhelyezést.

A **Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata** két kulturális feladatot ellátó intézményt tart fenn. Az egyik a **Görög Intézet**, melynek az alapító okirata tartalmazza a múzeumi gyűjteményi tevékenységet, ezt azonban egyelőre nem gyakorolja. A másik a **Nikosz Beloianisz Művelődési Ház és Könyvtár**, amely a görög nemzetiségi közösség kulturális javainak megőrzése és bemutatása területén fontos szerepet tölt be, és már jelenleg is rendelkezik bemutatásra alkalmas gyűjteményi anyaggal. Az intézmény alapító okiratában jelenleg nincs rögzítve múzeumi tevékenység, ellát azonban ilyen jellegű feladatkört is, amelyet hosszabb távon bővíteni szeretnének, szükség szerint az alapító okiratot is módosítva.

Az **Országos Horvát Önkormányzat** tájékoztatása szerint a **kulturális intézményeik** között is vannak olyanok, amelyek rendszeresen, vagy alkalomszerűen művészeti, történeti, néprajzi kiállításokat szerveznek a helyi horvát közösség számára, például a Josip Gujaš Džuretin Horvát Kulturális és Sport Központ, a Stipan Blažetin Horvát Művelődési Intézet és a Pécsi Horvát Színház. Az Országos Horvát Önkormányzat fenntartásában működik továbbá a Magyarországi Horvátok Tudományos Intézete, amelynek feladata a magyarországi horvátok történelmének, nyelvének, irodalmának, hitéletének, kultúrájának, hagyományainak gyűjtése, tudományos igényű feldolgozása és publikálása, a hazai horvátság helyzetét érintő társadalmi folyamatok elemzése, a horvát nemzetiségi nyelvű oktatás támogatása.

A **Magyarországi Németek Országos Önkormányzatának** fenntartásában működik a **Magyarországi Németek Kulturális és Információs Központja és Könyvtára**, amelynek az alapító okiratában szerepel a múzeumi kiállítás és a gyűjteményi tevékenység is, de valójában a gyakorlatban nem lát el ilyen jellegű feladatokat. A hazai német közösség esetében ugyanis számos más intézmény (többek között 155 német nemzetiségi tájház, a **Kuny Domokos vármegyei hatókörű városi múzeum fiiláléjaként működő Tatai Német Nemzetiségi Múzeum**) biztosítja a német nemzetiségi közösség kulturális javainak védelmével kapcsolatos feladatok ellátását.

Az **Országos Örmény Önkormányzat** fenntartásában működik az **Örmény Kulturális, Dokumentációs és Információs Központ**, amely a rendelkezésünkre álló információk szerint nem tekinthető működési engedéllyel rendelkező muzeális intézménynek, számos kiemelkedő kulturális eseményt és kiállítást szerveztek azonban az intézményben.

A rendelkezésünkre álló információk szerint az **Országos Roma Önkormányzat** fenntartásában volt az Országos Roma Kulturális és Média Centrum, valamint az Országos Roma Közérdekű Muzeális Gyűjtemény és Kiállítási Galéria, ezek azonban a vizsgálat ideje alatt anyagi forráshiányában nem működtek. Sajnos az önálló roma múzeum kialakításának koncepciója az elmúlt évtizedekben nem valósult meg, működik azonban több olyan, a roma nemzetiség kulturális javait, értékeit, hagyományait megőrző és bemutató intézmény jelenleg, amelyek, ha csak részben is, de pótolják ezt a hiányt.

Ilyen intézmények: a **Rácz Gyöngyi Közösségi Központ** – ahol az Újpesti Cigány Helytörténeti Gyűjtemény, a Nemzetközi Roma Könyvtár, valamint a Péli Tamás életművét feldolgozó kiállítás található –, valamint a **Szentandrassy István Roma Művészeti Galéria**, a **Romano Kher**, a Budapesti Roma Művelődési Ház, a **Bura Galéria**, valamint a pécsi székhelyű **Rácz Aladár Közösségi Ház** – Erdős Kamill Cigány Múzeum.

A **Magyarországi Románok Országos Önkormányzatának** fenntartásában működik az **Országos Román Művelődési és Közösségi Ház**, korábbi nevén Dokumentációs és Információs Központ, amely a Kétegyházi Román Nemzetiségi Tájház működtetéséért is felelős.

Az **Országos Ruszin Önkormányzat** fenntartásában működik a **Hodinka Antal Ruszin Tudományos Intézet**, amely nem folytat önálló muzeális intézményi tevékenységet, fontos szerepet tölt azonban be a ruszin kultúra megőrzésében, és feladatai kapcsolódnak a ruszin kulturális javak megőrzéséhez és bemutatásához is.

A **Szerb Országos Önkormányzat** fenntartásában működik a **Szerb Intézet**, melynek feladata a magyarországi szerbség múltjának és társadalmi jelenének kutatása, az ilyen kutatások szervezése, támogatása, koordinálása, elősegítése.

Az **Országos Szlovák Önkormányzat** fenntartásában több közművelődési, közgyűjteményi és tudományos feladatot ellátó intézmény is működik. A Magyarországi **Szlovákok Könyvtára és Dokumentációs Központja** klasszikus könyvtári funkciókat lát el. A **Magyarországi Szlovákok Kutatóintézetének** főbb feladata a szlovák nyelv, kultúra és hagyományok megőrzése érdekében a magyarországi szlovákok múltját és jelenlegi helyzetét érintő társadalmi folyamatok tudományos igényű elemzése.

A harmadik intézmény a már korábban is említett **Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete**, amely közösségi művelődési intézményeként rendelkezik tíz regionális központtal.

Emellett muzeális intézményekkel kapcsolatos feladatokat is végez, a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézete látja el ugyanis a szlovákság épített és tárgyi öröksége védelmét, melynek keretében szakmailag segíti és támogatja a hazai szlovák tájházak működését, és működteti az Országos Szlovák Önkormányzat fenntartásában lévő szlovák tájházat Sátorlajújhely-Rudabányácskán.

Az **Ukrán Országos Önkormányzat** fenntartásában működik a **Magyarországi Ukrán Kulturális és Dokumentációs Központ**, amely az ukrán kultúrát népszerűsítő, a magyarországi ukrán nemzetiség hagyományait őrző, országos kulturális és művészeti rendezvények előkészítésével, szervezésével, valamint lebonyolításával, illetve a dokumentációs-, média- és kiadói tevékenységével az országos nemzetiségi önkormányzat munkáját segíti. Az Ukrán Országos Önkormányzat tájékoztatása szerint Várpalotán is működik a MUKDK-nak egy kirendeltsége.

Az országos nemzetiségi önkormányzatok muzeális intézményeit, valamint a kulturális, közművelődési központjait kiemelten fontosnak tartjuk a kulturális autonómia következetes megteremtése és ahhoz kapcsolódóan a kulturális nemzetiségi jogok kiteljesedése érdekében. Az érintett nemzetiségi közösségek tagjai is jelentős értéknek tekintik a kulturális és a muzeális intézményeik létezését, működését, szívesen felkeresik azokat és örömmel vesznek részt a rendezvényeiken.

A fenntartó országos nemzetiségi önkormányzatok azonban számos problémával kénytelenek szembenézni. Valójában mindenki fontosnak tartaná az adott nemzetiséghez kapcsolódó kulturális javak gyűjtését, megőrzését és bemutatását, tevékenységük azonban számos nehézségbe ütközik.

A legnagyobb akadály a forráshiány és a megfelelő nemzetiségi szakemberek hiánya, bár ez utóbbit, bizonyos esetekben anyaországi szakemberek bevonásával enyhíteni lehet, a megfelelő finanszírozási feltételek biztosítása esetén.

A helyszíni látogatások tapasztalatai szerint a tizenhárom hazai nemzetiség nem egy közös muzeális intézmény, hanem sokkal inkább nemzetiségenként elkülönülő, **önálló nemzetiségi feladatot ellátó intézmények, múzeumok létrehozását és fenntartását tartja elsődlegesen szükségesnek.**

A Kult.tv. szerinti működési engedély beszerzéséhez szükséges feltételek megteremtése nehezen teljesíthető, szükség lenne több olyan szakmai együttműködésre, melynek keretében elsődlegesen az országos és vármegyei hatókörű városi múzeumok, valamint a nemzetiségi bázisintézmények támogatást, szakmai tanácsot nyújtanának ingyenesen azoknak a nemzetiségi önkormányzatoknak, köztük kiemelten az országos nemzetiségi önkormányzatoknak, amelyek szeretnék létrehozni, esetlegesen átvenni, vagy amelyek már jelenleg is fenntartanak nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményt.

3) Végezetül fontos azokat az egyházi kiállítóhelyeket, múzeumokat is megemlíteni, amelyek tevékenysége egyértelműen kapcsolódik egyes hazai nemzetiségek kulturális javainak és értékeinek a megőrzéséhez, bemutatásához.

A **Budai Szerb Ortodox Püspökség** a magyarországi szerb tárgyi és épített örökség legjelentősebb őrzője. A Püspökség fenntartásában működik **az egyetlen működési engedéllyel rendelkező szerb muzeális intézmény, a Szerb Egyházi Múzeum.** A Szerb Egyházi Múzeum elsősorban ikonok és különböző istentiszteleti tárgyak egybegyűjtésével a szentendrei, majd fokozatosan a magyarországi ortodox egyházművészeti emlékek egyedülálló és a tárgyak sokféleségét és számát tekintve legjelentősebb tárházává növekedett.

A Múzeum gyűjteményeinek, valamint a Levéltár és a Könyvtár gazdag anyagának köszönhetően az intézmény kiemelkedő jelentőséggel bír a magyarországi szerbek múltjának a kutatásában is. A Szerb Egyházi Múzeumot a **Magyarországi Görögök Országos Önkormányzata** is megemlíti, mivel a múzeumban találhatóak olyan kiállítási tárgyak is, amelyek görög alapítású templomokból származnak.

A **Görög Ortodox Egyházművészeti Gyűjteményt 1989-ben alapította a Kecskeméti Görög Szentháromság Egyházközség.** Az intézmény nem rendelkezik működési engedéllyel, így nem tartozik a Kult.tv. hatálya alá. A kecskeméti Görög Ortodox Egyházművészeti Gyűjtemény az **Egyetemes Patriarchátus Magyarországi Exarchátusának fenntartásában működik a kecskeméti görög ortodox templomhoz kapcsolódó épületben.**

A miskolci **Magyar Ortodox Egyházi Múzeum fenntartója a Moszkvai Patriarchátus Magyar Ortodox Egyházmegyéje.** A gyűjtemény nagy része azonban a görög nemzetiséghez kapcsolódik; a 17-19. századi görög diaszpóra egyházi művészetét mutatja be, de a görög nyelv oktatásával kapcsolatban is találhatók kiállítási tárgyak.

A nyíregyházi **Magyar Ortodox Templom** kápolnájának berendezései a tokaji ortodox templomból kerültek ide, és lényegesen hozzájárultak az egyházközség gyarapodásához. Az egyházközség és a gyűjtemény **fenntartója is a Moszkvai Patriarchátus Magyar Ortodox Egyházmegyéje.**

Az Óhegy utcai Mindenkor Segítő Szűz Mária templomban működő Lengyel Perszonális Plébánia, amely muzeális értékű tárgyi emlékekkel is rendelkezik, jelentős szerepet tölt be a lengyel kultúra megőrzésében.

Fontos megemlíteni az **Orlay utcai közgyűjteményt, az Örmény Katolikus Lelkésziség muzeális intézményét,** amely a hazai örmény nemzetiség tekintetében múzeumi tevékenységet lát el.

A **Magyarországi Román Ortodox Egyházmegye Gyulán található Gyűjteménye műtárgyi, levéltári és könyvtári anyagokból áll,** amely hozzájárul a magyarországi románság identitásának megőrzéséhez is.

5.2.5. A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények kapcsolódó feladatai, tevékenysége

A **nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése** szempontjából azoknak a múzeumoknak, muzeális intézményeknek a tevékenységét is áttekintettem, amelyek elsődlegesen nem nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemények, de **országos múzeumként**, illetve **vármegyei hatókörű városi múzeumként**, továbbá **települési önkormányzati fenntartású muzeális intézményként nemzetiségi tartalmú feladatokat is ellátnak, vagy a jövőben indokolt lenne ellátniuk.**

Magyarországon a hazai nemzetiségek jogainak szabályozásakor a területi autonómia kialakítása helyett a személyi elven alapuló **kulturális autonómia** megteremtése vált alapelvvé. A tizenhárom hazai nemzetiségi közösség tagjai ugyanis jellemzően nem területi koncentrációban élnek az országban, hanem többé-kevésbé elszórtan. Ennek következtében a muzeális intézményrendszer nemzetiségi tartalmára vonatkozó vizsgálatomat nem szűkítettem le egy-egy tájegységre vagy vármegyére, az a Magyarország területén található bármelyik muzeális intézményt érintheti.

A **nemzetiségi tartalmat** esetükben is a **lehető legtágabban értelmeztem**, a gyűjteményi anyagok mellett minden más muzeális intézményi feladatot (közönségkapcsolati feladatokat, múzeumpedagógiai foglalkozásokat, egyéb nemzetiségeket érintő programokat, tevékenységeket) is áttekintettem a hazai nemzetiségi közösségeket érintő tartalom tekintetében.

Az átfogó vizsgálatom keretében megvizsgáltam egyes országos múzeumoknak és vármegyei hatókörű városi múzeumoknak a hazai nemzetiségeket érintő szerepkörüket, feladataikat. Emellett néhány, országos nemzetiségi önkormányzatok által javasolt települési önkormányzati fenntartású muzeális intézményben is vizsgáltam, hogy milyen feladatokat vállalnak a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak megőrzése és bemutatása tekintetében.

A) Az országos múzeumok kiemelt szerepköre

Az országos múzeumok kiemelkedő jelentőségű szerepkörrel és feladatokkal rendelkeznek a muzeális intézményrendszeren belül. Az átfogó vizsgálatom keretében a 15 országos múzeum közül 7 múzeumot kerestem meg, a gyűjtőkörükre és az országos nemzetiségi önkormányzatok javaslataira figyelemmel. A 7 országos múzeum közül négy válaszolt, a kérdőívet azonban kitöltve csak három küldte vissza, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, a Néprajzi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum.

A Kult.tv. 43. §-a az országos múzeumok meghatározásánál nem utal semmilyen formában a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmére. Álláspontom szerint azonban a gyűjtőkörük, az országos gyűjtőterületük és más, hazai nemzetiségi lakosságot is érintő közönségkapcsolati projektjeik, múzeumpedagógiai foglalkozásaik alapján egyes országos múzeumok esetében **célszerű lenne a nemzetiségi jellegű feladataik kötelező ellátását jogszabályban, illetve a szakmai dokumentumaikban is rögzíteni.** Erre a szabályozási hiányosságra a 2010-es kisebbségi ombudsmani vizsgálat is felhívta a figyelmet, a szakmai ajánlás alapján azonban nem változott meg a szabályozási háttér, ezért erre vonatkozóan **ismételten javaslom a Kult.tv. módosításának és kiegészítésének a kezdeményezését.**

Emellett megfontolandónak tartom a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet módosítását is. A jelzett EMMI rendelet az országos múzeumok határon túli magyar közösségekkel és intézményeikkel való együttműködésére, illetve a társadalmi felzárkózás elősegítésére vonatkozó kiemelt feladatait meghatározta, amit fontosnak és előre mutatónak tartok.

Sajnos azonban **az országos múzeum és az országos szakmúzeum kiemelt feladatai között – a nemzeti könyvtár kiemelt feladataival szemben – egyáltalán nem szerepel a hazai nemzetiségi közösségeket érintő külön feladatok, együttműködési formák meghatározása, ezért ebben a vonatkozásban javaslom a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendeletet kiegészítését és módosítását is.**

A három országos múzeum, a **Magyar Nemzeti Múzeum, illetve jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központja, a Néprajzi Múzeum és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum** is Magyarország vezető, kiemelt jelentőségű országos közgyűjteményei, fontos, stratégiai jellegű szerepkörökkel.

A három múzeum országos jelentősége miatt is fontos lenne átgondolni, hogy a hazai nemzetiségeket érintő feladataikat, vállalásaikat, hogyan lehetne rögzíteni és megjeleníteni a vonatkozó jogszabályokban és a szakmai dokumentumokban.

A három intézmény a nemzetiségi kulturális jogok érvényesítése szempontjából meghatározó és mintaadó szerepet tölt, illetve tölthet be, mindezekre figyelemmel a Kult.tv. és a kapcsolódó jogszabályok módosításakor a határon túli magyarokat érintő feladatok mellett, **a hazai nemzetiségek kulturális javainak, értékeinek védelmét, bemutatását szolgáló, valamint ehhez kapcsolódóan, a nemzetiségi kultúra közvetítésében megjelenő feladatokat és szerepeket is erősíteni és növelni szükséges.**

B) A vármegyei hatókörű városi múzeumok speciális feladatköre

A 2010-es vizsgálathoz képest a muzeális intézményrendszeren belül **a legjelentősebb változás a megyei múzeumi igazgatóságok hálózatában történt,** amely szorosan összefüggött a megyei önkormányzatok feladatkörének, intézményfenntartói jogkörének a 2012-től történő átalakításával. A megyei feladatokat továbbra is ellátó megyei múzeumokat 2013-tól a megyeszékhely városai vették át, míg a megyei múzeumi szervezetek vidéki tagintézményei a területi elhelyezkedés szerint illetékes települési önkormányzatokhoz kerültek.

Az átszervezés célja a Kormány érvelése szerint az volt, hogy megerősödjön a muzeális intézmények lokális szerepe, ezáltal aktívabban vegyenek részt a helyi kulturális életben. A megyei múzeumi hálózat átszervezését azonban számos kritika érte, a vidéki múzeumok többségének 2013-ban az volt a véleménye, hogy súlyos nehézségeket okozott a megyei múzeumi hálózat megszüntetése.

Bár e kérdéskör 10 évvel később, a vizsgálatom időszakában már jelentősen vesztett az aktualitásából, annak komplexitása miatt azonban a kérdőívben is rákérdeztem a megyei múzeumi hálózat átalakításának következményeire.

Összességében a beérkezett válaszok szerint **a megyei múzeumi hálózat átalakítását követően a vármegyei hatókörű városi múzeumokban könnyebben szervezhetővé vált a szakmai tevékenység,** az irányítás, a gazdálkodás, illetve egyes korábbi tagintézmények önállósága megnőtt, és így több lehetőségük nyílt a szakmai elképzeléseik megvalósítására.

A legnagyobb hátrányként a korábbi múzeumok közötti **szakmai kapcsolatok szűkülését, megszűnését említették**. Problémának tartották azt is, hogy a **források csökkenése** miatt a vármegyei hatókörű múzeumoknak nehézséget jelent a **szakmai segítségnyújtás** kisebb muzeális intézmények, például az egyes vármegyékben található tájházak részére, nehezebbé vált több muzeális intézményt is érintő szakmai feladatok költséghatékony, színvonalas megszervezése, megvalósítása.

A nehézkes, bürokratikus működésű megyei múzeumi szervezetek rossz struktúráit tudatosan bontotta le állam 2012-ben, épp ezért **nehezen értelmezhető az új centralizációs törekvés**, melynek következtében létrejött a Magyar Nemzeti Múzeum Közgyűjteményi Központjának 75 tagintézményből álló konglomerátuma.

Áttekintve a 14 vármegyei hatókörű városi múzeum gyűjteményi anyagát és tevékenységét sajnos olyan tendencia rajzolódik ki, mely szerint **a hazai nemzetiségek kulturális javainak megőrzését a vármegyei hatókörű városi múzeumok többsége jelenleg nem tekinti a feladatának és nem is akar vállalkozni ennek ellátására**.

A tatai Kuny Domokos Múzeumon (nemzetiségi bázisintézmény) és a békéscsabai Munkácsy Mihály Múzeumon (korábbi nemzetiségi bázismúzeum) kívül a többi vármegyei hatókörű városi múzeum már jóval kevesebb nemzetiségi gyűjteménnyel és feladatkörrel rendelkezik, több múzeum esetében is érzékelhető volt azonban a jó szándék és az elkötelezettség a nemzetiségi kulturális értékek megőrzése tekintetében. Ezek közé tartozik a Janus Pannonius Múzeum, melynek igazgatója az állandó nemzetiségi kiállításuk bezárása miatt külön is megkeresett. A vármegyei hatókörű városi múzeum Pécsen a Vasváry-házban rendezte meg azt az egyedülálló állandó kiállítást, amellyel a roma holokauszt és a német nemzetiséget sújtó málenkij robot áldozataira emlékeztek.

Az állandó emlékkiállítás címe: „Emlékezés folyosója: Parajmos-roma holokauszt és a „Málenkij robot”. 2024-ben a Vasváry-Ház tetőszerkezete életveszélyessé vált, így be kellett zárniuk és ki kellett költöztetniük az épületből a kiállítást, amelyet forrás hiányában nem tudták új helyre költöztetni és megújítani. A kiállítás egyedülálló tematikája és fontossága miatt soron kívüli segísre lenne szükség az állandó kiállítás újrarendezéséhez és ismételt megnyitásához.

A vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében is foglalkoztam a gyűjteményi anyagok nemzetiségi tartalmát érintő nyilvántartási hiányosságokkal. A 14 vármegyei hatókörű városi múzeumok közül csupán 5 esetben válaszolták azt, hogy a nemzetiségi tartalom nyilvántartására semmilyen formában nem került sor, feltehetőleg azonban ezekben a múzeumokban is találni lehetne a leltárkönyvekben, illetve egyéb nyilvántartásokban nemzetiségi tartalomra való utalást. A kérdőívre beérkezett válaszok szerint a gyűjteményi anyagok digitalizálása szinte minden vármegyei hatókörű városi múzeumban elkezdődött. Ennek pontos tartalma nem ismerhető meg a válaszokból, de az egyértelműen kiderült, hogy **a digitális nyilvántartás kialakítása sem egységes formában, egységes módszerekkel történik**. Ehhez kapcsolódva a vizsgálatom szempontjából az a legfontosabb kérdés, hogy a digitalizálási folyamatban hogyan lehetne kiegészíteni a nyilvántartást nemzetiségi tartalommal.

A nyilvántartás kérdéskörével összefüggésben fontos ismét hangsúlyoznom, hogy az elsődlegesen nem nemzetiségi jellegű feladatot ellátó intézmények esetében **nem az a cél, hogy elkülönülten tartsák nyilván a nemzetiségi anyagok**. A javaslatom arra vonatkozik, hogy a hagyományos és számítógépes nyilvántartásokban a bekerülő gyűjteményi anyagoknál **minden esetben vizsgálják, és szükség szerint rögzítsék például a nemzetiségi tartalmat, eredetet, kötődést, és ha van rá adat, akkor mindezt nemzetiségi nyelven, illetve tájnyelven is**.

A cél az is, hogy egy pontosabb nyilvántartás alapján, rá lehessen keresni a hazai nemzetiségi anyagokra nemzetiségi címszó alatt és a hazai nemzetiségek nevei alapján is.

Csupán megfelelő nyilvántartás esetén lehetséges például részletes tájékoztatást nyújtani az egyes országos nemzetiségi önkormányzatok számára a vármegyei hatókörű városi múzeumokban található hazai nemzetiségi közösségekhez (is) kötődő kulturális javakról, illetve az ilyen jellegű egyéb szolgáltatásokról, programokról.

Mindezekkel kapcsolatos álláspontomat és javaslataimat az Összefoglaló 5.1.3. A hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak nyilvántartása, a nemzetiségi eredet, tartalom megjelenítésének nehézsége című részében már részletesen kifejtettem, ezért arra ismételtelen nem térek ki.

Áttekintettem azt is, hogy a 14 választ adó múzeum közül az alapító okiratukban, SzMSz-ükben, működési engedélyükben van-e utalás nemzetiségi tartalomra, feladatellátásra.

Egyetlen vármegyei hatókörű városi múzeum, a **Dornyay Béla Múzeum** alapító okiratában lett egyértelműen rögzítve a nemzetiségi feladatellátás. A múzeum alapító okirata a költségvetési szerv alaptevékenységének kormányzati funkció szerinti megjelölése között rögzítette: a nemzetiségi közfeladatok ellátását és támogatását. A SzMSz-ben azonban már nem részletezték az intézmény nemzetiségi feladatai.

A Kult.tv.-ben jelenleg nincs szabályozva azoknak a muzeális intézményeknek, kiemelten a vármegyei hatókörű városi múzeumoknak a feladatköre, amelyek jelenleg bármilyen formában ellátnak vagy a jövőben indokolt lenne ellátniuk nemzetiségi tartalmú feladatokat, **a nemzetiségi vonatkozású tevékenységeik aránya azonban nem olyan mértékű, azaz nem éri el a 25%-ot, hogy ez alapján az Njtv.-ben meghatározottak szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjteménynek/muzeális intézménynek lehetne tekinteni azokat.**

A kisebb arányú nemzetiségi gyűjteményi anyag ellenére, a fent már jelzett kulturális autonómián alapuló szabályozási koncepció miatt a nemzetiségi feladatkör rögzítése észszerű lenne a vármegyei hatókörű városi múzeumokban. Álláspontom szerint a vármegyei hatókörű városi múzeumok nemzetiségi kulturális javak, értékek gyűjtése, megőrzése, bemutatása érdekében végzett tevékenységeivel kapcsolatban szemléletváltásra lenne szükség. **E feladatok ellátása ugyanis nem lehet választás kérdése, ezt kötelező feladatként kellene meghatározni valamennyi vármegyei hatókörű városi múzeum számára, a Kult.tv., esetlegesen a szakmai dokumentumok erre vonatkozó módosítása alapján.**

A rendelkezésemre álló információk szerint, áttekintve a kérdőíveket, megállapítható, hogy a 2010. évi jelentésben tett szakmai javaslat végrehajtására, azaz **nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények nemzetiségi kulturális jogok érvényesítésével kapcsolatos feladatainak szakmai dokumentumokban való meghatározására, megjelenítésére nem került sor.**

A felmerült probléma megoldását jelentheti például a Kult.tv. 45/A. § (2) bekezdésének a kiegészítése olyan alap- vagy kiegészítő tevékenységgel, amely a vármegyében élő nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek megőrzésére, bemutatására és kapcsolódó múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati feladatok ellátására vonatkozik. Emellett a Kult.tv. 1. számú mellékletének sz) pontjában található kulturális javak fogalmát is célszerű lenne kiegészíteni a hazai nemzetiségek fogalommal, továbbá minden vármegyei hatókörű városi múzeum szakmai dokumentumaiban alap- vagy kiegészítő tevékenységként rögzíteni szükséges a nemzetiségi feladatok ellátását.

Az is fontos lenne – a Kult. tv. 45. § (5) bekezdésére¹²² figyelemmel –, ha a **vármegyei hatókörű városi múzeumok a szakmai munkatervükben és a szakmai beszámolójukban, valamint a stratégiai tervükben a vármegyében élő nemzetiségekre vonatkozó konkrét feladatokat szükség szerint vagy évente módosítva, kiegészítve, külön is rögzítenék.**

Amennyiben jogszabálmódosítással sor kerülne a vármegyei nemzetiségi közösségeket érintő feladatok meghatározására, illetve a stratégiai tervben, a szakmai munkatervben és beszámolóban azok részletezésére és pontosítására, akkor **a jelenlegi állami feladatokra vonatkozó támogatási részt ki kellene bővíteni többletforrással, ami jelentős motivációt jelenthetne a nemzetiségi tartalom kiteljesítésére és új nemzetiségi feladatok vállalására a vármegyei hatókörű városi múzeumokban.**

Fontos hangsúlyoznom, hogy az állam a nemzetiségi kulturális javak megőrzése és védelme szempontjából felmerülő intézményvédelmi kötelezettségét a már meglévő feladatai kiterjesztésével, kiegészítésével is megvalósíthatná. Mindezekre figyelemmel a vármegyei hatókörű városi múzeumok esetében is megfontolandónak tartom a nemzetiségi feladatok kötelező ellátása érdekében új jogalkotási javaslat megfogalmazását.

C) Területi és tematikus múzeumok, közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek

A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények közül 23 területi, tematikus múzeumot, egyéb közérdekű muzeális gyűjteményt és kiállítóhelyet kerestem meg, ebben a kategóriában végül csak 11 intézmény válaszolt. Ezek közül kettőt nemzetiségi bázisintézményként a 13 nemzetiségi közösség értékeinek védelmével kiemelten foglalkozó nemzetiségi muzeális intézmények fejezetben mutattam be, tekintettel a nemzetiségekhez kötődő gyűjteményi anyaguk magas arányára. A ténylegesen nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények közé sorolható 9 muzeális intézmény közül csak 8 küldte vissza a kérdőívet. A kevés számú válasz miatt e muzeális intézmények vonatkozásában jelentősebb következtetések levonása nélkül, csak néhány szembetűnő tényre, tendenciára hívom fel a figyelmet.

A 8 városi fenntartású muzeális intézmény közül 2 területi múzeum, 6 pedig közérdekű muzeális kiállítóhely vagy gyűjtemény. Ez utóbbiak közül 5 muzeális intézmény a helyi könyvtár, muzeális gyűjtemény és művelődési központ konglomerációjába illeszkedett bele. A jogi szabályozás¹²³ **integrált kulturális intézménynek** nevezi a jelzett intézményeket, amelyek a muzeális intézményekkel, a nyilvános könyvtári ellátás biztosításával, illetve a közművelődési alapszolgáltatások hozzáférhetőségének biztosításával összefüggő feladatokat közös szervezetben ellátó, a települési önkormányzat által fenntartott kulturális intézmények.

Ez a szervezeti forma feltehetőleg a megyei múzeumi hálózat megszűnését követően vált jellemzőbbé, amikor **önállóvá váltak és egyben magukra is maradtak a települési önkormányzatok fenntartásába került kisebb múzeumok.** Ezek a muzeális intézmények a megyei múzeumi szervezetek vidéki tagintézményei voltak, a megyei múzeumi hálózat anyagi és szakmai biztonságot nyújtott számukra.

¹²² Kult.tv. 45 § (5) A vármegyei hatókörű városi múzeum szakmai munkatervét és szakmai beszámolóját, valamint stratégiai tervét a fenntartó – annak elfogadását megelőzően – véleményezésre megküldi a miniszternek. Ha a miniszter a fenntartó javaslatának kézhezvételétől számított 30 napon belül nem ad véleményt, úgy kell tekinteni, hogy a javaslatban foglaltakkal egyetért. a miniszter véleménye a fenntartót nem köti döntése meghozatalában.

¹²³ A kulturális intézményben foglalkoztatottak munkaköreiről és foglalkoztatási követelményeiről, az intézményvezetői pályázat lefolytatásának rendjéről, valamint egyes kulturális tárgyú rendeletek módosításáról szóló 39/2020. (X. 30.) EMMI rendelet 2. § 3. pont.

Feltehetőleg elsődlegesen finanszírozási okok miatt hozták létre az integrált kulturális intézményeket helyi szinten. Vélhetően csak így lehet/lehetett biztosítani a kisebb muzeális intézmények „életben maradását”, amely az összes kompromisszum, legfőképpen a működési önállóság elvesztése ellenére a jelenlegi finanszírozási körülmények között szükséges lépésnek tűnik.

Nemzetiségi szempontból nagy veszteség, hogy a korábbi megyei múzeumi hálózat megszüntetésével az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő muzeális intézménynek megszűnt a lehetősége a Békés megyei németiség néprajzi kutatásának folytatására. Fontosnak tartanám, ha fenntartó önkormányzat megvizsgálná, hogy az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő muzeális intézmény hogyan láthatná el ismételt a német nemzetiségre vonatkozó nemzetiségi feladatokat, vármegyei kutatásokat, szükség szerint megváltoztatva a működési engedélyt és a muzeális intézmény működésére vonatkozó szakmai dokumentumokat.

A 8 muzeális intézmény szakmai dokumentumaiban szinte egyáltalán nem utalnak a nemzetiségi tartalomra, kivéve a Lamberg-kastély Művelődési Központ, Könyvtár és Muzeális Kiállítóhelyet, melynek az SzMSz-e tartalmazza a német nemzetiséget érintő feladatokat. Ezzel szemben két muzeális intézmény kivételével, hat intézményben – még ha néhány helyen minimális mértékben is – egyértelműen található nemzetiségi tartalom a gyűjteményi anyagban. Van, ahol még a százalékos arányt sem tüntették fel a nemzetiségi közösségekhez kötődő, eredő gyűjteményi anyagokra vonatkozóan, ami azzal is összefügghet, hogy jelenleg a 8 intézmény közül **5-ben, a kérdőívre adott válaszuk szerint, egyáltalán nem tartják nyilván a nemzetiségi tartalmat.** A Thúry György Múzeumban és a Tragor Ignác Múzeumban a leltárkönyvben fellelhetők nemzetiségi tartalomra utaló bejegyzések, adatok, az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központban pedig, amíg a működési engedélyük a nemzetiségi feladatokat is tartalmazta, a német nemzetiségi gyűjteményt külön is vezették.

A nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények közül a nemzetiségi tájházakhoz hasonlóan a legnagyobb kihívással a nem fővárosi székhelyű települési önkormányzati fenntartású területi, tematikus múzeumoknak, és még inkább a kisebb méretű közérdekű muzeális gyűjteményeknek és kiállítóhelyeknek kell szembenézniük. **A fenntartó önkormányzatok anyagi gondokkal küszködnek, melynek következtében többnyire a muzeális intézmények is nehezebb körülmények között működnek.**

Fontos lenne, ha a nemzetiségi gyűjteményi anyagokkal rendelkező, illetve a nemzetiségi feladatokat is vállaló városi fenntartású muzeális intézmények több szakmai segítséget kaphatnának az országos és vármegyei hatókörű városi múzeumoktól, nemzetiségi bázisintézményektől, esetlegesen az érintett országos nemzetiségi önkormányzatoktól vagy azok intézményeitől.

A legfontosabb kérdés azonban az, hogyan lehetne ezeknek a muzeális intézményeknek a finanszírozását biztosítani – például évenkénti magasabb támogatással, pályázati lehetőségekkel – úgy, hogy működőképesek maradjanak és szakmai fejlesztésre is lehetőségük nyíljon.

5.2.6. A nemzeti önkormányzatok speciális tájékoztatói és véleménynyilvánítási lehetősége

Releváns kérdés annak tisztázása, hogy a jelenlegi szabályozás alapján, kiemelt figyelemmel az Njtv.-re, **a nemzeti önkormányzatoknak milyen lehetőségük van arra, hogy megfelelően tájékozódhassanak, javaslatot tehessenek, és szükség szerint véleményt alkothassanak, egyetértési jogot gyakorolhassanak** az állami fenntartású országos múzeumok, illetve a megyei jogú városok által fenntartott vármegyei hatókörű városi múzeumok, a többnyire városi fenntartású területi vagy tematikus múzeumok, illetve a helyben működő települési önkormányzati fenntartású egyéb muzeális intézmények (közérdekű muzeális gyűjtemények és kiállítóhelyek) nemzeti kulturális javainak védelmével, bemutatásával és közvetítésével kapcsolatos feladatok ellátásáról.

A legfontosabb eszköz az Njtv. adta lehetőségek igénybevétele előtt – főként, ha jó együttműködés alakult ki a két önkormányzat között – ha az érintett muzeális intézmény bevonásával, **a fenntartó települési önkormányzattal folytatott beszélgetés és egyeztetés** alapján, a nemzeti önkormányzat közvetlenül, jogi eszközök igénybevétele nélkül kaphat információkat a muzeális intézmény nemzeti tartalmáról, működéséről, a nemzeti feladatellátásáról. Ha erre nincs lehetőség, vagy ha csak formális tájékoztatást kapnak az érintett muzeális intézménytől, akkor érdemes az Njtv.-ben biztosított jogosultságokat átgondolni és igénybe venni.

A nemzeti önkormányzatok jogszabályban biztosított lehetőségei változnak az adott muzeális intézményben található nemzeti kulturális javak arányától függően. Egy egyértelműen nagyobb arányú nemzeti tartalommal rendelkező muzeális intézmény esetében, ha azt állam vagy a települési önkormányzat tartja fenn, több fajta eszközzel is élhet a nemzeti önkormányzat. Módszertani szempontból fontos megjegyezni, hogy jelenleg a nyilvántartási hiányosságok miatt sok esetben ez az arány nehezen vagy egyáltalán nem állapítható meg pontosan.

Az Njtv. 37. §-a szerint az országos nemzeti önkormányzat megkeresésére az intézmény fenntartója **köteles átadni a legalább hetvenöt százalékban nemzeti kulturális feladatot ellátó és legalább hetvenöt százalékban az érintett nemzeti kulturális igényeit kielégítő kulturális intézmény fenntartói jogát** a kérelmező országos nemzeti önkormányzatnak. Ezzel a lehetőséggel a rendelkezésünkre álló információk szerint eddig kevés országos nemzeti önkormányzat élt.

Emellett bizonyos esetekben lehetőségük van a nemzeti érdekérvényesítés egyik hatékony eszközének, a nemzeti önkormányzatokat megillető **egyetértési és véleményezési jognak a gyakorlására is.** Az Njtv. és más jogszabályok több esetben is biztosítanak ugyanis véleményezési és egyetértési jogot a nemzeti önkormányzatoknak, ezek célja, **hogy a nemzeti önkormányzatok megkerülhetetlenek legyenek**, és az álláspontjukat a döntéshozó szervek kötelesek legyenek figyelembe venni az összes olyan lényeges kérdésben, amelyek az általuk képviselt közösségeket érintik, vagy érinthetik, de az azokról történő döntések más szervek hatáskörébe tartoznak.

Ebbe a tárgykörbe tartozik a kulturális jogok minél hatékonyabb érvényesítése is, ezzel összefüggésben az Njtv. 41. § (3) bekezdése, és a 81. § (1) bekezdése alapján a nemzeti önkormányzatoknak lehetőségük nyílik az egyetértési jog gyakorlására.

Az Njtv. 41. § (3) bekezdése azt rögzíti, hogy az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény **létesítésével, megszüntetésével, átszervezésével kapcsolatos határozat** meghozatalára az érintett nemzetiségi önkormányzat egyetértésével kerülhet sor.

Az Njtv. 41. § (5) bekezdése szerint, ha a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény szerinti tárgykörben a települési önkormányzat rendeletet alkot, a fővárosi és vármegyei kormányhivatal a nemzetiségi önkormányzat kezdeményezésére **oron kívül vizsgálja a rendeletet**, és megteszi a szükséges törvényességi felügyeleti intézkedést.

Az Njtv. 81. §-a már nem a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény nemzetiségi arányához vagy alapító okiratához köti az **egyetértési vagy véleményezési jog gyakorlásának lehetőségét**, hanem a nemzetiségi kultúra témaköréhez. Az Njtv. 81. § (1) bekezdése szerint az e törvény által meghatározott nemzetiségi jogok, különösen a kollektív nyelvhasználat, hagyományápolás és kultúra, a helyi sajtó, az esélyegyenlőség, társadalmi felzárkózás és a szociális ellátás kérdéskörében a nemzetiségi lakosságot e minőségében érintő helyi önkormányzati határozatot a képviselő-testület csak az e lakosságot képviselő települési nemzetiségi önkormányzat, ennek hiányában az országos nemzetiségi önkormányzat egyetértésével hozhatja meg.

Amennyiben a véleményezési és egyetértési jog gyakorlására nincs lehetőség, az Njtv. több olyan eszközt is biztosít a nemzetiségi önkormányzatok számára, amelyek alapján tájékozódhatnak a település fenntartásában működő, kisebb arányú nemzetiségi gyűjteményi anyaggal rendelkező muzeális intézmények közgyűjteményében fellelhető nemzetiségi kulturális javak arányáról, illetve azok őrzésével, bemutatásával kapcsolatos feladatok ellátásáról is. Az Njtv. 79. § (1) bekezdése szerint a nemzetiségi önkormányzatok a nemzetiségi közügyek intézése érdekében jogosultak **az ügyben hatáskörrel és illetékességgel rendelkező állami és önkormányzati szervek eljárásának kezdeményezésére, azoktól tájékoztatást kérhetnek, részükre javaslatot tehetnek**. A kezdeményezés joga magában foglalja az állami, önkormányzati fenntartású, illetve tulajdonban levő intézmények működésével kapcsolatos, a nemzetiségek jogait sértő gyakorlat megszüntetésének jogszabály vagy egyedi döntés megváltoztatásának, visszavonásának kezdeményezését is.

Az Njtv. 105. § (3) bekezdése rögzíti, hogy **nemzetiségi önkormányzat elnöke** a települési önkormányzat képviselő-testületi ülésén a tanácskozási joga gyakorlása során **javaslatot tehet** a helyi önkormányzat feladatkörébe tartozó, a nemzetiségi jogokat közvetlenül érintő ügy megtárgyalására. Ilyen lehet például a települési önkormányzat fenntartásában működő muzeális intézmény nemzetiségi tartalmának, gyűjtőkörének, gyűjteményi anyagainak és egyéb kapcsolódó nemzetiségi feladatainak a feltérképezése és áttekintése.

A települési nemzetiségi önkormányzat elnöke a fentiekén túl az Njtv. 105. § (4) bekezdése értelmében **jogosult** továbbá:

- **felvilágosítást kérni** a képviselő-testület szerveitől a nemzetiség helyzetét érintő, önkormányzati hatáskörbe tartozó ügyekben;
- feladata ellátásához szükséges **tájékoztatást, ügyviteli közreműködést igényelni** a képviselőtestület szerveitől;
- **kezdeményezni**, hogy a képviselő-testület saját hatáskörben tegye meg **a szükséges intézkedéseket**, hatáskör hiányában kezdeményezze a hatáskörrel rendelkező szerv intézkedését a nemzetiséget e minőségében érintő ügyekben.

A hivatkozott jogosultságok teszik lehetővé, hogy a nemzetiségi önkormányzat elnöke a képviselő-testületi és bizottsági üléseken a nemzetiségi közügyek intézése és a nemzetiségi jogok érvényesítése érdekében eredményesen felléphessen, amely a nemzetiségi kulturális jogok minél hatékonyabb érvényesítése tárgykörében is alkalmazható.

Külön szabályok vonatkoznak az országos önkormányzatok érdekképviselési lehetőségeire. Az Njtv. 118. § (1) bekezdése szerint az országos önkormányzat

a) **véleményt nyilvánít** az általa képviselt nemzetiségeket e minőségében érintő jogszabályok tervezetéről,

c) a képviselt nemzetiségek csoportjait érintő kérdésekben **közigazgatási szervektől** tájékoztatást kérhet, részükre javaslatot tehet, a hatáskörükbe tartozó ügyekben intézkedést kezdeményezhet,

d) **egyetértési jogot gyakorol** – az adott nemzetiséget közvetlenül érintő kérdésekben – a fejlesztési tervekkel kapcsolatban.

Az Njtv. 118. § (2) bekezdése szerint a nemzetiség történelmi hagyományokkal rendelkező településeinek és építészeti emlékeinek megőrzésével és ápolásával kapcsolatos jogszabály (ide nem értve a helyi önkormányzat rendeletét) és az országos önkormányzatok **véleményének kikérése szükséges.**

Elvi állásfoglalásom számos olyan javaslatot tartalmaz, amely a már említett, folyamatban lévő komplex jogszabály-felülvizsgálat elősegítője és szakmai támogatója lehet, emellett önálló jogalkotást is generálhat.

Bízom abban, hogy az Njtv.-ben biztosított jogok és kötelezettségek alapján a muzeális intézményrendszer átalakítására vonatkozó jogszabálymódosításokat minden esetben következetesen, szakmai és szakpolitikai szempontok figyelembevételével, valamint megfelelő határidő biztosításával egyeztetik majd az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottságával, valamint kikérik a tizenhárom országos nemzetiségi önkormányzat, illetve az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége véleményét is.

VI. Szakmai javaslatok

Az elvi állásfoglalásban feltárt és jelzett problémák, szabályozási hiányosságok, ellentmondások, illetve jogalkalmazási nehézségek összességében akadályozzák a muzeális intézményi szférában a nemzetiségi kulturális jogok érvényesülését, amelyek a hazai nemzetiségi közösség alapvető jogainak megsértésével vagy azok megsértésének közvetlen veszélyével járhatnak, visszásságot okozva.

Az alapjogi visszásságok megszüntetése, illetve a feltárt visszásságok, problémák és akadályok felszámolása, illetve azok jövőbeni megelőzése érdekében a következő szakmai intézkedéseket javaslom:

A muzeális intézmények munkatársainak helyzete, a nemzetiségi szakemberek hiányának orvoslása, szakmai együttműködés kialakítása

1. A nemzetiségi bázisintézményekben, nemzetiségi tájházakban, illetve más nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményekben dolgozó nemzetiségi nyelvet, illetve tájnyelvet beszélő és használó múzeumi szakalkalmazottak nagyobb számú foglalkoztatása, illetve a megbecsültségük növelése érdekében az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát:**
 - **vizsgálja meg** – a Nemzetgazdasági Minisztériummal és szükség szerint más tárcákkal is együttműködve – hogyan lehetne soron kívül növelni a teljes múzeumi szférában a muzeális intézményi szakemberek, munkatársak bérezését és egyéb juttatását – esetlegesen a muzeális intézményeket érintő életpályamodell bevezetésével –, és a feltárt információk alapján kezdeményezzen intézkedéseket;
 - **tekintse át és vizsgálja meg** a muzeológusok képzéseit, valamint a muzeális intézményi dolgozók továbbképzéseinek különböző formáit – az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága és az érintett felsőoktatási intézmények, továbbképzési központok bevonásával – abból a szempontból, hogy hol folyik rendszerszerű oktatás a nemzetiségi közösségekre, illetve a muzeális intézmények nemzetiségi feladataira vonatkozó tényanyagokról, gyakorlati ismeretekről, illetve hogyan lehetne megjeleníteni és növelni ezeket a témaköröket a különböző képzésekben;
 - **tekintse át és dolgozzon ki** támogatási formákat (például nemzetiségi tanulmányi ösztöndíj, kutatói ösztöndíj, nemzetiségi pótlék bevezetésével, gyakornoki rendszer kialakításával) – támaszkodva az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága tapasztalataira és javaslataira – a nemzetiségi nyelveket, tájnyelveket beszélő és használó muzeológus szakemberek/múzeumpedagógusok stb. nemzetiségi bázisintézményekben, tájházakban, illetve egyéb, nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményekben történő alkalmazásának elősegítése és foglalkoztatása érdekében;

- **szervezzék szakmai fórumot** – az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága, illetve az országos nemzetiségi önkormányzatok szakértőinek bevonásával – a muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátásával kapcsolatban, a szakmai nehézségek feltárása, megvitatása, és új együttműködések, szakmai kapcsolatok kialakítása érdekében az elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó nemzetiségi bázisiintézmények, nemzetiségi tájházak, nemzetiségi önkormányzatok által fenntartott muzeális intézmények, továbbá a nemzetiségi kulturális javak megőrzésében és közvetítésében elkötelezett, de nem csak nemzetiségi jellegű feladatot ellátó országos múzeumok, vármegyei hatókörű városi múzeumok, illetve egyéb szakmai besorolású kisebb muzeális intézmények szakembereinek a részvételével.
2. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Néprajzi Múzeum és Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatóit**, hogy az általuk szervezett valamennyi képzést, továbbképzést tekintsék át nemzetiségi tartalom szempontjából, és lehetőség szerint bővítsék azok hazai nemzetiségi közösségeket érintő témaköreit – többek között a hazai nemzetiségi közösségek nemzetiségi jogaira, kiemelten a kulturális nemzetiségi jogokra, a nemzetiségi muzeális intézmények speciális nemzetiségi feladataira, problémáira, kiemelten a nemzetiségi nyelv és tájnyelv használatára, valamint a gyűjteményi anyagok nemzetiségi nyelven, tájnyelven történő nyilvántartására vonatkozóan – elsődlegesen integrált formában, valamennyi képzésben résztvevőt érintve.
 3. **Javaslom a Néprajzi Múzeum és Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatói számára**, hogy igény szerint szervezzék önálló szakmai képzéseket, szakmai találkozokat az elsődlegesen nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézmények munkatársai részére.

Az Njtv. és a Kult.tv. szabályozási ellentmondásainak feloldása

4. Az Ajbt. 37. §-a alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát**, hogy fontolja meg – figyelembevéve az Országgyűlés Magyarországi nemzetiségek bizottsága tapasztalatait és javaslatait – a Kult.tv. nemzetiségi feladatellátásra vonatkozó rendelkezéseinek kiegészítését és pontosítását, ennek keretében:
 - **vizsgálja meg**, hogyan lehetne a Kult.tv-ben az Njtv. 2. § 5. pont b) alpontjában meghatározott nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalmát rögzíteni, szükséges-e önálló szakmai besorolásként beilleszteni a jelenlegi rendszerbe, ha igen, milyen feltételekkel, ha nem, milyen más módon lehetne feloldani és megszüntetni az Njtv. és a Kult.tv. szabályozásában a nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény/muzeális intézmény fogalma tekintetében fennálló normakollíziót;
 - **jogalkotási eljárás keretében egészítse ki Kult.tv. I. számú mellékletének sz)** pontjában szereplő kulturális javakra vonatkozó definícióját olyan formában, hogy abban kifejezetten szerepeljen a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javaira történő utalás is.

Nemzetiségi tartalom feltüntetése a gyűjteményi anyagok hagyományos és számítógépes nyilvántartásaiban, az újonnan kidolgozott egységes szakmai protokoll mentén

5. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Néprajzi Múzeum főigazgatóját** a Kulturális és Innovációs Minisztériummal együttműködve, annak támogatásával, a nemzetiségi gyűjteményekhez is értő szakemberek, kutatók, muzeológusok bevonásával, széleskörű szakmai egyeztetés alapján – a 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet módosításának előkészítése érdekében – a muzeális intézmények nyilvántartásaiban a nemzetiségi tartalom kötelező, de nem elkülönített rögzítésére vonatkozó szakmai szempontok, protokoll kidolgozására.
6. Az Ajbt. 37. §-a alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát**, hogy fontolja meg a 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet módosításának lehetőségét annak érdekében, hogy a továbbiakban valamennyi muzeális intézmény köteles legyen megvizsgálni a gyűjteményi anyagba bekerülő új szerzeményeket abból a szempontból is, hogy azoknak van-e a hazai nemzetiségi közösségekhez köthető tartalma, eredete, és amennyiben felmerül a nemzetiségi tartalom lehetősége, azt a hagyományos nyilvántartási formákban és a számítógépes nyilvántartásban is legyen kötelező rögzíteni magyar nyelven, illetve megfelelő adatok és információk esetén nemzetiségi nyelven és tájnyelven is.
7. A szakmai protokoll kidolgozását követően, arra figyelemmel **javaslom a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkára számára** a 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet 2. számú mellékletének a módosítását, kiegészítését, a muzeális intézményekben őrzött kulturális javak nyilvántartásának nemzetiségi eredetre, kötődésre vonatkozó tartalmi követelményeinek pontos és részletes meghatározása érdekében.
8. Az Ajbt. 37. §-a alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát**, hogy fontolja meg a muzeális intézmények már meglévő, korábbi gyűjteményei tekintetében, azok nemzetiségi tartalmának kiegészítése és pótlása érdekében:
 - a 51/2015. (XI. 13.) EMMI rendelet **módosítását és kiegészítését**, hogy a jogszabályban előírt revízió során kötelező legyen felülvizsgálni a kulturális javak, gyűjtemények nemzetiségi tartalmát is, és erre figyelemmel **kiegészíteni és javítani a revízióval érintett nyilvántartásokat**;
 - a 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendelet módosítását és kiegészítését, hogy a **számítógépes nyilvántartásra** áttérni kívánó muzeális intézményeknek a nyilvántartásaik számítógépre vitele során kötelező legyen **felülvizsgálni és kiegészíteni** a gyűjteményi adatok nemzetiségi tartalmát, eredetét, összhangban azzal, hogy az adatok bejegyzése kizárólag tudományosan megalapozott meghatározásra vagy méréssel megállapított, illetve dokumentumokkal alátámasztott ismeretekre épülhet. Ha a nemzetiségi adatok nemzetiség nyelven és nemzetiségi tájnyelven is rendelkezésre állnak, azt is rögzíteni szükséges;

- a Közgyűjteményi Digitalizálási Stratégia és a Fehérkönyv lehetőség szerinti **kiegészítését** – az Njtv. 43. §-val összhangban – a nemzetiségi tartalommal kapcsolatos műtárgyak digitalizálására vonatkozó, azt elősegítő speciális feladatokkal, módszertani segédlettel;
- annak **előírását**, hogy egy későbbi, egységes formában történő digitális nyilvántartási rendszer kialakítása során a muzeális intézmények kiemelt figyelmet fordítsanak a gyűjteményi anyagaik nemzetiségi tartalomra vonatkozó adatainak a kiegészítésére és pótlására, és ha rendelkezésre állnak adatok, akkor azok nemzetiség nyelven és nemzetiségi tájnyelven történő rögzítésére.

Nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező valamennyi muzeális intézmény egységes és nyilvános adatbázisának létrehozása

9. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát**, hogy kérjen részletesebb adatokat valamennyi muzeális intézménytől a nemzetiségi tartalomra vonatkozóan is – többek között a nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyagaik típusáról, számáról, arányáról, a részben vagy egészben nemzetiségi tartalmú állandó és időszakos kiállításokról, nemzetiségi tartalmú közönségkapcsolati és múzeumpedagógiai programokról és egyéb nemzetiségi feladataikról – a meglévő, például az Országos Statisztikai Adatfelvételi Program kötelező adatszolgáltatásairól szóló 388/2017.(XII.13.) Korm. rendelet alapján, illetve az 51/2014. (XII. 10.) EMMI rendelet alapján történő adatszolgáltatásokat felhasználva és kiegészítve.

10. **Javaslom a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkára számára**, hogy a beérkezett adatok feldolgozását, összesítését követően alakítson ki, illetve támogassa a kialakítását egy olyan **nyilvános és hiteles adatbázisnak**, amelyből valamennyi nemzetiségi tartalommal (is) rendelkező muzeális intézményről információ található. A cél az, hogy az ilyen formában elkészített adatbázisból a nemzetiség szó vagy az adott nemzetiség nevének beírása alapján kigyűjthetők legyenek azok a nemzetiségi muzeális intézmények, amelyek kizárólagosan vagy elsődlegesen nemzetiségi feladatokat látnak el, illetve azok a nem nemzetiségi jellegű muzeális intézmények is, amelyekben kisebb mértékben, de folyik hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait érintő tevékenység.

A nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézmények finanszírozási helyzetének javítása

11. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát**:
 - **vizsgálja meg** a nemzetiségi jellegű feladatot is ellátó muzeális intézmények jelenlegi anyagi helyzetét, finanszírozási körülményeit, nehézségeit kiemelt figyelemmel a nemzetiségi bázisintézményekre és a nemzetiségi tájházakra;

- a vizsgálat eredményeit felhasználva **dolgozzon ki** – a Nemzetgazdasági Minisztériummal együttműködve – új támogatási rendszert, amelyet nemzetiségi feladatellátás esetén bármelyik szakmai besorolású muzeális intézmény igénybe vehetne;
- az új támogatási rendszer kidolgozásakor **fordítson kiemelt figyelmet** a nemzetiségi tájházak speciális támogatására, egyrészt a működési engedélyek beszerzésének elősegítésére, másrészt a működési engedéllyel rendelkező tájházak fenntartására, fejlesztésére.

Szakfelügyeleti rendszer nemzetiségi feladatainak erősítése, fejlesztése, szakmai megújulás elősegítése

12. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kulturáért Felelős Államtitkárát**, hogy erősítse a szakfelügyeleti és szaktanácsadási rendszert, illetve annak szakmai megújulási lehetőségét a nemzetiségi feladatot (is) ellátó muzeális intézmények esetében azzal, hogy:
- **növelje meg** a nemzetiségi területhez értő, nemzetiségi nyelvet is beszélő szakfelügyelők számát;
 - **biztosítsa**, hogy a szakfelügyeleti ellenőrzések során nagyobb arányban vizsgálják a nemzetiségi feladatok ellátásának körülményeit, segítve az érintett intézmények működését, szakmai feladatellátását;
 - **alakítson ki** olyan ingyenes szakmai tanácsadási, együttműködési rendszert, amelyben az országos és vármegyei hatókörű városi múzeumok, területi, tematikus múzeumok, nemzetiségi bázisintézmények támogatást, szakmai tanácsot nyújtanak ingyenesen azoknak a települési és nemzetiségi önkormányzatoknak, köztük kiemelten az országos nemzetiségi önkormányzatoknak, amelyek szeretnének létrehozni, esetlegesen átvenni muzeális intézményt, elsődlegesen tájházat. Továbbá azoknak a muzeális intézményeknek, kiemelten tájházaknak, amelyek már jelenleg is nemzetiségi feladatot ellátó muzeális intézményként működnek – az állományvédelmi, nyilvántartási, kiállítás rendezési és egyéb szakmai kérdéseik megoldásához;
 - **segítse elő** a jó példák és gyakorlatok megosztását – bevonva a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot, a Néprajzi Múzeumot, a nemzetiségi bázisintézményeket, valamint az országos nemzetiségi önkormányzatok muzeális intézményeit, továbbá a nemzetiségi tájházak szervezeteit stb. – egy olyan online felület létrehozásával, ahol sikeres nemzetiségi tartalmú muzeális intézményi projektek, események, jó gyakorlatok megosztására nyílik lehetőség.

Nemzetiségi bázisintézmények fejlesztése, a vonatkozó jogszabályok kiegészítése, pontosítása

13. Az Ajbt. 37. §-a alapján **felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kulturáért Felelős Államtitkárát**, hogy fontolja meg a Kult.tv., valamint a kapcsolódó jogszabályok nemzetiségi bázisintézményekre vonatkozó rendelkezéseinek kiegészítését és pontosítását:

- a nemzetiségi bázisintézményekre vonatkozó jogszabálmódosítás előkészítéseként **tekintse át** a jelenlegi hét nemzetiségi bázisintézmény működési problémáit, az intézmények bevonásával készítsen stratégiai és szakmai tervet a bázisintézmények szerepkörének és státuszának újragondolása és megerősítése érdekében, a saját muzeális intézményükön túlmutató szakmai és koordinációs feladatvállalási lehetőségekre is kiterjedően, kiemelt figyelemmel a nemzetiségi tájházak szakmai támogatására illetve a bázisintézmények szakfelügyeleti rendszeren belüli szerepkörére, a nemzetiségi szakfeladatok kiemelt ellátására;
- ez alapján **pontosítsa, illetve egészítse ki** a Kult.tv., valamint a kapcsolódó jogszabályok rendelkezéseit, a nemzetiségi bázisintézmények funkciójára, részletesebb szakmai feladataira, személyi feltételeire, valamint finanszírozási hátterére vonatkozóan;
- a közérdekű muzeális kiállítóhelyként besorolt nemzetiségi bázisintézmények esetében **egészítse ki** a jelenlegi szabályozást olyan formában, hogy ezeknek az intézményeknek is legyen lehetőségük a gyűjteményük gyarapítására, és a szakmai besorolásuktól függetlenül a Kult.tv. 37/B. § (1) bekezdésében biztosított valamennyi gyarapítási formát alkalmazhassák, ha ez az érintett nemzetiségek kulturális javainak védelmét szolgálja. Ehhez kapcsolódóan a gyűjtemények gyarapításakor a Kult.tv. 45/A §-ával összhangban – néprajz, történet és képzőművészet gyűjtőkör esetében – a helyi közigazgatási területtől eltérő gyűjtőterület is engedélyezhető legyen a közérdekű muzeális kiállítóhelyként és közérdekű muzeális gyűjteményként besorolt nemzetiségi bázisintézmények számára is.

14. Az Ajbt. 31. § (1) bekezdése alapján felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát, hogy a nemzetiségi bázisintézményekre vonatkozó szabályozás módosításának megfontolása és előkészítése mellett, a bázisintézmények minél szakszerűbb működését **segítse elő annak biztosításával,** hogy:

- a nemzetiségi közösségek igényeinek felmérése és megismerése érdekében **a nemzetiségi bázisintézmények vegyék fel a kapcsolatot és működjenek együtt** az érintett nemzetiségek szószólóival, az országos, szükség szerint területi és helyi önkormányzatok elnökeivel, képviselőivel, illetve az általuk kijelölt szakértőkkel;
- a beszerzett információkra is figyelemmel **a nemzetiségi bázisintézmények éves munkaterveiben jelenjen meg** a nemzetiségi feladatellátás nevesítetten, kiemelten meghatározva az adott évre irányuló speciális célokat, terveket, többletfeladatokat, megjelölve a szükséges finanszírozási keretet is;
- a nemzetiségi bázisintézmények törekedjenek arra, hogy a gyűjteményi nyilvántartásokban fellelhető nemzetiségi kulturális javak, valamint a kiállításokon bemutatott nemzetiségi gyűjteményi anyagok, dokumentumok neve az adott **nemzetiségi nyelven/lehetőség szerint tájnyelven is legyen feltüntetve;**
- a nemzetiségi bázisintézménynek **évente** legyen lehetőségük **szakmai találkozó** keretében – a kulturális területért felelős szaktárca közreműködésével, a Néprajzi Múzeum, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Tájház Igazgatóságának, a Magyar Néprajzi Társaság Nemzetiségi Szakosztályának, illetve a bázisintézmények által megjelölt más gyűjteményi területek szakembereinek bevonásával – egyeztetést folytatni a nemzetiségi feladatellátásról, az aktuális problémákról, fejlesztési lehetőségekről.

Nemzetiségi tájházak szakmai fejlesztési, nyilvántartásának pontosítási lehetőségei

- 15. Javaslom a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárának,** hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeummal együttműködve, a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága által szerveződő tájházi referensi hálózat minél szélesebb körű kiépítését segítse elő, elsődlegesen többletforrás biztosításával.
- 16. Javaslom továbbá a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárának,** hogy kiemelt figyelemmel a hazai nemzetiségek nagyszámú tájházaira:
- **segítse elő** a nemzetiségi bázisintézmények, illetve az országos nemzetiségi önkormányzatok muzeális intézményei, valamint a vármegyei hatókörű múzeumok – amelyek már jelenleg is ellátnak ilyen jellegű feladatokat – szakembereinek szélesebb körű bevonását a tájházi referensek közé;
 - **segítse elő** valamennyi tájházi referens szakmai érzékenyítését a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak védelmével kapcsolatos feladatokra, kiemelt figyelemmel a nemzetiségi tájházak speciális problémáira, a nemzetiségi nyelv/tájn nyelv használatára, illetve a nemzetiségi tartalom nyilvántartási rendszerben való rögzítésére.
- 17. Javaslom a Szabadtéri Néprajzi Múzeum főigazgatójának,** hogy Magyarországi Tájházak Központi Igazgatósága közreműködésével fejlessze tovább a tájházak adatbázis-kezelő rendszerét és adatbázisát abból a szempontból, hogy a hazai nemzetiségi tájházakra a nemzetiség címszó használatával és nemzetiségenként, a nemzetiségi nevek alapján minél pontosabban rá lehessen keresni.
- 18. Javaslom a Tájház és Szabadtéri Múzeumok Szövetsége elnökének,** hogy a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságával együttműködve fejlessze tovább adatbázis-kezelő rendszerét és adatbázisát abból a szempontból, hogy a hazai nemzetiségi tájházakra a nemzetiség címszó használatával és nemzetiségenként, a nemzetiségi nevek alapján minél pontosabban rá lehessen keresni. Ennek során fontolja meg továbbá hazai nemzetiségek címen egy harmadik azonnali keresési kategória létrehozását az adatbázis nyitó lapján a Tájházzövetség nyilvános weblapján, a határon túli tájházakhoz hasonlóan.
- 19. Javaslom az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége elnökének,** hogy a vegye fel a kapcsolatot a Szabadtéri Néprajzi Múzeum Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságával annak érdekében, hogy a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságának tájházi adatbázisa a hazai nemzetiségek szempontjából tovább pontosítható és bővíthető legyen, és ezt követően az érintett országos nemzetiségi önkormányzatok szakembereinek bevonásával gondolják át, hogy milyen módon lehetne a Magyarországi Tájházak Központi Igazgatóságát folyamatosan informálni a nemzetiségi tájházakat érintő változásokról.

20. Az Ajbt. 37. §-a alapján felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát, hogy vizsgálja meg egy önálló jogi definíció megalkotásának lehetőségét a tájházakra vonatkozóan, a szakmai szervezetek által megfogalmazott kritériumokra és változásokra is figyelemmel.

- A vizsgálat keretében, a jogszabálmódosítás előkészítéseként szakmai egyeztetés kezdeményezését **javaslom** a Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakmai irányításával a tájházak fogalmának, szakmai tartalmának az újragondolására.
- A jogszabály-előkészítést segítő alkotói, értelmezési folyamatba a Tájházszövetség és a Tájházigazgatóság mellett **javaslom** bevonni a Magyarországi Szlovákok Kulturális Intézetét, valamint a német tájházak koordinálásával, támogatásával kapcsolatos szervezetet is, illetve minél több olyan szervezetet, intézményt, amelyek gyakorlati szakmai tapasztalattal is rendelkeznek a tájházak működéséről.

Országos roma közművelődési és közgyűjteményi intézmény létrehozásának kezdeményezése

21. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem a Belügyminisztérium Társadalmi Esélyekért és Roma Kapcsolatokért Felelős Államtitkárát, hogy – a Kulturális és Innovációs Minisztériummal együttműködve – a Magyar Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2030-hoz kapcsolódva vizsgálja meg egy országos roma közművelődési és közgyűjteményi intézmény kialakításának és működtetésének kereteit, formáját, finanszírozási hátterét, és mindezekre figyelemmel kezdeményezze annak létrehozását. A vizsgálat és a kezdeményezés előkészítése keretében folytasson széles körű társadalmi egyeztetést a különböző igények, a korábbi tervek és javaslatok feldolgozása és figyelembevétele érdekében.

Országos és vármegyei hatókörű városi múzeumok kötelező nemzetiségi feladatellátása

22. Az Ajbt. 37. §-a alapján felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát, hogy

- **fontolja meg** azoknak az országos múzeumoknak, országos szakmúzeumoknak a kötelezését a nemzetiségi jellegű feladatok ellátására jogszabályban, illetve a szakmai dokumentumaikban rögzítve, a nemzetiségi feladatokat alap- vagy kiegészítő tevékenységként megjelölve, amelyek hazai nemzetiségi lakosságot is érintő gyűjtőkörrel, országos gyűjtőterülettel, gyűjteményi típusokkal rendelkeznek, a nemzetiségi vonatkozású tevékenységeik aránya azonban kisebb mértékű, azaz nem éri el a 25%-ot;
- **fontolja meg** továbbá a 30/2014. (IV. 10.) EMMI rendelet módosítását olyan formában, hogy abban – az országos múzeumok határon túli magyar közösségekkel és intézményeikkel való együttműködésére, illetve a társadalmi felzárkózás elősegítésére vonatkozó kiemelt feladatai mellett – szerepeljenek a hazai nemzetiségi közösségeket érintő külön feladatok, együttműködési formák is.

23. Az Ajbt. 37. §-a alapján felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát, hogy a kulturális autonómia minél teljesebb körű megvalósítása érdekében kötelezzék a vármegyei hatókörű városi múzeumokat – jogszabályban, illetve a szakmai dokumentumokban is rögzítve, a nemzetiségi feladatok ellátását alap- vagy kiegészítő tevékenységként megjelölve – a vármegyéjükben élő nemzetiségek kulturális javainak megőrzésére, és a nemzetiségi értékek bemutatására, közvetítésére, a hazai nemzetiségi közösségeket érintő feladatok ellátására.

Konkrét fenntartókat érintő, muzeális intézmények nemzetiségi feladatellátását segítő és fejlesztő javaslatok

24. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem a Kulturális és Innovációs Minisztérium Kultúráért Felelős Államtitkárát, hogy vizsgálja meg – **a fenntartó Pécsi Megyei Jogú Város Önkormányzatával együttműködve** – a Janus Pannonius Múzeum által létrehozott az Emlékezés folyosója: Parajmos-roma holokauszt és a „Málenkij robot” című állandó emlékkiállítást, a Vasváry-Ház tetőszerkezetének életveszélyessé válását követően hol és milyen forrásból lehetne Pécs városában újrarendezni és megnyitni. Az állandó kiállítás egyedülálló tematikájára tekintettel fontolja meg annak lehetőségét, hogy milyen állami támogatást lehetne biztosítani a kiállítás mielőbbi újraindítása érdekében.

25. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem Tata Város Önkormányzatát, hogy – szükség szerint a Kulturális és Innovációs Minisztériummal, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával, valamint a német nemzetiségi országgyűlési képviselővel együttműködve – a Kuny Domokos Múzeum tagintézményének, a Tatai Német Nemzetiségi Múzeumnak a jelenlegi helyzetét megvizsgálva fontolja meg, hogyan lehetne a közérdekű muzeális kiállítóhelyként működő intézmény szakmai besorolását megváltoztatni, és a német nemzetiségi bázisintézményi funkciókra figyelemmel tematikus vagy területi múzeummá alakítani, a működési engedélyben rögzített új feltételek teljesítéséhez szükséges szakmai feltételek, többek között megfelelő számú szakember, országos gyűjtőterület és többletforrások egyidejű biztosításával.

26. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem Szentgotthárd Város Önkormányzatát – hogy szükség szerint a Kulturális és Innovációs Minisztériummal, a szlovén nemzetiségi szószólóval és az Országos Szlovén Önkormányzattal együttműködve – a Pável Ágoston Helytörténeti és Szlovén Nemzetiségi Gyűjtemény jelenlegi helyzetét megvizsgálva fontolja meg, hogyan lehetne a közérdekű muzeális kiállítóhelyként működő intézmény szakmai besorolását megváltoztatni, és elsődlegesen a szlovén nemzetiségi bázisintézményi funkciókra figyelemmel területi vagy tematikus múzeummá alakítani, a működési engedélyben rögzített új feltételek teljesítéséhez szükséges szakmai feltételek, többek között megfelelő számú szakember, országos gyűjtőterület és többletforrások biztosításával.

27. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem Békéscsaba Megyei Jogú Város Önkormányzatát, hogy – szükség szerint a Kulturális és Innovációs Minisztériummal, valamint a szlovák és román nemzetiségi szószólókkal, a Magyarországi Románok Országos Önkormányzatával, továbbá az Országos Szlovák Önkormányzattal együttműködve – vizsgálja meg a Munkácsy Mihály Múzeum jelenlegi helyzetét, mérlegelje a 2013. évi működési engedély, illetve az alapító okirat felülvizsgálatát és módosítását, annak érdekében, hogy a vármegyei hatókörű városi múzeum ismételten a szlovák és román nemzetiségi közösségek bázisintézményként működhessen tovább. A működési engedély módosítása érdekében kérvényezze a kulturális tárcától a szlovák és román nemzetiség vonatkozásában a nemzetiségi bázisintézményi címet, egyidejűleg biztosítsa a nemzetiségi bázisintézmények ellátásához szükséges szakmai feltételeket: a megfelelő számú, nemzetiségi feladatok ellátásához is értő, nemzetiségi nyelveket beszélő szakembereket, a szlovák és román nemzetiség tekintetében országos gyűjtőterületet és mindezek ellátáshoz szükséges többletforrásokat stb.

28. Az Ajbt. 31. §-a alapján felkérem Mezőberény Város Önkormányzatát, hogy – szükség szerint a Kulturális és Innovációs Minisztériummal, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzatával, valamint a német nemzetiségi országgyűlési képviselővel, továbbá a települési német nemzetiségi önkormányzattal együttműködve – vizsgálja meg az Orlai Petrics Soma Könyvtár, Muzeális Gyűjtemény és Művelődési Központ keretében működő muzeális intézmény jelenlegi helyzetét és mérlegelje a működési engedély, illetve az alapító okirat, szervezeti és működési szabályzat felülvizsgálatát és módosítását, annak érdekében, hogy a muzeális intézmény ismételten kiemelten elláthassa a német nemzetiségre vonatkozó nemzetiségi feladatokat, és a gyűjtőterületet megváltoztatva újra legyen lehetősége a Békés vármegyei németiség néprajzi kutatásának folytatására. A működési engedély módosítása során mérlegelje a nemzetiségi bázisintézményi cím kérelmezését is a kulturális ügyekért felelős tárcánál.

A megfogalmazott felkérések és javaslatok végrehajtásának elősegítése

29. Javaslom az Országgyűlés Magyarországi Nemzetiségek Bizottsága, valamint az Országos Nemzetiségi Önkormányzatok Szövetsége elnökének, hogy szakmai tapasztalataik, észrevételeik és javaslataik megosztásával támogassák az elvi állásfoglalásban foglalt javaslatok végrehajtását és megvalósítását a felkért felelősökkel, kiemelten Kulturális és Innovációs Minisztériummal együttműködve.

Budapest, 2025. július 31.

Szalayné Sándor Erzsébet
egyetemi tanár,
a Magyarországon élő nemzetiségek
jogainak védelmét ellátó biztoshelyettes

Mellékletek

1. számú melléklet: Kiküldött kérdőív

Muzeális intézmények nemzetiségi tartalmának vizsgálata

I. Alapadatok:

1.1. A muzeális intézmény megnevezése

Magyarul, és ha rendelkezik nemzetiségi elnevezéssel, akkor nemzetiségi nyelven is.

1.2. A település típusa:

- ☐ Főváros
- ☐ Megyei jogú város
- ☐ Város
- ☐ Nagyközség
- ☐ Község

1.3. Székhelyintézmény és a tagintézmény/ek felsorolása, címe:

Amennyiben az adott székhelyintézmény vagy a tagintézmény/ek hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak megőrzésére vonatkozó tevékenységet is végeznek, kérem, hogy a felsorolásnál, ezt külön is jelölje.

Nagyszámú tagintézmény esetén mellékletben csatolható a felsorolás!

1.4. A muzeális intézményt mikor és ki/melyik szerv alapította? A muzeális intézmény alapító okirata tartalmaz-e utalást a nemzetiségi feladatokra?

Kérem, hogy szíveskedjen az Alapító Okirat másolatát mellékletben megküldeni részemre vagy jelezni, hogy hol lelhető fel elektronikus formában.

1.5. A muzeális intézmény Szervezeti és Működési Szabályzata tartalmazza-e és kifejti-e az intézmény nemzetiségi tartalmát, feladatait?

Ha igen, kérem, szíveskedjen a vonatkozó részt mellékletben megküldeni részemre, vagy jelezni, hogy az SZMSZ hol lelhető fel elektronikus formában.

1.6. Telefon, e-mail, honlap, egyéb online felületek elérhetősége:

1.7. A muzeális intézmény weblapja, egyéb online felülete elérhető-e valamely nemzetiségi nyelveken? Ha igen, milyen nyelveken?

1.8. Muzeális intézmény vezetője, elérhetősége:

1.9. A muzeális intézmény jellege, szakmai besorolása:

- ☐ országos múzeum
- ☐ országos szakmúzeum
- ☐ megyei hatókörű városi múzeum
- ☐ területi múzeum
- ☐ tematikus múzeum
- ☐ közérdekű muzeális gyűjtemény
- ☐ közérdekű muzeális kiállítóhely
- ☐ egyéb*

* Az „egyéb” kategóriába a muzeális intézményi feladatot ellátó, de muzeális szakmai besorolással nem rendelkező intézmények tartozhatnak. Kérem, hogy ebben az esetben pontosan jelezze az intézmény típusát, funkcióját, például szakgyűjtemény, közgyűjtemény, egyházi- vagy magángyűjtemény, többfunkciós közös igazgatású kulturális létesítmény, múzeumnak, muzeális intézménynek nem tekinthető galéria, emlékhely stb.

Kérem, sorolja fel, hogy a székhely- és tagintézmények közül melyik rendelkezik bázisintézmény címmel.

1.10. A muzeális intézmény jelenlegi fenntartója

- ☐ Állam képviseletében valamelyik minisztérium, egyéb szerv:
- ☐ Helyi önkormányzat:
- ☐ Önkormányzati társulás:
- ☐ Települési Nemzetiségi Önkormányzat:
- ☐ Területi Nemzetiségi Önkormányzat:
- ☐ Országos Nemzetiségi Önkormányzat:
- ☐ Állam vagy helyi önkormányzat 100%-os tulajdonában álló nonprofit gazdasági társaság:
- ☐ Társadalmi szervezet (egyesület, alapítvány stb.):
- ☐ Köztestület:
- ☐ Egyház:
- ☐ Magánszemély:
- ☐ Egyéb:

Kérem, nevezze meg a fenntartót/fenntartókat, pontos nevüket, címüket megadva.

1.11. Az elmúlt évtizedben változott-e, ha igen, mikor, milyen okból és hogyan, a muzeális intézmény fenntartója? Ha több változás történt, külön-külön is sorolja fel azokat.

1.12. Tapasztalata és/vagy véleménye szerint a megyei múzeumi intézményhálózat 2013-tól történő megszüntetése, átalakítása milyen előnyökkel és hátrányokkal járt?

Hogyan érintette ez az Önök intézményét, annak nemzetiségi tartalmát?

II. Működési engedély, bázisintézményi cím

2.1. Ha rendelkezik a muzeális intézmény működési engedéllyel, mi a működési engedély száma, kiadásának éve:

Ha azért nem rendelkezik működési engedéllyel, mert törvény alapította a muzeális intézményt, akkor ennél a kérdésnél kérjük az alapító jogszabály pontos megjelölését. Kérem, hogy szíveskedjen a működési engedély másolatát mellékletben megküldeni részemre vagy jelezni, hogy hol lelhető fel elektronikus formában.

2.2. A 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletben rögzített működési engedély kiadásának szakmai feltételeit hogyan tudták teljesíteni, ki ellenőrizte ezt? Volt-e olyan feltétel, amely a múzeum nemzetiségi tartalmát kiemelten érintette?

2.3. Van-e olyan, a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletben rögzített feltételek közül, amelyet a jelenlegi szakmai besorolásukhoz kapcsolódva nehezen tudnak biztosítani, ha igen, melyik az és miért okoz nehézséget, mennyiben érinti ez a nemzetiségi tartalmat?

2.4. Ha nem rendelkezik működési engedéllyel az intézmény, mi ennek az oka? A működési engedély kiadásának szakmai feltételei közül melyik teljesítése okoz/okozott nehézséget?

2.5. Terveik szerint próbálja-e a fenntartó az előírt feltételeket megteremteni és kérelmezni a működési engedély beszerzését, ha igen, mikor és milyen módon?

Kinek a segítségére, támogatására számíthatnak a felmerült hiányosságok pótlásában?

2.6. Amennyiben a jövőben sem szeretnék kezdeményezni a működési engedély beszerzését, mi ennek az oka? Származik-e hátrányuk abból, hogy nem kívánják vagy tudják beszerezni azt?

2.7. Ha a muzeális intézmény korábban egyes hazai nemzetiségek bázismúzeuma volt, kérem, szíveskedjen tájékoztatni arról, hogy mettől meddig állt fenn ez az „informális” funkció, mely nemzetisége(ke)t érintette, és pontosan milyen feladatokat láttak el ennek keretében?

2.8. A működési engedély kiadására irányuló eljárás során, az új jogszabályi feltételeknek megfelelően a miniszter adományozott-e a muzeális intézmény részére nemzetiségi bázisintézmény címet?

2.9. Ha az intézmény bázisintézményként működő muzeális intézmény, alapfeladatai körében mely nemzetiségi feladatok ellátása lett rögzítve?

2.10. A nemzetiségi bázisintézmény állományában mekkora arányban és milyen jellegű nemzetiségi nyelvű vagy nemzetiségre vonatkozó kulturális javak találhatóak?

2.11. A nemzetiségi bázisintézmény címmel rendelkező muzeális intézmény közművelődési programjaiban és állandó kiállításában hogyan jelenítik meg a hazai nemzetiségi közösségek kulturális értékeit? Az elmúlt öt évben bázisintézményként hány ilyen jellegű programot, kiállítást szervezett? Röviden sorolja azok tartalmát, jelölve az érintett nemzetiségeket és az időpontokat is.

2.12. A bázisintézményként történő működés milyen előnyökkel és hátrányokkal jár? Vannak-e pluszfeladatok, ezek finanszírozása biztosított-e? Jár-e plusz költségvetési támogatás, forrás a bázisintézmény cím elnyerése esetén?

2.13. Ha jelenleg a muzeális intézmény nem nemzetiségi bázisintézmény, de az előírt feltételeknek részben/egészben megfelelne, várható-e, hogy a fenntartó kérvényezi a bázisintézményi cím elnyerését? Van-e olyan terület, amelyet ezt megelőzően még fejleszteniük szükséges?

2.14. Amennyiben az előírt feltételek fennállása esetén sem kívánja a fenntartó kérvényezni a bázisintézményi címet, mi ennek az oka?

III. Szakfelügyelet

3.1. Volt-e szakfelügyeleti vizsgálat az intézményben a működési engedély beszerzése óta, ha igen, hány évente került erre sor, és mikor volt a legutóbbi? Milyen típusú, témájú volt a legutóbbi szakfelügyeleti vizsgálat, mire terjedt ki?

3.2. Vizsgálták-e a muzeális intézmények szakfelügyeletéről szóló 3/2009. (II. 18.) OKM rendelet 2. § (1) bekezdés b) pontjára figyelemmel a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit? Ha igen, ezzel összefüggésben pontosan mire terjedt ki a vizsgálat, és milyen eredményre jutottak?

Ha volt olyan szakfelügyeleti vizsgálat, amely a nemzetiségi feladatellátás biztosításának körülményeit is érintette, kérem, szíveskedjen az elkészült feljegyzéseket, jelentéseket is mellékelten megküldeni részemre.

3.3. Milyen esetleges hiányosságokat tárt/ak fel a vizsgálat/ok, mit tettek ezek megszüntetése érdekében, milyen támogatást kaptak ehhez a fenntartótól?

3.4. Ha nem rendelkezik működési engedéllyel, kitől kérhet szakmai segítséget az intézmény működési, nyilvántartási, gyűjteménykezelési, állományvédelmi és egyéb szakmai kérdéseket érintő nehézségeinek a megoldásához?

IV. A muzeális intézmény elhelyezkedése, épületeinek állapota

A székhely intézmény mellett, a tagintézmények elhelyezkedésének, helyzetének a bemutatása is szükséges, külön is jelölve, amelyek jelentősebb nemzetiségi tartalommal rendelkeznek.

4.1. A muzeális intézmény épülete/ei hol helyezkednek el (például város/faluközpont, külváros/külterület, forgalmas stb. terület) a településen belül, az elhelyezkedéssel kapcsolatban van-e olyan körülmény, amely nehézséget okoz az intézmény működésében, mi ennek a lényege?

4.2. Milyen az épület/épületek állapota? Melyek a legfőbb problémák, hiányosságok? Mikor voltak felújítva az épületek, vagy mikorra várható az/ok felújítása? Mekkora a felújítás összege, és várhatóan milyen forrásból tudják biztosítani annak fedezetét? Vannak-e speciális előírások például az épületek műemléki védettsége miatt?

4.3. Szükségesnek tartja-e a muzeális intézménynek a jelenlegi épülettől eltérő, máshol található, jelenleg is létező vagy jövőben felépítendő épületben történő elhelyezését az intézmény feladatainak megfelelő ellátása érdekében? Ha igen, kérem, jelezze, hogy várhatóan mikor és hová költözhethet az intézmény?

4.4. A muzeális intézmény használatában álló épületekben a feladatok ellátásához – figyelemmel a 376/2017. Korm. rendeletben rögzített előírásokra is – megfelelő mennyiségű és minőségű helyiségekkel rendelkeznek-e, ha nem melyek a legnagyobb hiányosságok, nehézségek? Az állományvédelem szempontjainak megfelelő-e a helyiségek állaga, műszaki állapota? Ha vannak problémák, melyek azok, és mennyiben érintik a nemzetiségi gyűjteményekkel, nemzetiségi kiállításokkal, egyéb nemzetiségi szolgáltatásokkal kapcsolatos feladataikat?

V. Muzeális intézmény személyi összetétele

5.1. Alkalmazottak összlétszáma:

Ebből a vezetők száma:

5.2. Alkalmazottak munkakör szerinti áttekintése:

A muzeális intézmények szakmai besorolásától függ, hogy milyen munkaköröket kötelesek létesíteni, erre figyelemmel kell az alábbi táblázatot kitölteni (X-szel jelölje, hogy a muzeális intézményben az egyes munkaköröknél hány teljes- és hány **részmunkaidejű szakembert** alkalmaznak). Ha nem rendelkeznek működési engedéllyel, akkor is kérjük értelemszerűen kitölteni azt.

Munkakör	Teljes 1 fő	Teljes 2 fő	Teljes 3 fő	Teljes 4 fő	Teljes 5 fő	Rész 1 fő	Rész 2 fő	Rész 3 fő	Rész 4 fő	Rész 5 fő
Muzeológus/ok										
Restaurátor és/vagy preparátor										
Múzeumpedagógus										
Múzeumi közművelődési szakember vagy kulturális menedzser										

Múzeumi marketing-, reklám- és kommunikációs szakember										
Múzeumi könyvtáros vagy informatikus könyvtáros										
Múzeumi adattáros										
Múzeumi informatikus										
Állományvédelmi felelős										
Műtárgyvédelmi munkatárs										
Műtárgykölcsönzési szakember										
Múzeumi jogász										
Múzeumi fotós										
Múzeumi gyűjtemény- és raktárkezelő										
Gazdasági és ügyviteli alkalmazott										
Egyéb										

Amennyiben az adott munkakörhöz kapcsolódóan teljes- vagy részmunkaidőben öt főnél nagyobb számban alkalmaz munkatársat kérem az alábbiakban külön részletezze.

A munkatársak székhely és telephelyek közötti elosztását szíveskedjen bemutatni munkakörök szerint.

Fentiekkel kapcsolatos egyéb észrevétele:

5.3. Létrehoztak-e külön nemzetiségi részleget vagy csoportot a muzeális intézmény alkalmazottaiból, ha van ilyen szervezeti egység, hány főből áll és mi a speciális feladata? Ha nincs, mi ennek az oka? Tervezik-e a létrehozását? Volt-e korábban ilyen jellegű csoport, ha igen, miért szűnt meg?

5.4. Az intézmény alkalmazottai közül vannak-e, és ha igen, hányan, akik vállalják a nemzetiségi származásukat? Milyen nemzetiséghez tartoznak, beszélnek-e az adott hazai nemzetiség nyelvét, milyen munkaterületen dolgoznak?

5.5. Önkéntesek száma, feladata, van-e közöttük nemzetiségi származású?

5.6. Szakmai továbbképzések gyakorisága, formája, összesen hány alkalmazottat érint egy évben?

5.7. Volt-e olyan továbbképzés az elmúlt öt évben, amely a muzeális intézmény nemzetiségi tartalmával volt kapcsolatos, és a hazai nemzetiségi közösségeket érintő feladatok színvonalas ellátását segítette elő? Milyen szervezésben zajlott a nemzetiségi tartalmat érintő továbbképzés? Terveznek-e nemzetiségi tartalmú továbbképzéseket a jövőben? Mely szervekkel, intézményekkel alakítottak ki együttműködést ebben a tárgykörben?

5.8. Mennyire elégedett a létszámmal, a bérezéssel, milyen szakemberekre lenne még szükségük? Melyek a személyi összetétellel, alkalmazottakkal kapcsolatos legnagyobb hiányosságok? A nemzetiségi tartalmú feladatok ellátáshoz milyen személyzeti fejlesztésre lenne szükségük?

VI. Gyűjteményi anyag, gyűjtőkör, nyilvántartás

6.1. Melyek a muzeális intézmény gyűjteményi anyagainak típusai?

Országos, vagy megyei hatókörű városi múzeum esetén a legjellemzőbb típusokat sorolja fel!

6.2. A muzeális intézmény gyűjteményi anyagainak mekkora része kapcsolatos valamely Magyarországon élő nemzetiségi közösség kulturális javainak megőrzésével? Kérem szíveskedjen gyűjteménytípusonként feltüntetni, hogy az adott gyűjteménynek mekkora része nemzetiségi tartalmú – azaz kapcsolódik valamely hazai nemzetiségi közösség kulturális javainak, értékeinek megőrzéséhez – milyen jellegű ez a gyűjteményi rész, mely nemzetiségeket és milyen gyűjtőterületeket érint?

Egyéb észrevételek problémák jelzése a felsorolt nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyagok gyarapításával, nyilvántartásával, állományvédelmével stb. kapcsolatban:

A 6.2. kérdés az alábbi táblázat kitöltésével is megválaszolható

Gyűjtemény típusa, nagysága	A gyűjteményi anyag nemzetiség/eket érintő aránya, annak jellege, lényegi tartalma	Érintett gyűjtőterületek	Érintett nemzetiség/ek	Nemzetiségi tartalmú gyűjteményi anyagok nyilvántartásával, gyarapításával, állományvédelmével stb. kapcsolatos észrevételek, problémák

6.3. A muzeális intézmények nyilvántartási szabályzatáról szóló 20/2002. (X. 4.) NKÖM rendeletre figyelemmel a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmény köteles nyilvántartást vezetni mindazon kulturális javakról, melyek őrzésében, kezelésében, illetve birtokában vannak. Hogyan történik a gyűjteményi anyagok nyilvántartása? Hagyományos formában és/vagy számítógépes nyilvántartás keretében kerül-e erre sor?

6.4. Nyilvántartják-e külön a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, nemzetiségi tartalmú értékeit a gyűjteményi anyagaik nyilvántartásában? Ha igen, hogyan lehet kifejezetten a nemzetiségi tartalomra rákeresni?

6.5. Lehetőség van a gyűjtemények nemzetiségi nyelven történő nyilvántartására is? Ha igen, milyen formában?

Ha nincs nemzetiségi nyelven történő nyilvántartás, mi ennek az oka?

6.6. Ismer-e olyan központi/országos nyilvántartást, amelyben a működési engedéllyel rendelkező muzeális intézmények gyűjteményeinek nemzetiségi tartalmát nemzetiségenként rögzítették, és amelyből a hazai nemzetiségi közösségeket érintő speciális nemzetiségi feladatokat (is) ellátó muzeális intézmények leválogathatók?

6.7. Működési engedély hiányában milyen nyilvántartás, illetve alapleltár elkészítésére lenne szüksége a muzeális intézményi feladatokat is ellátó kulturális intézménynek, emlékhelynek stb., hogy az előírt jogszabályi feltételeket teljesíteni tudja és kezdeményezhesse a működési engedély megszerzését?

Vannak-e olyan muzeális intézmények, amelyek megkereshetők az alapleltár elkészítése céljából, illetve szakemberek, akik megbízhatók ilyen nyilvántartás kialakításával?

Mennyibe kerül az előzetes becsléseik szerint az alapleltár, a nyilvántartás elkészítése, van-e lehetőség pályázni ezekre a költségekre, ha igen, melyik pályázatot javasolná?

6.8. Hogyan történik, hogyan került sor az elmúlt években a muzeális intézmény gyűjteményének gyarapítására, kiemelt tekintettel a hazai nemzetiséget érintő gyűjteményi anyagokra?

Az elmúlt öt évben konkrétan mikor és milyen módon gyarapodott a nemzetiségi gyűjteményi rész?

6.9. A gyűjtemény nemzetiségi tartalmának gyarapítása érdekében alakítottak-e ki együttműködést az érintett hazai nemzetiségek anyaországaival? Az elmúlt öt évben mikor, hogyan és mely nemzetiségeket érintően került erre sor?

6.10. Adódtak-e problémák a gyűjteményi anyagok nyilvántartásával, gyarapításával és állományvédelmével kapcsolatban, különös tekintettel a hazai nemzetiségeket érintő gyűjteményekre? Ha igen, melyek voltak ezek, és hogyan sikerült megoldani azokat, illetve mit terveznek a későbbi megoldásuk érdekében?

VII. Muzeális intézmény közönségszolgáltatási, közönségkapcsolati tevékenysége

7.1. Az intézmény nyitvatartása jelenleg hogyan alakul, melyik napokon, mettől meddig tartanak nyitva?

Vannak-e eltérő időszakok az év során a nyitvatartási idő tekintetében, ha igen, mi ennek az oka?

7.2. Ha a muzeális intézmény látogatására csak előzetes bejelentés alapján kerülhet sor, hogyan biztosítják a muzeális intézmény kinyitását, látogatását?

7.3. Kérhető-e a kiállított gyűjteményi anyag bemutató tárlatvezetése, ha igen, akkor az esetleges nemzetiségi tárgyú gyűjtemény esetében ez elérhető-e az adott nemzetiség nyelvén?

7.4. A jelenlegi nyitvatartási idejük mennyiben felel meg a muzeális intézmény szakmai besorolásának, figyelemmel a 376/2017. (XII. 11.) Korm. rendeletben előírtakra?

7.5. Az aktuális nyitvatartásuk szerepel-e a weblapjukon, egyéb online felületen stb.?

7.6. Biztosított-e a muzeális intézmény fizikai- és infokommunikációs akadálymentesítése? Ha nem, milyen nehézségek merültek fel ezzel összefüggésben?

7.7. Jelenleg kell-e belépődíjat fizetnie a látogatóknak, ha igen milyen összegben?

7.8. Van-e olyan kedvezmény, amely a hazai nemzetiségi lakosokat érinti?

7.9. 2018 és 2022 között hogyan változott a látogatók létszáma az összes kiállításra, közönségkapcsolati programra, egyéb rendezvényre figyelemmel? Kérem szíveskedjen év/fő bontásban feltüntetni az adatokat.

Becslése szerint 2018 és 2022 között évenként a hazai nemzetiségi közösséghez tartozó látogatók aránya mennyi lehetett, és hogyan változott?

7.9. kérdés megválaszolható az alábbi táblázat kitöltésével is.

Év	Látogatók száma (év/fő) (az összes kiállításra, közönségkapcsolati programra, egyéb rendezvényre figyelemmel)	A hazai nemzetiségi közösséghez tartozó látogatók aránya (ha megbecsülhető)	Észrevétel
2018			
2019			
2020			
2021			
2022			

7.10. A koronavírus világjárvány időszakát hogyan vészték át, milyen megoldásokat alkalmaztak a látogatási tilalom idején, milyen egyéb tevékenységre fókuszáltak?

Tudták fejleszteni a muzeális intézmény online felületét, elérhetőségét? Kellett-e munkatársakat elbocsátaniuk a pandémia idején? Önök mit tartottak ezzel összefüggésben a legnagyobb problémának az intézményük működése tekintetében?

7.11. Ha jelentősen csökkent az elmúlt években a látogatók aránya, milyen elképzeléseik vannak annak növelésére, milyen új programokat, kiállításokat, esetlegesen szolgáltatásokat terveznek a látogatói létszám növelésére?

7.12. A fiatalabb korosztályt el tudják-e érni a kiállításokkal, a közönségkapcsolati, múzeumpedagógiai programokkal, rendezvényekkel? Mennyiben, milyen arányban érinti ez a hazai nemzetiségi közösségek fiatalabb korosztályát, számukra létrehoztak-e, szerveztek-e speciális kiállításokat, programokat?

7.13. Voltak-e olyan az állandó kiállítások 2019. január 1. és 2023. június 30. között, amelyeknek hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató tartalma is volt? Kérem szíveskedjen felsorolni ezeket éves bontásban, jelölve a nemzetiségi tartalom arányát, év/fő formában a látogatók számát és az állandó kiállításhoz kapcsolódó, a nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati eseményeket.

A 7.13. kérdés az alábbi táblázat kitöltésével is megválaszolható.

Állandó kiállítások (2019. január 1. és 2023. június 30. között)

Év	Állandó kiállítás – amelynek volt nemzetiségi tartalma – címe, témája	Nemzetiségi tartalom aránya	Látogatók száma (év/fő)	Kapcsolódó, nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati stb. esemény

7.14. Volt-e az elmúlt évtizedben, jelenleg van-e a muzeális intézménynek kizárólagosan nemzetiségi tartalmú állandó kiállítása, ha igen, mi (volt) a tartalma, és mettől meddig (volt) látható?

Szüntettek-e meg kizárólagosan nemzetiségi tartalmú állandó kiállítást, ha igen, milyen okból?

7.15. Mikor és milyen okok miatt változtatták meg, esetlegesen bővítették vagy szűkítették a jelzett állandó kiállítások nemzetiségi gyűjteményi részét?

Tervezik-e az állandó kiállítások nemzetiségi tartalmának a bővítését?

7.16. Voltak-e olyan időszak kiállítások 2019. január 1. és 2023. június 30. között, amelyeknek hazai nemzetiségi közösségek kulturális javait, értékeit bemutató tartalma is volt? Kérem szíveskedjen felsorolni ezeket éves bontásban, jelölve a nemzetiségi tartalom arányát, év/fő formában a látogatók számát és az időszak kiállításához kapcsolódó, a nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati eseményeket.

A 7.16. kérdés megválaszolható az alábbi táblázat kitöltésével is.

Ideiglenes kiállítások (2019. január 1. és 2023. június 30. között)

Év	Időszaki kiállítás – amelynek volt nemzetiségi tartalma – címe, témája	Nemzetiségi tartalom aránya	Látogatók száma (év/fő)	Kapcsolódó, nemzetiségi tartalomra is utaló múzeumpedagógiai, közönségkapcsolati stb. esemény

7.17. Működtek-e, voltak-e olyan szolgáltatások – például kutatók fogadása, kiadványok szerkesztése, szakmai konferenciák, egyéb rendezvények, továbbképzések szervezése, digitalizált formában megtekinthető gyűjtemények kialakítása, múzeumi bolt működtetése stb. – 2019. január 1. és 2023. június 30. között, amelyek kapcsolódtak a hazai nemzetiségi közösségek kulturális javainak, értékeinek megőrzéséhez, bemutatásához? Kérem szíveskedjen felsorolni ezeket éves bontásban, jelölve a szolgáltatások formáját, gyakoriságát, lényegi tartalmát, kapcsolódását az érintett nemzetiségi közösségekhez, illetve év/fő formában a szolgáltatást igénybevevők számát.

A 7.17. kérdés megválaszolható az alábbi táblázat kitöltésével is.

Szakmai és egyéb szolgáltatások működtetése (2019. január 1. és 2023. június 30. között)
(Például kutatók fogadása, kiadványok szerkesztése, szakmai konferenciák, egyéb rendezvények, továbbképzések szervezése, digitalizált formában megtekinthető gyűjtemények kialakítása, múzeumi bolt működtetése stb.)

Év	Szakmai szolgáltatás – amely kapcsolódott a nemzetiségi tartalmak megőrzéséhez, bemutatásához – formája, típusa	Lényegi tartalma, gyakorisága, mely hazai nemzetiségeket és milyen módon érint	A szolgáltatást igénybevevők száma (év/fő)

Kérem, hogy a részben/egészben nemzetiségi tartalmú állandó vagy időszakos kiállításokról, szolgáltatásokról, rendezvényekről készült tájékoztató anyagot, összefoglalót – amennyiben lehetséges – szíveskedjen mellékletben megküldeni részemre, vagy jelölni annak online elérhetőségét.

VIII. Múzeumpedagógia és egyéb együttműködési formák

8.1. Rendelkezésre áll-e a látogatóknak olyan kommunikációs forma, melynek keretében közvetlenül eljuttathatják kérdéseiket, észrevételeiket, véleményüket a muzeális intézmény kiállításairól, programjairól, egyéb szolgáltatásairól? Ha igen, milyen formában nyílik erre lehetőség, és a beérkezett észrevételeket hogyan használják fel a múzeum működésének jobbítására? Lehetőség van-e arra, hogy a látogatók ezt nemzetiségi nyelven tegyék meg?

8.2. Alakítottak-e ki együttműködést a 1997. évi CXL. törvény 37/A. § (6) bekezdésére is figyelemmel hazai és külföldi muzeális intézményekkel, más kulturális jellegű, közművelődési tevékenységet ellátó intézményekkel, felsőoktatási intézményekkel, civil szervezetekkel, települési önkormányzatokkal stb.? Ha igen, milyen módon, milyen eredményességgel, mennyiben érintette/érinti ez a nemzetiségi területet?

8.3. Milyen kapcsolatot ápolnak – a muzeális intézmény nemzetiségi tartalmára figyelemmel – az érintett országos vagy helyi nemzetiségi önkormányzattal/önkormányzatokkal, nemzetiségi civil szervezetekkel, a nemzetiségi szószólókkal, a német nemzetiségi országgyűlési képviselővel, mint a NEB elnökével? Együttműködnek-e az érintett nemzetiségek anyaországaival? Ha igen, milyen formában, milyen eredményességgel? Sor került-e közös kiállítások, programok, rendezvények szervezésére, ha igen, mik voltak ezek?

Kérem, hogy néhány konkrét együttműködési formát is szíveskedjen bemutatni a gyakorlatukból.

8.4. Vannak-e olyan nehézségek, amelyek akadályozzák a hatékony együttműködés kialakulását a jelzett nemzetiségi szervezetekkel, személyekkel? Melyek ezek, hogyan lehetne feloldani ezeket az együttműködési problémákat?

8.5. Múzeumpedagógia témakörében alakítottak-e ki együttműködést nevelési-oktatási intézményekkel, köztük nemzetiségi köznevelési intézményekkel? Ha igen, milyen formában és milyen gyakorisággal?

Szerveznek-e foglalkozást kifejezetten a nemzetiségi köznevelési intézmény tanulóinak? Ez milyen nyelven történik, milyen gyakorisággal és milyen eredménnyel?

IX. Finanszírozás

9.1. 2019. január 1-jétől évenkénti bontásban bemutatva mennyi volt és jelenleg mennyi a muzeális intézmény éves bevétele és kiadása, ezen belül a személyi és dologi költségek aránya hogyan alakult? Évenkénti bontásban 2019-től becslése szerint az éves bevétel hány százalékát fordították a hazai nemzetiségeket érintő feladatok ellátására?

9.2. Milyen normatív vagy állandó jellegű állami/költségvetési és/vagy fenntartói és/vagy települési önkormányzati/nemzetiségi önkormányzati támogatásra jogosult a muzeális intézmény a jelenlegi jogszabályok alapján? 2019. január 1-jétől évenkénti bontásban mennyi ilyen jellegű támogatást kaptak, és ezekből mennyit fordítottak a hazai nemzetiségeket érintő feladatok ellátására?

9.3. Milyen egyéb, változó jellegű bevételi forrásokra számíthatnak (például pályázati forrás, anyaországi támogatás, magán-adományok, belépő díjakból, egyéb szolgáltatási, vállalkozási tevékenységből származó bevétel stb.), 2019. január 1-jétől évenkénti bontásban mekkora összegű ilyen jellegű támogatást kaptak, és ezekből mennyit fordítottak a hazai nemzetiségeket érintő feladatok ellátására? A saját bevétel az éves kiadásaiknak hány százalékát fedezte/fedezi?

9.4. Milyen összegű forrást használhattak fel a gyűjtemények gyarapítására, az állományvédelemre, a gyűjteményi anyagok digitalizálására, és egyéb kapcsolódó szakmai munkákra? 2019. január 1-jétől éves bontásban bemutatva, ebből mennyi jutott az egyes nemzetiségeket érintő gyűjteményi anyagok fejlesztésére?

9.5. Kaptak-e olyan támogatást, amely a hazai nemzetiségi közösségekkel kapcsolatos múzeumpedagógiai és közönségszolgáltatási tevékenységet ösztönözte/ösztönzi? Ha igen, kérem 2019. január 1-jétől éves bontásban szíveskedjen bemutatni, hogyan, mekkora összegű támogatás volt ez, és mire használták fel?

9.6. Szükségesnek tartanak-e, hogy a nemzetiségi bázisintézmények a speciális, plusz feladataik ellátására kiegészítő vagy egyéb támogatást (például speciális céltámogatást, kiemelt alapítványi forrást) kapjanak?

Támogatás esetén megítélése szerint a fenntartó kérelmezné-e a bázisintézményi címet?

9.7. Jelenleg melyek a legfontosabb finanszírozási problémáik? Vannak-e olyan területek, amelyekre nem jutott/jut elegendő forrás? Mit és hogyan kellene fejleszteni?

9.8. Az energia áremelkedés és a gazdasági válság milyen hatással és következményekkel jár az intézmény gazdálkodását érintően? A téli, hidegebb időszakban meg tudták-e oldani a magasabb energia árak ellenére az intézmény folyamatos működtetését, ha igen, hogyan? Ha gondjaik voltak és vannak, milyen szolgáltatásokat kellett/kell csökkenteniük vagy szüneteltetniük? Kellett-e munkatársakat elbocsátaniuk mindezek miatt?

9.9. Mi a véleménye a muzeális intézmények támogatásának jelenlegi rendszeréről? Megítélése szerint, hogyan lehetne növelni a muzeális intézmények saját bevételeit?

Hosszabb távon minek van nagyobb esélye és realitása a megfelelő források biztosítása érdekében, az állami/költségvetési támogatás növelésének vagy a muzeális intézmények saját vállalkozásai, bevételei növelésének?

X. Jogi szabályozással, nemzetiségi joggal kapcsolatos észrevételek, javaslatok

10.1. A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény (Njtv.) 2. § 5. pont b) alpontja határozza meg a nemzetiségi kulturális intézmény fogalmán belül nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény fogalmát, mely szerint olyan könyvtár, levéltár, muzeális intézmény, kép- illetve hangarchívum, amelynek alapító okiratában szerepel a nemzetiségi feladatellátás, vagy amelynek állományában nemzetiségi nyelvű, vagy nemzetiségre vonatkozó dokumentumok huszonöt százalékot elérő arányban találhatók, függetlenül a fenntartó szervezet típusától.

A nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény fogalma Ön szerint megfelelő-e és a gyakorlatban alkalmazható-e? Ha nem, mi okozza a problémát akár az értelmezés, akár a gyakorlati használat során, milyen módosítást javasolna?

10.2. A muzeális intézményrendszerrel kapcsolatban fennáll-e még olyan jogalkotási vagy jogalkalmazási, szakmai probléma, amelynek a megváltoztatását javasolná, kiemelt figyelemmel a muzeális intézmények nemzetiségi kulturális javak megőrzésére vonatkozó tevékenységére?

10.3. Erre a kérdésre csak a települési önkormányzat által fenntartott muzeális intézmény vezetőjének kell válaszolnia:

Az Njtv. 41. § (3) bekezdése rögzíti, hogy az alapító okirata szerint nemzetiségi feladatot ellátó közgyűjtemény létesítésével, megszüntetésével, átszervezésével kapcsolatos határozat meghozatalára az érintett nemzetiségi önkormányzat egyetértésével kerülhet sor. Ehhez kapcsolódva, ha a települési önkormányzat rendeletet alkot, a fővárosi és megyei kormányhivatal a nemzetiségi önkormányzat kezdeményezésére soron kívül vizsgálja a rendeletet, és megteszi a szükséges törvényességi felügyeleti intézkedést.

A nemzetiségi jogok sérelmére hivatkozással a települési és területi nemzetiségi önkormányzat közvetlenül is indítványozhatja az önkormányzati rendelet más jogszabályba ütközésének vizsgálatát.

A fenti szabályozásra figyelemmel az elmúlt öt évben, ezzel összefüggésben a települési nemzetiségi önkormányzat gyakorolta-e az egyetértési jogát, ha igen, milyen kérdésekben, témákban került erre sor? Volt-e ezzel kapcsolatban jogvita, ha igen, hogyan oldották azt meg, a települési vagy területi nemzetiségi önkormányzat fordult-e a fővárosi vagy megyei kormányhivatalhoz vagy közigazgatási bírósághoz?

XI. Problémák, nehézségek, eredmények, példaértékű megoldások

11.1. Melyek az intézmény főbb erősségei és milyen problémák jellemzik az intézményt, kiemelt figyelemmel tevékenységének nemzetiségi tartalmára, a hazai nemzetiségek kulturális értékeinek, javainak megőrzése érdekében vállalt szerepére?

11.2. Milyen irányban tartják szükségesnek fejleszteni, változtatni a muzeális intézményük működését, tevékenységét? Várhatóan milyen hatása lehet e fejlesztéseknek a nemzetiségi gyűjteményekre, szolgáltatásokra?

11.3. Hogyan látja a konkrét muzeális intézmény/ek és általában a muzeális intézmények nemzetiségi kulturális javak megőrzésére irányuló tevékenységének jövőbeli helyzetét, szerepét?

KÖSZÖNÖM A VÁLASZAIT, A MEGTISZTELŐ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT!